

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
HADİS BİLİM DALI

HİRİSTİYAN KÜLTÜRÜNDEKİ NÜZUL-İ İSA MESELESİNİN
İSLAMİ RİVAYETLERE ETKİSİ

Doktora Tezi
Abdülkadir AYKAN

Ankara,2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
HADİS BİLİM DALI

HİRİSTİYAN KÜLTÜRÜNDEKİ NÜZUL-İ İSA MESELESİNİN
İSLAMİ RİVAYETLERE ETKİSİ

Doktora Tezi

Abdülkadir AYKAN

Prof.Dr. İsmail Hakkı ÜNAL

Ankara,2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
HADİS BİLİM DALI

HİRİSTİYAN KÜLTÜRÜNDEKİ NÜZUL-İ İSA MESELESİNİN

İSLAMİ RİVAYETLERE ETKİSİ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

ADI VE SOYADI

İMZASI

- 1. Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL**
- 2. Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM**
- 3. Prof. Dr. Bünyamin ERUL**
- 4. Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM**
- 5. Doç. Dr. Mahmut DEMİR**

TEZ SAVUNMASI TARİHİ

10.07.2023

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL danışmanlığında hazırladığım “Hıristiyan Kültüründeki Nüzul-İ İsa Meselesinin İslami Rivayetlere Etkisi” (Ankara.2023)adlı doktora tezimideki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkmasında her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 31.07.2023

Abdülkadir AYKAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
1- Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2-Araştırmanın Amacı	7
3-Araştırmanın Kapsamı Ve Yöntemi	7
4-Araştırmanın Kaynakları	9
4.1-Hıristiyan Kaynakları.....	10
4.1.1 - Ana Kaynaklar.....	10
1.1-Matta	14
1.2-Markos.....	15
1.3-Luka.....	16
1.4-Yuhanna	17
1.5-Mektuplar	18
4.1.2- Çağdaş Araştırmalar	19
4.2-İslami Kaynaklar	19
4.2.1-Kur'an-ı Kerim.....	19

4.2.2-Hadis Kaynakları.....	20
4.2.3-Tefsirler	23
4.2.4-Çağdaş Araştırmalar	25
5. Kavramsal Çerçeve	28
5.1- Ref'	28
5.2-Nüzul.....	31
5.3-Son Savaş (Armageddon, Melhame-i Kübra).....	32
5.4-Kıyamet/Kıyamet Alametleri.....	36
5.5-Hıristiyanlık Öncesi Nüzul Anlayışı.....	37
I.BÖLÜM	41
HİRİSTİYAN KAYNAKLARINDA HZ. İSA VE NÜZULÜ	41
1-Hz. İsa'nın Doğumu	42
2-Hz. İsa'nın Gençliği.....	43
3-Hz. İsa'nın Çarmıha Gerilişi.....	48
5-Hz. İsa'nın Ref'i (Ascension).....	57
6-Hz. İsa'nın Nüzülü (İkinci Gelişi-Second Coming)	58
7-Son Savaş (Armageddon).....	71
II. BÖLÜM.....	76
İSLAM KAYNAKLARINDA HZ. İSA VE NÜZULÜ	76
1-Geleneksel İslam Düşüncesinde Hz. İsa.....	76
2-Kur'an-ı Kerim 'de Hz. İsa.....	77

2.1-Hz. İsa'nın Doğumu ve Gençliği	79
2.2-Hz. İsa'nın Göğe Yükseltilmesi (Ref).....	85
2.3-Hz. İsa'nın Nüzulüne Yorumlanan Ayetler	94
2.4-Nüzulü Kabul Edenlerin Görüşleri	95
2.5-Nüzulü Reddedenlerin Görüşleri	96
3-Hadis Kaynaklarında Hz. İsa	97
3.1 - Hz. İsa Hakkındaki Genel Rivayetler	100
3.2-Hz. İsa'nın Şahsi Özellikleri	105
3.3 – Hz. İsa'nın Şemali.....	108
3.4-Hz. İsa'nın Nüzulünden Önceki Genel Durum.....	109
3.5-Hz. İsa'nın Nüzulü	113
3.6-Haçın Parçalanması, Domuzun Katledilmesi ve Cizyenin İptali.....	119
3.7-Nüzulün Yeri ve Zamanı.....	123
3.8-Deccal	124
3.9-Hz. İsa ve Mehdi	135
3.10-Hz. İsa'nın Gelişiyile Beklenen Refah Ortamı	139
3.11- Kıyamet Alameti Olarak Hz. İsa'nın Nüzulü	144
3.12-Hz. İsa'nın Vefatı ve Defni	146
3.13-Hz. İsa Sonrası Durum.....	147
3.14-Hz. İsa'nın Nüzulü İle İlgili Rivayetlerde Geçen Yer İsimleri	149
4-Hz. İsa İle İlgili Rivayetlerin Genel Olarak Değerlendirmesi	152

5-Hıristiyanlara Göre Hz. İsa'nın Nüzulden Sonra Yapacağı İşler	159
6-Hz. İsa'nın Ref'i Ve Nüzülü Konusunda Hıristiyan Rivayetlerinin İslami Rivayetlere Etkisi.....	165
6.1-Benzeşen Yönler	170
6.2-Ayrışan Yönler.....	171
III. BÖLÜM.....	173
MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ HZ. İSA TASAVVURUNUN OLUŞMASINDA HİRİSTİYAN KAYNAKLARININ ETKİ SÜRECİ	173
1 - Hz. İsa Hakkında Yahudi-Hıristiyan Etkileşimi.....	175
2-Hıristiyan-Müslüman Etkileşiminin Tarihi Arka Planı	179
2.1-Müslüman-Hıristiyan İlişkilerinin Hz. İsa Tasavvuruna Yansımaları.....	185
2.2-Hıristiyanlık İnançına Karşı Hadislerde Geçen Uyarılar	189
2.3-Tercüme Faaliyetlerinin İnanç Konularına Etkisi.....	197
SONUÇ.....	207
KAYNAKÇA	212
ÖZET	229
SUMMARY	231

KISALTMALAR

AÜİFD	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	:	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	:	Bakınız
b.y.	:	Basım yeri yok
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Dan.	:	Danışman
Der.	:	Derleyen
DEÜİFD	:	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Eİ2	:	Encyclopaedia of Islam, Second Edition
Elr	:	Encyclopaedia Iranica
h.	:	Hicrî
Haz.	:	Hazırlayan
İA	:	İslam Ansiklopedisi
İFAV	:	M. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
MÖ	:	Milattan Önce
MS	:	Milattan Sonra
Neşr.	:	Neşreden
No.	:	Hadis numarası

OMÜSBE	:	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
t.y.	:	Basım tarihi yok
UÜSBE	:	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
vd.	:	Vedevamı
vdğr.	:	Vediğerleri
Vol.	:	Volume
Yay.	:	Yayınevi
y.y.	:	Yayınevi yok

ÖNSÖZ

İslam düşüncesinde, nüzul-i İsa meselesi özellikle hadis kaynak eserlerinde erken dönemden itibaren yer almaktadır. Hadislerde, Hz. İsa'nın ahir zamanda tekrar yeryüzüne inerek insanları doğru yola çağıracağı ve dünya üzerinde adaleti tesis edeceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede, İslam rivayetlerinde nüzul-i İsa anlayışının Hıristiyan kökenli olduğu kabul edilse de, aynı kaynaktan gelen semavi dinler olması sebebiyle bu kavramın İslamiyet'e özgü bir şekle dönüştüğü görülmektedir. Hıristiyan geleneğinde nüzul-i İsa, Mesih'in yeniden yeryüzüne dönerek insanları adaletle yöneteceği, kötülüklerin ortadan kalkacağı ve dünya barışının sağlanacağı dönemi ifade etmektedir. Bu anlayış, Hıristiyanların kutsal kitapları olan İncil ve Tevrat'taki peygamberlik müjdelerinden kaynaklanmaktadır. Yahudilerin Mesih beklentisini Hıristiyanların da benimsediği görülmektedir. Özellikle Yeni Ahit'in son kitabı olan Vahiy bölümünde, Mesih'in ikinci gelişi ile ilgili detaylı bilgiler sunulmaktadır.

Bizim çalışmamızda öncelediğimiz konu ise Hz. İsa ile ilgili Hıristiyan kültürünün İslami kaynakları etkileyip etkilemediği meselesidir. Araştırmamızın temel kaynaklarından olan İnciller ve Hıristiyan kutsal metinleri de hadisler gibi (rivayet edilerek) sözlü geleneğin ürünleri oldukları için araya insan unsuru girmiş, hatta bu eserlerde vahiy adeta aralarda kaybolmaya yüz tutmuştur. Hıristiyanların da inkâr etmediği bu olay, söz konusu eserlerin bizim anladığımız anlamda vahiy olamadığı yani Allah'ın gönderdikleri değil, Havariler ve daha sonraki tebliğcilerin, vaazlardan akıllarda kalan ve Hz. İsa ve din hakkındaki şahitlikleridir. Bundan dolayı Hıristiyanlığın mutlak sabitelerinden söz etmek mümkün olamamaktadır. Bunun sağlanmasını yapabilmek için hem İslâmiyet öncesi dinlerin kutsal metinlerini hem de hadis rivayetlerini, mukayeseli bir şekilde çalışmanın önemi çok büyüktür.

Bu gök kubbenin altında söylenmedik çok az söz kaldığına inanarak, herkesin bakış açısının farklı olması ve kutsal metinleri anlama ve yorumlamadaki farklı anlayışlar bize de cesaret vermiş ve konuyu farklı açıdan araştırma ihtiyacı hissettirmiştir. Farklılığa düştüğümüz konularda Allah hükmünü verecektir düsturuna inanarak, kendi aramızdaki farklılıkları birer zenginlik ve rahmet olarak algılayıp; birbirimizi tekfir etme, öteleme ve yok sayma cehaletine düşmeden konuyu araştırmaya devam etmemiz gerekmektedir.

Doktora çalışmam boyunca yakın ilgisini eksik etmeyen danışmanım Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL'a, gerek doktora ders sürecinde ve gerekse tez çalışmam boyunca benden desteğini esirgemeyen hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

En doğrusunu muhakkak Allah bilir.

Abdülkadir AYKAN

Ankara 2023

GİRİŞ

1- Araştırmanın Konusu ve Önemi

Hız. İsa, tekrar dönüşü ya da ikinci gelişini ile ilgili tartışmalar günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Hıristiyanlıkta Hız İsa'nın nüzulü "Tanrının Krallığı" olarak da isimlendirilen bir dönemdir. Bu dönem tüm insanlığın da ikinci gelişini olup dünyada gerçekleşecektir ve bir anlamda ahiret hayatına tekabül etmektedir. Bu sebeple buradan ortaya çıkmış olan etkileşimler ciddi inanç farklılıkları ortaya çıkaracak mahiyettedir. Bu konunun İslam düşüncesine yansımaları bu boyutta olmasa dahi etkileşimden söz etmek mümkündür. İslam inancında Hız. İsa babasız olarak dünyaya gelmiştir ve doğduğu andan itibaren mucizevî bir yaşantıya sahiptir. Hıristiyan inancının temelinde Hız. İsa bulunmaktadır. Dolayısı ile bu durumu bir teolojik mesele olarak ele almak bir zorunluluktur.

Hıristiyanlığa göre, Hız. Âdem yaratıldıktan hemen sonra günah işlediği için, ondan gelen bütün insanlık suçlu ve Tanrı'nın kanunlarını çiğnemeye meyyal olarak doğdu. Bu yüzden ölüm dünyada var oldu. Günah bütün insanlara egemen oldu.¹ Hız. Âdem'in evlatlarının bu günahından kurtulması için kusursuz bir insanın bedel ödemesi gerekirdi. O da Hız. İsa idi. Onun doğumu gibi ölümü de mucizeydi ve insanlığın kurtuluşu içindi.²

Hız. İsa'nın yaşadığı dönemde Roma İmparatorluğunun bir vilayeti olan Filistin bölgesi Roma valileri ve askerleri tarafından yönetiliyordu. Devletin resmi dili

---

¹Romalılara, V/12-15.

²Yuhanna, X/17,18; I. Timoteos, II/5,6.

Latinceydi. Halk dili ise genellikle ve büyük oranda Aramca idi. Yahudiler kutsal törenlerinde ve ibadetlerinde İbraniceyi kullanıyordu. Tevrat da İbraniceydi.

Hız. İsa Peygamber olarak Yahudilere gönderildi. Onun yaşadığı bölgede Yahudilerin farklı grupları bulunuyordu. Varlıklı ve hüküm sahibi aşırı gelenekçi, her yeniye karşı çıkan bir grup olan Sadukiler, sözlü geleneği yazılı kutsal metinlere üstün gören, aşırı şekilci bir grup olan Ferisiler ve daha çok züht ve ibadete düşkün olan Esseniler belli başlı gruplardı.

Hız. İsa'nın Peygamber olarak ortaya çıkışı takriben MS.28 seneleri olarak düşünülebilir. Aynı devirde Ürdün civarlarındaki Hız. Yahya da Esseniler gibi kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Sadece iki İncil'de Hız. İsa'nın soy kütüğünden bahsedilmektedir.³Diğer taraftan Yahudilikte beklenen Mesih'in soyunun da Hız. Davud'a dayandırılma çabasının olduğunu söylemek de mümkündür.

Hıristiyanlıkta Hız. İsa, dinin öğretileri kadar önemlidir. Çünkü bu dinin iman esasları Hız. İsa'nın hayatıyla ilgilidir. Onun doğumu, ölümü ve dirilişi dinin olmaz şartlarıdır.⁴Hıristiyanlığa göre Hız. İsa, Tanrı'nın bedenleşmiş halidir, kelâmıdır, sözüdür. Hıristiyan inancının temelinde yatan anlayış; İsa Mesih yeryüzüne ilâhî emirleri kaldırmak değil tamamlamak için gelmiştir.⁵

İslam'dan önce gönderilmiş olan kitaplar ve peygamberler hakkındaki bilgilerin bir kısmını Kur'an-ı Kerim'de bulmak mümkündür. Kur'an-ı Kerim, bazı konularda insanların çok ayrıntısına girdiği şekli ile de bilgiler vermemiştir. Durum böyle iken insanlar hem geçmiş dönem hem de dünyanın geleceği ile ilgili konularda din farkı

---

³Matta, I/1-16; Luka, III/23-28.

⁴Jürgen Moltmann, *Theology of Hope*, London: SCM Pres, 1976, s. 165.

⁵Matta, 5/17; 6/10; İbraniler'e İkinci Mektup, 10/9.

gözetmeksizin birbirlerine aktardıkları bir takım rivayetlerle özellikle inanç konularında ciddi etkileşim içine girmişlerdir.

Geriye doğru işletilen tarih kurgusu ile yetinmeyip geleceğe yönelik inşa kurgusu dinlerin birbirinden etkilendiği alanların başında gelmektedir.⁶ Bizim araştırmasını yaptığımız konu, bu hususa örneklik teşkil etmektedir. İslami fetihler ve ticari münasebetler, Hıristiyanlık ve Yahudiler ile olan ilişkileri artırmış ve bu etkileşim, tarafların dini tasavvurlarının şekillenmesinde etkili rol oynamıştır. İslam dini Ehl-i Kitap olarak isimlendirdiği Yahudilik ve Hıristiyanlık ile araya çok ciddi mesafe koymayı engelleyecek bir takım uygulamalara da izin vermiştir. Bu durum ister istemez ciddi etkileşimlerin meydana gelmesine de zemin hazırlamıştır.

Hıristiyanlar, uzun yıllar bu konularda tartışıp değişik dini ve felsefi gruplara bölünmüşler, birbirlerini aforoz edip birbirlerine büyük zulümler yapmışlardır. Başlangıçta çarmıha gerilen kişinin Hz. İsa olup olmadığı noktasından başlayarak, üç gün sonra mezarının boş bulunmasından(boş mezar teorisi), Tanrı'nın kendisinin yanına konuşlandırmasına (yükseliş nazariyesi), kıyametten önce yeryüzüne inip bin yıl (milenyum teorisi) daha hükmedeceğine varıncaya kadar bütün konular teferruatına kadar tartışılmıştır.⁷

Müslümanlık açısından ise konu, Kur'an-ı Kerim'den başlayarak, hadis rivayetleri ve tarihi kaynaklara varıncaya kadar malzemesi bol ama bir o kadar da tartışmalıdır. Müslümanların kendi aralarında yapmış oldukları tartışmaların bir yönü

---

⁶ Hasan Onat, *İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği*, Endülüs Yayınları, İstanbul 2019, ss.35-37. Ayrıca bkz. Adnan Demircan, *Din Algısının İnşasında Tarihin Araçsallaştırılması*, Mana Yayınları, İstanbul 2019.

⁷ Mahmut Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, Otto, Ankara 2020, s. 191.

Hıristiyanlara yönelik diğer yönü de içe dönüktür. Hıristiyanlara dönük olan yönünün asıl mihenk taşı, iki kitlenin ilah ve peygamberlik anlayışlarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Kur'an-ı Kerim, bu konuda Müslümanların kendi içinde birlikteliğini sağlarken, tefsir ve rivayetler işin içine girince, Müslümanlar da kendi aralarında ihtilaf etme durumuna düşmüşlerdir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın nerede, nasıl ve ne şekilde öldüğü konusuna hiç değinilmemişken; hadis kaynaklarında konu hakkında muhtelif rivayetler bulunmaktadır.⁸

Müslümanlar, Hz. İsa'nın dönüp dönmeyeceği hususunda iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir. İlki, Hz. İsa göğe yükseltilmiştir ve zamanı gelince geri dönecektir. Diğeri ise, Hz. İsa diğer peygamberler gibi yaşamış, tebliğini yapmış ve vefat etmiştir. Dolayısıyla da bir daha geri dönmeyecektir. Hadis merkezli tartışmalar genel itibari ile birinci görüşü destekler mahiyettedir.

Araştırmamızı yaptığımız konu ile ilgili malumat daha çok rivayet eksenli olduğu için, elimizdeki temel malzemeyi İslam düşüncesi açısından hadis külliyatı ve bu kaynaklarda yer alan ilgili bahisleroluşturmaktadır. İnanç ile ilgili konuların değerlendirilip doğru ve yanlışlığını ortaya koyacak mihenk taşı Kur'an-ı Kerim olmakla birlikte, özellikle kıyamete yakın süreçte gerçekleşebilecek olan olaylar olarak ifade edilen kıyamet alametlerinin hadis külliyatı merkezli olarak ele alındığını görmekteyiz. Burada elimizdeki mevcut rivayetler ekseninde bir değerlendirme yaparak inanç meselesi haline gelen konunun doğruluğu veya yanlışlığı üzerinde bir tespit yapmak yerine, var olan anlayışı ve iki dinin kaynaklarını da dikkate alarak bu konudaki

---

⁸ El-Kevseri, Muhammed Zahid; *Nazratün Abira fî Mezaimi Men Yünkiru Nüzule İsa Kable'l-Âhira*, (M. Zahid El-Kevseri'nin “*El-Akide ve İlmü'l-Kelam*” s. 37-87, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1425/2004.

etkileşimi ortaya koymaya çalışacağız. Dolayısıyla biz sadece elimizde var olan rivayetlerdeki Hıristiyanlık etkisini tartışacağız.

Konumuzla ilgili olan hadisleri genel olarak değerlendirmeye alacağız. Konumuz gereği rivayetlerin tek tek analizini yapmayacağız. Bu konular başka tezlerde epeyce işlenmiştir.⁹

Hz. İsa'nın nüzulü meselesi ise genellikle hadislerde Mehdi, Deccal ve kıyamet alametleri çerçevesinde ele alınmıştır. Deccal'ın ortadan kalkması Hz. İsa'nın dönüşüyle yakından ilgilidir.¹⁰ Geleneksel anlayışın oluşmasında Kur'an ayetlerinin farklı yorumlanmasının yanında hadisler de ciddi anlamda etki etmişlerdir.

Araştırmamızın konusu, kaynaklarımızda var olan Hz. İsa ile ilgili rivayetlerin, benzer bir iddia içinde olan Hıristiyan kutsal metinleriyle ilgisidir. Çünkü Hz. İsa, üç büyük dinin kendisiyle ilgili konuları olan ve bu dinlerin kendi içinde ve dışında tartışma konusu edilen, hakkında en çok söz söylenen bir peygamberdir.

Yahudiler, Hz. İsa'nın kendileri için beklenen Mesih olmadığını, kendisini peygamber ilan eden, dinlerini bozmaya çalışan sahte bir peygamber olduğuna inanmaktadırlar.¹¹ Hıristiyanlar için ise Hz. İsa, yeni bir din getirip getirmediği,

---

⁹ Bkz. Ahmet Çetinkaya, *Hadis Kaynaklarında Hz. İsa Hakkındaki Rivayetlerin İncelenmesi*, İstanbul, 2013; Davut Tekin, *Hz. İsa'nın Nüzulü İle İlgili Rivayetlerin Tahric ve Tenkidi*, Van, 2013.

¹⁰ bkz. Muslim b. Haccac, el-Kuşeyri, *el-Cami'u's-sahih*, Fiten, 39,40, İstanbul, 1981; Ebu Davud, *Sünen*, Melahim, 12, İstanbul, 1981; İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el- Kazvini, *Sünen*, Fiten, 25, İstanbul, 1981.

¹¹ Baki Adam, *Yahudilik Açısından Hıristiyanlık ve İslam* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002), s. 38-40

doğumundan başlayarak ölümüne kadar birçok konuda üzerinde tartışmaların olduğu bir şahsiyettir. Müslümanlar için ise Allah'ın bir peygamberi olarak gönderilen Hz. İsa'nın, pagan Roma inançlarıyla sentezlenip ilaha dönüştürülen ve ilahi dinlerin genel mantığına zıt birçok özelliğin kendisine izafe edildiği bir peygamber olduğu inkâr edilemez bir hakikattir.

Biz de Hıristiyanların ana inanç konularından olan Hz. İsa ve onun nüzulü ile ilgili Hıristiyan rivayetlerinin İslam düşüncesini etkileyen yönlerinin olup olmadığını incelemeye çalışacağız. Genel olarak, çok teferruata girmeden, bu konu ile ilgili Müslümanlar arasındaki fikir ayrılıklarına da temas edip, konuyu ağırlıklı olarak Hıristiyan rivayetlerinde araştırmaya çaba sarf edeceğiz. Zaten Hz. İsa konusu Müslümanlar arasında ve özellikle ülkemizde de çok tartışılmış, halen tartışılmaya devam etmektedir. Bu konuda, birçok eser, makale, inceleme ve araştırma mevcuttur.

Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa konusunda diğer peygamberlerden daha fazla bilgiler verip onların ayrıntısına girmezken, hadis rivayetlerde bu konu kendisine daha ayrıntılı bir şekilde yer bulmuştur. Peygamberlerin bilgi kaynaklarının neler olduğu tartışmalarından, tarihi ve gayb ile ilgili bir takım hususları, inandırıcılığının daha da yüksek derecede olması için, Peygamber ağzından söyletirilmesine kadar birçok konunun içine dâhil edildiği bir durum söz konusudur. Konu çok yönden incelendiği takdirde mutlaka hakikatlere de daha çok yaklaşılacağı muhakkaktır. Ancak bir doktora tezi olarak bizim çalışmamız ağırlıklı olarak, ilk dönem Hıristiyan-Müslüman etkileşimleri, Hıristiyan rivayetlerinin Müslümanların inançlarında etkili olup olmadığı ve bu inanışların arasındaki paralellikleri ve farklılıkları incelemeyi hedef almaktadır.

2-Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Hıristiyanlık ve İslamiyet'te var olan Hz. İsa'nın nüzulü ile ilgili rivayetlerin İslam kaynaklarına ve Müslümanların inanç sistemine etki edip etmediği konusudur. Hz. İsa'nın yeryüzüne tekrardan geleceğine olan inanç Müslümanlar arasında genel kabul görmüş, tekrar gelmeyeceğini iddia edenlerin görüşleri ciddi şekilde tenkit edilmiş hatta bu iddia sahiplerinin dinden çıkma derecesinde tehlikeli işler yaptıkları beyan edilmiştir. Hal böyle olunca bu konu daha da önemli hale gelmektedir.

Tarihten günümüze konumuzu yakından ilgilendiren birçok çalışma yapılmıştır. Hz. İsa ile ilgili rivayetlerin bir araya getirilmesinden o rivayetlerin sıhhatinin araştırılmasına, Hz. İsa'nın ref'i ve nüzulünün hak olduğundan onun ref olunmadığına ve dolayısıyla nüzulünün gerçekleşmeyeceğine kadar birçok hususu ele alan eser ortaya konmuştur. Bizim asıl konumuz Hz. İsa'nın kıyamet öncesi dünyaya gelip gelmeyeceği ile ilgili araştırma olmayıp, Hz. İsa'nın tüm hayatı ve daha sonrası için (yükseliş ve geri dönüşü) Hıristiyan kaynaklarının ve araştırmacılarının fikirleri ve bu fikirlerin İslam düşünce tarihindeki yansımaları ve izdüşümlerinin neler olduğudur. Bu minval üzere, olaya farklı bir açıdan bakarak, hakikatin daha iyi ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktır.

3-Araştırmanın Kapsamı Ve Yöntemi

Öncelikle, konu ile ilgili araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaları derinlemesine inceledik. Bu süreçte, konu hakkında yazılmış eserlerin zenginliği ve çeşitliliği bizleri oldukça etkiledi. Ancak kaynak konusundaki bu genişlik, aynı zamanda belirgin bir odak noktasının eksikliğine işaret ediyordu. Bizim amacımız ise, elde edilen bilgiler ışığında hadislerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamaktan ziyade, rivayet edilen hadislerin içeriğini analiz etmek ve bu bağlamda ortaya

çıkabilecek sonuçları ele almaktır. Bu nedenle çalışmayı yürütme yöntemimizi de buna göre belirledik. Çalışmamızın ilk aşamasında, mevcut kaynakları titizlikle taradık ve İslami kaynaklardakonu hakkındaki en güncel ve özgün kaynakları tespit ettik. Ardından bu kaynaklardan hareketle, İslami kaynaklardarivayet edilen hadislerin temel nitelikleri üzerinde durduk. Bu kapsamda, hadislerin senedi, metni ve ravi zinciri gibi unsurları dikkate almadık.

İkinci aşamada ise, söz konusu hadislerin içeriğini detaylı bir şekilde inceledik. Bu amaçla, hadislerin konularına ve temasına göre sınıflandırma yaparak, her bir grup için ayrı ayrı değerlendirmelerde bulunduk. Aynı zamanda, hadislerin tarihi ve kültürel bağlamı ile ilişkilerini de göz önünde bulundurduk.

Son olarak, elde ettiğimiz verilere dayanarak, rivayet edilen hadislerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan bilgilerle ilgili genel bir değerlendirme yaptık. Bu değerlendirme neticesinde, çalışmamızın alanına katkı sağlayacak nitelikte olduğunu düşündüğümüz sonuçlar elde ettik.

Kısacası, bu çalışma ile rivayet edilen hadislerin içeriği üzerine odaklanarak, bu alandaki mevcut bilgi birikimine katkıda bulunmayı hedefledik. Umarız ki, çalışmamızın sonuçları hem akademik dünya hem de konuyla ilgili araştırmacılara faydalı olacaktır.

Araştırmanın kapsamı Hz. İsa ile ilgili yapılan ref ve nüzul tartışmalarıdır. Konuya ilgili Hıristiyan kaynakları ile birlikte ayetler ve hadislerin derlenmesi ve incelenmesiyle başlamak gerekmektedir. Ardından, İslam âlimlerinin Hz. İsa'nın nüzülü hakkındaki görüşleri ve yorumları ele alınarak, farklı düşünce sistemlerinde bu konuya nasıl yaklaşıldığı ortaya çıkarılacaktır. Bu süreçte, Müslümanların yanı sıra Hıristiyan ve Yahudi kaynaklarında da nüzul ile ilgili bilgi ve görüşlere yer verilecektir.

Söz konusu rivayetlerin İslami düşünce üzerindeki etkilerini anlamak için, tarihsel süreç içerisinde bu rivayetlerin nasıl şekillendiği ve hangi olaylarla bağlantılı olduğu analiz edilmektedir. Ayrıca, zaman içerisinde ortaya çıkan farklı inanışlar ve pratiklerin Hz. İsa'nın nüzulüne dair rivayetlere nasıl yansıdığı değerlendirilecektir.

Çalışmamızın sonucunda, bu rivayetlerin İslam dünyasında sosyal, siyasi ve kültürel sonuçlarına dikkat çekilerek, Hz. İsa'nın nüzulünün İslami toplumlar üzerindeki etkisi ve önemi daha iyi anlaşılabilir hale gelecektir. Tüm bu süreçlerin ardından elde edilen veriler, bilgi ve görüşler ışığında geniş kapsamlı bir değerlendirme yapıp Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili rivayetlerin İslami rivayetlere etkisi konusunda sağlam bir çerçeve oluşturulacaktır. Hz. İsa'nın nüzülü üzerine yapılan çalışmalar, gelecekteki ilmi ve dini tartışmalara da yeni perspektifler sunarak zenginleştirici bir etkiye sahip olacaktır.

4-Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamıza başlarken bu konuyla ilgili kapsamlı bir kaynak taraması yaptık.Konu hakkında rivayet edilen hadisleri incelemek amacıyla yapılmış araştırmalar dışında, birçok kitap, tez, makale ve ansiklopedi maddesi mevcuttur. Ancak bu kaynakların çoğu bu konuyu ele almak için özel olarak hazırlanmamıştır. Öncelikle, konunun önemini kavramak için daha önce yapılan çalışmalarını derinlemesine inceledik. Bu süreçte, konu hakkında yazılmış eserlerin zenginliği ve çeşitliliği bizleri oldukça etkiledi. Ancak bu genişlik, aynı zamanda belirgin bir odak noktasının eksikliğine işaret ediyordu.

Bizim amacımız, elde edilen bilgiler ışığında hadislerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamaktan ziyade, rivayet edilen hadislerin içeriğini analiz etmek ve bu bağlamda ortaya çıkabilecek sonuçları ele almaktır. Bu nedenle çalışmayı

yürütme yöntemimizi de buna göre belirledik. Çalışmamızın ilk aşamasında, mevcut kaynakları titizlikle taradık ve konu hakkındaki en güncel ve özgün kaynakları tespit ettik. Ardından bu kaynaklardan hareketle, rivayet edilen hadislerin temel nitelikleri üzerinde durduk. Bu kapsamda, hadislerin senedi, ravi zinciri gibi unsurları dikkate almadan metne önem verdik. Ancak burada temel önceliğimiz kronolojik sıralama olmuştur.

İkinci aşamada ise, Hz. İsa ile ilgili hadislerin içeriğini detaylı bir şekilde inceledik. Bu amaçla, hadislerin konularına ve temasına göre sınıflandırma yaparak, her bir grup için ayrı ayrı konu başlıkları oluşturduk. Aynı zamanda, hadislerin tarihi ve kültürel bağlamı ile ilgili değerlendirmelerde bulunduk. Son olarak, elde ettiğimiz verilere dayanarak, rivayet edilen hadislerin incelenmesi ve yorumlanması sonucunda ortaya çıkan bilgilerle ilgili genel bir değerlendirme yaptık. Bu değerlendirme neticesinde, çalışmamızın alanına katkı sağlayacak nitelikte olduğunu düşündüğümüz sonuçlar elde ettik.

4.1-Hıristiyan Kaynakları

4.1.1 - Ana Kaynaklar

Kitab-ı Mukaddes, Hıristiyanlığın kutsal metni olan İncil ve Musevilikte kabul edilen Tevrat'ı içeren bir eserdir. Bu kitap, yüzyıllar boyunca farklı yazarlar tarafından kaleme alınmıştır ve zamanla insanlık tarihinin en önemli dini belgelerinden biri haline gelmiştir.Kitab-ı Mukaddes iki bölümden oluşmaktadır. Eski Ahit, Musevilikte kabul gören Tevrat, Nebiim (Peygamberler) ve Ketuvim (Yazılar) adlı üç ana bölümü içermektedir. Bu bölümde, dünyanın yaratılışı, İsrail halkının tarihçesi ve Tanrı'nın

onlara verdiği kanunlar ve ilkeler anlatılır. Ayrıca İbrahim, Musa ve Davut gibi önemli peygamberlerin kıssaları da bu kısımda bulunur.

Yeni Ahit ise Hıristiyanlığın temelini oluşturan İncil'i içerir. İncil'de İsa Mesih'in hayatı, öğretileri ve mucizeleri anlatılır. Ayrıca İsa'nın ölümü, dirilişi ve göğe yükselişi gibi olaylar da bu bölümde yer alır. Yeni Ahit'teki diğer kitaplar ise Hıristiyan kilisesinin kuruluşu ve erken dönem Hıristiyanlık tarihine ışık tutan mektuplar ve vahiylerden oluşmaktadır.

İncillerden en çok bilinenleri Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleridir. Bunlar, Hıristiyan Kutsal Kitabı olan İncil'in ilk bölümünü teşkil eder. İnciller, İsa'nın doğumu ve çocukluğu, vaftiz edilişi, halka hitap etme şekli ve mesajları, mucizevî olaylar, havarilerle ilişkisi, tutuklanması, yargılanması, çarmıha gerilmesi ve dirilişi gibi pek çok konuyu ele almaktadır. Ayrıca bu metinlerde İsa'nın merhameti, adaleti ve cömertliği ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır.

İncillerin yazılış tarihi M.S. 65-100 yılları arasında kabul edilmektedir. Her biri farklı amaçlarla yazılmış olan bu kitaplarda İsa'nın hayatına dair bazı ortak olaylar ve öğretiler yer almakla birlikte her birinin özgün içeriği ve vurguları da mevcuttur.

Matta İncili genellikle Yahudi Hıristiyanlara yönelik olarak kaleme alındığı düşünülen bir metindir; burada İsa'nın, Tanrı'nın vaat ettiği Mesih olduğuna dair pek çok kanıt sunulmaktadır. Markos İncili, İsa'nın hayatının ve öğretilerinin anlatımında daha özlü bir dil kullanırken, Luka İncili ise Gentil Hıristiyanlar için yazılmış olup, İsa'nın insanlık adına gösterdiği merhameti ve şefkati vurgular. Yuhanna İncili ise diğer üç kitaptan farklı olarak daha mistik bir yapıya sahip olup, İsa'nın ilahi doğası üzerinde durmaktadır.

Hıristiyan kaynaklar için kilise bu eserlerde olan her yazının vahiy olduğuna hükmetmiştir. Bu itikadî anlayışlarını da şu sözlere dayandırmaktadırlar; "Kutsal

yazıların tümü Tanrı eseridir ve öğretmek, azarlamak, yola getirmek ve doğruluk konusunda eğitmek için yararlıdır.”¹² Luka kitabını yazmaya başlarken Teofilos’a hitaben bu yazılanların vahiy değil, akılda kalanların yazıldığı bir tarihi doküman olduğunu açıkça belirtmiştir.¹³ Her ne olursa olsun, Hıristiyanlar orijinal olarak bu kaynakları “ana kaynak” olarak kabul ettiklerinden dolayı biz de araştırmamızda bu kaynakları esas aldık.¹⁴

Konumuzun ağırlık noktasını Hıristiyanlık oluşturduğu için söz konusu kaynakların burada tanıtılmasını zorunlu kılmaktadır. Zira bu kaynakların ne zaman ve kimler tarafından yazıldığı, yazarlarının Hz. İsa ile beraber bulunup bulunmadığı, sıhhatlerinin dereceleri bakımından bir fikir verecektir.

Havariler Hz. İsa’dan görmüş ve öğrenmiş oldukları metotlar gereği vaazlarını onun ölümünden sonra şifahi olarak uzun süre devam ettirmişlerdir. Bu şifahi süre elli yıllarına kadar devam etmiştir.¹⁵ Hz. İsa’nın havarileri bu vaazları uzun yıllar verdikten sonra, onlardan duyanlar bu vaazlardan kısa kısa notları kendi anladıkları şekilde yazıya geçirmeye başlamışlardır.¹⁶ Yani bunlar yazıya aktarılırken Hz. İsa’ya gelen vahiy veya İsa’nın kendi sözü şeklinde bir ayırımı tabi tutulmadığı anlaşılmaktadır.

---

¹²Timoteyus 2. Mektubu, 3/16.

¹³Luka, 1/ 1-4.

¹⁴Ahmet Kavlak, Hıristiyanlıkta İncil Yorumlarının Tarihsel Kaynakları, *Kaygı*, 18(1)/2019: s. 240-256.

¹⁵Robert W. Funk& Roy Wand Hoover, *Jesus Seminar, The Five Gospels*, New York 1993, s.18.

¹⁶ E. P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, London, 1993, s. 58-59; Heyer, C. J den, *Jesus Matters*, Trinity Press International, 1997, s. 8,9.

Havarilerin uzun zaman aradan sonra yazdıkları notları Hz. İsa'nın orijinal dili olan Aramca yazmadıkları gibi, birlikte yaşadıkları ve vaaz vermek için dolaştıkları Roma ve Yunan kültürlerinden etkilenmemeleri imkânsızdır. Bu gerçeği Hıristiyan ilahiyatçıları da inkâr etmemektedirler. Şifahi anlatımlar yazıya geçirilirken manen rivayetlerdeki ziyade ve idraclar, yine Aramcadan Yunancaya geçişteki anlam kaymaları ve değişimleri, Yahudilerden paganlara anlatımdaki takiyeye ve yumuşatmalar, Roma devletinin baskısından korkma gibi birçok etken bu ara dönemde İncillerin orijinallerinin korunamamasındaki sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷

Kanonik diye tabir edilen resmi İnciller için, yazarlarından iki yüz yıl sonra bugünkü nispet edilen yazarlarının olduğu iddia edilmiştir. İlk iki asır bu kişilerin isimleri dahi bilinmemektedir. İncilleri onlar yazıya geçirmemişler, şifahi olarak aktarmışlardır. Zaten Hz. İsa'dan iki üç asır sonrasına kadar sayısız İncil ortaya çıkmıştı. Bu konuda yetkin olduklarını iddia eden kişiler kendi isimlerine nispeten içlerinden sahih kabul ettiklerini karara bağlamışlardır.¹⁸

Tarihte dörtten daha fazla incilin olduğu bir gerçektir.¹⁹ Bu İncillerin çokluğunu inkâr etmeyen kilise, bu dört incilin dışındaki İncilleri de heretik olarak kabul etmiştir. Şimdi sırasıyla bu dört İncil hakkında genel bilgiler vermek Hz. İsa ile ilgili anlayışın şekillenmesi çalışmamıza açısından gerekli hale gelmiştir.

---

¹⁷ Paula Fredricksen, *From Jesus to Christ*, New Heaven: Yale Uni. Press, 1988, s. 8.

¹⁸ Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, s. 64.

¹⁹ Mahmut Aydın, *Hız. İsa'ya Ne Oldu?* s.158.

1.1-Matta

Asıl adının “Yehova’nın Hediyesi” anlamında İbranice “Mattitya” isminin kısaltılmış hali olduğu rivayet edilir. Hz. İsa ile ilgili haberleri ilk kaleme alan kişidir. Matta, İsa’nın seçtiği on iki elçiden birisiydi. Hz. İsa’nın felçli bir adamı iyileştirdikten sonra yoluna devam ederken vergi toplama kulübesinde Matta’yı görmüş ve ardından gelmesini istemiştir.²⁰ Çünkü onlara özgür olmadıklarını, Roma İmparatorluğu’nun emrinde olduklarını söylüyordu. Bundan dolayı da Yahudiler Hz. İsa’yı kınamışlardır.²¹ Matta, Alfeos’un oğluydu ve diğer bir adı da Levi’ydi. O, İsa’nın “Takipçim ol” çağrısına hemen karşılık verdi.²²

Matta İncilinin MS 80-90 yıllarında Filistin’de yazıldığı zannedilmektedir. Muhteva olarak genelde Eski Ahit’e benzer yönleri vardır. Hz. İsa’yı Davut’un soyundan gelen bir kişi olarak tanımlamaktadır. Kitabında Hz. İsa’nın da, Musa’nın şeriatını genişletmekle görevli olduğunu belirtmektedir.

Matta İncili, Hıristiyanlıkta Yeni Ahit’in dört İncil’inden ilki ve Hz. İsa’nın yaşamı, öğretileri ve mucizeleri hakkında bilgi veren önemli bir metindir. Bu İncil, geleneksel olarak Hıristiyan havari Matta tarafından yazıldığı kabul edilir. Matta İncili ağırlıklı olarak Yahudi din adamlarına ve cemaatine yönelik olup, İsa Mesih’in Davut soyundan gelen vaat edilmiş kurtarıcı olduğunu vurgular. Metinde, Mesih’in doğumu, vaftizi, vaazları, kötü ruhların kovulması gibi olaylar detaylı şekilde anlatılır ve bu olaylarla Eski Ahit’teki peygamberlerin kehanetlerinin gerçekleştiği savunulur.

---

²⁰Matta, 9/9.

²¹Matta, 9/10.

²²Markos, 2/14, Luka, 5/ 27-32

1.2-Markos

Markos İncilinin MS 60-65 yılları arasında Roma'da yazıldığı söylenmektedir. Markos, hem Barnabas'ın hem de Pavlus'un yanında uzun süre bulunmuştur. Barnabas'a olduğu gibi Petrusve Pavlus'a da çok yardımlarda bulunduğu rivayet edilir. Pavlus, Roma'da ilk tutuklandığında Markos onun yanında olduğu bildirilmiştir.²³Markos Petrus'la birlikte Babil'de bulunmuştur.²⁴ Pavlus muhtemelen MS. 65'te yine Roma'da hapisteydi. Oradan Timoteos'a yazdığı bir mektupta hizmetiyle kendisine çok yararı olduğu düşüncesiyle Markos'u da yanında getirmesini istedi.²⁵Elçilerin İşleri kitabında, "Yuhanna olarak adlandırılan Markos" ifadeleriyle bahsedilmektedir.²⁶

Markos tarafından yazılan İncil, diğerlerine oranla en kısa olandır. Markos, İsa'nın havarilerinin arkadaşıydı. Ancak, on iki havari arasında yer almadığı gibi İsa'nın yakın arkadaşlarından biri de değildi. Markos'un bilgi kaynağı, yakın arkadaşı olan Petrustur.²⁷Markos'un İncili, adeta Matta'nın İncilinden kopya çekilmiş görüntüsü vermektedir. Kendine ait bilgi bakımından, diğer İncillerde olmayan belki yüzde beş altı gibi bir kısımdır. Genelde Hz. İsa'yı mucizeler yapan, olağanüstü tanrısal güçleri olan biri olarak anlatmayı sever. Hz. İsa'nın vaazlarından sadece birine yer verir. Mesela dağdaki vaazına yer vermemiştir.

---

²³ Filimun'a Mektup,1/24.

²⁴ I.Petrus,5/13.

²⁵ II. Timoteyus,4/11.

²⁶Elçilerin İşleri,12/12.

²⁷ I.Petrus,5/13.

1.3-Luka

Kendini Hz. İsa'nın biyografisinin yazarı olarak tanımlayan Luka, Hz. İsa'nın yaşamının kesitlerini sunmaya çalışır. Diğer çalışmalar da buna benzediğine göre bize bu kitaplar hakkında genel bir bilgi verir ki bu da bu İncillerin sonradan derlenip yazıldığıdır.

Asıl amacı, Teofilos'u (patronu) olan Hıristiyanlığın doğruluğuna inandırmak olan Luka, kendisinin birinci dereceden görgü tanığı olmadığını, hatta ve hatta kaçınıcı kuşaktan bile olduğu belli olmayan biri olduğu ve kendilerinden aldığı veya rivayet ettiği kimseleri de zikretmeyen biridir. Kendisinden önce İncillerin yazıya geçirildiğini ancak bunların vahiy kâtipleri gibi İncili yazmak veya raviler gibi Hz. İsa'nın sözlerini bir araya getirmek niyeti de bulunmamaktadır. Onun faaliyetlerinin Hz. İsa'nın tebliğ ettiği halkla ve arkadaşlarıyla aralarında geçen olayları tespit etmek olduğunu anlıyoruz.

Hekim olup olmadığı kesin olmamakla birlikte, diğer yazarlardan onu ayıran farklı bir dil zenginliğinin olduğu aşikârdır. Öte yandan, Luka İncili, okuyucuya daha edebi gelecektir, çünkü Luka Yunan edebiyatına hâkim tarzda yazılmıştır.²⁸

Luka'nın, Luka İncili ve Resullerin İşleri adlı eserin yazarı olduğu iddiası ikinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Zaten o zamana kadar İncillerin yazarları hakkında pek bilgi de yoktu. İncillerin hiçbirinin orijinal kopyalarına sahip değiliz. Kutsal Kitabın tamamının hiçbir kitabının imzasına sahip değiliz. İncillerin hayatta kalan en eski kopyaları, İsa'nın ölümünden yaklaşık yüz yetmiş beş yıl sonrasına aittir ve hiçbir kopya tam olarak aynı değildir.²⁹

---

²⁸Robert W. Funk, Roy W. Hoover and Jesus Seminar, The Five Gospels, s.XV.

²⁹Robert W. Funk, age, s.6.

1.4-Yuhanna

Yeni Ahit'i oluşturan dört İncilin sonuncusu olan Yuhanna İncili, konuların muhtevası, tertibi, diyalog ve hitap şekilleri, kıssaların içeriği ve anlatım tarzı, tarihi ve coğrafi anlatım farklılığı ve hatta dini anlayış ve inanç bakımından da diğerlerinden çok farklıdır. Yuhanna İncili okunduğunda yazarının Hz. İsa'yı gördüğüne ve birinci ağızdan aktardığına dair bir kanaat gelişmektedir.³⁰Yuhanna incilinin çok geç dönemlerde yazılmış olması, onun havari olan Yuhanna'nın olmadığını kesin kanıtı olamaz.³¹ Yuhanna eserinde Hz. İsa'nın hizmetinde bulunan dört kişiden biri olduğunu iddia etmektedir.³²Hz. İsa'nın kendisini sevdiğini³³ ifade eder ve İsa'nın idamına da tanık olmuştur. İsa'nın mezarda olmadığı haberi üzerine durumu anlamak için Petrus'la birlikte oraya koşan ve onun önüne geçen yine Yuhanna idi.³⁴

Yuhanna'nın eseri vaftizci Yahya'nın tebliğ faaliyetlerinden başlayıp, Hz. İsa'nın göğe yükselişine hatta kilisesinin oluşumuna kadar devam eder. Eserinde diğerlerindeki gibi anıları değil, daha çok teolojik ve ideolojik konuları ihtiva etmektedir. Hatta Hz. İsa'nın cennetteki krallığından dünyayı idare edeceğini anlatmaktadır. Eserinde Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu,³⁵ hatta Tanrı olduğuna vurgusu yapılmaktadır.³⁶Yuhanna İncilinin yazarının Havari Yuhanna olamayacağını, daha ziyade bu metni Yunan felsefesine vakıf olan başka bir Yuhanna'nın kaleme almış

---

³⁰Yuhanna, 21/24.

³¹Bucaille, Maurice, “*Müspet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an*”, s.121.

³²Yuhanna, 1/35-39; Markos, 1/16-20.

³³Yuhanna, 13/23; Matta, 17/1; Markos, 5/37; 14/33.

³⁴Yuhanna, 19/26,27; 20/2-4.

³⁵Yuhanna, 1/34.

³⁶Yuhanna, 10/36.

olabileceğini öne sürmüşlerdir.³⁷ Ayrıca Batı'da gerçekleştirilen en son çalışmaların sonucunda, bu İncil'in yazarının Hz. İsa'nın öğrencisi olan Havarî Yuhanna olmadığı belirtilmektedir.³⁸

1.5-Mektuplar

Hıristiyan kaynakları bakımından ilk dört eser (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) kanonik İnciller adı altında tanımlanırken, mektuplar bölümünün İncillerin bir parçası olup olmadığı tartışılmıştır. Bazılarına göre İncil sadece kanonik olanlardan ibaretken bazılarına göre bu kanoniklerle beraber toplam yirmi yedi risale ile birlikte İncili oluşturmaktadır.³⁹ Kanaatimize göre bu mektupların ister İncil'den sayılsın veya sayılmasın, Hıristiyan düşüncesine, özellikle de Pavlus'un meydana getirmek istediği yapıya çok daha fazla katkıda bulunup yönlendirdiğidir.

Bazı mektupların asıl İncil sayılan dört kanonikten daha uzun olması, Hıristiyan düşüncesinin oluşmasına ve Yahudilikten uzaklaşmaya büyük katkısı olmuştur. Örneğin bu mektupların ilki olan Elçilerin İşleri, yirmi sekiz bölümden oluşan altmış dokuz sayfadır. Bunun yanında Matta yirmi sekiz bölümden oluşmakta ve yetmiş dört sayfa; Markos, on altı bölümden ibaret olup kırk beş sayfa; Luka, yirmi dört bölümden oluşan yetmiş dört sayfa ne Yuhanna ise, yirmi bir bölümden oluşan elli üç sayfadır. Yani Elçilerin İşleri, diğer bütün kanonik İncillerden daha hacimlidir.

Genellikle Pavlus'un veya onun havarilerinin yazdığı mektuplarından müteşekkil olan bu bölümler, Pavlus'un görüşlerini ve öğretilerini meşrulaştırmayı amaçladığını görmekteyiz. Özellikle Pavlus'un öğrencisi olan Luka tarafından yazılan

---

³⁷W. K. Clarke, Lowther, *Concise Bible Commentary*, London, 1952.

³⁸Charles Kingsley Barrett, *The Gospel According to St John*, s.3. 1978.

³⁹Jacob, Xavier, *İncil Nedir? Tarihi Gerçekler*, s.8, Ankara, 1985.

Elçilerin İşleri, ilk muhatap olduğu Yahudi-Hıristiyan topluluğundan ziyade kendisinden sonra gelen asrın Hıristiyan teolojisinin esaslarını belirlemeye yöneliktir. Bu mektupta ilk Hıristiyan inancı olan kıyameti bekleme inancını tamamen terk edip onun yerine kurtuluş teorisini koymaya çalışmıştır.⁴⁰

4.1.2- Çağdaş Araştırmalar

Günümüzde Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili birçok çağdaş araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların bazıları, tarihi kaynakların incelenmesine dayanırken, diğerleri ise bilimsel yöntemlerle yapılan arkeolojik keşifler ve jeolojik çalışmalar sonucu elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Özellikle, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Hıristiyanlığın kutsal metinleri olan İncil'in çevirilerinde yapılan değişiklikler ve yeniden yorumlamalar da Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili yeni perspektifler sunmuştur.

Çağdaş araştırmalar ve bu çalışmaların yazarlarına örnek teşkil etmektedir. Bu eserlerde Hıristiyan bakış açısıyla Hz. İsa'nın ile ilgili, tarihsel süreçleri ve anlamı detaylı bir şekilde incelenmiştir.

4.2-İslami Kaynaklar

4.2.1-Kur'an-ı Kerim

Hz. İsa'nın nüzülü konusunda Kur'an-ı Kerim, Müslümanlar için önemli bir kaynaktır. İslam inancına göre, Hz. İsa Allah tarafından dünyaya geri gönderilecek ve insanlığa adalet, barış ve huzur getirecektir. Bu olay, kıyametin yaklaştığının bir işareti olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İsa'nın ile ilgili olarak şu ayetler

---

⁴⁰Salih Akdemir, *Kitabı Mukaddes ve Kuran-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, s.45. Kuramer Yay.2.Baskı, İstanbul.2017.

yorumlanmaktadır. “Hani melekler demişlerdi: 'Ey Meryem! Allah sana müjdelemekte olduğunu işte Onun sözüyle ve -Allah'ın kendisine ayetlerle destek olduğu- Ruhul-Kudüs'le İsa'yı doğrulayan bir peygamberle müjdeler.'"⁴¹ "Onların: 'Biz Allah'ın elçisi Mesih İsa'yı öldürdük' demelerine rağmen, onu ne öldürdüler ne de astılar; fakat ona benzeyen bir başkası görüldü." ve "Hayır! Allah onu Kendi katına yükseltti; Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."⁴² "O (İsa), kıyametin ilmi konusunda şüphesiz bir bilgi (işaret)dir. Artık ondan şüphe etmeyin ve bana uyun. İşte bu, dosdoğru yoldur."⁴³Bu ayetler ışığında, Kuran-ı Kerim Hz. İsa'nın nüzulünü doğrulayan ve Müslümanların bu konuda inançlarını pekiştiren önemli bir kaynak olarak kabul edilir.

4.2.2-Hadis Kaynakları

Hadisler Müslümanların inanç dünyasını şekillendiren önemli kaynaklardır. Hadislerde Hz İsa'nın genel özellikleri, kıyamete yakın olarak geleceği, nereye ineceği pek çok sahabe tarafından rivayet edilmektedir. Hadislerdeki ifadelerde sıklıkla onun ölmediği göğe yükseltildiği ve geri döneceği ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Hadislerde konunun inanç boyutuna çekildiği rivayet edilmektedir.⁴⁴

Hadis ilmi, bir rivayet ilmidir. Tarihte hiç bir ilim, rivayet ettiği metinlerin referans metodunu hadisler gibi muhteşem bir şekilde değerlendirmeye tabi

---

⁴¹ Al-i İmran, 3:45.

⁴²Nisa 4:157-158.

⁴³Zuhruf 43:61.

⁴⁴ Bkz. Özdemir, Hatice Ekinci, İslâm Kelâmında Nüzûl-İ İsa Retoriği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi , Çorum 2013

tutmamıştır. Sadece referans olarak da değil, bu referansların sağlamlığı noktasında biyografik olarak (Tabakât) ve metinlerin kritiği ve analizi noktasında geliştirdiği metotlarla tam bir bilim meydana getirilmiştir. Bir metnin ve onu rivayet edenlerin sağlamlığı konusunda çok güzel kurallar ortaya koyulmuş ancak bazen bu kurallara uyulmamış olsa da birçok ilim adamının araştırmalarına ışık tutmuş ve onların gelişimine ve ilimlerini daha da geliştirmelerine katkıda bulunmuştur. Kaynaklardaki rivayetler, yazarların vefat tarihlerine göre kronolojik sıralamadan çok konu bazlı ele alınacaktır. Eğer bir rivayet aynı sahabe tarafından iletiliyorsa ve bu rivayetin ilk çıktığı noktayla son durduğu nokta arasında farklılık varsa, bu bize rivayetin tarihsel süreç içinde geçirdiği değişimi göstermektedir.

Ma'mer b. Râşid'in eserinde Hz. İsa'nın nüzulüne dair rivayetler ilk kez yer almıştır.⁴⁵Daha önce yazılan hadis eserlerinde ise bu tür rivayetlere rastlanmamıştır. Rivayet sürecine dair aktarımlar Ahmed b. Hanbel'in eseriyle tamamlanırken, Kütüb-i Sitte'deki rivayetlerin çalışmaya dahil edilmesine gerek duyulmamıştır. Aslında bu eserlerin Kütüb-i Sitte'nin de kaynakları olduğu çok açıktır. Bu yüzden eğer bir hadis Kütüb-i Sitte'de yer alıyorsa, öncelikle bu eserlerin incelenmesi gerekmektedir.

Bu dönemdeki eserler önceki dönemlerden esinlenerek oluşturulduğundan, orijinal kaynaklara göz atmak yararlı olabilir. İslam'da Kur'an'dan sonra en önemli ikinci kaynak olarak kabul edilen Cami'u's-Sahih'in yazarı Buhârî'nin hocası Hûmeydi ise konumuz açısından büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca, Müslim ve İbn Mâce'nin kitapları da İbn Ebî Şeybe'nin eseri temel alınarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla, konu ile ilgili bir hadis araştırılırken öncelikle Humeydi ve İbn Ebî Şeybe gibi kaynakların erken dönem kaynakları olması açısından önemlidir.

---

⁴⁵Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, (Abdurrazzak b. Hemmam'ın el-Musannef'i ile birlikte thk., Habiburrahman el-A'zami), Beyrut, 1970.

Çalışmamızda ilk olarak, Ma'mer b. Râşid'in (v.153/769) el-Cami' adlı eseri başta olmak üzere daha sonra, Abdullah b. Mübârek (v.181/797) tarafından yazılan ez-Zühd ve'r Rekaik, Ebu Davud et-Tâyâlisi (v.204/819) ve Humeydi (v.219/834)'nin Müsned'leri, Nu'aym b. Hammad'ın(v.228/842) el- Fiten'i, İbn Ali b. Ebî Ca'd (v. 230/844) ve İshâk b. Rahuye (v.238/852)'nin Müsned'leri, İbn Ebî Şeybe (v.237/851)'nin el-Musannefi ve Ahmed b. Hanbel (v.241/855)'in Müsned'i de konuya ilişkin direk olarak rivayetleri içeren eserlerdir. Hadis rivayetleri anlatılırken, hadislerin zaman içinde nasıl değiştiğini göstermek amacıyla kronolojik sıraya uyulacaktır. Bu yöntem, hadislerin izlediği gelişim sürecini ortaya koymaktadır.

Bir konunun araştırılmasında, gerçeğe en yakın sonuçlara varmak o konunun işlendiği kaynakların sıhhatiyle doğru orantılıdır. Konuile ilgili ana kaynaklar elde mevcutken, onlardan daha çok, o kaynakların tefsirine, yorumuna, şerhine yönelmek bizi gerçeğe ulaştırmaktan uzaklaştırır ve hatta yanlış sonuçlara ulaşmamıza sebep olur. İlk ve orijinal kaynaklar varken daha sonraki kaynaklara meseleyi dayandırmak belli bir mezhebin, grubun veya anlayışın etkisi altında kalma sonucuna götürür. Bunun için temel kaynak hadisler olacaktır. Hadis Külliyyatı ve tarihi rivayetler birinci dereceden kaynağımız olacaktır. Tabii ki yeri ve zamanı gelince kadim ulemanın da görüşlerine yer verilecek onlardan istifade edilecektir. Önemli olan bu kaynakları kullanırken ön yargılardan ve taassuptan uzak ve hakikate ulaşmak niyetinde olmaktır. Yine ihtiyaç dâhilinde son dönemlerde ülkemizde ve yurt dışında yapılmış çalışmalardan da faydalanmaya çalışacağız.

Müslümanlar arasında, Hz. İsa'nın yeniden gelişi kıyametin büyük alametlerinden biri olarak kabul görmüştür. Hadis kaynaklarına gelince, amacımız hadislerin tahriri ve tahlili olmadığı için rivayetleri, konularının üzerinde işlemeyi uygun bulduk. Yani Hz. İsa ile ilgili rivayetlerdeki iddiaları konu edindik. Elimizden

geldiği kadar hadis külliyyatında bulunan konuyla ilgili her hadise ulaşmaya çalıştık.⁴⁶ Ancak hepsini tek tek ele almadık. Konularına göre ele aldık ve aynı olanları tekrar olarak incelemedik. Farklılık varsa onları da ele aldık. Hz. İsa ile ilgili kaynaklarımızda var olan hadis rivayetlerinin Mesihîyyat ürünü olup olmayabileceklerini bu tezimizde araştırmaya çalışacağız. Hiçbir önyargı olmadan başladığımız bu araştırmamızın hakikate ve ilme katkıda bulunması en büyük çabamızdır.

Her kaynağı tezimizde kullanmasak da bilgi için usul eserlerine, şerhlere ve hadis ve tefsirle ilgili birçok kaynağa başvurduk. Bizim için kaynaklara ulaşmakta kolaylık sağlamak ve konuyla ilgili bizden önce neler söylendiğinin bilgisine ulaşmak için yazılan eserler, bilimsel araştırmalar ve tezler de müracaat ettiğimiz eserlerdir. Onlarla aynı düşünmesek ve aynı sonuca varmasak ta onlar bizim için çok değerli çalışmalardır. Bazen bizim farklı düşünmemize, bazende mevcut düşüncelerimizi tekrar gözden geçirmemize katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca araştırmamızın daha etraflı bakış açısı ve kaynak taramasına vesile olmuşlardır. Elimizde mevcut olan bazı eski ve yeni eserler konuyu doğrudan ele almaktadır.

4.2.3-Tefsirler

Hz. İsa'nın nüzülü konusunda tali kaynaklar; İslam alimlerin yorumları ve İslam düşünce tarihi içerisindeki çeşitli görüşlerdir. Bu kaynaklara başvurarak Hz. İsa'nın ahir zamanda yeniden yeryüzüne ineceğine dair inancının temellerini ve bu konudaki detayları anlamak mümkündür. Bu eserlerde, Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili kısımlar

---

⁴⁶bkz. Muhammet Emin Eren, “Tarihsel Bağlam ve İsrâiliyyâtın Rivayetlerin Oluşumundaki Etkisi, –Nüzülü İsa ile Alâkalı Bir Rivayet Bağlamında–”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011 S. 52:1.

incelenerek, o dönem alimlerinin konuya nasıl yaklaştığı ve ne gibi yorumlar getirdiği görülebilir. Ayrıca, İslam düşünce tarihi boyunca pek çok alim ve düşünür, Hz. İsa'nın nüzulü konusunu değerlendirmiş ve farklı yorumlar sunmuştur. Bu yorumlar arasında kabul gören bazı ortak noktalar bulunmakla birlikte, zaman zaman farklılık gösteren görüşler de mevcuttur.

Özetle, Hz. İsa'nın nüzulü konusundaki tali kaynakları incelemek ve bu kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında yeniden bir değerlendirme yapmak, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Hz. İsa'nın nüzulü konusunda tali kaynaklar ve Tefsirleri şunlardır:

1. İbn-i Kesîr Tefsiri: Bu tefsir, Hz. İsa'nın nüzulü ve kıyamet alametleri ile ilgili detaylı bilgi sunar.
2. El-Kurtubî Tefsiri: İslam düşünürü El-Kurtubî tarafından yazılmış olan bu tefsirde, Hz. İsa'nın nüzulü ve gelecekte gerçekleşecek olaylar ele alınmaktadır.
3. Taberî Tefsiri: Eski dönemlerin en önemli tefsirlerinden biri olan Taberî Tefsiri, Hz. İsa'nın nüzulüne dair ayetler ve hadisler üzerinde durur.
4. Zemahşerî Tefsiri: Zemahşerî tarafından kaleme alınan bu tefsirde, Hz. İsa'nın nüzulü ve ahir zamanla ilgili yorumlar bulunmaktadır.

Bu tali kaynaklar ve Kutsal Kitap tefsirleri, Hz. İsa'nın nüzulü konusunu anlamak ve detayları öğrenmek için başvurulan başlıca eserlerdir. Bu kaynaklarda geçen bilgilerle ilgili tartışmalar ilgili bölümlerde yapıldığı için burada ayrıntısına girmedik.

4.2.4-Çağdaş Araştırmalar

Hız. İsa'nın nüzulü, İslam düşüncesi ve teolojisinin önemli bir yönünü oluşturan dikkate değer bir konudur. Çağdaş araştırmalar, bu olayı anlamaya yönelik çeşitli yaklaşımları ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi, Hız. İsa'nın nüzulü, hadis kaynaklarında da yer almakta ve bazı Kur'an ayetleri bu bağlamda yorumlanmaktadır.

Öncelikle, çağdaş İslam alimleri ve düşünürler, Hız. İsa'nın nüzulünün tarihsel ve kültürel bağlamını ele alarak bu olayın sembolik veya gerçek bir nitelik taşıyıp taşımadığını sorgulamaktadır.⁴⁷ Bazıları bunun gerçek bir olay olduğunu savunurken, diğerleri ise bu konunun daha çok ahlaki ve manevi mesajlar içerdiğini öne sürmektedir.

---

⁴⁷İbn Hacer el-Heytemi, *el-Kavlu'l-Muhtasarfi Alamâti'l-Mehdi'l-Muntazar*, thk. Mustafa Aşur, Riyad tsz.; Muhammed Enver Şâh el-Keşmîrî (ö. 1352/ 1933), *et-Tasrîh bimâ tevâtera fî nüzûli'l-Mesih*, Beyrut 1981; Muhammed Zahid el-Kevseri el-Kevserî, *Nazra 'Âbira fî Mezâ'imi men Yunkiru Nuzule İsa (a.s) Kable'lÂhira*, Kahire 1987; Ahmed Emin, *el-Mehdi ve'l-Mehdeviyye*, Kahire 1951; Salih Akdemir, *Hıristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e göre Hazreti İsa*, Ankara 1992 (AÜSBE, basılmamış Doktora tezi); M. Ali Durmuş, *Mehdi Hadislerinin Tetkiki*, Ankara 1999 (AÜSBE, basılmamış Yüksek Lisans tezi); M. Hayri Kırbaçoğlu, "Hız. İsa'yı (as) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", İslâmiyât III (2000), sayı 4, ss.147-68; Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa: İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına*, Ankara,2002; Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Nüzûlü İsa b. Meryem âhire'z-Zemân* thk. Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata, Beyrut 1985; Ebu Abdullah eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), *etTavzîh fî tevâtüri mâ câe fil-muntazari ve'd-Deccali ve'l-Mesih*; Abdullah b. Muhammed b. Sıddîk el-Gumârî, (ö. 1413/1993) , *İkâmetü'l-Burhân alâ Nuzûli İsa fî âhiri'z-zemân*"; Muhammed Halil Herras, *Faslü'l-makâl fî ref'i İsa (a.s.) hayyen ve nüzûlihî ve katlihi'd-Deccal*; Salih

Çağdaş teolojik çalışmalarda ise, Hz. İsa'nın nüzülü üzerine yapılan tartışmalar genellikle iki ana eksene odaklanmaktadır. Birincisi, İslam'ın Hıristiyanlıkla ilişkisini ele alan araştırmalarda, İsa'nın nüzülü konusundaki görüş ayrılıkları incelenerek, iki din arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaktadır. İkincisi ise, İslam dünyası içindeki farklı mezhep ve düşünce ekollerinin bu konuya yaklaşımları incelenerek, İslam düşüncesindeki çeşitliliği gözler önüne sermektedir.

Bu araştırmalar, Hz. İsa'nın nüzulünün farklı anlayışlar ve yorumlarla ele alındığını ortaya koymakta ve bu konunun daha derinlemesine araştırılmasının önemine işaret etmektedir. Hz. İsa'nın nüzülü konusundaki çağdaş araştırmalar beş ana başlıkta incelenmektedir: 1. Antik kaynaklar, nüzul olayının tarihsel temellerini araştırır. 2. Teolojik yaklaşımlar, nüzulün anlamını ve önemini yorumlar. 3. Tarihsel-kültürel bağlam, inançların sosyal ve politik etkilerini analiz eder. 4. Karşılaştırmalı dinler tarihi, farklı dinler ve mezhepler arasındaki ortak yönleri ve bakış açılarını inceler. 5. Bilimsel yaklaşımlar, olayı doğüstü olmaktan ziyade bilimsel açıklamalarla ele almaktadırlar.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın nüzülü konusundaki çağdaş araştırmalar, bu önemli olayı daha iyi anlamamız ve farklı perspektiflerden değerlendirmemiz adına oldukça

---

Mahmut Aydın, *Hız. İsa'ya Ne Oldu?*; Zeki Ünal, *Hız. İsa'nın Dönüşü Meselesi*; Zeki Sarıtoprak, *İslam İnancı Açısından Nüzul-i İsa Meselesi*; Emrullah Fatış, *Kur'an'da Hız. İsa*; M. Sami Baybal, *"İslam Kaynaklarına Göre Hız. İsa'nın Akıbeti Meselesi*; Selman Kuzu, *"Hadislerde Mehdi ve Mehdinin Deccal ve Hız. İsa İle Olan Münasebeti*; Ahmet Çetinkaya, *Hadis Kaynaklarında Hız. İsa Hakkındaki Rivayetlerin İncelenmesi*; Mahmut Güzel, *"Kur'an ve İncillere Göre Hız. İsa'nın Ref'i*; Ali Altay, *Kur'an'a Göre Hız. İsa ve Nüzülü Problemi*; Veysi Ünverdi, *Hız. İsa'nın Nüzülü Probleminin Kelami Açıdan Değerlendirilmesi"*,

önemlidir. Bu alandaki çalışmaların artmasıyla birlikte, gelecekte çok daha kapsamlı ve aydınlatıcı bilgilere ulaşmayı umut ediyoruz.

Hıristiyanlık bakış açısından Nüzul-i İsa, İncil'deki İsa Mesih'in insanlar arasına ikinci kez geri dönmesi olarak kabul edilir. Yeni Ahit'te yer alan pasajlarda İsa'nın dünyaya tekrar geleceği ve adalet ile hükmedeceği belirtilmektedir.⁴⁸ Çoğu Hıristiyan mezhebi için bu olay, Kıyametin kopmasıyla eş zamanlı olarak gerçekleşecektir. Yahudilikte ise Nüzul-ü İsa'ya benzer bir kavram "Mesih'in gelişi" olarak adlandırılır. Tevrat'ta bahsedilen Mesih'in dünya üzerinde barış ve adaleti sağlayacağına inanılır. Ancak Yahudilik, İsa'nın bu vaat edilen Mesih olduğu konusunda Hıristiyanlıkla aynı görüşe sahip değildir.

Müslüman kaynaklarındaki Nüzul-i İsa anlayışı, Kur'an ve hadislerde yer alan bilgilere dayanmaktadır. Kur'an'da İsa'nın ahiret gününde dünyaya dönüşüne işaret eden ayetler bulunur.⁴⁹ Hadis-i şeriflerde ise Hz. Muhammed, İsa Mesih'in son zamanlarda insanlar arasına geri döneceğini ve adaletle hükmedeceğini bildirmiştir.⁵⁰

Çağdaş araştırmalar, Nüzul-ü İsa meselesini tarihsel, teolojik ve felsefi açılarından ele almaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar genellikle kutsal metinlerin yorumlanması ve karşılaştırmalı dinler tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle üç semavi dinin ortak kökleri ve birbirleriyle ilişkileri üzerine yapılan analizler, bu konuda daha derinlemesine bilgi sunmaktadır.

---

⁴⁸bkz. Matta 24:30; Luka 21:27.

⁴⁹Enbiya 21.91; Zuhruf 43.61.

⁵⁰Buhârî, Edeb, 96; Müslim, İman, 242.

Bu eserler, nüzul-i İsa konusundaki çağdaş araştırmaların önemli örnekleridir ve farklı disiplinlerden gelen bilim insanlarının çalışmalarını içermektedir. Bu kitaplarda ele alınan temalar arasında nüzul-ü İsa düşüncesinin tarihsel kökenleri, teolojik temelleri, Sünni gelenekteki yerleşimi ve bu düşünceye dair tartışmalar bulunmaktadır.

5. Kavramsal Çerçeve

5.1- Ref'

Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi, Mesih'in ölümünden sonra yeryüzünden alınıp cennete kaldırılması olayıdır. Bu önemli olay, Hıristiyan inancının temel taşlarından biri olarak İncil'de yer almıştır. Hz. İsa'nın göğe yükselişi, Hıristiyan dünyası tarafından çoğunlukla Hemşirelik Günü olarak bilinen 40. günde gerçekleştiği kabul edilir. Bu süre zarfında, Hz. İsa'nın havarilerine son mesajlarını verdiği ve onları gelecekteki hizmetlerine hazırladığı düşünülür.

Göğe yükselişin anlamı ve önemi, Hıristiyan teolojisi açısından büyük öneme sahiptir. Bu olay, Hz. İsa'nın Tanrı'nın yanında yerini alarak dünyevi yaşamının tamamlandığını gösterir. Ayrıca Hıristiyanlar için umut ve tesellinin simgesidir; çünkü bu olay sayesinde Hıristiyanlar açısından tüm insanların günahlarının affedileceği ve sonsuz yaşama kavuşabileceği vaadi ortaya çıkmıştır.

Hz. İsa'nın göğe yükselişi ile ilgili dini metinlerde detaylı betimlemeler mevcuttur. Özellikle İncil'in Yeni Ahit kısmında, bu olaya dair havarilerin şahitliği ve gözlemleri anlatılır. Bu nedenle, Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi, inancın temel doktrinlerinden biri olarak kabul edilir ve dünya çapında kutlanan önemli bir dini anma günüdür.

Hız. İsa, İslam inancına göre Allah tarafından gönderilen peygamberlerden biridir. Onun hayatı ve mucizeleri, Kuran-ı Kerim'de de anlatılmaktadır. Hız. İsa'nın göğe yükseltilmesi, hem İslam hem de Hıristiyanlık açısından büyük bir öneme sahip olan olaylardan biridir.

Kuran-ı Kerim'de, Hız. İsa'nın düşmanları tarafından yakalanmak üzereyken, Allah tarafından korunduğu ve katına yükseltildiği belirtilmektedir. Bu olayın ardından dünya üzerindeki yaşamına son verilmiştir. Hız. İsa'nın göğe yükseltilmesinin temel sebeplerinden biri, Onu kendi halkının ve diğer insanların kötülüklerinden korumak içindir. Ayrıca bu durum, Hız. İsa'nın ilahi güç ve kudretin sembolü olarak kabul edilmektedir.

Göğe yükselme olayı aynı zamanda, Allah'ın kendisine inananları her zaman destekleyeceği ve onlara yardım edeceği mesajını da vermektedir. Bu olaydan sonra, Hız. İsa'nın tekrar dünyaya dönerek insanlar arasında adaleti sağlaması ve barış getirmesi beklenmektedir. Sonuç olarak, Hız. İsa'nın göğe yükseltilmesi, hem İslam hem de Hıristiyanlık inancında büyük bir öneme sahip olan ve ilahi gücün sembolü olarak kabul edilen bir olaydır. Bu olay, kabul edenler açısından Allah'ın sevgili kullarını her zaman koruyacağı ve onlara yardım edeceği inancını pekiştirmektedir.

Ref kelimesi, en basit anlamıyla, “bir şeyi yukarı koymak, manen yüceltmek, yükseltmek, kaldırmak”⁵¹ anlamlarına gelir. Kur'an-ı Kerim'de yirmi dokuz yerde değişik türevleriyle beraber kullanılır⁵². Ayetlerde geçen anlamlarına bakıldığında

---

⁵¹İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 1/1197,1198.

⁵²Bakara, 2.253.63.93.127; Al-i İmran, 3/55; Nisa,4/ 154,158; Enam, 6.165.83; Araf, 7/176; Yusuf, 12.100.79; Ra'd, 13/2; Meryem, 19/57; Nur, 24/36; Fatır, 35/10; Mü'min,

hemen hemen hepsinin; derece bakımından yüceltmek, makamını yüce kılmak, üstün kılmak, arındırmak ve şanını şerefini yüceltmek anlamlarına geldiğini görüyoruz.

Ref kelimesi, Arapça kökenli bir terim olup "kaldırmak" veya "yüksekte tutmak" anlamlarına gelmektedir. Hz. İsa'nın nüzulü kavramı ise İslam inancında onun göğe kaldırılması ve ahir zamanda yeryüzüne geri dönmesine işaret etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Ref kelimesi, özellikle İslam düşünce sistemi çerçevesinde ele alınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlerde, Hz. İsa'nın öldürülmediği ve Allah tarafından kendisine doğru yükseltildiği ifade edilir.⁵³ Bu bağlamda Ref terimi, Hz. İsa'nın hayattayken göğe kaldırılma olayını betimlemek için kullanılır.

Hz. İsa'nın nüzulü konusu, İslam tarihinde farklı mezhepler ve alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Sünni ve Şii mezheplerinin temsilcileri genellikle bu konuda benzer görüşlere sahiptir; her iki mezhep de Hz. İsa'nın göğe kaldırıldığına ve ahir zaman yaklaşırken yeryüzüne geri döneceğine inanır. İslam düşünürleri, hadis ve ayet kaynaklarına dayanarak bu inancı desteklemişlerdir.⁵⁴

Sonuç olarak, Ref kelimesi, Hz. İsa'nın nüzulü ile ilgili önemli bir terimdir ve onun göğe kaldırılıp ahir zamanında tekrar yeryüzüne ineceği inancını ifade etmektedir. Bu kavram aynı zamanda İslam düşünce sistemi içerisinde önemli bir yere sahip olup farklı mezhepler ve alimler tarafından değerlendirilmiştir.

40/15;Zuhruf, 43/32; Hucurat, 49/2; Tur, 52/5; Rahman, 55/7; Vakıa, 56/3,34; Mücadele, 58/11; Naziat, 79/28; Abese, 80/14; Gâşıye, 88/13,18; İnşirah, 94/4.

⁵³ Nisa Suresi, 157-158.

⁵⁴ Bu konuda örnek çalışma için bkz: Demir, Mahmut, *Tarih Ve Rivayet Arasında Şîi-Sünnî Apokalipsler Ve Mehdî -Alî B. Tâvûs Ve Selîl B. Ahmed Örneği-*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021

5.2-Nüzul

Nüzul kelimesi, Arapça kökenli bir terim olup "inmek" anlamına gelir. İslam düşüncesinde Hz. İsa'nın nüzülü, kıyamet öncesi yeryüzüne tekrar dönmesi olayını ifade eder. Bu esnada Hz. İsa, adaleti tesis edeceği inancı yaygındır. Nüzul kelimesinin kökenini incelediğimizde, Arapça "nezele" fiilinden türediği görülür. Bu fiil, bir şeyin veya bir kişinin bir yerden başka bir yere inişi ya da konaklaması anlamına gelir. İslam düşüncesine göre, Hz. İsa'nın nüzülü, onun gökten yeryüzüne geri dönmesinin ardından gerçekleştirilecek olan kıyamet sürecine işaret etmektedir.

Hz. İsa'nın nüzulünün tarihsel süreci incelendiğinde ise İslam alimlerinin bu meseleye farklı yaklaşımları olduğu görülür. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın nüzülü hakkında açık bir bilgi bulunmamaktadır; konudan hadislerde bahsedilmiştir. Hadis kaynaklarına göre Hz. Peygamber, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilen Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceğini haber vermiştir.

Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili hadislerde, onun kıyamet öncesi dünyaya dönerek adaleti sağlayacağı, zulmü ortadan kaldıracağı ve insanların huzurunu yeniden tesis edeceği belirtilmektedir. Ayrıca bu dönemde İslam'ın yayılacağı ve insanların tek bir dine yöneleceği ifade edilir.

Bu konudaki farklı görüşler olsa da, Hz. İsa'nın nüzulünün İslam düşüncesinde önemli bir yere sahip olduğu ve kıyamete yaklaşıldığına işaret ettiği kabul edilir. Nitekim, bu inanç İslam âleminin ortak değerleri arasında yer alır ve gelecekte umutlu olma anlayışını temsil eder.

Günümüz araştırmalarında bu konu oldukça ciddi bir şekilde ele alınmış ve ilgili çelişkiler belirginleştirilmiştir. İsa'nın ölümden sonra dirilmesini ifade eden "resurrection" kelimesi, birinci yüzyıl Yahudi düşüncesi ve ilk Hıristiyan toplumun

deneyiminde, bir kişinin öldükten sonra yeniden yaşamına dönmesi, sıradan bir insan gibi yaşaması ve tekrar ölmesi anlamına gelmemektedir. Marcus Borg'un ifade ettiği gibi, burada resuscitation ve diriliş terimleri birbirine karıştırılıyor. Resüsitasyon kelimesi, ölmüş veya öldüğü düşünülen bir kişinin hayata dönmesi anlamına gelir; bu, bedeninin yeniden yaşama kavuşarak eski hâline dönmeye devam edip yemek yemesi, su içmesi, uyuması ve bir gün tekrar ölmesi anlamına gelir. Diriliş ise, yeni bir yapıya geçiş yapma anlamını taşımaktadır.

Diriliş terimi, ölen bireyin önceki yaşamına geri dönmekten ziyade, eski durumundan farklı yeni bir varlık hâline gelmesini veya başka bir deyişle şekil değiştirerek kozmik bir yapıya bürünmesini ifade eder. Bu bağlamda dirilişe uğramış kişi, yaşam ve ölüm sınıflandırmasının ötesine geçmiş olur. Çünkü bu kişinin yeniden canlanma sürecinde olduğu gibi eski durumuna geri dönmesi söz konusu değildir. Borg'a göre, İsa Mesih'in ölümden dirilişi, eski hâline geri dönmekten ziyade, yeni bir forma veya yapıya geçiş anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Paskalya'da yaşanan olay, ölen İsa'nın eski bedenine dönerek hayata geri gelmesi değil, farklı bir varlık olarak ortaya çıkması yani aşkınlığa ulaşmasıdır.⁵⁵

5.3-Son Savaş (Armageddon, Melhame-i Kübra)

Armageddon, büyük ve önemli bir savaşın veya felaketin sembolü olan kavramdır. Bu terim, genellikle insanlık tarihindeki son büyük çatışmayı veya dünya

---

⁵⁵Mahmut Aydın, *İsa-Masih'in Ölümden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi? İsa'nın Ölümden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerinin Tarihsel Açından Değerlendirilmesi*, s.91(Marcus Borg & N.T. Wright, *The Meaning of Jesus: Two Visions*, New York: HarperColins, 1999, s. 131.)

üzerinde yaşanan son olayları betimlemek için kullanılır. Kavram, özellikle Hıristiyan eskatolojisinde Yeni Ahit'teki Vahiy Kitabı'nda geçen "Harmagedon" kelimesinden türetilmiştir. Bu bağlamda, Armageddon dünyanın sonunu ve Tanrı'nın hüküm süreceği yeni düzenin başlangıcını ifade eder. Armageddon, dünya tarihinin en kritik ve belirleyici anlarını temsil eden bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu kavram, insanların zihinlerinde büyük bir yıkım ve değişimin habercisi olarak yer etmiştir. Üstelik, bu terim sadece dini metinlerle sınırlı kalmayıp popüler kültürde de apokaliptik filmler, kitaplar ve oyunlarda sıkça karşımıza çıkan bir tema haline gelmiştir. Armageddon kavramı, insanların geleceğe dair korkularını ve beklentilerini yansıtan güçlü bir semboldür. Dünya üzerinde yaşanan doğal afetler, savaşlar ve küresel sorunlar bu terimin önemini daha da arttırarak insanların gündelik yaşamlarında düşünmeye teşvik etmektedir. Sonuç olarak, Armageddon'un getireceği büyük değişim ve yıkım fikri, hem dini inançlar açısından hem de popüler kültürde insanların ilgisini çekmeye devam eden bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.⁵⁶

Son Savaş, insanlık tarihinin en büyük ve kritik çatışması olarak kabul edilir. Bu savaşın adı, Armageddon veya Melhame-i Kübra olarak da bilinir ve dünya genelinde barışın yeniden tesis edilmesi sürecini başlatan kıyamet alameti olarak görülür. Son Savaş'ın gerçekleşeceği yer ve zaman hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, bu olaya dair pek çok rivayet ve inanış mevcuttur. İslam kaynaklarındaki hadislerde ise bu büyük savaşın sonunda Mehdi'nin zuhuru ile adalet ve düzenin sağlanacağı belirtilmiştir.

---

⁵⁶ Bkz. Bıyık, Mustafa, Hıristiyan Eskatolojisinde Dünyanın Sonu Kehanetleri. No. 2, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 2007, Pp. 163–88.

Son Savaş'a katılacak olan güçler ve müttefikler de farklı kaynaklarda detaylı olarak anlatılır. Kudüs ve civarındaki topraklar üzerinde yaşanan üstünlük mücadelesi, tüm dünya milletlerinin bu fitnenin içine sürüklenmesine neden olacaktır. Yeryüzündeki zulüm ve haksızlıklara son vermek amacıyla harekete geçen Mehdi'nin önderliğindeki güçler, zalimleri yok etmek için büyük bir mücadele vereceklerdir. Son Savaş sürecinde her iki taraf arasında şiddetli çatışmalar yaşanacak; ancak nihai zafer, doğru yolu takip edenlerin olacaktır. Bu zaferin ardından dünya üzerinde adalet, kardeşlik ve barış hakim olacak; insanlar arasındaki kin ve düşmanlıklar ortadan kalkacaktır.

İnanışa göre Armageddon veya Melhame-i Kübra, insanlık tarihinin en büyük çatışmasıdır ve bu savaşın sonucunda dünya üzerinde adalet, barış ve huzurun sağlanacağına inanılır. Bu nedenle bu olay, hem dini hem de tarihi açıdan büyük bir öneme sahiptir. Büyük Melhame, tarih akışını değiştirecek, dünya zulüm ve adaletsizlikle dolup taşıdıktan sonra orayı adalet ve hukukla yeniden inşa edecek, Allah'ın yaratıkları arasında en iyi olanları kötülerden ayıracak ve kıyamet kopmadan önce büyük alametlerin başlamasına neden olacak önemli bir olaydır.

Hadisler üzerinden konuyu ele arak ilerlemek çalışmamız açısından önemli olduğu için burada Melhame-i Kübra ile ilgili rivayetlere yer vermek gerekmektedir. Muaz bin Cebel'den radiyallahu anh nakledilmiştir. Rasulullah: "Beytu'l-Makdis'in yeniden yapılandırılması Yesrib'in yıkımıdır. Yesrib'in yıkımı büyük savaşın başlamasıdır. Bu büyük savaş İstanbul'un fethine işarettir ve İstanbul'un fethi Deccal'in ortaya çıkışını ifade eder!" demektedir. Ardından Rasûlullah, konuştuğu kişi olan Muaz'ın dizine elini vurarak şöyle buyurdu: "Senin burada oturduğun gibi, söylediklerim de gerçektir."⁵⁷ Diğer bir rivayette "Arap yarımadasında savaş yapacaksınız ve Allah size zafer bahşedecek. Ardından Farslarla çarpışacak, Allah size

---

⁵⁷İbn Hanbel, Müsned, 2333; Ebu Davud, 4294.

zafer lütfedecek. Daha sonra Rumlarla mücadele edecek ve Allah size zafer nasip kılacak. En son Deccal ile savaşıacak ve Allah size zafer ihsan edecektir”denilmektedir.⁵⁸

"Siz, Rumlarla güvenilir bir barış anlaşması yapacaksınız. Sonrasında siz ve onlar, ardınızdaki saldırmaya kalkan başka bir düşmanla beraber savaşa gireceksiniz. Savaşı kazanacak ve ganimetleri ele geçirerek sağ salim geri döneceksiniz. Daha sonra, tepeleri olan bir çayırılığa ulaşacaksınız. Orada Hıristiyanlardan bir kişi haçı yukarı kaldırarak "Haç üstün geldi" diye bağırarak, buna öfkelenen Müslümanlardan birisi de hemen o haçı parçalayacaktır. İşte bu noktada, Rumlar aranızdaki barışı bozmak için büyük bir savaş başlatmak adına harekete geçeceklerdir."⁵⁹

“Büyük savaş anında İslam'ın karargahıDımeşk’in yakınlarında bulunan Guta bölgesinde yer alacaktır.”⁶⁰"Rasûlullah, bize ganimet kazanmak için Medine civarına gönderdi. Ancak ganimetsiz döndük. Yüzümüzdeki yorgun ifadeyi fark edince ayağa kalkarak şöyle dua etti: 'Allah'ım! Onları benim elime bırakma, haklarını yerine getiremem. Kendi nefislerine de teslim etme, güçsüz düşerler. İnsanlara da emanet etme, onları başkalarının ardından sürüklerler.' Ardından şunları söyledi: 'Siz Şam'ı, Rum'u ve Fars'ı ele geçireceksiniz. Çok sayıda deveye, inek ve koyuna sahip olacaksınız. Öyle ki birisi yüz dinar aldığında (az gelir diye) öfkelenir. Daha sonra elini benim başımın üzerine koyarak şöyle dedi: 'Hilafetin kutsal topraklara indiği zaman

---

⁵⁸İbn Hanbel, Müsned, 1540; Müslim, 2900.

⁵⁹Ebu Davud, 4292.

⁶⁰İbn Hanbel, Müsned, 21725; Ebu Davud, 4298.

kesinlikle depremler, felaketler ve büyük olaylar yaklaşmıştır. O gün, kıyamet senin başının üzerindeki elimden daha yakındır.' " ⁶¹

Melhame-i Kubra ile ilgili anlatılan rivayetler, onun öncesi ve sonrasını ele alan diğer rivayetlerle birlikte değerlendirildiğinde, şu anda yaşamakta olduğumuz olayların Melhame-i Kubra ile ilgisiz olduğu, henüz gerçekleşmesi beklenen olayların meydana gelmediği ve İslam toplumunun içinde bulunduğu durumun hadislerde tasvir edilen durumdan oldukça farklı olduğu anlaşılmaktadır.

5.4-Kıyamet/Kıyamet Alametleri

İslam ve Hıristiyanlık, dünyanın sonuna dair ortak inanışlara sahip olan iki büyük semavi din olarak, Kıyamet ve Kıyamet Alametleri kavramlarına değinirler. Bu alametler, insanların bu büyük olaya hazırlıklı olmalarını sağlamaya yönelik işaretler ve uyarılardır. İslam'da Kıyamet Alametleri, küçük alametler ve büyük alametler olarak ikiye ayrılır. Küçük alametler arasında yaygınlaşan kötülük, ahlaki çöküş, zamanın hızlanması ve İslami bilginin azalması gibi sosyal değişimlere işaret eden durumlar bulunur. Büyük alametler ise Dabbetu'l-Arz'ın zuhuru (yerden çıkacak bir yaratık), Gog ve Magog'un ortaya çıkması (iki düşman topluluk), güneşin batıdan doğması ve İsa'nın dünyaya dönüşü gibi olağanüstü olayları içerir.

Hıristiyanlıkta ise Kıyamet Alametleri, İncil'in Vahiy bölümünde bahsedilen Olaylar silsilesinde yer alan bazı önemli olaylar şunlardır: Büyük depremler ve doğal afetler, savaşlar ve savaş haberleri, açlık ve salgın hastalıklar, antikrist'in (Deccal) ortaya çıkışı ve dünya liderliğine yükselişi, Hıristiyanların zulme uğraması ve

---

⁶¹İbn Hanbel, Müsned, 22487; Ebu Davud, 2535.

imanlarının sınanması ve İsa'nın ikinci kez dünyaya dönüşü konularındır. Her iki dinde de Kıyamet Alametleri, insanları ahlaki değerlere bağlı kalmaya, doğruyu ve iyiyi seçmeye teşvik eden bir işlev görür. İnanışa göre, bu alametlerin gerçekleşmesiyle beraber insanlar ahiret gününde hesap vermeye hazır olmalıdır.

5.5-Hıristiyanlık Öncesi Nüzul Anlayışı

İlkel dinlerde Nüzul Anlayışı; evrenin, doğanın ve yaşamın kökeni ile ilgili inançları ve kavramları içerir. Bu tür dinler genellikle tanrıların dünyaya müdahale ettiği, bilgiyi ve gücü insanlara aktardığı olaylar ve ritüeller üzerine kuruludur. Bununla birlikte, Nüzul Anlayışının tam olarak var olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar bu anlayışın ilkel dinlerin temelinde yer aldığını savunurken, diğerleri ise daha karmaşık dini sistemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte geliştiğini öne sürmektedir. Yahudilikte, gelecekte ortaya çıkacak olan kurtarıcı inancına göre, peygamberlik müjdesiyle haber verilen ve Tanrı tarafından görevlendirilecek olan bir lider, Mesih adını alacaktır. Bu özel figür, insanlığı kötülüklerden arındırarak dünyada barış, adalet ve huzuru sağlama amacını taşımaktadır. Yahudi toplumunun beklentisi, Mesih'in gelmesiyle birlikte yeniden kurulacak olan Süleyman Mabedi'nde İsrail halkının tümünü bir araya getireceği yönündedir. Ayrıca bu dönemde, Yahudilerin sürgünde yaşayanları da anavatanlarına geri dönecek ve böylece uluslararası düzeyde saygınlık kazanacaktır.⁶²

Kutsal kitaplarda bahsedilen Mesih'in gelişinin işaretleri şu şekildedir: evrensel barışın sağlanması, dünya üzerindeki tüm insanların bilgelik ve anlayışa erişmesi ve

---

⁶²Hatib, Abdülkerim. *el-Mesih Fi'l Kur'an ve't-Tevrat ve'l-İncil*, Kahire: Daru'l Kütubi'l Hadise, 1965.s.40

Tanrı'nın egemenliğinin kabul edilmesidir. Bu olaylar gerçekleştiğinde, insanlık daha iyi bir hayat sürdürebilecek ve tüm varoluşun amacına ulaşabilme şansını yakalayacaktır.

Yahudilikte kurtarıcı inancının önemi, zaman içinde farklı yorumlara tabi tutulmuş olup, bazıları tarafından mistik ve manevi bir anlam taşıdığı, diğerleri tarafından ise daha somut ve dünyevi bir beklenti olarak değerlendirildiği görülmektedir. Özellikle Talmud döneminde, Mesih figürünün dünya üzerinde oynayacağı rol üzerine çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır. Bununla birlikte, Yahudilikte ortak inanış; Mesih'in gelecekte insanlık için umut ve kurtuluş kaynağı olacağı yönündedir.

Hint dinleri, gelecekte ortaya çıkacak ve dünyayı kötülüklerden kurtaracak bir kurtarıcıya olan inancını bünyesinde barındırır. Bu kurtarıcının, insanlığa doğru yolu göstereceği ve evrensel huzur ve düzeni sağlayacağı düşünülmektedir. İnançların temelinde, bu kurtarıcının varlığına duyulan güven ve umut bulunmaktadır. Hint dinleri, insanların yaşamlarına anlam katmak ve umut aşlamak adına bu kurtarıcının mesajlarını önemser. Ayrıca, bu kurtarıcı figürünün dünya üzerindeki adaletsizliklere ve zorbalıklara karşı mücadele edeceği de kabul edilir. Bu nedenle, Hint dinlerine bağlı olan kişiler, dünyada barışın tesis edilmesi için bu kurtarıcının gelişiyi gerçekleştirecek büyük dönüşümü sabırsızlıkla beklemektedirler.

Saoşyant kavramı, Zerdüşt dininde gelecekte ortaya çıkacak kurtarıcı inancını temsil eder. Bu inanca göre, dünya üzerinde yaşayan insanlar ve tüm canlılar Saoşyant'ın gelişiyi birlikte kötülüklerden ve karmaşadan arındırılacaktır. Dünyanın son zamanlarına doğru belirecek olan bu efsanevi figür, insanların ahlaki değerlerine yönelik iyileştirmeler sağlamakla yükümlüdür.

Saoşyant'ın zuhur etmesi, evrensel huzur ve adaletin tesis edilmesi için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. İnsanlık tarihinin her döneminde, farklı kültürler

ve dinler benzer kurtarıcı figürlerle umut bağlarken, Zerdüşt dinindeki Saoşyant da bu umudu simgelemektedir. Özetle, Saoşyant inancı, insanların içinde bulunduğu olumsuz durumların üstesinden gelmeye yönelik bir dayanışma ve iyimserlik çağrısıdır.

Saoşyant inancının temelinde insanların birbirine yardım etme ve dayanışma içinde olma düşüncesi yatar. Bu sayede, toplumlar zor zamanlarda bile umutlarını kaybetmez ve daha güçlü bir birliktelik sergilerler. Ayrıca, bu inancın yayılmasıyla, insanlar arasındaki sevgi ve hoşgörünün artması hedeflenerek daha sağlıklı ve huzurlu toplumlar oluşması amaçlanmaktadır.⁶³

Hız. İsa'dan önce Nüzul Anlayışı hakkında detaylı bilgi sunmak için, öncelikle bu anlayışın tarihsel ve kültürel bağlamının incelenmesi gerekmektedir. Nüzul Anlayışı'nın kökenleri eski dönemlere dayanmaktadır ve farklı kültürlerde benzer kavramlar bulunmaktadır. Bu nedenle, Hız. İsa'dan önce de Nüzul Anlayışı gibi düşünce sistemlerinin var olduğu söylenebilir. Ancak, Hız. İsa'nın doğumundan önce hangi kültürlerde ve inanç sistemlerinde Nüzul anlayışına benzer kavramların bulunduğunu belirtmek önemlidir. Bu konuda yapılan çalışmalar, Ön Asya ve Mezopotamya uygarlıkları ile Antik Mısır ve Yunan mitolojilerinde ilahi varlıkların veya yarı tanrıların dünyaya inişini anlatan anlatılara işaret etmektedir.

Özetle, Hız. İsa'dan önce çeşitli kültürlerde ve inanç sistemlerinde Nüzul anlayışına paralel düşüncelerin mevcut olduğu görülmektedir. Bu durum, insanların tarih boyunca tanrısal güçlerin varlığına inandıklarını ve bu güçlerin dünyevi olaylara müdahale edebileceği şeklinde düşünceler geliştirdiklerini göstermektedir.

---

⁶³bk. Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, s. 13-15;

Nüzul anlayışının bu kadar farklı kültür ve inanç sistemlerinde yer alması, insanların evrenin işleyişi ve yaşamlarının seyri üzerinde üstün bir gücün etkisi olduğu düşüncesine sahip olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca bu anlayış, hayatlarında meydana gelen olumlu veya olumsuz olaylara dair açıklamalar arayışında olan insanların, içinde buldukları durumu kabullenme ve anlamlandırma çabalarına da yansımaktadır. Nihayetinde Nüzul Anlayışı, geçmişten bugüne kadar süregelen inanç sistemleri ve mitolojilerle ortak değerler taşıyan, insanların evrende daha büyük bir düzen ve amaç arayışının sembolik bir yansıması olarak görülebilir.

I.BÖLÜM

HIRİSTİYAN KAYNAKLARINDA HZ. İSA VE NÜZULÜ

Hıristiyan kaynaklarına göre, Hz. İsa Tanrı'nın Oğlu ve insanlığın kurtuluşu için gönderilmiş bir Mesih'tir. Yeni Ahit adı verilen Hıristiyan Kutsal Kitabı'nda, İsa'nın yaşamı, öğretileri ve mucizeleri anlatılır. Bu metinlerde İsa, Mesih olarak kabul edilir ve insanların günahlarını bağışlamak amacıyla dünyaya geldiği belirtilir. Hz. İsa'nın doğumu, Meryem adında genç bir kızın kutsal bir şekilde hamile kalmasıyla başlar. Bunun üzerine Meryem'in nişanlısı olan Yusuf ile evlendiği ve İsa'nın doğumunun gerçekleştiği anlatılır. Hz. İsa'nın çocukluğu hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla birlikte, 30 yaşına geldiğinde vaftiz edildiği ve ardından vergi memuru olarak çalıştığı anlatılır.⁶⁴

Hz. İsa'nın birçok öğrencisi olmuştur; bu kişilere havari denir. Hz. İsa, özellikle sevgiyi, merhameti ve adaleti vurgulayan öğretiler sunmuştur. Ayrıca, hastaları iyileştirme, kötü ruhları kovma ve su üzerinde yürüme gibi mucizeler gerçekleştirdiği kaynaklarda yer alır. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa, insanların günahlarından dolayı ölümü kabul etmiştir ve Romalılar tarafından çarmıha gerilerek öldürülmüştür. Ancak üç gün sonra dirilerek havarilerine görünmüş ve ardından göğe yükselmiştir. Bu olay, Hıristiyanlıkta "kıyamet" olarak adlandırılır ve İsa'nın yeniden dünyaya döneceği gün olarak kabul edilir.

---

⁶⁴ Luka, 1/26-38.

1-Hz. İsa'nın Doğumu

Hiz. İsa'nın doğum tarihi üzerinde bir ittifak olmamakla birlikte, takvim olarak başlangıç gösterilen tarihin doğru olmadığı kabul edilmektedir.⁶⁵Matta İnciline göre⁶⁶ Hiz. İsa, Kral Hirodes'un görev yaptığı dönemde Beytlehem'de dünyaya gelmiştir. Hirodes, MÖ 74/MÖ 73 yıllarında doğmuş, milattan önce MÖ 4 yılında Kudüs'te ölmüştür.

Hiz. İsa'nın doğumu, Kral Hirodes dönemiyle ilişkilendirilir. Tarihçi Josephus, Hirodes'in 37 yıl hüküm sürdüğünü ve MÖ 4'te Paskalya öncesi ve ay tutulması sonrası öldüğünü belirtir.⁶⁷Luka'da yer alan bilgilere göre Hiz. İsa'nın doğumu öncesi Zekeriya ve Elizabeth'in yaşadığı olaylardan bahsedilmekte ve çocuğu olmayan Zekeriya için müjdelere verilmektedir. Burada açıklanan ayrıntılardan Meryem'in soyunun manevi olarak bu duruma hazırlık içinde olduklarını anlamaktayız.⁶⁸

Hiz. İsa'nın annesi Meryem, Zekeriya'nın hanımı Elizabeth'in yeğenidir yani kız kardeşinin çocuğudur.⁶⁹İncillerde Hiz. Meryem'in anne ve babasından ve ailesinden açıkça bahsedilmez. Sadece annesinin Nasıra'lı olduğu, Nasıra'nın da Galile'ye bağlı bir kasaba olduğu bildirilir.⁷⁰

---

⁶⁵www.Bible.org“The coming of the Christ; The Importance of the Incarnation”“ G. Lambert, “Christmas,” The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible, I, s.804; Grand Rapids: Zondervan, 1975, 1976. 14.03.2023

⁶⁶Matta, II/1,2.

⁶⁷Harman, Ömer Faruk, *DİA*, İstanbul, 207-213, 2006.

⁶⁸Luka, I/5-25.

⁶⁹Matta, XII/55.

⁷⁰Yuhanna, I/44.

Luka İncilinde Hz. İsa'nın doğum öncesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.⁷¹İsminin İsa olması gerektiği ile ilgili konuda Matta da geçmektedir.⁷²Matta İncili Hz. İsa'nın soy ağacının yazılışıyla başlamaktadır.⁷³Hız. İsa'nın soyunu Yahudilikte gelecek olan Mesih'in soyuna benzetme durumu vardır.⁷⁴Davud'un soyundan geldiği konusuna vurgu yapılmış ve Yahudilerce beklenen ve müjdelenen Mesih'in Hz. İsa olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır.⁷⁵Hız. İsa'nın Davut'un kentinde Mesih olarak dünyaya geldiği çobanların nezdinde melek tarafından ilan edildi.⁷⁶Kendisine doğumundan sekiz gün sonra İsa adını vermişlerdir. Bu ismin Onun ana rahmine düşmeden önce melek tarafından verildiği de belirtilir ve doğuştan sünnet ettirmişlerdir.⁷⁷Kırk gün sonra Yeruşalim'e mabede götürmüşler ve o günkü şeriat gereği gerekli takdimlerde bulunduktan sonra Nasıra'ya dönmüşlerdir.⁷⁸

2-Hız. İsa'nın Gençliği

İncillerde Hız. İsa'nın çocukluk ve gençlik yıllarının nerede ve nasıl geçtiğiyle ilgili teferruata girilmemektedir. Sadece çocukluğunun sessiz geçtiğinden bahsedilmiştir. Genel olarak son üç senesinde gösterdiği mucizeler ve tebliğ

---

⁷¹ Luka, I/26-38.

⁷² Matta, I/ 18-24.

⁷³ Matta, I/ 1.

⁷⁴ Matta, I/ 17.

⁷⁵ Yeşaya, VII/13,14.

⁷⁶ Luka, II/8-20.

⁷⁷ Luka, II/21.

⁷⁸ Levililer, 12.

faaliyetlerinden bahsetmektedirler. Sadece Mısır'a gidip orada bir kaç yıl kaldıktan sonra meleğin Yusuf'a rüyada görünmesi ve çocuğu ve annesini alıp İsrail'e geri dönmesini anlatmaktadır. Geri dönme sebebi olarak ise çocuğu öldürmeye niyetli olan Hiroides'in öldüğü bilgisini aktarmaktadırlar.⁷⁹

Hz. İsa büyüünce tebliğ görevine başlamadan önce, Hz. Yahya'nın onun yolunu açtığı ve ona hazırlık yaptığı anlatılır.⁸⁰ Hz. Yahya, Hz. İsa'yı insanlara tanıtip onun görevinin başladığı hakkında bilgi verir.⁸¹ Hz. İsa, otuz yaşlarında Yahya tarafından vaftiz edilmiş ve göreve başlamıştır.⁸² Vaftizden sonra melek onu sahraya götürmüş ve orada kırk gün, kırk gece oruç tutmuştur. Şeytan onu kandırmaya çalışmış, fakat başarılı olamayınca peşini bırakmıştır. Şeytanın İsa'yı kandırmaya çalışması Matta, Markos ve Luka'da yer almaktadır.⁸³

İncillerde Onun mucizelerinden çokça bahsedilir. İlk olarak bir düğünde, düğün sahiplerinin içecek şaraplarının kalmaması üzerine Hz. İsa, küplerdeki suyu şaraba dönüştürüyordu.⁸⁴ Hasta çocuğu iyileştiriyor,⁸⁵ binlerce kişiyi doyuruyor,⁸⁶ hastaları iyi ediyor⁸⁷ hatta ölüleri diriltiyordu.⁸⁸ Bu mucizeleri Allah'ın gücüyle⁸⁹ yaptığı belirtiliyor,

---

⁷⁹Matta, II/19-23; Luka, II/39,40.

⁸⁰ Yuhanna, I/ 19-27.

⁸¹ Yuhanna, I/ 35-49.

⁸²Luka, III/23.

⁸³Matta, III/13-17, 4/1-11; Markos, I/12-13; Luka, IV/1-13

⁸⁴ Yuhanna, II/2-12.

⁸⁵Luka, IX/ 37-44.

⁸⁶Luka, IX/13-17.

⁸⁷Matta, XIV/14.

⁸⁸Luka, VII/11-15.

bunun Tanrı için zor bir iş olmadığı vurgulanıyordu.⁹⁰ İncillerde Hz. İsa'nın çok değişik mucizelerinden bahsedilmektedir.⁹¹ Hz. İsa, "Mesih" olarak tanıtılmaktadır.⁹²

İncillerde, Hz. İsa'nın Yahudilere gönderilmiş biri olduğunu,⁹³ hatta tebliğ yapmak için sadece Yahudilerin yaşadığı bölgelere gittiğini görürüz. Kendisi; "günahkâr olan İsrail oğullarını kurtarmak"⁹⁴ ve "İsrail halkının kaybolmuş koyunlarını bulmak için gönderildiğini"⁹⁵ belirtmiştir. Aslında Havarilerinin de bu şekilde davranmalarını istemiş; "Öteki ulusların arasına girmeyin. Samaryalıların (Samiriyelilerin) kentlerine de uğramayın. Bunun yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin,"⁹⁶ fakat daha sonraki takipçilerinin çoğu bu tavsiyeye uymayarak batıya doğru ağırlık vererek Hıristiyanlığı yaymaya çalışmışlardır.

Hz. İsa'nın genellikle tebliğ çalışmaları Galile'de geçmekle birlikte ara sıra Kudüs'e ve diğer yakın şehirlere de gitmiştir. Yahudiye bölgesinde Hz. Yahya ile beraber tebliğ faaliyetlerine bir süre devam etmiştir. İlk dönemlerde Nasıra'da başladığı tebliğ faaliyetlerinde genellikle insanları kendisinin Peygamberliğine ve getirdiği vahiylerle iman etmeleri için çaba sarf etmiştir. Allah'ın kendisini mesh edip gönderdiğine, insanların Allah'ın egemenliğine girmesi gerektiğine ve

---

⁸⁹Luka, IX/43.

⁹⁰İşaya, XL/26.

⁹¹Elçilerin İşleri, II/22.

⁹²Yuhanna, V/36.

⁹³Matta, XV/24

⁹⁴Matta, IX/13; Markos, II/17; Luka, V/32.

⁹⁵Matta, XV/ 24; Luka, XIX/10.

⁹⁶Matta, X/5-6.

tövbeyeçağırıştır.⁹⁷Hz. İsa'nın bir veya üç yıl süren tebliğ faaliyetinin İncillerden hareketle tam bir kronolojisini çıkarmak zordur; çünkü bazı olaylar İncillerin bir kısmında yoktur, bazıları da farklı tarihler verdikleri için irtibat sorunu ortaya çıkmaktadır.

İlk aşama, Nasıra adlı memleketinden çıkarılmasıyla başlar.⁹⁸İsa, mucizelerle hastaları iyileştirir ve Rabb'in ruhuyla birlikte olduğunu, Allah'ın fakirlere İncil'i vazetmek için kendisini gönderdiğini belirtir. İsa, Allah'ın melekûtunun yakınlığını bildirir ve insanları tövbeye, İncil'e iman etmeye çağırır. Hz. İsa mesajlarını her mekân ve zamanda tebliğe devam ederken o zamanın Yahudi fırkalarından özellikle Ferisi'lerin aşırı düşmanlığını kazanmıştır. Ferisiler Roma hâkimiyetinin taraftarlarını kışkırtarak İsa'yı muhakkak cezalandırmak gerektiğini düşünmektedirler.⁹⁹Yuhanna' da yer alan bilgilere göre ferisiler onu cezalandırmak için fırsat kollamaktaydılar.¹⁰⁰

Yazıcılar ve Ferisîler, İsa'nın mesajına düşmanca yaklaşır ve Ferisiler ile Hirodesiler, İsa'yı ortadan kaldırmak için anlaşır.¹⁰¹İkinci aşamada İsa, Paskalya nedeniyle Kudüs'e gelir ve Farisilerle arası daha da kötüleşir.¹⁰²İsa, Galile'de Cumartesi günüyle ilgili kural dışı davranışlar sergiler ve Yahudi otoritelerinin tepkisini çeker. Ferisiler, İsa'yı yok etmeye çalışırken, halk onu coşkuyla takip eder. İsa, üçüncü safhada on iki havari seçer ve dağda meşhur vaazını verir. Dördüncü safha, dağ vaazının ardından başlar ve Hirodes'in İsa'ya karşı tavır almasına kadar sürer. Bu dönemde İsa,

---

⁹⁷Harman, Ömer Faruk, *DİA*, İstanbul, 207-213, 2006.

⁹⁸Luka, 4/16-30.

⁹⁹Markos, III/6; Yuhanna, V/1-47.

¹⁰⁰Yuhanna, XI/47-57.

¹⁰¹Markos, 3/6.

¹⁰²Yuhanna, 5/1-47.

hastaları iyileştirir, mucizeler gösterir ve mesellerle gerçekleri anlatır. Nasıra'dan ikinci kez çıkarılan İsa, havarileri İncil'i tebliğ etmeleri için gönderir. Yahya şehit edilir ve İsa 5000 kişiyi doyurur. Galileliler, İsa'ya inanarak onu kral yapmak isterler.¹⁰³ İsa, Sûr ve Sayda'ya, ardından Dekapol'a giderek Kefernahum'a döner. Altı ay boyunca mucizeler gösterir, tebliğ yapar, ölüm ve dirilişini müjdelemiş ve sureti değişmiştir. Kudüs'e gider, Yahuda ve Pere'yi dolaşır ve dört gün önce ölen Lazar'ı diriltir.¹⁰⁴ Kudüs yakınında gerçekleşen bu mucizevi olay, başşehri sarsmıştır. Kudüs'teki Sanhedrin, baş kâhin Kayafa'nın öncülüğünde toplanarak İsa'nın yaptıklarının tehlike oluşturduğunu belirtir ve öldürülmesi planlarını yapar. İsa durumu anlayarak Efraim şehrine ve ardından Pere'ye gider. Daha sonra Kudüs'e dönerek, "Korkma ey Sion kızı, işte kralın bir eşek sıpasına binmiş geliyor" der.¹⁰⁵ Yahuda İskariyot, İsa'yı otuz gümüş karşılığında ele vermeyi vaat eder. Fısıh bayramında İsa, Petrus'un sürçeceğini ve kendisinin ele verileceğini bildirir, havarilere uyanık olup dua etmelerini ister. İsa secdeye kapanıp dua ederken, havariler uyur.¹⁰⁶

Yuhanna İncil 14. bölümde, Hz. İsa'nın Peder'e ibadet edeceğini ve ebediyen kalacak başka bir teselli edici (Faraklit) gönderileceğini söylediği belirtilir.¹⁰⁷ 16. bölümde, gidişinin yararlı olduğu ve gitmediği sürece yardımcı (Faraklit) gelmeyeceği belirtilmiştir. Giderse, Onu göndereceğini söyler. Daha söylenecek çok şey olduğunu, ancak şimdilik dayanamayacaklarını belirtir. "Gerçeğin Ruhunu" gelince, onları gerçeğe

---

¹⁰³Yuhanna, 6/15.

¹⁰⁴Yuhanna, 11/1-46.

¹⁰⁵Zekeriya, 9/9.

¹⁰⁶Harman, Ömer Faruk, *DİA*, İstanbul, 207-213, 2006.

¹⁰⁷Yuhanna, 14/16-17.

yönlendirecek, kendi başına konuşmayacak ve sadece duyduklarını söyleyerek gelecekteki olayları bildirecektir.¹⁰⁸

"Faraklit" terimi, Hıristiyanlıkta İsa Mesih'in ölümünden sonra gelen ve onun sözlerini hatırlatan Kutsal Ruh'u ifade eder. Kutsal Kitap'ta yer alan bu kavram, Hıristiyanların manevi yönlendirici ve yardımcısı olarak kabul edilir. Faraklit, gerçeği tebliğ etme, koruma ve güç verme rolleriyle de anılır ve Hıristiyan teolojisinde önemli bir konumdadır. İsa'nın ardından inananlara destek sağlayarak gelecekteki olayları bildirecektir.¹⁰⁹

3-Hz. İsa'nın Çarmıha Gerilişi

İncillerde Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi, Hıristiyanlık inancının temel olaylarından biridir ve dört İncil'de (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) de yer almaktadır. Bu olay, Hz. İsa'nın insanlığın günahlarını bağışlamak amacıyla ölüme teslim oluşunu ve ardından üç gün sonra dirilişini anlatmaktadır. Çarmıha gerilme sürecinde, Hz. İsa'ya idam cezası verilmiştir ve bu ceza, Roma İmparatorluğu döneminde işkence amaçlı kullanılan bir yöntemdir. İncillerde geçen olaylara göre, Hz. İsa önce tutuklanmış ve yargılanmıştır. Ardından Romalı askerler tarafından alay konusu edilerek dövülmüş ve taç giydirilmiştir.

Yuhanna İncilinde belirtildiği gibi, Hz. İsa kendi çarmıhını sırtında taşıyarak Golgota adlı yere götürülmüştür. Burada elleri ve ayaklarına çiviler çakılarak çarmıha gerilmiştir. Ayrıca yanına iki hırsız da asılmıştır. İsa'nın çarmıhta geçirdiği altı saat

---

¹⁰⁸ Yuhanna 16/7-9, 12-13.

¹⁰⁹ Benzer ifâdeler için Barnabas İncili'nin 41 ve 97. bâblarına da bakılabilir.

boyunca yaşananları anlatan İnciller, başında duran "İsa Nasralı, Yahudilerin Kralı" yazılı levhayı ve İsa'nın yanında duran annesi Meryem ile birkaç kadını da belirtir.

Çarmıhta geçirdiği süre zarfında İsa'nın Tanrı'ya seslenerek "Eli, Eli, lema şevaktani?" yani "Allahım, Allahım, beni neden terk ettin?" dediği ifade edilmiştir. Sonunda İsa ruhunu teslim etmiş ve ölmüştür. Bunun üzerine gömülmesi için bedeni çarmıhtan indirilmiş ve Yuhanna İncil'ine göre Yusuf adlı bir adamın sağladığı mezara konulmuştur. İsa'nın çarmıha gerilmesi olayı, Hıristiyanlık inancında kurtuluşa giden yol olarak kabul edilmekte ve her yıl dünya genelindeki Hıristiyanlar tarafından Kutsal Hafta içerisinde anılmaktadır.

İsa'ya inanan kişiler, Yahudi toplumunun etkin çoğunluğunu oluşturamamıştır. Muhtemelen bu durumun gerçekleşmesinde, Hz. İsa'ya ve onun öğretisine, toplum üzerinde nüfuz sahibi olan Saduki ve Ferisi gibi fanatik dinî grupların şiddetli karşı çıkışlarının rolü büyük olmuştur. Nitekim bu grupların bir kısmı, alışagelmış oldukları dinî yapıyı sarstığı için ve kendi dinî anlayışlarını bozduğundan dolayı diğer bir kısmı da Mesih olduğu iddiasıyla halkı Roma yönetimine karşı kışkırtacağı ve bu suretle Yahudi toplumunu Romalılardan gelecek daha büyük sıkıntılara maruz bırakacağı düşüncesiyle ona karşı çıkmıştır.¹¹⁰ Bu iki grup, özellikle fanatik dinsel tutumlarıyla dikkat çeken Ferisiler, İsa'nın geleneksel din anlayışından daha farklı bir dinsel anlayışı ve öğretiyi savunmasına şiddetle karşı çıkmış, onu hem sıradan Yahudilerin hem de Roma yönetiminin nazarında zor duruma düşürmek gayesiyle girişimlerde bulunmuştur.¹¹¹ Ancak Hz. İsa, bu grubun mensuplarını, dinsel fanatizmleri, aşırı dinsel

---

¹¹⁰ Yuhanna, XI/47-4849-53.

¹¹¹ Matta, XXII/15-22; Markos, XII/13-17; Luka, XX/20-26.

şekilcilikleri ve dinin; sevgi, merhamet gibi duygusal boyutlarını önemsememeleri sebebiyle şiddetle eleştirmiştir.¹¹²

Hız. İsa, çarmıha gerilmesinden altı gün önce Petrus, Yakup ve Yuhanna adlı havarilerini alıp yüksek bir dağa çıkmıştır. Orada, İsa'nın görüntüsünün değişip yüzünün güneş gibi parladığı ve giysileri ışık gibi bembeyaz olduğu anlatılmaktadır.¹¹³Hız. İsa'nın bu yüzünün değişme olayının çarmıha gerilene kadar devam edip etmediğini bilmiyoruz ama Kur'an-ı Kerim'de geçen ifadelere benzer anlatımlara rastlamak mümkündür. İncillerde sanki Hız. İsa kendisinin çarmıha gerileceğini biliyormuş gibi anlatılmaktadır.¹¹⁴

İncillerde geçen bilgilere göre On iki Havari'den birisi olan Yahuda İskariot'la otuz gümüş akçe karşılığında kendilerine yerini söyleme hususunda anlaşmıştır.¹¹⁵Hız. İsa'yı beklenen Mesih olarak kabul etmeyen Yahudiler, Ona iftira atarak suçlamışlardır.¹¹⁶ Her ne kadar Pilatus, Hız. İsa'nın ölümle cezalandırılması gereken bir suç işlemediğine inanıyor olsa da, Roma yöneticileri çoğunluğun isteğini yerine getirmesinin o topraklardaki hâkimiyetlerinin geleceği açısından daha iyi olacağını düşünmüş olmalı ki Yahudi topluluğunun hırçınlığını bastırmak için hukuki değil, siyasi bir karar vermek zorunda kalıyorlardı.¹¹⁷

---

¹¹²Matta, XII/2-7; XII/22-37; XXIII/1-36; Markos, III/20-30; VIII/7/1-13; Luka, VI/43-45; XI/37-44.

¹¹³ Matta, XVII/1,2; Markos, IX/1,2; Luka, IX/28,29.

¹¹⁴ Matta, XXVI/1-5; Markos,XIV/1,2.

¹¹⁵Markos, XIV/10; Matta,XXVI/14-16;Luke, XXII/3-6.

¹¹⁶Luka, XXIII/1-12; Yuhanna, XVIII/33-38.

¹¹⁷Luka, XXIII/13-25; Yuhanna, XIX/1-16.

Pilatus, aslında İsa'yı öldürmek istememesine rağmen baskılara boyun eğerek onun çarmıha gerilip Golgota'da infaz edilmesini onaylamıştır.¹¹⁸ İsa kısa süre sonra tutuklanır. Baş kâhin Kayafa ve Sanhedrin tarafından sorgulanan İsa'nın suç unsuru bulunamaz. Ancak İsa, Mesih olduğunu açıkça söyleyince ölüm cezasına çarptırılır. Yahudiler, İsa'nın milleti kandırdığını, vergi vermeye engel olduğunu ve kendisinin Mesih kral olduğunu iddia ettiklerini öne sürerler.¹¹⁹

Roma Valisi Pilatus, İsa'nın öldürülmesi için onay talep edilir. Pilatus, İsa'yı sorgular ve iddialarının siyasi ve tehditkâr olmadığını fark eder.¹²⁰ Suçsuz olduğunu ilan etmek isteyen ancak halkla karşı karşıya gelmekten çekinen bir kişi, Yahudilerin İsa'nın çarmıha gerilmesini istemesi üzerine sorumluluktan kurtulma çabasıdadır. İsa'nın Galile'li olduğunu öğrenince onu Hirodes'e gönderir.¹²¹ Hirodes, İsa'yı sorguladıktan sonra Pilatus'a geri gönderir. Pilatus, İsa'yı affetme eğilimindedir ancak Yahudilerin baskısı nedeniyle onun çarmıha gerilip öldürülmesini kabul eder. Yahudiler, İsa'yı Golgota adlı yere götürüp çarmıha gerer ve başının üzerine "Nasıra'lı İsa, Yahudilerin kralı" yazısı asar.¹²² Cuma günü sabah çarmıha gerilen İsa,¹²³ öğleden sonra ölür.¹²⁴ Arimatealı Yusuf, İsa'nın cesedini bahçedeki hazır kabre veya kendi için oyduğu kaya kabre yerleştirir.

---

¹¹⁸Yuhanna, XIX/17-27.

¹¹⁹Luka, 23/2.

¹²⁰Yuhanna, 18/33-38.

¹²¹Luka, 23/7-11.

¹²²Yuhanna, 19/19.

¹²³Markos, 15/25.

¹²⁴Matta, 27/50; Markos, 15/37; Luka, 23/46; Yuhanna 19/30.

Hiz. İsa, İncillere göre cuma günü sabah saat dokuzda armih cezasına çarpılır.¹²⁵İkinciye yakın saat üçte ruhunu teslim eder.¹²⁶Bu durumun bir kişinin ölümü için yeterli bir süre olup olmayacağı tartişılırken armiha gerilen diğer iki kişinin bacakları kırılırken Hiz. İsa için de aynı işlem uygulanmıştır.¹²⁷

Markos, yukarıda da izah etmeye çalıştığımız Hiz. İsa'nın armihda kesin öldüğünü kanıtlamak için kendisinden önceki kutsal yazılara atıfta bulunmuştur.¹²⁸Aramatyalı Yusuf, Pilatus'tan cesedi istemeye gelince, Pilatus'un Ona Hiz. İsa'nın bu kadar erken ölmüş olmasından şüphelenerek yüzbaşıya sorması Hristiyan âleminde bazı tartişmalara sebep olmuştur. Bazılarına göre gerçekten ölümünün tam gerçekleşmediğini, baygınlık durumunda olduğunu ve mezara konulduktan sonra kendine geldiğini ve mezardan çıkıp insanlara göründüğünü iddia ederler. Hristiyanların çoğunluğuna göre Hiz. İsa, Hiz. Âdem ve Hiz. Havva'nın sebep olduğu ilk günah yüzünden bütün insanlık günahkâr oldu ve kirlendi. Bu günahı affettirecek ve bunun için kendisini feda edecek biri gerekiyordu ve bu da Hiz. İsa'ydı. Hiz. İsa böylece sonunu bile bile armiha gerildi ve acı çekerek öldü.

Hristiyanlığa göre Hiz. İsa, insanların inkâr edemeyeceği ölçüde, gözlerinin önünde armiha gerilmiştir. Bunun birçok şahidi vardır.¹²⁹Hatta Onu armiha geren yüzbaşı tarafından da Onun lm onaylanmıştır. O YzbaşıOnun lmnn gerçekleştiğini rapor etmişti. Hem de Roma Valisi Pontius Pilatus da bu olayı onaylamış

---

¹²⁵Markos, XV/25-33.

¹²⁶Matta, XXVII/45.

¹²⁷Yuhanna, XIX/ 28-37.

¹²⁸ Markos, XV/42-45

¹²⁹ I. Korintliler, XV/3-8.

ve Hz. İsa'nın gömülmesi için Arimatealı Yusuf'a görev vermişti.¹³⁰Luka'nın anlatımına göre Yahudiler İsa'yı düzeni yıkmak, Sezar'a vergi ödemeyi reddetmek ve kendisinin Mesih olduğunu iddia etmekle suçluyorlardı.¹³¹Pilatus bu durumu bir hafta yazdırıp çarmıhın üzerine astırdı.¹³²

Ayrıca Luka'da buna ilaveten; “Golgota denilen yere vardıklarında İsa'yı, biri sağında öbürü solunda olmak üzere, iki suçluyla birlikte çarmıha gerdiler. İsa, ‘Baba, onları bağışla’ dedi. ‘Çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar’. Onun giysilerini aralarında paylaşmak için kura çektiler.”¹³³

Çarmıha gerilecek kişi için karar vermek çok uzun müzakere gerektiren bir konudur. Her ne kadar Asurlularda, Mısırlılarda, Perslerde, Yunanlılarda ve Romalılarda var olsa bile bunun için büyük kararlar verilmesi gerekiyordu.¹³⁴

Başka Yahudi yazarlar da İsa'nın çarmıha gerilmesiyle alakalı yazmışlardır. F.F.Bruce (M.S. 70-200) “Tannaitik Dönemden Gelenekler” adlı eserinde kısaca şu şekilde bilgi vermektedir: “Nasıralı İsa, sihir yapan, bilgelerin sözlerini küçümseyen, insanları yoldan çıkararak İsraili bir günahkârdı. İnsanları yanıltmak için Musa'nın

---

¹³⁰ Markos, XV/39.

¹³¹ Luka, 23/2

¹³²Yuhanna, Bölüm 18;28 -19;18, s.240-243.

¹³³Luka, 23/33.

¹³⁴Bu konuda bkz.Carmichael, Lawrence Garten, "An Apologetic for the Death, Burial, and Bodily Resurrection of Jesus Christ" (1980).Western Evangelical Seminary Theses. 376.

kanunundan bazı şeyleri çıkarmak ya da ona bir takım şeyler katmaktan, sapkınlıktan, Fısıh Bayramı'nda asıldı.¹³⁵

İncillerde ise Hz. İsa'nın akıbeti konusunda birbiriyle çelişkili bilgiler yer almaktadır. Hıristiyanlar Hz. İsa'nın akıbeti konusunda ikiye ayrılmışlardır. Çoğunluğa ve resmi inanca göre o çarmıha gerilerek öldürülmüş, böylece insanlığın günahını (ilk günah)¹³⁶ canıyla ödemiş, sonra babasının yanına gitmiştir. Barnaba İnciline ve bir kısım Hıristiyanlara göre ise Hz. İsa çarmıhta öldürülmemiştir.

4-Hz. İsa'nın Mezardan Dirilişi

Hıristiyan anlayışına göre Hz. İsa'nın dirilişi derken, çarmıhta öldükten hemen sonra yani üç gün içinde dirilişinden bahsedilir. Hıristiyanlar arasında Hz. İsa'nın, ikinci gelişi kadar mezardan dirilişi de çok önemlidir. Hz. İsa öldükten sonra dirilip insanlara göründükten sonra göğe, Tanrı'nın sağ yanına yükselmiştir. Her ne kadar aralarında ihtilaflar olsa da genel olarak İncillerde anlatılan ve genel kabul gören inanış aynıdır. Bu inanış Hıristiyanlığın varlık sebebidir.¹³⁷

Hz. İsa'nın mezardan dirilişi, Hıristiyanlık inancının temel doktrinlerinden biridir ve dört İncil'de (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) anlatılmaktadır. Bu olay, Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten üç gün sonra mezarından canlanarak ölümden dirildiğini ve ardından havarilerine görüldüğünü ifade eder.

Hz. İsa'nın dirilişi, Hıristiyanlar için umudun, bağışlanmanın ve Tanrı'nın sevgisinin sembolüdür. Ayrıca diriliş olayı, Hıristiyanların ahiret hayatına olan inancını da pekiştirir. Kutsal kitaplarda bahsedilen bu mucizevi hadise, dünya tarihinde eşsiz bir

---

¹³⁵O'collins, Gerald, *Interpreting Jesus*, London: Geoffrey Chapman, 1996.s. 57-58.

¹³⁶Romalılar 5/12.

¹³⁷I. Korintliler, XV/12-19.

öneme sahiptir ve her yıl Hıristiyanlar tarafından Paskalya bayramında kutlanmaktadır.

Dört İncil'deki anlatımlar arasında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, temel hikâye aynıdır. Hz. İsa'nın mezarını ziyaret etmeye gelen kadınlar, taşın kaldırıldığını ve mezarın boş olduğunu görürler. Bir melek veya iki melek onlara Hz. İsa'nın dirildiğini müjdeleyerek havarilere haber vermelerini ister.

Hz. İsa'nın ölümü ile ilgili olarak Markos incilinde Mecdeli Meryem'in mezara Hz. İsa'nın cesedine baharat sürmek için karanlıkta değil güneş doğduktan sonra gittiklerinden ve kadınların hiç kimseye bir şey söylemediğinden bahsedilmektedir.¹³⁸ Matta'da ise kadınlara bilgi verenin melek olduğu anlatılmaktadır.¹³⁹ Burada da yukarıdaki ile çelişkili bir durum vardır. Bazı rivayetlerde genç bir kişi iken bazılarında haber verenin bir melek olduğu belirtilmektedir. Luka ise kadınların mezarın içine girdiklerini, cesedi bulamadıklarını ve şaşırduklarını bildirmektedir.¹⁴⁰

Mezardan çıkan Hz. İsa artık insanlara görünmeye başlamış, Meryem Havarilere bu durumu söyleyince kimse inanmamıştır.¹⁴¹ Halbuki daha önce Hz. İsa Havarilerine kendisini öldüreceklerini ve geri dirilip yanlarına geleceğini söylemişti?¹⁴² Hz. İsa hem bedenen görünmüş hemde rivayetlerle anlatılmasına rağmen kimse onun ölmediğine inanmamıştır.¹⁴³ Hz. İsa'nın kendisine inanmakta zorluk çeken Havarileriyle olan

---

¹³⁸Markos, XVI/1-8.

¹³⁹Matta, XXVIII/2,3; Luka, XXIV/8-13.

¹⁴⁰Luka, XXIV/1-7.

¹⁴¹Markos, XVI/9-11.

¹⁴²Matta, XVI/21; Yuhanna, XIV/2,3.

¹⁴³Markos, XVI/12-14.

konuşmalarını Luka kitabında anlatmaktadır.¹⁴⁴Matta da diğer İncillerin aksine Havariler Hz. İsa'yı görünce ona tapındıklarını söylemektedir.¹⁴⁵

Mezarı ziyarete gidenler pazar günü mezarın boş olduğu görülür ve İsa dirilmiş olarak görünür.¹⁴⁶Yeni Ahit'te, İsa'nın dirildikten sonra 10 kez havarilere ve şakirtlere görüldüğü belirtilir.¹⁴⁷İsa, dirilişin ardından 40 gün daha yaşar, havarilere telkin ve tavsiyelerde bulunur ve Zeytin Dağı'ndan semaya alınır.¹⁴⁸

Yahudi tarihçi Josephus, Yahudi Ulusu tarihini yazarken (yaklaşık, MS 93), İsa ile ilgili kısa bir bölüm kaydeder; “Bu adam sözde Mesih'ti. Pilatus, ileri gelenler tarafından sağlanan bilgilere göre hareket ederek, onu çarınıhta mahkûm etti, Ona bağlananlar ilk başta terk etmediler.¹⁴⁹

Pavlus, dirilişe inanmayanlara karşı dirilişin gerekliliğini ispatlamaya çalışmıştır.1. Korintliler mektubunun on beşinci bölümünde dirilişin gerekliliğini ve dirildikten sonraki aşamaları felsefi boyutlarıyla anlatır. Fakat ilerleyen süreçte bu olay gerçek olarak kabul edilmiştir. Bu şekli ile Kutsal Kitapta yerini almıştır.¹⁵⁰

---

¹⁴⁴Luka, XXIV/37-43.

¹⁴⁵Matta, XXVIII/18.

¹⁴⁶Matta, 28/9-10.

¹⁴⁷Luka, 24/36-43, 50-51; Yuhanna, 20/19-29; Matta, 28/16-20

¹⁴⁸DİA, İsa maddesi.

¹⁴⁹Ladd, 21

¹⁵⁰I. Korintliler, XV/20-24

5-Hz. İsa'nın Ref'i (Ascension)

Hz. İsa'nın refi, yani göğe yükselişi ise Hıristiyan teolojisinin önemli bir parçasıdır. İncillerde bahsedilen bu olay, Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmesinden sonra tekrar dirilip havarileriyle 40 gün süreyle görüştüğü ve ardından gökyüzüne yükseldiği şeklinde anlatılır. Bu süreçte, ona inananların güçlendirilmesi için Kutsal Ruh'un vaadi de verilmiştir.¹⁵¹

Hz. İsa'nın ref'inin amacı, Yaraticının iradesini yerine getirmek ve insanların doğru yolu takip etmelerine yardımcı olmak olarak kabul edilir. Ayrıca bu olay, Onun ilahi gücünün ve yeniden dirilişin simgesidir.

İnciller, Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesini anlatır; Beytanya yakınlarında havarilerini kutsadıktan sonra göğe alındığını, havarilerin ona tapındığını ve Yeruslaim'e sevinçle döndüklerini belirtir.¹⁵² Arimatealı Yusuf, İsa'nın cesedini kendi bahçesindeki bir kabre yerleştirdi. Pazar günü ziyaretçiler mezarın boş olduğunu gördü ve İsa onlara dirilmiş şekilde göründü.¹⁵³ Yeni Ahit, Hz. İsa'nın dirilmesinin ardından on kez havarilere ve şakirtlere görüldüğünü belirtir.¹⁵⁴ İsa'nın dirilmesinden sonra 40 gün yaşadığı, havarilere öğütler verdiği ve onları Zeytinlik Dağı'na götürdükten sonra göğe alındığı belirtilmiştir.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Vahiy, 20/11-15

¹⁵² Luka, xxiv/50-53.

¹⁵³ Matta, 28/9-10.

¹⁵⁴ Bkz. Luka, 24/36-43, 50-51; Yuhanna, 20/19-29; Matta, 28/16-20).

¹⁵⁵ Resullerin İşleri, 1/3, 9/11.

İnciller, Hz. İsa'nın bulutla göğe alındığını ve ardından beyaz giysili iki adamın yanlarına gelerek, İsa'nın göğe çıkışını gördükleri gibi geri döneceğini müjdelediklerini anlatmaktadır. Bu, İsa'nın ikinci gelişinin habercisidir.¹⁵⁶

İnciller, Hz. İsa'nın bulutla göğe alındığını ve ardından beyaz giysili iki adamın yanlarına gelerek, İsa'nın göğe çıkışını gördükleri gibi geri döneceğini müjdelediklerini anlatmaktadır. Bu, İsa'nın ikinci gelişinin habercisidir.

Elçiler, Zeytin Dağı'ndan şehre döndüler ve kaldıkları evin üst katına çıktılar. Petrus, Yuhanna, Yakup, Andreas, Filipus, Tomas, Bartalmay, Matta, Alfay oğlu Yakup, Simun ve Yakup oğlu Yahuda oradaydı. İsa'nın annesi Meryem, diğer kadınlar ve İsa'nın kardeşleriyle birlikte sürekli dua ediyorlardı.¹⁵⁷

6-Hz. İsa'nın Nüzülü (İkinci Gelişi-Second Coming)

Hz. İsa'nın nüzulüne Hıristiyanlıkta ikinci geliş denir. Yani çarmıha gerildikten üç gün sonra dirilişi birinci geliş, yargılama gününden önce geleceği ise ikinci geliştir. Genel kabule göre ikinci geliş fiziki değildir. Hıristiyanlığın temel doktrinlerinden biri İsa'nın çarmıhta ölümü ve ardından üç gün sonra ölümden dirilmesidir. İsa'nın ölümü ve dirilişi, insanlığın günahları bağışlamasının ve Tanrı ile yeniden kurulan ilişkinin temelidir. İsa'nın ölümünün günahları nasıl bağışladığına dair farklı anlayışlar olsa da, bir teolog şunu savunuyor: İlahiyatçılar, Mesih'in 'günahlarımız için' öldüğünde hemfikirdir.”¹⁵⁸

---

¹⁵⁶Elçilerin İşleri, I/10.11.12.

¹⁵⁷Elçilerin İşleri, I/13-14-15-16.

¹⁵⁸ Norman L. Geisler, Systematic Theology: in One Volume, One ed. (Minneapolis, MN: Bethany House Publishers, 2011), 828.

Ölümlerin genel dirilişi, Mesih'in geri dönüşü ile bağlantılıdır. Eski Sadukiler, modern şüpheçiler gibi dirilişi inkâr ettiler.¹⁵⁹ Ancak bedensel diriliş doktrini Yeni Ahit'te açık bir şekilde geçmektedir.¹⁶⁰ Mesih'in ikinci geliş zamanında yaşayan ona bağlı yaşayan kişiler onun benzerliğine dönüşecektir. İncil'de Hz. İsa ile ilgili çok açık ve ikna edici bilgiler verme gayretinin olduğu açıktır.¹⁶¹

Hiz. İsa'nın çarmıhta öldükten sonraki dirilişi Hıristiyanlığa göre en önemli olaydır, Hıristiyanlık için varlık yokluk meselesidir. Buna önem verdikleri kadar kesinlikle ikinci gelişine yani nüzulüne önem vermezler.

Yahudilerin beklediği Mesih'in özelliklerinin hepsi Hıristiyanlığın Mesih ilan ettiği Hiz. İsa'da vardı. Yahudiler bu kadar erken ellerinde ölecek bir Mesih'i kabullenemediler.¹⁶² Ancak erken dönem Hıristiyanlarına göre de ölümden tekrar dirilmesi de, işte gerçek bir Mesih olduğunun göstergesidir.¹⁶³ O görevi başarısızlıkla değil, dirilişle sonuçlandırmıştır.¹⁶⁴ İsa'nın dirilişi Hıristiyanlar için bir temeldir. Ayrıca diriliş, Hiz. İsa'nın sahtekâr bir Mesih olmadığına Yahudilere karşı ispatıdır.¹⁶⁵

Hıristiyan inancına göre, Hiz. İsa'nın ikinci geliş, dünyanın son günlerinde gerçekleşecek olan ve insanlığı kurtuluşa erdirmeye yönelik önemli bir olaydır. Bu

---

¹⁵⁹Matta. 22:23; Elçilerin İşleri 23: 6-8.

¹⁶⁰(bkz.Jn.5: 28-29; 6: 39-40; Markos. 12: 18-27; Elçilerin İşleri 17:32; 24:15; 26: 8; Romalılara. 8:23; 1 Tezler. 4:16; 1 Kor. 15; 2 Korintliler. 5: 1-2; Phil. 3:21).

¹⁶¹Vahiy 3:10.

¹⁶²Wright, "Christian Origins," 115.

¹⁶³Wright, "Christian Origins," 116; ayrıca bkz. Wright, Resurrection, 562-63.

¹⁶⁴Dunn, Jesus Remembered, 891.

¹⁶⁵Dunn, Jesus Remembered, 826.

dönemde, Hz. İsa adalet ve barışı yeniden tesis edeceği, kötülüklerin sona ereceği ve insanların manevi kalkınma sağlayarak Tanrı'ya daha yakınlaşacağı müjdelenmektedir. Hz. İsa'nın ikinci gelişiyle ilgili pek çok kehanet ve işaret bulunmakta olup, bu dönemin ne zaman başlayacağı konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak, Hıristiyanlar için bu beklenti her zaman canlı tutulmalı ve hazırlıklı olunmalıdır.

Hıristiyan inancında Hz. İsa'nın ikinci gelişi, dünya tarihindeki en önemli olaylardan biri olarak görülür ve bu beklenti, Hıristiyanların manevi değerlerine bağlı kalmalarına yardımcı olur. Bu nedenle, Hz. İsa'nın ikinci gelişi Hıristiyanlar için büyük bir öneme sahiptir ve bu umutla yaşamaktadırlar. Hz. İsa'nın dünyaya dönüşüyle birlikte, kötülüklerin son bulacağı ve insanların daha adil, huzurlu bir ortamda yaşayabileceği düşünülür. Ayrıca, bu olayın gerçekleşeceği zaman bilinmediği için Hıristiyanlar sürekli olarak uyanık olmaları ve iyi davranışlar sergilemeleri gerektiğine inanır. Bu beklenti sayesinde, insanlar hayatlarında daha fazla anlam ve amaç bulmakta ve sevdikleri kişilere karşı daha şefkatli ve hoşgörülü olmaktadır.

Hz. İsa'nın doğumunu yeryüzünde ilk görünüşü olarak değerlendiren Hıristiyanlar onun ikinci defa büyük bir ihtişamla görüneceğini savunmaktadırlar. Biri geçmiş, diğeri gelecekteki olacak olan kendine has farklı iki olay "görünüş" olarak isimlendirilmiştir. İncil'de yer alan bilgilere göre: "Mesih bir zamanlar birçok kişinin günahını taşımak üzere takdim edilmiştir. Ve onu arayanlara kurtuluş için günah olmadan ikinci kez görünecektir.

Tüm Hıristiyanlar Hz. İsa'nın ikinci gelişine inanmaktadırlar. Bu geliş fiziki şekilde olacaktır.¹⁶⁶ Kabul edilen görüşe göre Hz. İsa kişisel, bedensel ve gözle görülür şekilde gökten yeryüzüne ikinci kez gelecektir. Bu durum Pavlus tarafından

---

¹⁶⁶ Zekeriya, 14,4; Elçilerin İşleri 1:11; Titus, 2:13; Vahiy, 1:7.

Hıristiyan Kilisesi'nin “kutsanmış ümidi” olarak adlandırılır.¹⁶⁷ Kimsenin tarihini bilmediği bir zamanda¹⁶⁸ Hz. İsa yeniden dirilecek ve tüm insanlığa görünecek o sırada yaşayan kişiler bizzat olaya tanıklık edecek ve artık bunlar ölmeyecekler,¹⁶⁹ hatta o anda dürüst olarak yaşayan kişiler Mesih gibi olacaklardır.¹⁷⁰

Hz. İsa'nın İkinci Gelişi için kullanılan yaygın isimlerden biri parousiadır. Temel anlamı "mevcudiyet" veya “varış” tır olan bu kavram genelde insanların yokluk yerine var olmaya gelmesinden söz etmek için kullanılsa da,¹⁷¹ artık Hıristiyanlar için kullanılan bir kavram durumuna gelmiştir. Dünyanın sonunda Hz. İsa'nın eskatolojik gelişi¹⁷² Pavlus, Mesih'in gelişinde (parousia) inananların ölümden diriltilmesine ilişkin gelecekteki beklentilerini ortaya koyar: Bu durum onlar için Hz. İsa'ya bağlanma sebebi olacaktır.¹⁷³ İnananların Onun dönüşüne dair sahip oldukları umut, Onun zaferine ve ölümlü bedenlerinin günahattan sonsuza dek kurtuluşuna, saf, ölümsüz ve bozulmaz, yüceltilmiş, dirilmiş bir bedene sahip olacaklarına dair güven verir.¹⁷⁴

Hz. İsa'nın dilinden de İncillerde ikinci gelişin anlatıldığını görmekteyiz. Burada Hz. İsa vurgulu bir ifade ile Tapınağın yıkılacağını ve çağın sonunda geri dönüşüyle ilişkili işaretleri söylemektedir. Zeytin Dağı'nda oturduktan sonra havariler ona gelip, "Bunlar ne zaman olacak ve senin gelişinin ve çağın sonunun alâmeti ne olacak? “diye

---

¹⁶⁷ Titus, 2:13.

¹⁶⁸ Matta. 24.36; Yuhanna, 6.39

¹⁶⁹ Korintliler, 15:51–54; 1 Selanıkliler 4.14.

¹⁷⁰ Yuhanna, 3:2.

¹⁷¹ 2Korintliler, 7:6-7; 10:10; Filipililer, 1:26.

¹⁷² 1 Korintliler, 15:20–26.

¹⁷³ Yuhanna, 2:28; 1 Selanıkliler, 4:18.

¹⁷⁴ 1 Korintliler, 15:35-49.

sorduklarında¹⁷⁵de Hz. İsa şöyle der: "Çünkü şimşek doğudan gelip batıya kadar parladığında, İnsanoğlu'nun gelişi de öyle olacak." İsa, ikinci gelişi Nuh'un günleriyle karşılaştırmaya devam ediyor: Fakat o günü ve saati, ne gökteki melekler, ne de Oğul, yalnızca Baba'dan başka kimse bilmez. Nuh'un günleri nasılsa, İnsanoğlu'nun gelişi de öyle olacak. Tufandan önceki o günlerde, Nuh'un gemiye bindiği güne kadar yiyip içiyor, evlenip evlendiriliyorlardı ve tufan gelip hepsini silip süpürene kadar habersizlerdi, gelecekte öyle olacaktır.¹⁷⁶

Daha sonra tüm insanlar Hz. İsa'nın yargı kürsüsünün önüne çıkarılacak ve Hz. İsa onları başardıkları işlere göre ödüllendirecektir.¹⁷⁷ Bu onların kurtuluşunu belirleyecek bir yargılama değil Mesih'in adına verilen bir ödüldür.¹⁷⁸ Mukaddes kitabın büyük gün olarak nitelendirdiği dönem başlayacaktır. Hz. İsa'nın gazabından dolayı büyük sıkıntı zamanı, daha önce görülmemiş¹⁷⁹ bir zorluk zamanı olacaktır. Yahudiler açısından ise bu durum dünyayı İsrail'in inmesine hazırlamak olacaktır.¹⁸⁰

Yine anlatımlara göre Hz. İsa, yeryüzünde krallığını kurmak için göklerin ordularıyla birlikte geri dönecek.¹⁸¹ Onun Krallığı bin yıl sürecek.¹⁸² Bu İkinci Gelişte, Deccal "Ateş Gölü"ne girecek ve Şeytan bin yıl boyunca bağlı kalacaktır.¹⁸³Tüm

---

¹⁷⁵Matta, 24:27.

¹⁷⁶Matta,24:36-39.

¹⁷⁷ Romalılar,14:10-12; 2 Korintliler, 5:10.

¹⁷⁸ 1 Korintliler, 3:9-15.

¹⁷⁹ Vahiy,6:17; 7:14; Yeremya, 30:7.

¹⁸⁰ Zekeriya,12:2, 3; 14:1-3.

¹⁸¹ Vahiy,19:7-9, 14; 1 Selanikliler, 3:13; Zekeriya, 14:9; Vahiy 19:15, 16.

¹⁸² Vahiy, 20:2, 4-6.

¹⁸³ Vahiy, 19:20; 20:1-3.

milletler ve onların temsilcileri yargılanacaktır.¹⁸⁴ İsrail bir daha asla yerinden kaldırılmayacak şekilde topraklarına iade edilecektir.¹⁸⁵ Hz. İsa adaletle hüküm sürecektir.¹⁸⁶ Onun krallığı maddi ve manevi anlamda yüceltilecek ve dünyada kötülük kalmayacaktır.¹⁸⁷

İkinci Geliş konusu İncillerde farklı yerlerde değişik anlatımlarla vurgulanmaktadır. Hz. İsa havarilerine içlerinde yaşaması için Kutsal Ruh'u göndererek onları öksüz olarak bırakmayacağına söz verdi ve bu nedenle Mesih'in varlığı zaten inananlarda yaşamaktadır.¹⁸⁸ O, tüm insanların onun bulutların üzerinde geldiğini göreceği bir şekilde, görünür bir şekilde ve alenen geri dönecektir.¹⁸⁹ Bu nedenle, onun gizlice geleceği veya birisinin kaçırması olabileceği düşüncesi yanlıştır, çünkü gerçekleştiğinde buna dair hiçbir şüphe olmayacaktır.¹⁹⁰

Başka anlatımlarda aynı noktalara vurgu yapılmakla bazı farklı olaylardan da bahsedilmektedir. “Krallık dönemi büyük bir isyanla kapanacak¹⁹¹ Hz. İsaen son savaşta bu ayaklanmayı bastırarak ve Şeytan, ateş gölüne atılacaktır.¹⁹² Hz. İsa'nın davetini reddedenlerin hepsi dirilecektir.¹⁹³ Onlar, Hz. İsa tarafından yargılanacaklar ve ebedi

---

¹⁸⁴ Yoel, 3; Matta, 25.

¹⁸⁵ Amos, 9:15; Hezekiel 34:28.

¹⁸⁶ Mezmur, 2:9; İşaya 11:4.

¹⁸⁷ Romalılar, 8:19-21.

¹⁸⁸ Yuhanna, 14:18-26; Rom 8:9.

¹⁸⁹ Matta, 24:27; Vahiy 1:7.

¹⁹⁰ Selanikliler, 2:2.

¹⁹¹ Vahiy, 20:7-9.

¹⁹² Vahiy, 20:10.

¹⁹³ Vahiy, 20:11-13.

olarak azap görecekları ateş gölüne atılacaklardır.¹⁹⁴ Bu yargılamanın gerçekleşmesinin ardından, yeni bir cennet ve yeni bir dünya olacaktır.¹⁹⁵ Yeni bir Yerusâlim ve tüm kurtarılmışlar arasında Tanrı'nın ebedi varlığı olacaktır".¹⁹⁶

Hız. İsa'nın dönüşü ona iman edenler için kurtuluş günüdür.¹⁹⁷ Ancak iman etmeyenler ve kötüler için bu, yargı ve gazap günüdür.¹⁹⁸ Ona mensup olanlar göz kulak olacak ve o günü hazırlayacaklar, ancak iman etmeyenler gece hırsıza yakalanmış gibi gafil avlanacak ve hazırlıksız yakalanacaklar.¹⁹⁹

Hız. İsa'nın dönüşü için kullanılan kavramlardan bahsetmek gerekirse İkinci Geliş için "gün" kelimesi kullanılmaktadır.²⁰⁰ İsa'nın dönüşü olarak daha açık bir şekilde belirtmek için genellikle "Mesih'in günü",²⁰¹ "Rab'bin günü",²⁰² gibi niteleyicilerle birleştirilir. "Rab İsa'nın günü"²⁰³ "İsa Mesih'in günü"²⁰⁴ "Rabbimiz İsa'nın günü" Mesih"²⁰⁵ ve "Tanrı'nın günü"²⁰⁶ şeklinde isimlendirmelerin olduğunu görmekteyiz.

---

¹⁹⁴ Vahiy,20:14, 15; Markos 9:48.

¹⁹⁵ Petrus, 3:13.

¹⁹⁶ Vahiy,21:2, 3; 2:3-5.

¹⁹⁷ Filipililer,1:6; 1 Korintliler, 1:8; 2.

¹⁹⁸ Yuhanna,4:17; Rom. 2:5, 16.

¹⁹⁹ Selanikliler,5:2-11.

²⁰⁰ Romalılar,13:12; 1Korintliler, 3:13; İbraniler, 10:25.

²⁰¹ Filipililer,1:10; 2:16.

²⁰² Tes. 5:2; 2; Selanikliler.

²⁰³ Korintliler, 5:5; 2 Korintliler, 1:14.

²⁰⁴ Filipililer,1:6.

²⁰⁵ Korintliler,1:8.

²⁰⁶ Pet. 3:12.

Ayrıca, Mesih'in Tanrılığı²⁰⁷ kefareti²⁰⁸ Tanrı ile evlatlık²⁰⁹ kutsallaştırma²¹⁰ diriliş²¹¹; nihai karar;²¹² ve ödül vaadi²¹³ her şeyden daha önemlisi, Mesih'in bunu bildirmiş olmasından anlaşılır.²¹⁴ İkinci Geliş için kullanılan diğer fiiller "görünmek"²¹⁵ "ortaya çıkmak"²¹⁶ ve inmektir.²¹⁷

Hıristiyanlar ikinci geliş konusunun da çok dikkatli olarak ele alınması gerektiğini belirterek bu konunun çok önemli ve kesin bir şey olduğunu belirtmektedirler. "... bu aynı İsa... Cennete gittiğini gördüğümüz gibi gelecek"²¹⁸ ayetini delil getirmektedirler. Hz. İsa'nın tam olarak ne zaman döneceğini kesin olarak bilemeyeceğimiz gerçeği, Hz. İsa'nın "Öyleyse uyanık kalın, çünkü Rabbinizin hangi gün geleceğini bilmiyorsunuz. Bu nedenle dikkatli olun, çünkü siz ne günü ne de saati biliyorsunuz"²¹⁹ sözünden anlaşılmaktadır diye rivayet edilmiştir. Mesih'in dönüşünün

---

²⁰⁷Matta,26:63, 64.

²⁰⁸İbraniler,9:13–28.

²⁰⁹Yuhanna, 3:1, 2.

²¹⁰Selanikliler. 3:12, 13; 5:23.

²¹¹Korintliler, 15:23.

²¹²2 Tim,4:1.

²¹³2 Tim,4:7, 8; Va. 22:12; 1 Pet. 5:4.

²¹⁴Matta, 24; 25; Luka, 21; Markos, 13; Yuhanna, 14.

²¹⁵1Jn. 2:28; 3:2.

²¹⁶Luka,17:30.

²¹⁷1Tez. 4:16.

²¹⁸Resullerin İşleri,1:11.

²¹⁹Matta,24:42; 25:13.

belirli zamanı bilinmediği için, inananlara hayatlarını günahahtan arındırarak ve her gün Mesih'e itaat ederek yaşayarak hazırlıklı olmaları tavsiye edilmektedir.

Bununla birlikte, Hz. İsa'nın aniden gelmeyeceği bazı olaylar gerçekleştikten sonra bu durumun gerçekleşeceği anlatılmaktadır. Pavlus Selaniklilere ışığın çocukları olduklarını ve bu nedenle bir hırsız gibi ani bir sürprizle alınmayacaklarını söyledi.²²⁰ İkinci gelişten önce gerçekleştiği belirtilen en az üç olay vardır: Bunlar: tüm insanlara vaat edilen müjde, büyük sıkıntı ve büyük irtidat ve Deccal 'in gelişi konularıdır. Hz. İsa dönmeden önce bazı olaylar olacak ama yine de Hz. İsa'nın her an geri dönebileceği ihtimaline her zaman açık olma konusu İncillerin vurguladığı önemli konulardandır. Bu sebeple ilk Hıristiyanlar, Mesih'in yaşamları boyunca geri dönebileceğini tahmin ettiler ve inananları izlemeleri ve hazır olmaları konusunda uyardılar.

İncillerde Hz. İsa'nın dönüşünün değiştirilemez bir gerçek olduğu vurgulanmaktadır. Onun dünyaya gelişi tasvirlerle anlatılmış ve ikinci geliş vurgu yapılarak zafer ve yargı ile geleceği belirtilmiştir. İlk önce bir bebek olarak gelip nazik ve alçakgönüllü yaşarken, tekrar geldiğinde kralların Kralı ve rablerin Efendisi olarak gelecek. Vahiy, onun muzaffer bir savaşçı kral ve yargıç olarak dönüşünü de güçlü bir şekilde tasvir eder: Sonra cennetin açıldığını gördüm ve işte beyaz bir at! Üzerinde oturana Sadık ve Doğru denir ve doğrulukla yargılar ve savaşır. Gözleri ateş alevi gibidir ve başında birçok taç vardır ve kendisinden başka kimsenin bilmediği bir ismi yazılıdır. Kana batırılmış bir kaftan giymiştir ve kendisine Tanrı Sözü adı verilmiştir. Ve beyaz ve saf ince ketenlere bürünmüş göklerin orduları beyaz atlar üzerinde onu izliyordu. Ulusları yok etmek için ağzından keskin bir kılıç çıkıyor ve onları demir bir değnekle yönetecek. Her Şeye Gücü Yeten Allah'ın gazabının şarap masarasında

---

²²⁰Selanikliler, 15:1-5.

ezilecek. Cüppesinde ve kalçasında bir isim yazılıdır: Kralların Kralı ve Rablerin Efendisi.”²²¹

Hız. İsa'nın bahsedilen ikinci Gelişi, ona inananlar tarafından kurtuluşun nihai hedefi ve umudu olarak bedenlerinin dirilişini getireceğine inanılmaktadır.²²² İncil'de geçen ifadelerle göre: “Onun dönüşüne dair sahip olduğumuz umut, Müjde'ye yapılan bir ekten daha fazlasıdır. Saf, ölümsüz ve bozulmaz, yüceltilmiş, dirilmiş bir bedene sahip olmak bize Onun zaferinin güvenini ve ölümlü bedenlerimizin günahattan kesin olarak kurtuluşunu verir ”denmektedir.²²³ Pavlus'a göre ise : “... Bizi, kutsal ümidimizi, yüceltiğimizin görkemini ortaya çıkmasını bekleyerek, tanrısızlığı ve dünyevi tutkuları reddetmek ve şimdiki çağda kendimize hakim, doğru ve Tanrı yolunda yaşamak üzere eğitmek. Ulu Tanrı ve Kurtarıcı İsa Mesih...”tir.²²⁴ Onun dönüşünü beklemek edilgen değil, Rabbimiz için hazır olarak kutsallık arayışında hayatımızın aktif bir şekilde arınmasıdır. Yuhanna bize, Tanrı'nın Çocukları olarak görüldüğünde İsa gibi olacağımızı söyler ve "Ve O'nda bu ümide sahip olan herkes, tıpkı O saf olduğu gibi, kendisini de arındırır".²²⁵ Burada vurgulanan konu: Onun dönüşünü hazır bir şekilde izlemek, o ortaya çıktığında utanmak yerine onu memnun edecek şekilde yaşamaktır. Geri dönmesinin bir başka anlamı da, o geldiğinde her şeyi yargılayacak ve düzeltecektir. Burada ve şimdi karşılaştığımız zorluklar, zorluklar, zorluklar ne olursa olsun, bunlar yalnızca geçici. Öç almaktan veya insanları yargılamaktan kaçınmalıyız

---

²²¹Vahiy,19:11-16.

²²²1Korintliler,15:20-28; Rom. 6:5-10, 8:23; Filipililer, 3:10-11, 21.

²²³1Korintliler,15:35-49.

²²⁴Titus, 2:12-13.

²²⁵Yuhanna,3:3.

çünkü gerçek ve değerli yargıcın adaleti gerçeğe göre yapacağına güvenebiliriz”.²²⁶ Son olarak, Rabb’in dönüşündeki herhangi bir gecikme, insanlara tövbe etmeleri ve kurtuluş bulmaları için daha fazla zaman tanımak içindir.²²⁷

İkinci gelişle ilgili tüm Hıristiyanlar aynı şekilde düşünmemektedir. Burada ciddi anlamda yorum farklılıklarından söz etmek mümkündür. Ortak nokta ise Hz. İsa’nın kesin olarak geleceğinin beklendiği meselesidir.²²⁸ İnsanların yargılanması ve ödüllendirilmesinin Mesih’in dönüşüyle bağlantılı olduğu da açıktır.²²⁹ İlahi kurtuluş, son düşman kurtarıcının ayaklarının altına düşene ve Tanrı her şeyde olana kadar tamamlanmamıştır denmektedir.²³⁰ Evanjelikler için Hz. İsa’nın dönüşü ve Tanrının krallığı meselesi olağan ve olması gereken bir konudur.

Kaos dönemi olarak adlandırılan bin yıllık bir ara dönem ile ilgili çeşitli yorumlarından bahsetmek mümkündür. Bu pasajla ilgili genel olarak kabul edilen dört görüş vardır.²³¹ Bu görüşleri; Postmilenyumculuk, Amilenyumculuk, İki Antlaşmacı Premilenyumculuk, Tarihsel Premilenyumculuk olmak üzere ayırmak mümkündür. Ancak bu görüşlerdeki ayrılık Mesih’in ne zaman ve ne şekilde geleceği ile ilgili ayrılıklardır. Temelde tüm görüş sahipleri Hz. İsa’nın dönüşüne inanmaktadırlar.

---

²²⁶1 Korintliler. 4:5; Rom. 12:19.

²²⁷2Pet. 3:9.

²²⁸1 Selanıkliler, 4:16, 17; Yuhanna, 14:3; Matta, 25:6; Luka, 19:15.

²²⁹Matta,25:31–46; 2 Tim. 4:1; Vahiy, 22:12.

²³⁰1 Korintliler, 15:25-28.

²³¹Vahiy,20:1–7

Postmilenyum fikrine göre: “Tanrı'nın krallığının şimdi Müjde'nin vaaz edilmesi ve Kutsal Ruh'un kurtarıcı işi aracılığıyla dünyada genişletildiğini, dünyanın eninde sonunda Hıristiyanlaştırılacağını ve Mesih'in dönüşü, genellikle milenyum olarak adlandırılan uzun bir doğruluk ve barış döneminin sonunda gerçekleşecektir.”²³² Postmilenyalistler, Vahiy 20'nin mecazi olarak anlaşılması gerektiğinde, ilk yedi ayette altı kez geçen "bin yıl" kelimelerinin sonsuz uzun bir zaman dilimini kastettiğinde ve diğer şeylerin yanı sıra, Kutsal Kitap'ta ruhani bir krallığı somutlaştırdığında ısrar ederler. İki Antlaşmacı Premilenyumculuk fikrine göre ise; bin yıllık dönemi matematiksel olarak kabul edip Mesih'in binyıldan ve büyük sıkıntı olarak bilinen yedi yıllık dönemden önce geleceğini iddia etmektedir.²³³

Hem Eski hem de Yeni Ahit, gelecekteki bir altın çağdan bahsetmektedirler.²³⁴ “suların denizi nasıl kapladığı gibi, dünyanın da Yehova bilgisi ile dolu olacağı” günü önceden bildirir.²³⁵ Yeni Ahit'teki maya benzetmesi, toplum Krallığın gücü ve etkisiyle dönüştürülürken İncil'in galibiyetini anlatır.²³⁶ Amillennialistler, dönüştürülmüş bir dünyanın umudunu temsil eden “altın çağ” kavramını reddederler. Bu özel öğretiyi takip edenler, milenyumun gerçek ve zamansal yorumunun hatalı olduğu konusunda ısrar ediyorlar.

Mesih'in İkinci Gelişinin, onun yeryüzünde bizzat Kral olarak saltanatını başlatacağı konusunda ısrar eden kişilerin görüşüdür. Birinci geliş kendinden geçme ikinci geliş ise vahiy olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada Deccala karşı mücadelen

---

²³² L.Boettner, The Millennium, s. 4.

²³³ Daniel,9:27; Vahiy, 7:14.

²³⁴ İşaya, 11:9.

²³⁵ Mezmur, 22:27.

²³⁶ Matta,13:33; Luka, 13:20, 21.

bahsedilmektedir. Milenyum Öncesi görüşü ayrıca, Mesih'in bin yıllık saltanatından önceki sıkıntı dönemiyle ilgili çok kesin bir öğreti içerir. Premillennialistler arasında, Vahiy 20'yi muafiyet bakış açısıyla değerlendirenlerin de olduğu, bin yıllık krallığın Kutsal Yazılarda vahiy edildiğine inandıkları yedi yazgı döneminin sonuncusu olduğu da belirtilmelidir.

İslam ve Hıristiyanlık açısından yukarıda açıklanan görüşler çerçevesinde bir kıyaslama yapacak olursak hiçbiri, Hz. İsa'nın saltanatı ve onun ikinci gelişindeki rolü hakkındaki rivayetlerle örtüşmemektedir. İslam, Hz. İsa'nın dönüşünü hayatının ve eksik bıraktığı işinin tamamlanması olarak görür. Gerçek Mesih olarak, zamanın sonunda sahte Mesih'i yenmek için Tanrı tarafından kendisine verilen güce yalnızca o sahiptir. Onun yönetimi, kendisinin bile yenemeyeceği Ye'cüc ve Me'cüc'ün istilasına tanık olacaktır. Bunun yerine, onları bizzat yok edecek olan Tanrı'ya dua edecektir. Ye'cüc ve Me'cüc'ün sonu, herkesin Tanrı'nın temsilcisi olarak kendi saltanatına inanacağı veya en azından boyun eğeceği bir dünya hegemonyasının başlangıcını müjdeleyecek. 70-75 yaşlarında ölünceye kadar, Allah'ın rahmeti ve bereketi onun üzerine olsun, Muhammed'in (yani İslam'ın) öğrettiği şekilde Allah'ın Kanunu ile hükmedecektir. Bu süre zarfında herkes için bolluk olacaktır. Tüm dünyada barış. Sonra, ölüp gömüldükten bir süre sonra, bütün Müslümanlar bir rüzgara kapılarak ahirete sürükleneceklerdir. Yeryüzünde kalanlar ise kâfir olacaklar ve yeryüzünün son bölümüne yalnızca onlar şahit olacaklardır.

İslam'da anlatılan Mesih, Yahudilikte tasavvur edilen zamanların sonundaki Mesih kavramını yansıtmaktadır. Yahudilere göre, Mesih zorunlu olarak İsrail'i, tapınağı ve Yeruşalim' deki tüm ayinlerini yeniden kuran bir Yahudi lider olacaktır. Müslüman için, münafıkları gerçek müminlerden ayırarak saf İslam'ın savunucusunu temsil edecektir.

7-Son Savaş (Armageddon)

Hıristiyanların genel kabulüne göre; Hz. İsa yeryüzüne yeniden geldiği zaman kötüler ile iyiler arasında büyük bir savaş olacaktır. Bu savaşın adı Armageddon'dur. Bu savaşla birlikte tüm kötülükler temizlenecektir. Armageddon İbranicede "Har-Ma'ged'on" (har'ma-ged'ün)'dur. Har megiddo, Megiddo dağı ya da tepesi anlamına gelmektedir. Yahudi tarihinde önemli bir yere sahip olan bu dağ birçok yenilgilere sahne olduğu için "keder dağı" adıyla da anılmaktadır.²³⁷Savaşa bu ismin verilmesinin sebebi Yeni Ahit'te bu savaşın yapılacağı yer olarak burası geçmektedir.²³⁸Türklerle olan 1918'deki savaş ve Arap-İsrail savaşı burada olmuştur. Bu savaş için Hıristiyanlık olayından daha çok Yahudilik meselesi ön plandadır.

Hıristiyan inancında, Hz. İsa'nın ikinci gelişiyle başlayacak ve 1000 yıl sürecek bir hükümlanlık dönemi (millenarisme) bulunmaktadır. İlk ve ikinci diriliş arasında gerçekleşecek olan bu dönem, Deccal ve Mesih taraftarlarının savaşından sonra Mesih'in zaferiyle başlayacaktır. 1000 yılın sonunda kötülerle yeni bir savaş (Armageddon) yaşanacak ve iyilerin mutlak zaferiyle son bulacaktır. Ancak Katolik kilisesi, 1000 yıllık Mesihî krallık inancını reddeder.²³⁹

---

²³⁷ Bkz. Peter Lorie, *Mesih ve Armagedon Kehanetleri Din Alimlerinin Göremediği Şifreler Dünyanın Sonu* 2009, İstanbul,2004, 123. ; John D. Davis: *The Westminster Dictionary of the Bible*, ,(London ve New York: The Westminster press, 1944), 226-227.

²³⁸Vahy., 16:16.

²³⁹DB, IV/2, s. 1090-1096; Seguy, IX, 159.

Armageddon savaşında, tüm ulusların güçleri Kral İsa ve aziz takipçilerine karşı savaşacaklardır.²⁴⁰Hz. İsa, tarihin en kanlı savaşında milyonları etkileyecek ve ilk saldırıyı başlatacaktır. Getireceği silah, nötron bombasıyla aynı etkiye sahip olacaktır.²⁴¹Evangeliler, ABD'de geniş bir taraftar kitlesine sahiptir ve birçok muhafazakâr Cumhuriyetçi liderle ortak görüşlere sahiptirler.²⁴²

ABD Başkanı Ronald Reagan, 1980'de Vaiz Jim Bakker ile yapılan söyleşide, 200 milyon Doğulu ve Batılı askerlerin yeniden dirilmiş Roma İmparatorluğu'nda (Batı Avrupa) yer alacağını ve İsa Mesih'in Kudüs'ü harap edenlere karşı savaşacağını belirtti. Megiddo (Armageddon)da toplanan ordularla savaşacak olan Mesih, Kudüs'ten başlayarak 200 mil uzunluğunda ve atların başı seviyesinde akan kanla dolu bir vadi yaratacaktır.²⁴³Reagan, 1983'te Tom Dine ile yapılan söyleşide, Eski Ahit'teki peygamberler ve Armageddon ile ilgili kehanetlerin günümüzde yaşananları açıkça tasvir ettiğini belirterek, bu kehanetlerin gerçekleşeceği neslin kendileri olup olmadığını merak ettiğini söylemiştir.²⁴⁴

Temel Hıristiyan inancına göre İsa Mesih'in ikinci gelişi, belirli şartların gerçekleşmesiyle mümkündür. Bu şartlar; Yahudilerin Filistin'e dönüşü, İsrail devletinin kurulması, İncil'in tüm uluslara vaaz edilmesi, yedi yıllık felaket dönemi ve kiliseye iman edenlerin göğe yükselmesidir. Bu şartlar sağlandığında İsa Mesih yeryüzüne

---

²⁴⁰ Çetin Ensar, *Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrıyı Kıyamete Zorlama Stratejisi*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 5(1): 1-16.

²⁴¹G. Hallsell, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, (çev. Mustafa Acar-Hüsnü Özmen). Ankara 2003: Kim Yayınları. 30-32.

²⁴²a.g.e. s.53.

²⁴³a.g.e. s.54.

²⁴⁴a.g.e. s.29.

dönecek ve Armageddon savaşı gerçekleşecektir. Şeytan ve İsa Mesih'e iman etmeyenlerin yargılanacağı dönem başlayacak ve yaşam kitabındaki isimler belirleyici olacaktır. Yeni gök ve yeryüzünde İsa Mesih ve inananlar yaşayacak, ölüm, yas, ağlama ve ıstırap olmayacaktır.²⁴⁵

İsrail kurulduktan sonra, Fundamentalist Yahudilerin Müslüman komşularına yönelik en büyük tehdit yayılcılık olmuştur. Bu durum savaşa yol açmış ve günümüzde de hala sürmektedir. Kutsal savaş kavramı, tek tanrılı dinler arasında ilk olarak Yahudi ideolojisine dahil edilmiştir.²⁴⁶Kitab-ı Mukaddes'te kutsal savaş, Seçilmiş Halk'ın Yehova adına savaşması olarak tanımlanır. Yahudilere, düşmana karşı cesurca ilerleme, putları yıkma, düşmanla evlenmeme, acımama ve öldürme emri verilmiştir.²⁴⁷

İsrail'in Kutsal Kitap'taki sınırları (Arz-ı Mev'ud), Yahudi din adamlarının geniş yorumuna göre; doğuda Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt, Fırat Havzası ve Irak'ın bir kısmı; güneyde Sina Yarımadası, Kahire ve Mısır'ın bir bölümü; batıda Kıbrıs; kuzeyde ise Lübnan, Suriye ve Türkiye'nin Van Gölü'ne kadar olan topraklarını içerir. Bu sınırlar, İsrail'deki ulusalcı ve dini çevrelerde bilinen bir durumdur.²⁴⁸Ortadoğu, Yahudi inancında önemli bir yerdir çünkü Tanrı tarafından belirlenen ve Hz.

---

²⁴⁵MacDonald, W. *Kutsal Kitap Yorumu Yeni Antlaşma Serisi I-II*, İstanbul, 2002, Yeni Avrasya Yayınları.

²⁴⁶Ruelland, J.G.*Kutsal Savaşlar Tarihi*,(çev. Teoman Tunçdoğan). İstanbul,2004, İletişim Yayınları.

²⁴⁷Kılıç, D. "Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme",*Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,2008.13: 1.

²⁴⁸Shahak; *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, (çev.Ahmet Emin Dağ). İstanbul, 2004, Anka Yayınları, s.31.

Süleyman'ın inşa ettiği "Süleyman Mabedi" bu topraklarda bulunmaktadır.²⁴⁹ İsa Mesih'in yeryüzüne dönüş beklentisi, Kitab-ı Mukaddes'in önemli konularındandır. Yahudiler, İsa Mesih'in gelmesi için üç koşulun sağlanması gerektiğine inanır: vaat edilen topraklarda büyük ve yeterli sayıda Yahudi nüfusunun devlet kurması, Kudüs'ün ele geçirilmesi ve Süleyman Mabedi'nin yeniden inşası olarak anlatılmaktadır.

Kudüs'teki kutsal mekanlar, eski Kudüs'ün doğusunda bulunur. Yahudi devletinin kurulması, İsa Mesih'in dönüşünün birinci şartı olarak kabul edilir. 1967 Altı Gün Savaşları'nda Kudüs'ün ele geçirilmesi, ikinci şartın gerçekleştiği olarak görülür. Tapınak bölgesinin ele geçirilmesi, hahamlar tarafından Tanrı'nın işareti olarak yorumlanır ve Yahudiler 1967'de matem orucunu bırakır.²⁵⁰ Hal Lindsey'e göre, İsrail'in tarihsel oyununun son sahnesi için sadece Süleyman Mabedi'nin eski yerinde yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Musa'nın yasası, tapınağın sadece Moriah Dağı'nda inşa edilebileceğini belirtir. İlk iki tapınak burada yapılmıştır. Bugün ise, bu bölgede İslam dini için kutsal kabul edilen Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra adlı iki yapı bulunmaktadır.²⁵¹ Fundamentalist Yahudiler ve Evangelistler, iki mabedin yıkılması ve Süleyman Tapınağı'nın yeniden inşası gerektiğine inanır. İsa Mesih'in yeryüzüne dönüşü, Armageddon savaşı ve İsa Mesih'in krallığının gerçekleşmesi için bu şartların

---

²⁴⁹Garaudy, 2013: 23; Tanyu,1980: 28). Garaudy, R. (2013. *Siyonizm Dosyası*(çev. Nezh Uzel). İstanbul: Pınar Yayınları.;Tanyu, H. (1980). "Süleyman Mabedi", *Türk Ansiklopedisi XXX*. Ankara.

²⁵⁰Vural, İ. *Evanjelizm Beyaz Saray'ın Gizli Dini*. İstanbul,2003, Karakutu Yayınları, s.12.

²⁵¹Hallsell, G..*Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*,(çev. Mustafa Acar-Hüsnü Özmen). Ankara,2003, Kim Yayınları,s.90.

yerine getirilmesi gerekmektedir. Ardından Şeytan ve İsa'ya inanmayanlar yargılanacaktır.²⁵²

Hz. İsa'nın Göklerin Krallığı'nı kurabilmesi için kötü karakterlerin rollerini oynaması gerekmektedir. Kehanetlerin gerçekleşmesi için kötülüklerin artırılması ve Armageddon savaşının çıkarılması düşünülmektedir. Bu süreç, milyarlarca insanın ölümüyle sonuçlanacaktır.

Yorumlara göre, evanjelistlerin İsrail'e siyasi destekleri ve düşmanlarına muhalefetleri dini inançlarıyla bağlantılıdır. HıristiyanSiyonistler için bu mücadele, terörizm ve İsrail'in Arap ve Müslüman komşularıyla savaşlardan daha büyük; medeniyetler çatışması ve Tanrı ile Allah arasındaki rekabetten kaynaklanmaktadır. Evanjelist siyonistler için Orta Doğu'daki düşmanlıkların temelinde ilahi çatışma bulunur ve Yahudi devletiyle kutsal kitaplara dayanan ittifaklar aynı resmin iki yarısıdır.²⁵³Batıda, özellikle Hıristiyan geleneğinde, dünyanın, zamanın sonunun geldiğini (end of the time) ve bununla alâkalı kehanetleri ifade etmek için “apocalypse” kelimesi kullanılır.²⁵⁴

---

²⁵² Ömer Kemal Şahin, Dost-Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve Anti-İslamizm, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal* ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X December / Aralık 2019, 23 (3): 1315-1330.

²⁵³Spector, Stephen. *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism*. New York: Oxford University Press, 2009, 76.

²⁵⁴Bu konuda geniş bilgi için bkz. Collins, John J., “Apocalypse”, *Encyclopedia of Religion*, Lindsay Jones(Editor in Chief, 2. ed., 2005), ss. 409-419; Albert I. Baumgarten(ed.), *Apocalyptic Time*, Brill, Leiden 2000; Malcolm Bull (ed.), *Apocalypse Theory and the Ends of the Word*, London 1995; Ali Coşkun, a.g.e., özellikle, ss. 55-81, 116-266; Pacacı, Mehmet, “Hadis’te Apokalptisizm veya Fiten Edebiyatı”, *İslâmiyât I* (1998), sayı 1, ss.35-7.

II. BÖLÜM

İSLAM KAYNAKLARINDA HZ. İSA VE NÜZULÜ

1-Geleneksel İslam Düşüncesinde Hz. İsa

İslam geleneğinde Hz. İsa, İslam peygamberlerinden biri ve aynı zamanda Meryem'in oğlu olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberler arasında önemli bir yere sahip olan Hz. İsa, İslam inancına göre Allah'ın elçisi ve mucizelerle dolu hayatıyla örnek alınan bir şahsiyettir.

Hz. İsa'nın dünyaya gelişi, İslam inancında da mucizevî bir şekilde gerçekleşmiştir. Meryem, Allah tarafından seçilerek, meleklerin müjdesiyle hamile kalmış ve başkalarının diline düşmemek için uzaklara çekilmiştir. Nihayetinde Hz. İsa, annesi Meryem'in kucağına düşmüş ve doğumun ardından konuşarak insanlara kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu belirtmiştir.

İslam kaynaklarında Hz. İsa'nın yaşamı boyunca gösterdiği mucizeler de detaylı bir şekilde anlatılır. Ölülerini diriltme, hastaları iyileştirme ve kuş şeklinde yoğurduğu çamurdan canlı kuşlar yaratma gibi olağanüstü yetenekleri ile tanınır. Hz. İsa'nın tebliğ ettiği ilahi mesajlar ise insanların Allah'a ibadet etmesi, kul hakkına riayet etmesi ve merhametli olması üzerine yoğunlaşmaktadır. İslam geleneğinde Hz. İsa'nın öncelikle Yahudilere gönderildiği, ancak onların büyük bir kısmının kendisini reddettiği kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de anlatılanlara göre, Hz. İsa'ya düşman olanlar tarafından öldürülmesi planlanmıştır. Ancak İslam inancına göre Allah, Hz. İsa'yı bu tehlikeden kurtararak göğe yükseltmiştir ve yerine başka bir kişi çarpmıha gerilmiştir. Bu nedenle İslam geleneğinde Hz. İsa'nın çarpmıha gerildiğine veya öldüğüne inanılmaz. Hz. İsa'nın ahir zamanda tekrar yeryüzüne ineceği ve insanları doğru yola davet etmeye devam

edeceği de İslam inançlarında önemli bir yer tutar. Hz. İsa, kıyamet gününde insanların hesap vermesine şahitlik edecek ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

2-Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa, Allah'ın peygamberlerinden ve kutsal kitaplardan biri olan İncil'in tebliğcisidir. Kendisi Meryem'den doğmuş olup, babasız olarak dünyaya gelmiştir. Hz. İsa, insanlara Allah'ın kelamını yaymak ve onları doğru yola sevk etmek amacıyla gönderilmiştir. Hz. İsa'nın mucizeleri arasında ölüleri diriltme, hastaları iyileştirme ve nesnelerin şeklini değiştirme gibi olağanüstü yetenekler bulunmaktadır. Bunlar, Hz. İsa'nın ilahi güçle desteklendiğinin kanıtlarıdır.

Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere, Hz. İsa'nın asıl amacı insanları tevhit inancına yönlendirmek ve onların içinde yaşadığı toplumda adaleti tesis etmektir. Hz. İsa'nın hayatının sonuna dair çeşitli görüşler mevcuttur; ancak Kur'an-ı Kerim bu konuda net bilgiler sunmamaktadır. Kur'an'a dayalı olarak geliştiği iddia edilen düşünceye göre Hz. İsa, düşmanları tarafından yakalanmadan hemen önce Allah tarafından göğe yükseltilmiştir ve kıyamet gününe kadar yaşayacak ardından yeniden insanların arasına dönecektir.

Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlerin diğer insanlar gibi beşer oldukları,²⁵⁵ yiyip içtikleri, ölüp²⁵⁶ öldürüldükleri,²⁵⁷ birçok zorlukla karşılaştıkları ve diğer insanlar gibi hesaba da çekilecekleri ifade edilmektedir. Onların en büyük özellikleri Allah tarafından kendilerine vahiy indirilmesidir. Yine Kur'an-ı Kerim Onlara diğer insanlar üzerinde

---

²⁵⁵Fussilet,41/6.

²⁵⁶Enbiya, 21/8.

²⁵⁷Bakara, 2/61, 91; Al-i İmran, 3/21.

etkili olmaları için mucizeler verildiğinden²⁵⁸ ve örnek olma özelliklerinden bahsetmektedir.²⁵⁹ Müslümanların hiç bir peygamber arasında ayırım yapmamaları gerektiğine,²⁶⁰ bazı peygamberlerin ise birbirinden farklı özelliklerinin olabileceğine vurgu yapılmaktadır.²⁶¹

Hiz. Âdem'den Hiz. Muhammed'e kadar gelen Peygamberler arasında Hiz. İsa da diğler Peygamberler gibi vahiy almış, onları ümmetine bildirmiştir. Her Peygamber gibi onun da karşılaştığı zorluklar olmuştur. Bunların başında risaletinin kabul edilmemesi, mucize istenip reddedilmesi, devlet yöneticilerinin ona zorluk çıkarması ve yapılan eziyetler gelmektedir. Onun mucizevî doğumundan hemen sonra sıkıntılar başlamış, ailesiyle birlikte devamlı yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Hayatının sonu da doğumu kadar tartışmalı olmuş, bu durum tarih boyunca sürekli tartışma konusu olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'in Hiz. Musa'dan sonra en çok konu ettiğı Peygamber Hiz. İsa'dır. Onun nesebinin ve annesinin isminde Al-i İmran ve Meryem isminde iki sure vardır. Yine bu surelerin dışında da birçok değişik yerde Hiz. İsa'dan bahsedilmektedir. Onun isim veya sıfatları, on beş değişik surede, doksan üç ayette geçmektedir.

Kuran-ı Kerim'de, on altı yerde İsa, yirmi üç yerde Meryem oğlu İsa, Mesih²⁶² ve on bir yerde de Meryem oğlu Mesih İsa²⁶³ olarak da geçmektedir. Yine Kur'an-ı Kerim'de Ona bazı sıfatlar da verilmiştir. Bu sıfatların başında Mesih

---

²⁵⁸Bakara, 2/87.

²⁵⁹Ahzâb, 33/21.

²⁶⁰Bakara, 2/136.

²⁶¹Bakara, 2/253.

²⁶²Nisa, 4/172; Maide, 5/72; Tevbe, 9/30.

²⁶³Maide, 5/17, 72, 75; Tevbe, 9/31; Al-i İmran, 3/45; Nisa, 4/157,171

olduğunu görürüz ancak buradaki anlamı ile Hıristiyanlıktaki anlamı kesinlikle aynı değildir. İslam anlayışında ismi Mesih olan İsa, diğer peygamberler ve insanlar gibi bir kuldür. Ona ilahlık atfetmek ve onu rab olarak kabul etmek kesinlikle yanlıştır. Yahudiler, "Üzeyir Allah'ın oğlu" derken; Hıristiyanlar ise, "Mesih Allah'ın oğlu" dediler. Bu ifadeler, daha önce inkar edenlerin söyledikleriyle benzer olup, dilde dolaşan sözdür. Allah onları kahretsin, neler uyduruyorlar! Onlar, Allah yerine hahamları, rahipleri ve Meryem'in oğlu Mesih'i rab olarak benimsediler. Oysaki sadece tek Tanrı'ya kulluk etmeleri emredilmişti. Ondan başka tanrı bulunmamaktadır. Allah, onların koştukları eşlerden münezzehtir. Ayrıca; Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa için, ruhullah, kelime, yüzü güzel olan, Salih, Elçi, müjdeleyici, nebi, doğrulayıcı, ayetler gönderilen, yükseltilmiş konumda olan, arındırılmış, sevinç kaynağı olan, kölelik yapan, peygamberlik makamında olan ve bilgi veya dünya üzerindeki merhamet gibi sıfat ve unvanlar da verilmiştir.²⁶⁴

2.1-Hz. İsa'nın Doğumu ve Gençliği

Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa'nın doğumu ve gençliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Hz. İsa'nın doğumunun mucizevî bir şekilde gerçekleştiği ve Onun özel bir görev için Allah tarafından seçildiği belirtilmektedir. Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem, Allah'ın kendisine verdiği müjde üzerine hamile kalmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu konu şu

---

²⁶⁴Zuhruf, 43/59. Tevbe, 9/30,31. Bakara, 2/87. Nisâ 4/171. Al-i İmrân 3/39. Al-i İmrân 3/45. Al-i İmrân 3/46. Al-i İmrân 3/49. Saf 61/6. Al-i İmrân 3/50. Mü'minûn 23/50; Meryem 19/21. Nisâ 4/158. Al-i İmrân 3/55. Meryem 19/26. Meryem 19/30. Meryem 19/31. Zuhruf 43/61.

şekilde anlatılır: "Hani melekler demişlerdi ki: 'Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçti, seni tertemiz yarattı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.'"²⁶⁵

Hiz. İsa'nın doğumu sırasında da Allah, annesi Hiz. Meryem'e yardım etmiştir. Bu durum ise şu ayetlerle açıklanmaktadır: "Doğum sancısı onu hurma ağacının dibine getirdi. 'Keşke bundan önce ölseydim de unutulurseydim!' dedi."²⁶⁶ Bu zor dönemde, Hiz. Meryem'e teselli ve destek olarak suyun fışkıracığı ve hurma ağacının da taze hurma vereceğı bildirilmiştir.²⁶⁷ Kur'an-ı Kerim, Hiz. İsa'nın doğumundan hemen sonra konuşarak mucizeler gerçekleştirdiğine dikkat çeker: "O (İsa), beşikte de, olgunluk çağında da (insanlarla) konuşacak ve Salihlerden olacaktır."²⁶⁸ Hiz. İsa'nın gençliğı ve peygamberlik göreviyle ilgili olarak, Onun insanlar arasında tebliğde bulunduğu, hastaları şifa ile iyileştirdiğı ve ölüleri dirilttiğı gibi çeşitli mucizeler gerçekleştirdiğı belirtilir: "Hani Allah'ın izniyle körleri iyileştiriyordun; yine Allah'ın izniyle cüzamlılara şifa veriyor, ölüleri diriltiyordun."²⁶⁹

Kur'an-ı Kerim'deki bu anlatımlar, Hiz. İsa'nın doğumu ve gençliğı sürecinde yaşadığı olayları bizlere detaylı bir şekilde aktarmaktadır. Ayrıca, Kur'an-ı Kerim'de Hiz. İsa'nın mucizeleri ve onun insanlar üzerindeki etkileri de anlatılır. Kuran-ı Kerim, Hiz. İsa'dan bahsetmeden önce nesebinin temizliğıyle konuya giriş yapmaktadır. Hiz. Meryem'in soyunun Hiz. Âdem, Hiz. Nuh ve Hiz. İbrahim gibi seçkin kılındığını ve değişik özelliklerle birlikte yaratıldığını ifade etmektedir.²⁷⁰ Seçkin aileden biri olan

---

²⁶⁵ Al-i İmran Suresi, 3/42.

²⁶⁶ Meryem Suresi, 19/23.

²⁶⁷ Meryem Suresi, 19/24-25.

²⁶⁸ Al-i İmran Suresi, 3/46.

²⁶⁹ Al-i İmran Suresi, 3/49.

²⁷⁰ Al-i İmran, 3/33,34.

İmran'ın hanımının hamileliği esnasında, doğacak çocuğunu sadece Allah'a hizmet etmek üzere adadığının sözünü vermiştir.²⁷¹ Vakti gelip doğum gerçekleşince Allah'ın onu bilmesine rağmen sevinç ve adağını hatırlama adına Rabbine şükür mahiyetinde; "Rabbim!" dedi, "Onu kız doğurdum." Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir "Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum"²⁷² diye dua ve şükürde bulundu. Allah, bu dileğini en güzel şekilde kabul etti ve Meryem'i en güzel şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onu himaye etmekle görevlendirdi. Zekeriya Onun yanına hiç bir zaman boş gitmedi ve ona çok güzel baktı.²⁷³

Al-i İmran suresinin bu ayetlerinin devamında Hz. Zekeriya'ya Hz. Yahya'yı müjdelediğinden ve bu konu etrafında Hz. Zekeriya'nın Allah'la olan diyaloglarından bahseder. Daha sonra meleklerin Hz. Meryem'e Allah'ın kendisinden bir söz olan, adı da İsa Mesih olarak konulmuş olan çocuğu müjdelediğini,²⁷⁴ bunu duyan Hz. Meryem'in "Rabbim! Bana bir insan dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir?"²⁷⁵ Dediğini ve meleklerin Hz. Meryem'e "Allah dilediğini böylece yaratır. Bir işin olmasını dilerse ona ol der ve olur" diye cevap verdiğini, doğacak çocuğun beşikte ve yetişkin olarak da insanlara konuşacağını ve iyilerden olacağını bildirir.²⁷⁶ Hz. İsa'nın yaratılışının Hz.

---

²⁷¹ Al-i İmran, 3/35.

²⁷² Al-i İmran, 3/36.

²⁷³ Al-i İmran, 3/37.

²⁷⁴ Al-i İmran, 3/45.

²⁷⁵ Al-i İmran, 3/47; Meryem, 19/20.

²⁷⁶ Al-i İmran, 3/46.

Âdem'e benzediğini yani hiç bir maddi sebebe tevessül edilmeden yoktan var edildiğini ifade eder.²⁷⁷

Hiz. Meryem bu müjdeden sonra, ailesinden ayrılıp kendisine ayrılan yerde yaşarken Cebrail'i insan şeklinde görünce korkarak Allah'a sığınır ve o gelenin kendisine dokunmamasını ister. Cebrail, kendisini tanıtır ve Allah'ın ona tertemiz bir çocuk bağışlayacağını söyler. Meryem, kendisine bir erkek eli bile değmemiş ve iffetsizlik yapmadığı halde bunun nasıl olacağını söyler ve Cebrail bunun Allah için kolay olduğunu belirtir. Ve hakka rıza gösterir ve İsa'ya hamile kalır.²⁷⁸

Meryem'in İsa'ya hamile kalacağını haberi verilmesi müjdesi Kur'an-ı Kerim ve İncil'de bazı farklılıklarla birlikte birbirine çok yakındır. Hiz. Meryem'in bâkire olması iki kaynakta da kabul edilmekle birlikte, İncillerde Hiz. Meryem Yusuf ile nişanlıdır. İncil'de geçen "Kutsal Ruh"²⁷⁹Hiz. Meryem'in hamile kalmasına sebebiyet verirken, Kuran-ı Kerim'de geçen Cebrail, Hiz. Meryem'e ruhundan üfleyerek müjde vermiştir.²⁸⁰

Bu olayı kabullenmekte zorlanan Meryem, doğum sancularından dolayı bir hurma ağacının dibine gidip, "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım! der."²⁸¹ Allah onun doğumunu kolaylaştıracak ortamı oluşturarak alt tarafına su arkı yaratır ve yanı başında hurma ağacı yaratarak onu nimetlendirir.²⁸²

---

²⁷⁷ Al-i İmran, 3/59.

²⁷⁸ Meryem, 19/16-22.

²⁷⁹ Luka, 1/26-35.

²⁸⁰ Al-i İmran, 3/45,46; Meryem, 19/17-22; Enbiyâ, 21/91; Tahrîm, 66/12.

²⁸¹ Meryem, 19/23.

²⁸² Meryem, 19/23-26.

Daha sonra Hz. Meryem doğum yapıp, çocuğu alarak halkın içine gider. Halk onu kucağında çocukla görünce kendisinin çok kötü, utanç verici bir iş yaptığını söylerler. Onun anne babasının iffetli bir insan olduğunu söyleyip onu kınarlar. Hz. Meryem, bu konuyu kendisiyle değil çocukla konuşmalarını söyler. Onlar kundaktaki çocuğun nasıl konuşabileceğini ifade ederken çocuk; “ Ben Allah’ın kuluyum, O bana kitap verdi ve beni Peygamber olarak görevlendirdi, her nerede olursam olayım, O beni kutlu kıldı, yaşadığım sürece bana namaz kılmayı ve zekât vermeyi, anneme karşı saygılı olmayı, benim zorba ve isyankâr biri olmamamı emretti, doğduğum gün, öleceğim gün ve tekrar dirileceğim gün bana selam olsun” der.²⁸³

Allah, Kur’an- Kerim de, Meryem ve İsa’yı, pınarı bulunan, oturmaya elverişli yüksek bir yere yerleştirdiğini²⁸⁴ belirtir ama buranın neresi olduğunu ve buradaki yaşantılarıyla ilgili teferruatlı bilgi vermez. Bu yerin Mısır olduğu muhtemeldir.²⁸⁵ Burada on iki sene kalıp, tekrar Kudüs’e, annesinin asıl memleketi olan Nasıra kasabasına döner. Hıristiyanlara bu sebepten Nasranî dendiği de iddia edilir. Bu bilgiler İslam tarihi eserlerimizde mevcut olsa da İncil kaynaklı olması kuvvetle muhtemeldir.²⁸⁶

Hz. İsa, peygamberlik görevine başlamış ve insanları tevhide çağırmıştır. Tevrat’ı doğrulayıcı olarak gönderilmiş ve bazı şeylerin helâl kılınmasına vesile olmuştur. İsa, kendisine itaat etmeleri ve Allah’tan korkmaları gerektiğini söylemiştir.

---

²⁸³ Meryem, 19/27-33.

²⁸⁴ Mü’minun, 23/50.

²⁸⁵ İbn Esir, *el-Kamil fi’t -Tarih*, 1/312-314.

²⁸⁶ Matta, 2/13-23.

Allah'ın hem kendisinin hem de insanların Rabbi olduğunu belirtmiş ve Allah'a kulluk etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Doğru yolun bu olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁷

Yine diğer ayetlerde, Hz. İsa'ya kitap verildiği ve kendisinin mübarek kılındığı, kendisinden önceki peygamberler gibi bir peygamber olduğu,²⁸⁸ İsrail oğullarına gönderildiği ve mucizeler getirdiği,²⁸⁹ Tevrat'ı tasdik eden ve bazı helalleri haram, haramları helal etmek için gönderilen,²⁹⁰ namazı ve zekâtı emreden,²⁹¹ tek Allah'a kulluğa çağıran²⁹² ve kendisinden sonra gelecek olan resulü de müjdeleyen bir Peygamber olarak gönderdiğini bildirir.²⁹³

Hz. İsa kendisine verilen elçilik görevini ilan edince, bu mücadele için kimlerin kendisine yardımcı olacağını sormuş ve Havarilerin hepsi birden; “Biz Allah'ın yardımcısıyız, Allah'a inandık, Ona teslim olduğumuza şahid ol”²⁹⁴ dediler ve tebliğ başladı.

Havariler, kalplerinin mutmain olması için Hz. İsa'dan kendileri için, gökten donatılmış bir sofrayı indirmesini istemişler ve Hz. İsa bu duruma sitemle karşılık verince Havariler; “İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz yatışsın. Senin bize doğru söylediğini bilelim ve ona, (gözü ile) görmüş şahitlerden olalım” demişlerdi. Bunun

---

²⁸⁷ Al-i İmran, 3/50,51.

²⁸⁸ Mâide, 5/75.

²⁸⁹ Al-i İmran, 3/49; Nisa,4/171.

²⁹⁰ Al-i İmran, 3/50.

²⁹¹ Meryem, 19/31.

²⁹² Maide, 5/117.

²⁹³ Saff, 61/6.

²⁹⁴ Al-i İmran, 3/52; Saff, 61/14.

üzerine Hz. İsa Allah'a nida ederek; "Allahım! Rabbimiz! Bize ve bizden sonra geleceklere bayram ve Sen'den bir delil olarak gökten bir sofrayı indir, bizi rızıklandır, Sen rızık verenlerin en hayırlısı" ricada bulundu. Allah da bunun üzerine; "Ben onu size indireceğim. Ama ondan sonra sizden her kim inkâr ederse, artık ben ona kâinata hiçbir kimseye etmeyeceğim azabı ederim" demişti.²⁹⁵

Hz. İsa'nın hayatı çok fazla teferruatıyla İslami kaynaklarda anlatılmaz. Yalnız onun tevhit ve tebliğ mücadelesinden, bazı mucizelerinden örnekler verilir. Gerçi bu durum Hıristiyan kaynakları için de aynıdır. Onun otuz yaşına kadar olan durumu pek bilinmediği için birçok yorum yapılmıştır; bazılarına göre uzak doğu Asya diyarlarına, Hindistan'a doğru gittiğini ve orada tevhit dinini yaydığını, Filistin'de ortam düzeline otuz yaşlarında geri geldiğini belirtirler.²⁹⁶

2.2–Hz. İsa'nın Göğe Yükseltilmesi (Ref)

Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa'nın son günlerini çok teferruata girmeden anlatmaktadır. Yahudilerin Ona tuzak kurduklarını ancak Allah'ın o tuzakları boşa çıkarttığını,²⁹⁷ Allah'ın, onların tuzaklarının sonucu Onun canını almayacağını ancak kendi istediği zaman onu kendi katına alacağını, Ona ve kendisine uyanlara katında yüksek derecelere vereceğini ve anlaşmazlığa düştükleri konularda da kıyamet günü kendisinin hüküm vereceğini belirtmektedir.²⁹⁸

---

²⁹⁵Maide, 5/112-115.

²⁹⁶Abdolvahhab en- Neccar, *Kıyasu'l-Enbiya*,s.387. 3. Baskı. Tarihsiz.

²⁹⁷Al-i İmran,3/54.

²⁹⁸Al-i İmran,3/55.

Yine Yahudileri bir kaç kez lanetlediğinden²⁹⁹ bahseden Yüce Allah, bir de Hz. İsa'yı öldürmedikleri halde öldürdük demelerinden dolayı lanetlendirdiğini ifade ettikten sonra, onlar öldürdük zannediyorlar ama aslında Onu ne öldürdüklerini ne de çarmıha gerdiklerini belirtir. Onların bu konuda sağlam bir bilgilerinin olmadığını ve hep zanna uyduklarından bahsetmektedir.³⁰⁰ Asıl bundan sonra Müslümanların da ihtilafa düştüğü ayetler devam eder; Aksine, Allah Onu (eceli geldiğinde vefat ettirmiş) kendi katında yüksek bir değer vermiştir.”³⁰¹ O gün zanna kapılan ve Hz. İsa'yı öldürdüklerini iddia edenlerin yanında gerçek ehl-i kitap sahiplerinin de Onu orada öldürmediklerine kesinlikle inanmışlardır ve bu inananlara Hz. İsa kıyamet gününde şahitlik yapacaktır.³⁰²

Bütün bu ayetlerle birlikte yine de Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa'nın nerede, nasıl ve hangi sebeple öldüğü konusuna değinmemiştir. Ama açık olan bir şey varsa o da Hz. İsa'nın çarmıhta ölmediği meselesidir.

Hz. İsa'nın yeryüzüne tekrar geleceğini iddia edenlerin delil olarak getirdikleri ayet, “Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır ayetidir.”³⁰³ Bir diğer ayet ise; “Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır ”de.³⁰⁴ Bu ayet Hz. Yahya hakkında da inmiştir.³⁰⁵ Burada anlatılan genel bir ifadedir ve normal

---

²⁹⁹Nisa, 4/155,156.

³⁰⁰Nisa, 4/157.

³⁰¹Nisa, 4/158.

³⁰²Nisa, 4/159, Maide Suresi 117.

³⁰³Nisa, 4/159.

³⁰⁴Meryem, 19/33.

³⁰⁵ Meryem, 19/1.

doğum, ölüm ve dirilişi ifade eder. Hz. İsa için ayrı bir manaya çekmeyi gerektirecek bir durum yoktur.

Yine bu konuda delil olarak gösterilen başka bir ayet; “O kıyametin kopacağını bildirir; o saatin geleceğinden şüphe etmeyin, Bana uyun, bu doğru yoldur”. Ayetidir.³⁰⁶ Kur’an-ı Kerim’in bütününe baktığımızda kıyametin bilgisi hep Allah’a izafe edilmiştir.³⁰⁷ Eğer burada Hz. İsa’ya izafe edilecekse (kıyametin ne zaman kopacağı izafe edilmelidir ki) bu da Kur’an’ın bütünlüğüne aykırıdır. Ancak bu ayete Hz. İsa, insanlara kıyamet hakkında bilgi verir diye bir mana vererek konuyu daha isabetli anlatmış oluruz. Ayrıca burada kıyametin alametleriyle de ilgili bir husus yoktur.

Hz. İsa’nın çarmıhtan sonra öldüğüne delil getirilebilecek en açık ayetler Maide suresi 116, 117 hatta 118 ayetleri olduğu görülmektedir. Bu olayların kıyamet gününde olacağını da Allah 119 ayetinde açıkça belirtmektedir. Allah ahirette insanları ve peygamberleri kendi huzurunda topladığı zaman Hz. İsa’ya “ Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, Allah’ın yanı sıra beni ve annemi de ilah edinin diye sen mi söyledin? Sorduğu zaman Hz. İsa; Rabbim haşa! Seni tenzih ederim, sen yücelerden yücesin. Ben hakkım olmayan bir şeyi nasıl söyleyebilirim? Şayet böyle bir şey söylemiş olsaydım sen bilirdin. Çünkü sen benim içimi dışımı bilirsin, fakat ben senin ilmine tam olarak vakıf olamam. Gaybları, benim bilgim dışında kalan şeyleri muhakkak en iyi bilen sensin.”³⁰⁸

Ayetin devamı farklı şekilde yorumlanmıştır. “Ben onlara, sadece senin bana emrettiğin gibi, benim de sizin de rabbiniz olan Allah’ı gerektiği gibi tanıyın ve yalnız

---

³⁰⁶Zuhruf, 43/61.

³⁰⁷Lokman, 31/34; Fussilet, 41/47; Kasas, 28/78; Araf, 7/187; Ahzab, 33/63.

³⁰⁸Maide,5/116.

Ona kulluk edin, dedim. Ben aralarında olduğum sürece onların durumlarını görüyor ve biliyordum. Fakat ey rabbim! Sen benim canımı aldıktan sonra onları gören, gözetleyen sendin. Sen olup biten her şeyi görür ve bilirsin.”³⁰⁹Bu ayette kullanılan “onların üzerine şahitlik yapmak ifadesi Nisa, 159’da da geçmektedir. Nasıl ki çarınıhta ölmediğine inananların olduğu gibi, aralarında yaşadığı dönemde de annesine ve kendisine ilah denmediğine şahitlik yapacağını söylüyor. Çünkü iki durumda da hayattadır. Ancak O öldükten sonra bu teslis inancı meydana gelmiştir. Nitekim bu inanış Hıristiyanlarda mevcuttur ve hatta Hz. İsa’nın ölümünden çok kısa süre sonra bu inanış başlamıştır. O halde Hz. İsa ölmüştür.³¹⁰

Kur’an-ı Kerim’de Allah, Hz. Muhammed’e hitaben, kendisinden önce hiç kimseye ölümsüzlük vermediğini, sen bile öldükten sonra onlar sonsuza kadar mı yaşayacaklarını³¹¹ sorarak, bunun mümkün olmadığını belirtir. Allah’ın koyduğu sünnetullah gereği her canlı ölümü tadacaktır³¹² ve her canlı için belirlenmiş bir ecel vardır.³¹³

Müslümanlar arasında bu konuda değişik görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerin ortaya çıkış sebepleri bir takım rivayetler ve tefsir âlimlerin ayetlerden farklı anlamlar çıkarmasından kaynaklanmaktadır. Tartışma konusu olan en önemli kelimeler, “refa’na”ve“teveffa” kelimeleridir.

---

³⁰⁹Maide,5/117.

³¹⁰Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, 1/285, 2/133. Çev: Mehmet Keskin, İlim Yayınları, İstanbul. Trz.

³¹¹Enbiya,21/34.

³¹²Enbiya,21/35, Ankebut, 29/57.

³¹³Enam, 6/2, Araf, 7/34.

Nisa suresinde, Hıristiyanların kendi aralarında, kesin bilgiye dayanmadan ve gerçeği tam olarak görmeden tartışanlara yönelik olarak gelen ayette; “Bir de inkârlarından ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından ve “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük” demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsa’ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü, o (İsa) onların aleyhine şahit olacaktır”³¹⁴ buyrulurken konuya açıklık getirmektedir. Yani o iddia edildiği gibi çarşıta ve daha sonra düşmanları tarafından öldürülmedi. Zamanı gelince onu biz öldürdük ve yüksek derecelere erişirdik. Bunu ancak kendisine gerçek manada inananlar bilirler. Zaten ölümünden önce buna inananlara da Allah “Ehl-i Kitap” adını vermektedir ve Kur’an-ı Kerim’de ehl-i kitaba müjdelere vermektedir.³¹⁵

Buradan çıkan sonuç kanaatimizce göğe yükselmek değil, öldükten sonra ruhunun Allah’ın katında yüceliğine işaret edilmektedir. Zaten bu kelimenin hemen önündeki “müteveffike” (seni öldüreceğiz) ifadesi de ölümünden sonraki derecesinin yüceliğine taalluk ettiğini ifade etmektedir.

Yine diğer bir ayette geçen “refea” kelimesi de aynı manadadır; “Hani Allah şöyle buyurmuştu: “Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkâr edenlerden kurtararak temizleyeceğim ve sana uyanları

---

³¹⁴Nisa, 4/156,157.

³¹⁵Bakara, 2/62.

kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.”³¹⁶

Bu ayetin tefsirinde Fahreddin er-Râzî (v.606/1210), bir kısım âlimler bu âyeti takdim ve te’hir yapmadan zahiri üzere anlamışlardır. Diğer bir kısım âlimler ise takdim ve te’hir olduğunu varsayarak anlamaya çalışmışlardır.³¹⁷ Bu ayette Yüce Allah, onlar senin hayatına son veremeyecekler, ben vereceğim ve seni katımda yüksek derecelerle ödüllendireceğim ve sana uyanları da dünyada ödüllendireceğim. Senin üzerinde ayrılığa düşülen noktalarda da kıyamet günü hükmü ben vereceğim diye buyurmaktadır. Buradaki yüceltme aynı şehitlerin ölü sayılmayıp ta Allah katında manevi anlamda ödüllendirildikleri gibidir. Şehitler normal şartlar altında ölmüştür. Ancak Allah burada dikkatleri başka bir yere çekmektedir. O da “sakın siz hayatın sadece bu dünyadan ibaret olduğunu zannetmeyin, gerçek hayat buranın devamı olan ve rızıkların en güzellerinin bulunduğu ahiret hayatıdır” kastederek şehitliğin anlamını yüceltmış ve insanların Allah yolunda ölmelerinin boşa gitmeyeceğini anlatmıştır. Müslümanlar arasında iki farklı görüş söz konusudur; birincisi, Hz. İsa Allah tarafından çarmıha gerdirilmekten kurtarılmış, onun yerine ona benzetilen biri (büyük bir oranla Hz. İsa’ya ihanet eden kişi) çarmıha gerilmiş ve Hz. İsa da göğe (Allah’a) yükseltilmiştir. Bu düşüncede olanlar da kendi içinde iki gruba ayrılmışlardır. Bir kısmına göre ruh ve beden olarak yükseltilmiştir, diğer kısım ise sadece ruh ile yükseltilmiştir demektedirler. İkinci görüş ise Hz. İsa da bir insandır, diğer peygamberler gibi Allah tarafından gönderilmiş, görevini tamamlamış ve her insan gibi, her Peygamber gibi vakti gelince ölmüştür.

---

³¹⁶ Al-i İmran, 3/55.

³¹⁷ Râzî, Fahreddin, Mefatîhu’l-Gayb, Beyrut, 1997, III/236; Hazin, Ali b. Muhammed, Lübâbu’t-Tevîl fi Meâni’t-Tenzil, Kitâb Mecmû’a mine’t-Tefâsîr, Beyrût, 1901, I/509.

İslam düşünce tarihinde birçok âlim Hz. İsa'nın semaya yükseltildiğine kanaat getirmiştir. Bu durumun Kur'anayetlerini hadis rivayetleri ekseninde ön kabulle yorumlamalarından kaynaklandığı kanaatindeyiz. Hz. İsa'nın yükselişi ile ilgili birçok rivayetin olması, bu rivayetlerin zayıf veya mevzu olabileceği ihtimalini azalttığını düşünerek, ayetleri o doğrultuda yorumlamak gibi bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Bunlardan biri de Zemahşeri(v.538/1144)'dir. Ona göre Allah, Hz. İsa'ya ihanet eden kimseyi Hz. İsa'ya benzeterek onlara teslim ettiğini ve Hz. İsa'yı kendisine yükselterek ölümünü kıyamete yakın bir zamana kadar ertelemiştir.³¹⁸

Tarihte ve günümüzde Müslümanlar arasında ihtilafa sebep olan kelimelerden biri de “teveffa” kelimesidir. Bu kelime de Kur'an-ı Kerim'de türevleriyle beraber yirmi dokuz yerde geçmektedir. Teveffa kelimesi orijinalinde “bir şeyi sona ulaştırmak, noksansız tamamlamak” anlamındadır.³¹⁹ Mastar hali ise ölmek manasına gelmektedir. Allah, bir insanın ruhunu aldığı anda “teveffahu Allah” şeklinde kullanılır³²⁰ Kur'an-ı Kerim'de geçen bu kelimenin ilk manası öldürmektir. Hiç bir zaman uyutmak anlamına gelmemektedir. Bu anlama geldiğini iddia eden Taberi (v.310/922), Hz. İsa'nın uyutulup semaya yükseltildiğini iddia etmiştir. Taberi, bu konudaki rivayetleri kullanarak, Hz. İsa'nın kıyamete yakın bir zamanda geri döneceğini iddia eder. Bu rivayetlere göre, Allah, Hz. İsa'yı öldürmek isteyenlerin tuzağına karşılık tuzak kurmuş ve başka birini onlara vererek emsaliyle karşılık vermiştir. Ka'b el- Ahbar'dan gelen bir rivayeti de delil olarak kullanarak, Hz. İsa kendisine inanmayanların çok olduğunu tabii olanların azlığını görünce bu durumu Allah'a şikayet etmiş, Allah da Hz. İsa'yı bir müddetliğine ortadan kaldıracağını ve daha sonra Deccal geleceği zaman geri

---

³¹⁸Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Beyrut, I/432.

³¹⁹İsfehanî, Rağîb, *el-Müfredat*, İstanbul, 1986, 829.

³²⁰İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, t.y. XV/398-400.

döndüreceğini ve o zaman yirmi dört sene daha yaşatacağını ve sonra öldüreceğini vahyetmiştir.³²¹Hâlbuki bu ayette anlatılmak istenen şey, uykunun ölümüne benzetilmesidir. Ayet; “Allah, öleceklerin ölümleri anında, ölmeyeceklerin de uykuları esnasında ruhlarını alır. Ölmelerine hükmettiği kimselerinkini tutar, diğerlerini bir süreye kadar salıverir. Doğrusu bunda düşünen kimseler için dersler vardır”³²² buyurarak, Allah’ın insanlara ölümü ve hayatı nasıl verdiğini anlatıyor ve bir benzetme sanatı kullanıyor; burada benzeyen, benzetilen ve benzetme yönü vardır. Burada ölüm benzetilen; uyku, benzeyen ve ruhun bedenden alınması da benzetme yönüdür. Kur’an-ı Kerim’de Allah bazı olayları daha vurgulu anlatmak için edebi sanatları kullanmıştır.

Bazı âlimler de teveffa ve ref durumlarının takdim-tehir olabileceği görüşündedirler. Yani ölüm önce ifade edildiği halde göğe yükseltme önce gerçekleşmiş ve ölüm daha sonra semadan dönünce gerçekleşecektir.³²³ Böylece Hz. İsa’yı kâfirlerden uzaklaştırmıştır.³²⁴Farklı bir görüşe göre ise Allah, Hz. İsa’yı düşmanlarının elinden kurtarmak için semaya kaldırmıştır.³²⁵

Son dönem İslam âlimleri de bu konuda fikir beyan etmiş, genelde geleneği takip ederek çok farklı ifadelerde bulunmamışlardır. Elmalılı Hamdi Yazır’a göre, Al-i İmran, 3/144 ayeti bütün Peygamberleri kapsadığı gibi Hz. İsa’yı da içine aldığı,

---

³²¹Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Camîu’l-Beyân an Te’vîli Ayi’l-Kur’an*, Beyrût, 1405, III/289,290.

³²²Zümer, 39/42.

³²³Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu’l-Kadîr*, Beyrût, t.y. I/344.

³²⁴Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, Beyrut, 1995, III/237-238.

³²⁵ Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, Kahire, 1372, IV/100-101; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Beyrût, 1401, I/367, 377, 575.; Beyzâvî, Kâdî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl, Kitab Mecmû’a mine’t-Tefâsîr*, Beyrût,1901, I/509.

teveffa kelimesini başka bir delil olmadığı sürece ölümden başka mana ile açıklamanın caiz olmayacağını belirtir ve insanlar Hz. İsa'yı şahsen çok tanımadıkları için onun yerine başkasını çarmıha germişlerdir.³²⁶ Mevdudi de bu konuda tarafsız gibi kalır ama sonuçta Allah'ın kendisine yükselttiğini ifade eder.³²⁷ Tahir b. Aşur (v.1393/1973) ise teveffa kelimesinin delilsiz olarak ölümden başka bir anlam verip manayı değiştirmek gerektiğini ve Maide, 5/117 ayetinin açıkça Hz İsa'nın ölümüne delalet ettiğini vurgulamaktadır.³²⁸ Seyyid Kutub ise bu konuyu müteşabih bağlamında görür ve Allah'ın bize bildirmediği gayb bilgilerinden olduğunu ifade eder.³²⁹

Hz. İsa'nın semaya yükselişinin bedenle mi ruhla mı olduğu noktasında da genelde her ikisiyle yükseltildiği görüşü ağırlıkta olsa da sadece ruhunun yükseldiğini iddia edenler de vardır.³³⁰ Bedenin dünya elbisesi olduğu ve fiziki olarak dünyevi ihtiyaçları olduğu gerekçesiyle sadece ruhunun yükseltildiği fikri zaten bütün ruhların Allah'a yükseltilmesinden farklı bir durum değildir. Ancak bu durum, söz konusu yoruma tutunanların, rivayetlerin ve gelenekteki baskın yorumların etkisinden kurtulamadıklarını gösterir.

---

³²⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/ 1516;2.1111.1112, İstanbul.

³²⁷ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, çev. Komisyon, İstanbul, 1986, 348-349.

³²⁸ Muhammed Tahir b. Aşur, "*Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, 3/258. Tunus,1984.

³²⁹ Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 2.s.92. çev. Komisyon, İstanbul,1991.

³³⁰ Reşid Rıza, *Menar*, 3,s.320; Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, 3,s.169; Süleyman Ateş *Çağdaş Kur'an Tefsiri*, 2, s.50.

2.3-Hz. İsa'nın Nüzulüne Yorumlanan Ayetler

Hiz. İsa'nın yeniden dünyaya gelişi hakkında tefsir bilginleri, ayetlerdeki ifadeleri analiz etmeye ve hadisleri incelemeye başlamışlardır. Bu konudaki ayrıntılı bilgiler, Hristiyan teologlarının ve oryantalistlerin iki yzyıldır Müslüman toplumda yayma gayretleri sebebiyle İslam dünyasında bazı alimler tarafından tekrar ele alınıp selefi anlayışın dışındaki tartışmalara ve yorumlara neden olmuştur. Kur'an-ı Kerim, Hiz. İsa'nın gökten inişi (dünya üzerine geri gelmesi) ile ilgili olarak bazı ayetler barındırmaktadır. Bu ayetler ve açıklamaları şoyledir:

1. Âl-i İmrân Suresi 45. Ayet:

"Melekler dediler ki: 'Ey Meryem! şüphesiz Allah sana Kelime'sinden (Kur'an'dan bir emirle) bir oğul müjdeliyor; adı İsa Mesih.'"

Bu ayet, Hiz. İsa'nın doğumu ve dünyaya geliş sürecini anlatmaktadır. Ayrıca İsa Mesih'in Allah'ın kelimesinden olduğuna vurgu yapılmaktadır.

2. Nisâ Suresi 157-158. Ayet:

"Onlar, 'Muhakkak ki biz Allah'ın elçisi olan Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük,' dediler. Oysa onu ne öldürdüler ne de astılar; ancak bu konuda onlara benzer göründü... Bilakis Allah, İsa'yı kendisine yükseltti. Allah üstün ve hikmet sahibidir."

Bu ayetlerde Hiz. İsa'nın çarmlıha gerilmediği ve ölmediği ifade edilmektedir. Ayrıca Allah tarafından yükseltildiği belirtilmektedir.

3. Zuhruf Suresi 61. Ayet:

"İsa, kıyametin yaklaşmakta olduğuna dair bir bilgi ve işarettir. Artık bundan sonra şüphe etmeyin ve bana tabi olun. Bu, doğru olan yoldur."

Bu ayette Hz. İsa'nın gökten inişinin, kıyametin yaklaşmakta olduğunun bir alâmeti olarak sunulmaktadır.

4. Nisâ Suresi 159. Ayet

"Kitap ehli olanlardan hiç kimse yoktur ki, ondan önce mutlaka İsa'ya inanacak ve vefatında onun hakkında kesin bilgiye sahip olacaktır; Kıyamet gününde ise o, onların şahidi olacaktır."

Bu ayette Kitap Ehli'nin (Yahudi ve Hıristiyanlar) Hz. İsa'ya inanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca kıyamet gününde Hz. İsa'nın insanların şahidi olacağına işaret edilmektedir.

2.4-Nüzulü Kabul Edenlerin Görüşleri

Hz. İsa'nın nüzulü konusunda tefsir âlimleri ve İslam düşünürleri arasında çeşitli görüşler mevcuttur. Nüzulü kabul edenlerin görüşleri şu özetle şu şekildedir:

1. Hz. İsa'nın geri dönüşü, Kuran-ı Kerim'in birçok ayetinde ve hadis-i şeriflerde ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, nüzul kabul edilmesi gereken bir inançtır ve İslam âlimlerinin büyük bir kısmı bu görüşe katılmaktadır.
2. Nüzulün gerçekleşeceği zamana ilişkin çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, Hz. İsa'nın son peygamber olan Hz. Muhammed (sav) ile aynı dönemde yaşayacağına işaret etmektedir.
3. Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelişiyle alakalı olarak İslam alimleri, onun adalet ve düzen getireceğini, insanların kalplerine imanın yerleştirileceğini ve kötülüklerin ortadan kaldırılacağını belirtmiştir.
4. Bazı tefsir âlimleri ise, Hz. İsa'nın nüzulünün ahir zaman alametlerinden olduğunu ve kıyametin yaklaştığına işaret ettiğini belirtmiştir.

5. Nüzulü kabul edenler, ayrıca İslam düşmanlarına karşı Hz. İsa'nın da Müslümanlarla birlikte savaşağına ve onların zafere ulaşmasına yardım edeceğine inanmaktadır.
6. Nüzulü kabul eden alimler, Hz. İsa'nın geri dönüşünün insanlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırarak, tüm insanların tek ve doğru dine yönelmesine sebep olacağını ifade etmiştir.
7. Son olarak, nüzulü kabul edenlerin görüşleri arasında, Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelmesinin tüm peygamberlerin getirdiğı ilahi mesajın mükemmeliyetini ve devamlılığını gösterdiği de belirtilmektedir.

Özetle, tefsirlerde Hz. İsa'nın nüzulünü kabul edenlerin görüşleri genel olarak Kuran-ı Kerim ve hadis-i şeriflere dayandırılmakta ve bu olayın önemli bir İslami inanç olduğu vurgulanmaktadır.

2.5-Nüzulü Reddedenlerin Görüşleri

Hz. İsa'nın nüzulü konusunda tefsirlerde farklı görüşlere yer verilmiştir. Hz. İsa'nın nüzulünü reddedenlerin bazı önemli görüşlere değinilmektedir.

1. Kelime Anlamı: Bazı alimler, "nüzul" kelimesinin yalnızca bir şeyin indirilmesi veya gönderilmesi anlamına geldiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, Kuran'daki "Hz. İsa'nın nüzulü" ifadesi, onun gökten inmediğı, ancak Allah tarafından insanlara rehber olarak gönderildiğı anlamını taşır.
2. Olayların Sembolik Yorumu: Bazı müfessirler ise Hz. İsa'nın nüzulünü sembolik bir olay olarak kabul ederler. Onlar, bu hadisenin gerçekleşeceği zaman ve koşulların belirsiz olduğunu ve bunun mecazi bir anlatım olduğunu düşünmektedirler.

3. Tarihsel Bağlam: Nüzulün reddedilmesine dayanan bir diğer görüş de olayın tarihsel bağlamla ilgilidir. Bu görüşe göre, Hz. İsa'nın nüzulü, eski dönemlerde yaşayan Yahudi ve Hıristiyan toplumların beklentilerine yönelik bir hitap şekli olarak değerlendirilir. Bu nedenle, Kuran'ın bu ifadesinin o dönemdeki insanların anlayışına hitap ettiği ve günümüzde aynı şekilde yorumlanmaması gerektiği savunulur.
4. İlgili Ayetlerin Yoruma Açık Olması: Bazı alimler ise Hz. İsa'nın nüzulü ile ilgili ayetlerin açık ve kesin olmadığını, dolayısıyla farklı yorumlara açık olduğunu belirtirler. Bu bağlamda, ayetlerin söz konusu olaya işaret etmediği veya mecazi bir dil kullanıldığı öne sürülür.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın nüzulünü reddeden görüşler arasında kelime anlamı, sembolik yorumlar, tarihsel bağlam ve ilgili ayetlerin yoruma açık olması gibi farklı argümanlar yer almaktadır. Öte yandan, Hz. İsa'nın nüzulünü kabul edenler ise bu olayı hem Kuran-ı Kerim'deki ifadelerle hem de hadislerle desteklemekte ve gelecekte haber verme niteliği taşıdığına inanmaktadır. Dolayısıyla, İslam dünya görüşünde Hz. İsa'nın nüzulü meselesi üzerinde fikir birliğine varılması pek mümkün görünmemektedir.

3-Hadis Kaynaklarında Hz. İsa

Bu başlık altında, Hz. İsa ile ilgili rivayetler ve Hz. İsa'nın dünya üzerine yeniden inişi ve ardından gerçekleştireceği eylemleri, hadis metinlerine başvurarak detaylı bir şekilde incelemeye çalışacağız. İncelememiz için temel dayanak olarak kullanacağımız hadis kaynakları, başvuracağımız ana kaynaklar olacaktır. Fakat burada belirtmek önemlidir ki bu rivayetleri zaman zaman Kütüb-i Sitte'deki rivayetlerle de karşılaştırarak aralarındaki farklılıkları göreceğiz. Bunun nedeni, oradaki metinler ile buradaki rivayetler arasında büyük farklılıklar tespit etmiş

olmamızdır.

Hadis kaynaklarında Hz. İsa, İslam peygamberleri arasında büyük bir öneme sahip olan ve Müslümanlar tarafından Meryem oğlu İsa olarak bilinen bir peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'de de adı geçen Hz. İsa, aynı zamanda Tevrat ve İncil gibi önceki kutsal kitaplarda da tanınmaktadır.

Hadis kaynaklarında Hz. İsa ile ilgili olarak, öncelikle Onun müjdelediği son peygamber olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) doğumundan önce gerçekleşen bazı olaylardan bahsedilmektedir. Ayrıca, İslam inancına göre, kıyamet kopmadan önce dünyaya dönerek insanları adalet ve barış dolu bir yaşama davet edeceği de ifade edilir.

İslam düşünce tarihinde Hz. İsa'nın peygamber oluşundan, mücadelesinden ve tebliğ esnasında çektiği zorluklardan ziyade göğe yükseltildiği ve tekrar nüzülü konusu daha ön planda tutulmuştur. Bu süreç baştan sona ihtilafli bir durum arz etmektedir. Müslümanlar açısından bu ihtilafların ilk sebebi nüzulün Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde anlatılmadığı halde hadislerde bu konuda oldukça fazla sayıda rivayetlerin bulunması farklı yorumlara sebebiyet vermiş ve tartışmaları çoğaltmıştır.

Hz. İsa'nın göğe çıktığına inanan bir kısım Müslüman âlimler, zamanı geldiğinde yeryüzüne geri döneceğini ve belli görevleri yerine getirdikten sonra bir süre daha yaşayıp öleceğine inanırlar. Bu doğrultuda ayetlerden ve rivayet edilen hadislerden deliller göstererek bu durumun inkârı mümkün olmayan bir inanç esası olduğunu iddia ederler. Sadece az bir kısmı ise bu durumun bir inanç meselesi değil, sadece yorum farklılığı olduğunu ifade etmek durumunda kalmışlardır.³³¹

---

³³¹ Mahmud b. eş-Şerif, *el-Edyan fi'l-Kur'an*, 5. Baskı, Riyad, 1984 s. 209.

Bu konudaki tartışmaların kaynağını çok yönlü ele almak gerekmektedir. Tartışma Hz. Peygamber'in bilgi kaynakları meselesinden, hadis rivayetlerinin İsrailiyyat ve Mesihîyyat'tan etkilenmiş olabileceğinden hareketle hadis usulünün konularına kadar devam etmiştir.

Hz. İsa'nın nüzulü konusundaki rivayetlere baktığımızda, mesele bu rivayetlerin, mütevatir mi ahad mı oldukları tartışmalarıyla başlar. Rivayetlerin çokluğu noktasından bakıldığında manevi mütevatir kavramı kapsamında değerlendirenler olduğu gibi³³², rivayetlerin ne kadar çok olursa olsun ahad haber kavramının dışına çıkamayacağını belirtenler de çoğunluktadır.³³³ M. Hayri Kırbasoğlu bu tartışmaların uzayıp gitmesi ile ilgili hadislerin bilimsel bir titizlikle incelenmemiş olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre; "Hz. İsa'nın inişine dair bugüne kadar yazılmış olan müstakil eserlerde, sadece konuyla ilgili rivayetlerin elden geldiğince bir araya getirilmesine gayret edilmiş, fakat bunların sistematik bir analizine teşebbüs edilmemiştir. Bu konudaki hadislerin ahad olduğunu iddia edenler ise, sadece bu iddiayı ifade etmekle yetinmiş, bu iddialarını kapsamlı bir incelemeye dayanarak ortaya koyamamışlardır."³³⁴

Bu da bize aslında bu rivayetlerin birden çok sahabeden nakledildiğini değil de dilden dile dolaşıp raviler tarafından ilave ve çıkarmalar yapılarak menkabevî bir anlatımla çoğaltıldığı izlenimini vermektedir. İslam düşüncesinde zihinleri böylesine meşgul etmiş olan nüzul meselesinin muteber hadis kaynaklarından olan Buhârî, Ebu Davud ve Tirmizî gibi önemli eserlerde yer almaması da düşünmeyi gerektiren ayrı bir durumdur.

---

³³²Taberi, *Cami'u'l-Beyan*, 3,s.289; İbn-i Kesir, *Tefsiru'l – Kur'ani'l-Azim*, 4,s.131.

³³³Reşid Rıza, *Menar*, 3, s.317.

³³⁴ M. Hayri Kırbasoğlu, "Hz. İsa'yi (as) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", *İslamiyat Dergisi*,148, sayı: 4, s.147-168, 2000.

Metin incelemesi, özellikle son zamanlarda ortaya çıkan ve düzenlenmeye çalışılan bir yöntemdir. Bu yaklaşım, hadis metnlerinin ilk kaynaktan ele alınıp daha sonra gelen kaynaklarla mukayese edilerek, metnin oluşturulmasına yönelik bir çalışmadır.³³⁵ Biz de burada bu yöntemden faydalanarak, bu bölümde gerçekleştireceğimiz çalışmanın unsurlarını kısaca belirtmek istiyoruz. Hadis metinleri kutsal kitaplarla (Tevrat, İncil) mukayese edilerek, hadisin İsrailiyat kökenli olup olmadığı belirlenmeye çalışılacaktır.³³⁶

Araştırmamızda sahabelere atfedilen rivayetleri birbirinden farklı bilgiler içerdiği için kıyaslamak gerekmektedir. Örnek olarak, Ebu Hureyre'ye isnat edilen bir rivayeti Ma'mer'in eserindeki ile daha sonraki dönemlerde yazılmış kitaplardakilerle mukayese edeceğiz. Ayrıca özellikle önem verdiğimiz diğer metinlerle de bir kıyaslama sürecine gireceğiz. En çok duyulan ve itibar edilen rivayetleri temel form olarak kabul edip, daha sonraki rivayetlerle karşılaştırarak ilerleyeceğiz. Buradaki ana problem mana ile rivayetler meselesidir.³³⁷

3.1 - Hz. İsa Hakkındaki Genel Rivayetler

Hadis kaynaklarından genel olarak Hz. İsa ile ilgili pek çok rivayete rastlamak mümkündür. Bir rivayette mahşer gününde insanlar peygamberlerden af dileyecek ve şefaath isteyeceklerdir. Ancak her bir peygamber, başka bir yöne yönlendirecektir. Hz.

---

³³⁵Mehmet Emin Özafşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek-Fıkhî Hadisler Bağlamında Bir İnceleme-*, Ankara,1998, 195-201.

³³⁶M. Hayri Kırbaşoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Kitabiyat Ankara 2002, 167.

³³⁷Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz.Enbiya Yıldırım, *Hadis Problemleri*, İstanbul,2001,63-108.

Musa, insanları Hz. İsa'ya yönlendirerek onun mucizelerinden bahsedecektir. Bununla birlikte, Hz. İsa talepleri karşılayamayacağını belirterek insanları Hz. Muhammed'e yönlendirecektir.³³⁸

Bu rivayette, Hz. İsa'ya iman etmenin önemi vurgulanırken, bu imanın Hz. Muhammed'e ulaşma ile sınırlı olduğu belirtilmiştir. İyi bir eğitim ve ahlak ile özgürleştirilen ve evlenilen bir cariye için iki mükâfat olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde, hem Allah'ın hem de efendisinin hakkını yerine getiren bir köle için de iki mükâfat bulunmaktadır. Ehl-i Kitap'tan Hz. İsa'ya iman edip, sonra Hz. Muhammed'e ulaşip ona da iman eden kişiye de iki mükâfat verileceği aktarılmıştır. Bu rivayet birden fazla kaynaktan bulunmaktadır.³³⁹

İnsanlar, şefaath konusunda Hz. İsa'ya "Sen Allah'ın elçisisin, Hz. Meryem'in kavuştuğu ilk kelime ve ruh sensin" derler ve o da bunu kabul eder. Bir gün insanlar ona "Sen beşikte bile konuşuyordun, Rabbimize bizim için şefaath etmeni istiyoruz, bizim halimizi görmüyor musun?" diye sorarlar. Bunun üzerine Hz. İsa, "Bugün Rabbim bana öylesine gazaplandı ki daha önce veya sonra böyle bir gazap görülmedi" diye cevap verir ama günahları olmadan onları Peygamberimize yönlendirir.³⁴⁰ Başka bir rivayete

---

³³⁸Ahmed b. Hanbel, I, 4; Bezzâr, Müsned, I, 149; Ebu Ya'la, Müsned, I, 56. Ayrıca bkz.: İbn Hibbân, Sahih, XIV, 393; İbn Ebu Hâtim, Tefsir, II, 634.

³³⁹Humeydî, Müsned, II, 339; Said b. Mansûr, Sünen, I, 263; Ahmed b. Hanbel, IV, 395, 402, 405,414; Dârimî, "Nikâh", 46; Buhârî, "İlim", 31, "Cihâd", 145, "Enbiyâ", 48, "Nikâh", 12; Müslim, "Îmân", 241; Tirmizî, "Nikâh", 25; İbn Mâce, "Nikâh", 42; Nesâî, "Nikâh", 65.

³⁴⁰Ahmed b. Hanbel, II, 435; Buhârî, "TefsîruSûre", (17) 5; Müslim, "Îmân", 327; Tirmizî, "Kıyâmet", 10.

göre, Dârimî tarafından aktarılan şefaath hakkındaki bilgilere göre, Hz. Musa insanlara Hz. İsa'ya gitmelerini önermiş ancak Hz. İsa ise insanları Hz. Muhammede yönlendirmiştir.³⁴¹

Bir diğerk rivayete göre, Hz. Musa insanlara Hz. İsa'yı ziyaret etmelerini önerir ve onun Allah'ın ruhu ve kelimesi olduğundan bahseder. Böylece insanlar Hz. İsa'ya giderler ancak sonunda o da kendisinin ilahlaştırıldığından bahisle mazeret belirtir ve onları Peygamberimize yönlendirir.³⁴²

Mirac olayı ilgili bir bölümde, insanlar Hz. İsa'ya gelirler ve bu durum Hz. Musa'nın tavsiyesine dayanır. Ancak Hz. İsa kendisinin ilahlaştırıldığını söyleyerek mazeret bildirir ve insanları Peygamberimize yönlendirir. Tirmizi'nin aktardığı bu hadis, şefaath konusunda ilgilidir.³⁴³

Hz. Peygamber, kendi soyunun başlangıcını farklı rivayetlerde açıklamıştır. Birinde, "Babam Hz. İbrahim'in duası, Hz. İsa'nın müjdesi ve bütün nebi annelerinin gördüğü üzere annemin de rüyası" şeklinde ifade etmiştir. Diğerk bir rivayette ise, sorulan bir soruya cevaben, "Babam Hz. İbrahim'in duası, Hz. İsa'nın müjdesi ve annemin 'kendisinden bir nur yükselip bütün Şam saraylarını aydınlattığı' şeklindeki rüyası" demiştir. Her iki durumda da Hz. Peygamber, soyunun kökenini önemli olaylarla ilişkilendirerek açıklamıştır.³⁴⁴

---

³⁴¹Dârimî, "Rikâk", 84.

³⁴²Müsned, s. 353; Ahmed b. Hanbel, I, 281, 295; EbuYa'lâ, Müsned, IV, 213.

³⁴³Tirmizî, "TefsîruSûre", (17) 18. Ayrıca bkz.:İbnHuzeyme, Tevhîd, II, 621

³⁴⁴Tayâlisî, Müsned, s. 155; Ahmed b. Hanbel, V, 262; İbnSa'd, Tabakât, I, 102, 149; Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, VIII, 175; Beyhakî, Delâil, I, 84.

Bu rivayet, şefa'at konusuyla ilgili olarak Hz. Musa'nın Hz. İsa hakkında söylediklerini içerir: "O, Allah'ın kulu, elçisi, kelimesi ve ruhudur." Daha sonra Hz. İsa'ya gelenler, ancak o "Ben bu talebinizi karşılayamam" diyerek onları Hz. Peygamber'e yönlendirir. Bu şekilde, Hz. İsa'nın şefa'at edebileceği düşüncesi reddedilir ve insanların sadece Allah'a yönelmeleri gerektiği vurgulanır.³⁴⁵

Hz. Peygamber, bir rivayette şöyle ifade etmiştir: "Yahya b. Zekeriya'ya Allah Teâlâ beş kelime söyleyip bunları uygulamasını ve Benî İsrail'e de söylemesini emretti. Ancak o, bu konuda acele etmedi." Sonrasında İsa (a.s.) Yahya'ya şöyle dedi: "Allah sana beş kelime öğretip onlarla amel etmeni ve bu emri Benî İsrail'e de tebliğ etmeni söyledi. Onlara sen ya bunları emret ya da ben tebliğ edeceğim."³⁴⁶

Yahya peygamber, "Onları benim emretmeden önce yaparsanız, yere batırılmaktan veya cezalandırılmaktan korkarım!" dedi ve Beytül-Makdis'te halkı topladı. Mescid tıklım tıklım doluydu ve insanlar mahfillere bile oturmuşlardı. Yahya, Allah'ın kendisine gönderdiği beş kelimeyi anlattı ve bu kelimelerin uygulanmasını kendisine ve insanlara emretti: İlk olarak, Allah'a ibadet etmek ve Ona hiçbir şeyi ortak koşmamak gerekiyor. Ayrıca namaz, oruç, sadaka ve Allah'ın zikri de emredilmiştir. Sonrasında, Allah'ın elçisi de beş şeyi emrederek sözlerine devam etmiştir.³⁴⁷

---

³⁴⁵Ahmed b. Hanbel, III, 116, 178, 244, 247; Buhârî, "TefsîruSûre", (2) 1, "Rikâk", 51, "Tevhîd", 19, 36; Müslim, "İmân", 322; İbnMâce, "Zühd", 37.

³⁴⁶İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XIII, 428.

³⁴⁷Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, XI, 339-341; Ahmed b. Hanbel, IV, 130, 202; Tirmizî, "Edeb", 78; EbuYa'lâ, *Müsned*, III, 140-142. Ayrıca bkz.: İbnSa'd, *Tabakât*, IV, 359; İbnHuzeyme, *Sahîh*, I, 244, II, 64, III, 195; İbnHibbân, *Sahîh*, XIV, 124; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, III, 286-287; Hâkim, *Müstedrek*, I, 204.

Hız. İsa'ya dair bilgiler, nüzulü hariç büyük çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'de bulunabilir. Hadis kaynaklarında da otuzun üzerinde rivayet, onun faziletleri hakkında nakledilmektedir. İbn Ebu Şeybe'nin "Hz. İsa'nın Faziletiyle İlgili Hadisler" başlığı altında, bu rivayetlere yer verilirken,³⁴⁸"Hz. İsa'nın Zühdle İlgili Sözleri" ile ilgili rivayetler de kaynaklarımızda mevcuttur.³⁴⁹ Hz. İsa ve annesinin, doğum sırasındaki şeytanın dokunmasından korunduğuna dair bir hadis bulunmaktadır. Hz. Peygamber, Hz. İsa'yı "sâlih kul" olarak nitelendirmiştir. Rivayetlerde, Hz. İsa'nın çektiği zorluklar ve gösterdiği zühd hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.³⁵⁰

Bir rivayette söylendiği gibi, EbuZerr Meryem oğlu İsa'ya benzetilse de Lehçe sahibi olarak ondan daha doğrudur. Ne gökyüzü onun için bir gölge sağlamış ne de yeryüzü onu sırtında taşımıştır. Hz. Ömer, bu tarife hayranlıkla bakarak, "Ya Resulullah, gerçekten onu böyle mi tanıyorsunuz?" diye sordu. Peygamber Efendimiz de "Evet, siz de onu böyle bilmelisiniz" cevabını verdi. Tirmizi, bazı ravilerin şöyle eklediklerini belirtir: "EbuZerr, Meryem oğlu İsa'nın dünyevi zevklerden uzak yaşamı ile yürümekteydi".³⁵¹

Allah'ın Elçisi şu olayı aktarmıştır: Meryem'in oğlu İsa, hırsızlık yapan bir kişiyi gördü ve ona "Çaldın mı?" diye sordu. Hırsız da "Allah'tan başka ilah yoktur" diye

---

³⁴⁸İbnEbuŞeybe, *Musannef*, VI, 339-340.

³⁴⁹*İbn Mâce*, "Eşribe", 25; *İbnEbuÂsım*, Ahmed b. Amr b. DahhâkEbubekr eş-Şeybânî; *el-Âhâdve'l-mesânî*, I-VI, Dâru'r-râye, Riyad, 1411/1991, V, 203.

³⁵⁰İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, VII, 65-67.

³⁵¹*Tirmizî*, "Menâkıb", 35; Bezzâr, *Müsned*, IX, 457. Ayrıca bkz.:İbnHibbân, *Sahih*, XVI, 76, 84; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, V, 223; Hâkim, *Müstedrek*, III, 385.

yemin ederek hayır cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. İsa, "Senin yalan söylediğini biliyorum ama Allah'a inandım ve kendimi yalanladım" diyerek tasdik etti."³⁵²

Bir rivayette Meryem oğlu İsa, bir hırsızlık yapan kişiyi görmüş, kendisine "Çaldın mı?" diye sormuş, fakat adam yemin ederek "Hayır" demiştir. Bunun üzerine Hz. İsa, Allah'a inandığını ve yalana düşmemek için kendini yalanladığını söyleyerek bu durumu tasdik etmiştir."³⁵³ Hz. İsa hakkındaki genel rivayetlerin hadis kaynaklarında yer almasının nedeni, bu rivayetlerin Müslümanların inanç ve değer sistemine katkı sağladığına inanılmaktadır.

3.2–Hz. İsa'nın Şahsi Özellikleri

Hz. Peygamberin Hz. İsa hakkında bazı konuşmalar yaptığı rivayet edilmiştir. "İnsanların hepsi Adem'in çocuklarıdır ve Adem topraktır. Allah yanında hiçbir Arabın, gayri Arab'a üstünlüğü yoktur; ancak takva ile."³⁵⁴ Bu hadiste, Hz. Peygamber, insanlar arasında hiçbir ayırım olmadığını ve üstünlük ölçütünün takva, yani Allah'tan gereği gibi korkup sakınmak olduğunu belirtir. Bu bağlamda, Hz. İsa'nın da tüm insanlar gibi Adem'in soyundan geldiğini vurgulamaktadır.

---

³⁵²Buhârî, tahvil yaparak farklı bir isnadını daha verir ki, Nesâî'nin rivayeti de aynı tarikledir.

Ahmed b. Hanbel, II, 314, 383; *Buhârî*, "Enbiyâ", 48; *Müslim*, "Fedâil", 149; *İbn Mâce*, "Keffârât", 4; *Nesâî*, "Âdâbü'l-kudât", 37; a.mlf., *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 488. Ayrıca bkz.: *İbn Hibbân*, *Sahîh*, X, 179; *Beyhakî*, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 157.

³⁵³*İbn Mâce*, "Eşribe", 25; *İbn Ebu Âsim*, *Ahmed b. Amr b. Dahhâk Ebu Bekr eş-Şeybânî*; *el-Âhâd ve'l-mesânî*, I-VI, Dâru'r-Râye, Riyad, 1411/1991, V, 203.

³⁵⁴ *Muvatta*, *Hüsni'l-Hulk*: 8

"İsa oğlu Meryem indirilecektir; ardından hak yargıcı ve adaletli yönetici olarak hükmedecektir."³⁵⁵ Bu hadiste ise, Hz. İsa'nın yeniden dünyaya geleceği ve adil bir yönetici olarak hükmedeceği müjdelenmektedir. "Allah'ın elçilerinden hiçbiri yoktur ki, benimle onunla beraber umumî kabule mazhar olan bir din tebliğ etmemiş olsun ya da böyle bir dine inanmamış olsun."³⁵⁶ Hz. Peygamber burada, Hz. İsa'nın da dahil olduğu tüm peygamberlerin, kendisinin tebliğ ettiği ve insanların inanması gereken evrensel bir dine davet ettiklerini ifade etmektedir. "İsa oğlu Meryem ve Mehdi, aynı dönemde dünyaya hâkim olacaktır."³⁵⁷ Bu hadiste ise, Hz. İsa'nın ve Mehdi'nin aynı dönemde dünyaya hakim olacakları ve insanlığa adaleti sağlayacakları belirtilmektedir.

Bir rivayete göre, Peygamberimiz ashabının yanına geldiğinde onları peygamberlerin faziletleri hakkında konuşurken bulmuştur. Birisi Hz. İsa'yı "Allah'ın kelimesi ve ruhudur" şeklinde tanımlayınca, Allah Resulü bunu doğrular. Bu hadis Dârimî ve Tirmizî tarafından nakledilmiştir. Hz. Peygamber sema tabakalarında diğer peygamberlerle karşılaşır ve ikinci semaya vardığında Hz. İsa ile Hz. Yahya'yı birlikte görür. Peygamberimiz bu iki peygambere selam verir ve onlar da karşılık verirler.³⁵⁸

Rivayete göre, Peygamberimiz, Cebrail (a.s.) ile birlikte İsrâ ve Mirac yolculuğunda Hz. Adem, Hz. İdris, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. İbrahim (a.s.) ile karşılaşmıştır. Peygamberimiz, Hz. İsa tarafından "Hoş geldin, safâ geldin sâlih kardeş,

---

³⁵⁵ Buhari, *Enbiya*: 49.

³⁵⁶ Müslim, *İman*: 244.

³⁵⁷ İbn Mâce, *Fiten*: 33.

³⁵⁸ *Ahmed b. Hanbel*, IV, 207-210; *Buhârî*, "Bed'ü'l-halk", 6, "Enbiyâ", 43, "Menâkıbü'l-ensâr", 42; *Müslim*, "İmân", 264; *Tirmizî*, "Tefsîru Sûre", (94) 1; *Nesâî*, "Salât", 1.

sâlih Nebi!" şeklinde karşılanınca kim olduğunu sorar. Cebrail (a.s.), onun Hz. İsa olduğunu belirtir.³⁵⁹

Bazı rivayetlerde İsrâ ve miraçta Hz. İsa ile ilgili olarak sadece karşılaşma ve selamlaşma kısmı vardır.³⁶⁰ Enes b. Malik'in naklettiği bu hadiste, İsrâ ve Miraç ile ilgili olarak Peygamberimiz sema katmanlarında peygamberlerle karşılaşır. İkinci semada, Hz. İsa ve Hz. Yahya'ya selam verir ve onlar da bunu karşılıksız bırakmayarak hayırlarda bulunup dualar ederler.³⁶¹

Hz. Peygamberin İsrâ ve mirac hadisesi hakkında birçok hikaye anlatılmaktadır. Peygamberimiz farklı yerlere iniş yapar, namaz kılar ve oranın adını Hz. Cebrail'e söyler. En son geldiği yer Beyt-i Lahm'dır ve buranın Hz. İsa'nın doğduğu yer olduğunu belirtir.³⁶²

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in hadislerinde Hz. İsa hakkında yapılan konuşmalar, İslam'ın önemli öğretilerinden bazılarını içermektedir. Bu hadislerde hem Hz. İsa'nın soyundan ve görevinden bahsedilmekte hem de onun yeniden dünyaya gelişi ve adil bir yönetici olarak hükmetmesi müjdelenmektedir.

---

³⁵⁹ *Ahmed b. Hanbel*, V, 122, 143; *Buhârî*, "Salât", 1, "Enbiyâ", 5, 43; *Müslim*, "İmân", 263.

³⁶⁰ *Ahmed b. Hanbel*, I, 257.

³⁶¹ İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, VII, 333-334; *Ahmed b. Hanbel*, III, 148; *Müslim*, "İmân", 259; *Nesâî*, "Salât", 1; EbuYa'lâ, *Müsned*, VI, 216.

³⁶² *Bezzâr*, *Müsned*, VIII, 410; *Taberânî*, *el-Mu'cemü'l-kebir*, VII, 283; *Beyhakî*, *Delâil*, II, 355-357.

3.3 – Hz. İsa'nın Şemali

Hadislerde Hz. İsa'nın şemali ile ilgili rivayetler, onun fiziksel görünümü ve özellikleri hakkında detaylı bilgiler sunar. İncilde ise, İsa'nın fiziksel görünümünden ziyade, manevi yönü ve yaşadığı olaylar ön plandadır. Hadislerdeki rivayetler, İsa'nın ten rengi, saçları, gözleri ve diğer fiziksel özellikleri hakkında bilgi verirken; İncil'deki anlatımlar genellikle bu tür detaylara yer vermez.

Hadislerde Hz. İsa'nın orta boylu, kırmızımsı-beyaz tenli ve düz saçlı olduğu belirtilmiştir.³⁶³ Abdullah bin Abbas'tan nakledilen bir rivayette, Hz. İsa'nın kahverengi gözlere, uzun buruna ve uzun yüze sahip olduğu ifade edilmiştir.³⁶⁴ Ümmü Şerik'ten gelen bir rivayette ise, Hz. İsa'nın pembe yanaklı ve kalın kaşlı olduğu söylenmektedir.³⁶⁵ Burada kıyaslama açısından İncilde konunun nasıl geçtiğine bakmak gerekmektedir. İncildeki Rivayetlerde: İsa Mesih'in görünümünün değiştiği ve yüzünün güneş gibi parladığı anlatılır.³⁶⁶ İki öğrencisiyle yolculuk eden İsa'nın fiziksel görünümünden bahsedilmemekle birlikte, konuşmalarından dolayı onlara tanrısal bilgeliği aktardığından bahsedilir.³⁶⁷ İsa'nın çarpmıha gerilmeden önce askerler tarafından giydirilen dikenli taç ve mor renkte bir elbise ile tasvir edilir.³⁶⁸

Hz. İsa'nın şemali ile ilgili Mirac olayında da bahsedildiği bilinmektedir. İsrâ ve miraç gecesi sırasında Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. İbrahim ile karşılaştığı anlatılmış ve

---

³⁶³Tirmizî, “Tefsîru Sûre”, (17) 1.

³⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, II, 406, 437.

³⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*. VII, 112.

³⁶⁶ Matta,17:2.

³⁶⁷ Luka,24:13-31.

³⁶⁸ Yuhanna,19:5.

onların dış görünüşlerine dair detaylar paylaşılmıştır. Hz. İsa ise "Orta boylu, beyaz tenli" şeklinde tarif edilmiştir.³⁶⁹

Rivayete göre, Hz. Peygamber rüyasında Kâbe'nin yanında bir kişi görür ve onun kim olduğunu sorar. Yanındakiler bu kişinin Hz. İsa olduğunu söylerler. Bu rivayetten farklı olarak, Hz. İsa'nın bazı fiziksel özellikleri de belirtilir. Aynı rüyada, Peygamberimiz başka birini daha görür ve bu kişinin Deccal olduğu söylenir. Rivayette ayrıca peygamberlere de rastlandığı ifade edilir; Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. İbrahim ile karşılaştığı belirtilir. Hz. İsa'yı ise "Urve b. Mes'ûd benzerliği en fazla olan kişi" olarak tanımlar.³⁷⁰

3.4-Hz. İsa'nın Nüzulünden Önceki Genel Durum

Hadislerdeki Hz. İsa'nın nüzulünden önceki genel durum ile ilgili rivayetler ve İncildeki rivayetlerde Hz. İsa'nın nüzulü öncesinde yaşanacak olaylar ve genel durum, hem hadislerde hem de İncil'de farklı şekillerde ele alınmıştır. Hadislerde Hz. İsa'nın nüzulünden önce yaşanacak olaylardan bahsedilirken dünyada büyük bir fitne ve karmaşa yaşanacak, insanlar arasında savaşlar artacak ve zulüm yaygınlaşacaktır. Bu dönemde Süfyanî adında zalim bir lider ortaya çıkacak ve peşi sıra da Deccal zuhur edecektir. Süfyanî'nin hükümranlığı sırasında Müslümanlar büyük baskılara maruz kalacak ve onlara karşı yapılan zulümler artacaktır.

---

³⁶⁹Tayâlisî, *Müsned*, s. 249; Abdurrezzak, *Musannef*, V, 329; *Ahmed b. Hanbel*, II, 282, 528; *Buhârî*, "Enbiyâ", 24, 48; *Müslim*, "Îmân", 272, 278; *Tirmizî*, "TefsîruSûre", (17) 1. Ayrıcabkz.:İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 247.

³⁷⁰*Ahmed b. Hanbel*, III, 334; Abd b. Humeyd, *Müsned*, s. 319; *Müslim*, "Îmân", 271; *Tirmizî*, "Menâkıb", 12.

İncil'de Hz. İsa'nın nüzulünden önce yaşanacak olaylar ise, savaşlar, açlık, salgın hastalıklar ve doğal afetler artacak ve dünyada büyük bir kaos yaşanacaktır. Deccal olarak bilinen Antikrist'in ortaya çıkacağı ve insanları yanlış inançlara yönlendireceği belirtilmektedir. Bu dönemde Hristiyanlar da zulüm görecektir ve imanlarına karşı baskılara maruz kalacaklardır. Her iki kaynakta da nüzul öncesinde yaşanan olaylarda dünyada büyük bir karmaşa olduğu vurgulanmaktadır. Deccal veya Antikrist olarak adlandırılan kötü liderin ortaya çıkışından bahsedilmektedir. Müslümanların ve Hristiyanların zor duruma düştüğü, inançlarından ötürü baskılara maruz kaldığı anlatılır.

Hadislere göre Hz. İsa'nın nüzulünden önce Süfyanî adında bir lider daha ortaya çıkar, ancak İncil'de böyle bir liderden bahsedilmemektedir. Nüzul öncesinde yaşanacak olaylara ilişkin ayrıntılı bilgiler hadislerde daha fazladır ve İncil'e göre daha detaylıdır.

Öncelikle belirtilmelidir ki, anlatılanlara göre, Hz. İsa'nın ortaya çıkışından önce meydana gelecek olaylar ya ayrı ayrı fitne hadiseleri olarak gerçekleşecek ya da bir seri olay sonucu Hz. İsa'nın nüzülüyle neticelenecektir. Allah'ın cehennemden koruyacağı iki grup bulunmaktadır; bunlardan birincisi, Hintlilere karşı savaşanlar ve ikincisi ise Hz. İsa ile birlikte hareket edenlerdir.

Bir rivayete göre, Müslümanlar Rumlarla savaşacaklar. Rumlar, Şam bölgesindeki A'mak veya Dabık adı verilen bölgeye kadar ilerler ve İslam ordusuyla çatışırlar. Üçte biri mağlup olan Müslümanlar Allah'ın affından mahrum kalırken, üçte biri şehit olur ve en faziletli şehitler arasında sayılır. Geri kalan üçte bir ise zafer kazanır ve hiçbir fitneye maruz kalmaz. Bu grup daha sonra İstanbul'u fetheder. Ganimet

paylaşımı sırasında şeytan, "Mesih Deccal ailelerinizin üzerinde söz sahibi oldu" diye dedikodu yaydığında, bazıları hemen ailelerine döner ancak haber yalandır.³⁷¹

Rivayetlerde belirtilen bir nokta, Hz. Muhammed'in ümmeti, dünya üzerinde doğruyu temsil eden ve herhangi bir müdahale karşısında yenilmez olan bir topluluk olarak kıyamete kadar varlığını sürdüreceği şeklindedir.³⁷²Rivayetin devamında bahsedilen grupların en sonuncusunun Deccal ile mücadele edeceği ifade edilmektedir.

Rivayetlere göre, Deccal ortaya çıkmadan önce Müslümanlar üç farklı merkezde bulunacak ve insanlık üç dehşetli olay yaşayacaktır. Bu olayların ikisi muhtemelen Hintliler ve Rumlarla yapılan savaşlar olacaktır. "Kâbe yakılacak, böyle böyle şeyler olacak" şeklindeki rivayetler, Deccal ortaya çıkmadan önce meydana gelebilecek üç yıllık şiddetli açlık ve kuraklık gibi korkunç olaylarla ilgili olarak düşünülebilir. Hz. İsa'nın gelişi ile bağlantılı olarak, Deccal'ın ortaya çıkışı ve sonrasında meydana gelen olaylar da rivayetlerde önemli bir yer tutmaktadır.³⁷³

Deccal'ın ortaya çıkışıyla ilgili rivayetlere göre, bu olay dinin zayıfladığı, dindar insanların sayısının azaldığı ve inançsızlığın yaygın olduğu bir zamanda gerçekleşir. Deccal'ın ortaya çıkmasıyla birlikte, Yahudiler ve kadınlardan oluşan taraftarlarıyla birlikte saldırarak önüne gelen herkesi yenilgiye uğratar. Buna rağmen, Mekke ve Medine'deki melekler Deccal'ı şehre sokmayacaklarını söylerler.³⁷⁴

---

³⁷¹Müslim, "Fiten", 78; İbn Mâce, "Fiten", 35.

³⁷²Ahmed b. Hanbel, IV, 92, 429, 434,437, V, 87, 88, 90, 93, 96; Müslim, "İmâret", 174; Ebu Dâvûd, "Cihâd", 4.

³⁷³Ahmed b. Hanbel, IV, 181; Müslim, "Fiten", 110; Tirmizî, "Fiten", 59; İbn Mâce, "Fiten", 33;

³⁷⁴Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 407; Müslim, "Hac", 486; Tirmizî, "Fiten", 61.

Belde sakinleri, bu olayın ardından üç gruba ayrılacaklar. Müslümanlar, Deccal'a katılmamayı tercih edenler "Akabetü Efik" (veya "Cebel-i Duhan") olarak adlandırılan bölgeye sığınacaklar. Ancak, bu alan muhasara altında kalacak ve bir süre boyunca şiddetli kuraklık ve açlıkla karşı karşıya kalacaklardır.³⁷⁵

Deccal hakkında rivayetlerde özellikleri anlatılmaktadır. Genellikle İbn Katan'a benzer bir genç olarak tasvir edilir, kıvırcık saçlı ve gözü fırlamıştır. Şam ve Irak yakınlarından çıkacağı ve etrafı fitne ve fesada boğacağı söylenir. Fitnesine karşı Kehf suresinin ilk on âyeti okunarak sebat edilmesi gerektiği belirtilir. Ayrıca belirli bir süre boyunca kalacağı ifade edilir, bu süre sene, ay veya hafta hesabına göre farklılık göstermektedir. Kendine inanan topluluklara harikalar göstereceği ve emrettiğinde gökyüzünün yağmur yağdırıp yeryüzünün nebat bitirmesi gibi mucizeler gerçekleştireceği söylenmektedir. Ancak kendisine inanmayanları cezalandıracağı ve ellerinde hiçbir şey kalmayacakları ifade edilir. Deccal'ın aynı zamanda bir harabenin bütün definelerini ortaya çıkardığı, körle alacalıyı iyileştirdiği ve ölüleri dirilttiği de anlatılır. Hatta kendisine inanmayan bir genç adamı kılıçla ikiye böldükten sonra tekrar çağırdığında parçalarının geri dönüp gencin sağlıklı bir şekilde geri geldiği bile söylenmektedir.

Deccal olarak bilinen kişinin olağanüstü özellikler taşıdığı ve ilahi güç iddiasında bulunacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Deccal'ın sunacağı cennetin aslında cehennem olduğu ve ateş olarak sunduğu şeyin gerçekte cennet olduğu ifade

---

³⁷⁵Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 216-217.

edilmiştir.³⁷⁶ Sahabelerin bile kendi dönemlerinde Deccal'ı beklemelerine neden olan çok sayıda uyarı yapılmıştır.³⁷⁷

3.5-Hz. İsa'nın Nüzülü

Rivayetlere göre, Hz. İsa'nın adil bir hakem ve imam olarak geri dönmesinden bahsedilir. Onun gerçekleştireceği eylemler ise haçın parçalanması, domuzun yok edilmesi, cizyenin ortadan kaldırılması ve malların artışı şeklinde sıralanır.

"Nefsime, kudret sahibi olan Allah'a yemin olsun ki Meryem'in oğlu İsa, adaletle hükmeden ve doğru bir rehber olarak yakında aranıza dönecektir. O, haçı parçalayacak, domuzu yok edecek, cizyeyi ortadan kaldıracak ve mal öyle artacaktır ki kimse onu kabul etmeyecektir."³⁷⁸

Bu hadis Ma'mer'in eserinde farklı iken, yaklaşık yüz yıl sonra Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde³⁷⁹ ilgili hadis farklı şekilde aktarılmıştır. "İsa b. Meryem nüzul edecek, domuzu öldürecek, haçı yok edecek, namaz onda birleştirilecek, o kadar mal dağıtacak ki kimse kabul etmeyecektir; haracı ortadan kaldıracak ve (ardından) er-Ravha'ya giderek orada hac veya umre ya da her ikisini beraber gerçekleştirecektir." Hanzala şöyle der: "Daha sonra Ebû Hureyre şu âyeti okur: 'Ehl-i Kitap'tan hiçbiri, ölmeden önce ona kesinlikle iman edecektir. Kıyamet gününde ise

---

³⁷⁶Ahmed b. Hanbel, V, 383, 386, 395, 397, 399, 404; *Buhârî*, "Enbiyâ", 50, "Fiten", 26; *Müslim*, "Fiten", 105; *İbn Mâce*, "Fiten", 33; *Ebu Dâvûd*, "Melâhim", 14.

³⁷⁷Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 16.

³⁷⁸Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, XI, 399-400, h.no:20840.

³⁷⁹Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 290; (T.B.), XIII, 109, h.no:7903.

o, onların üzerine şahit olacaktır.³⁸⁰ Burada 'namaz onda birleştirilecektir' ifadesi Ma'mer'deki hadiste bulunmamaktadır. Ma'mer'deki ve diğer rivâyetlerdeki cizyenin kaldırılması ifadesinin yerine haracın kaldırılması ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca hadisin sonunda 'er-Ravha'ya gidip orada hac ve umre için telbiyede bulunması' ilavesi de mevcuttur.

Yine Ma'mer'deki ifadelerde nüzulün çok yakın olduğu belirtilirken Ahmed b. Habel'in Müsned'inde³⁸¹ kesinlikle nüzul edeceği vurgulanmaktadır. Ma'mer'de rivâyetin başında yemin sözcüğü yer alırken Tayalisi,³⁸² Hûmeydî'de³⁸³ ve Nu'aym b. Hammad'ın eserinde³⁸⁴ bu yemin sözcüğü bulunmamaktadır. Ayrıca Ahmed'in eserinde rivâyetin sonunda bir âyet geçmektedir. Ebû Hureyre'nin ya da senette yer alan başka bir ravinin, rivâyeti daha güvenilir kılmak adına Nisa suresinin 159. âyetini okuduğunu görmekteyiz.

Bu durumda dikkate değer olan ifade, "İslam ile bağlantısı olmayan Yahudi kültürüne ait bir rivayet" ibaresidir.³⁸⁵ Zira Ka'b'ın sahabeyle buluştuğunda onlara hikaye anlatarak İsrailoğulları'na dair kitaplardan alıntılar yaptığı ve bu konuda onlara ilgi çekici bilgiler sunduğu kaynaklarda yer almaktadır.³⁸⁶

---

³⁸⁰ Nisa, 4/159.

³⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II,240,(T.B.),XII,210,h.no:7269.

³⁸² Tayalisi, *Müsned*, IV,60,h.no:2416.

³⁸³ Hûmeydî, *Müsned*, II,468-469,h.no:1097 ve1098.

³⁸⁴ Nu'aym b.Hammâd, *Kitabu'lFiten*, II,576,h.no:1611.

³⁸⁵ Akalın, İsa, "Yahudilik Kültürü Aktarıcısı Ka'bu'l-Ahbâr ve İsrâiliyât". Hadis Tetkikleri Dergisi 17 / 2 (Aralık 2019): 7-62 .

³⁸⁶ Zehebî, *Nubela*,III,489.

Rivayetlerde öne çıkan unsurlardan biri, Hz. İsa'nın hac veya umrede telbiye getireceğinin vurgulanmasıdır.³⁸⁷ Hadislerde bazen Hz. Peygamber'in yemin etmeden konuştuğu, bazen de yemin ederek başladığı görülmektedir. Ayrıca, İbn Ebî Şeybe'de bu rivayet, Ebu Hureyre'nin sözü olarak yer almaktadır. Rivayetlerde tüm peygamberlerin kardeş olduğu ve Hz. Peygamber'e en yakın olanın Hz. İsa olduğu, onun karakteristik özelliklerinin ve yapacağı eylemlerin yer aldığı belirtilmektedir. Ayrıca, onun yöneteceği dönemde bazı olaylardan bahsedilmektedir.³⁸⁸

İncelediğimiz bu rivayetlerde Tevrat'tan yapılan alıntılardan bahsetmek mümkündür. Rivayet, en erken ve en önemli kaynaklardan biri olan Hemmam bin Münebbih'in sayfasında şu şekilde yer almaktadır: "Ben, dünya ve ahirette Meryem'in oğlu İsa'ya göre bütün insanların arasında en yakın konumdayım. (sordular ki) 'Nasıl olur ya Resulullah?' O da şu yanıtı verdi: 'Tüm peygamberler, anneleri farklı babaları aynı olan aynı soydan gelmektedir ve dinleri tek bir dindir. Üstelik İsa ile benim aramda başka peygamber bulunmamaktadır.'³⁸⁹

En eski kaynak olan Hemmam'ın sayfasında hadis oldukça basit ve Hz. İsa'nın inişinden bahsetmezken, elli yıl sonra ortaya çıkan Ma'mer'in kitabında hadis neden yukarıda belirttiğimiz şekle dönüşmüştür? Hadisin son hali, yani Hz. İsa indikten sonra yaşanacak olaylar doğrudan Tevrat'tan alınmıştır. İlgili Tevrat ayetleri şöyledir:

---

³⁸⁷Ma'merb.Râşid, *el-Cami*, XI,400,h.no:20842.

³⁸⁸Humeydi, *Müsned*, II,440,h.no:1005; Nu'aym b.Hammâd, *Kitabu'lFiten*,II,575,h.no:1606;Ahmedb.Hanbel,*Müsned*,II,240,272,540(T.B.),XII,217, h.no:7273,;(T.B.).

³⁸⁹Muhammed Hamidullah, *Hemmam İbn Münebbih'in Sahifesi*, (çev: Talat Koçyiğit), Ankara, 1967,112, h.no:133; Bünyamin Erul, *Hadislerin Dili -Hemmam b. Münebbih'in Sahifesi-*, Ankara, 2009,68.

"Onun zamanında kurt ve kuzu beraber yaşayacak, leopar ve keçi bir arada yatacak, buzağı, genç aslan ve şişman sığır yan yana olacak ve küçük bir çocuk onları yönlendirecek. İnek ve ayı beraber otlayacak, yavruları birlikte uyuyacak. Aslan saman yiyecek gibi inek yiyecek. Memede olan bebek kobranın deliği üzerinde oynayacak, süttten ayrılmış çocuk elini engerek mağarasına sokacak. Kutsal dağımın hiçbir bölümünde kimse zarar vermeyecek veya yok etmeyecek. Çünkü sular denizi kapladığı gibi dünya Rab'bin bilgisiyle dolup taşacak. Sürgün edilenler geri dönecek."³⁹⁰

Hadisin başlangıcı Hemmam'ın sayfasında kısa iken, örneğin Ma'mer'den sonra gelen Tayalisi, Nu'aym b. Hammad, İbn Ebî Şeybe, İshak b. Rahuye ve Ahmed b. Hanbel'deki hadisin sonunda daha fazla ekleme yapılarak Hz. İsa'nın kırk yıl yaşayacağı ve ardından Müslümanlar tarafından cenaze namazının kılındığı ve defnedildiği anlatılmaktadır. Hadis bu şekliyle Ebû Davud'un eserinde de yer almıştır. Fakat ilginç olan şu ki, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Hemmam'ın rivâyetlerinde hadis aslına sadık kalınarak sade, kısa ve özet biçimde sunulmuştur, ancak daha sonra Ebû Hureyre'ye atfedilen rivâyetlerin daha ayrıntılı görülür. Hz. İsa'nın adil bir yargıç olarak geri dönüşü, haçı parçalaması, domuzu yok etmesi, cizyenin ortadan kaldırılması ve malın artması gibi ortak öğeler bulunmaktadır.

Hz. İsa'nın gökten inerek ümmet üzerine bir hakem ve imam olarak geleceği vurgulanmaktadır. Aynı konu ile ilgili rivayetlerde tutarsızlık görünmektedir. Cabir b. Abdullah,³⁹¹ Osman b. Ebî'l-As,³⁹² Ebû Umame el-Bahili³⁹³ ve Huzeyfe b. el-

---

³⁹⁰İşaya, XI,6.7.8.9.

³⁹¹ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, III,345(T.B.),XXIII,63h.no:14720.

³⁹²İbn EbîŞeybe, *Musannef*, VII,491,h.no:37478.

³⁹³ Nu'aymb. Hammâd, *Kitabu'lFiten*, II,566-567,h.no:1589.

Yeman'dan³⁹⁴ gelen haberlerde Hz. İsa'nın gökten indikten sonra topluluk kendisine "Bize namaz kıldır" derken, O da "Allah'ın bu ümmete lütfettiği şekilde sizler birbirinize emir olun." diyerek imam olmayı reddeder. Fakat Ebû Hureyre³⁹⁵ ise bu sefer İsa (a.s.)'nın müminlere namaz kıldıracağı belirtilmektedir. Dört sahabiye göre Hz. İsa, ne imam ne de emir rolünü kabul etmezken, burada Müslümanlara namaz kıldıracağından bahsedilmektedir.

"Hz. İsa, gökyüzünden dünyaya indiğinde kırk yıl burada yaşayacak, ardından vefat edecek ve Müslümanlar tarafından cenaze namazıyla defnedilecektir."

Rivayetlerde Hz. İsa'nın gökyüzünden dünyaya inişi, kırk yıl burada bulunması, sonrasında ölümü ve Müslümanlarca cenaze namazının kılınıp gömülmesi ana temalar olarak ön plana çıkmaktadır. Nu'aym b. Hammad'daki hadis şu şekildedir: "İsa b. Meryem dünya üzerinde 40 yıl kalacaktır." Burada hadis daha kısa görünmektedir; yani Tayalisi'deki ölüm ve Müslümanlar tarafından cenaze namazının kılındığı bilgilerine burada rastlanmamaktadır.

Bu hadislere benzerlik gösteren ve Hz. İsa'nın dünya üzerinde geçireceği süre Ahmed b. Hanbel'de Cabir b. Abdullah'tan gelen rivayette 40 gece olarak belirtilmiştir.³⁹⁶ Ancak bu gecenin biri bir yıl, biri bir ay, biri bir hafta ve diğerleri normal geceler şeklinde olacağı söylenmektedir. Abdullah b. Mes'ud'dan gelen rivayette ise "kırk yıl yaşayacaksınız" denilmektedir.³⁹⁷ Abdullah b. Amr'dan gelen

---

³⁹⁴Nu'aym b.Hammâd, *Kitabu'l Fiten*, II,568-569,h.no:1591.

³⁹⁵İbn Râhûye, *Müsned*,136,h.no:261.

³⁹⁶Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, III,367(T.B.),XXIII,210no:14954.

³⁹⁷Nu'aym b.Hammâd, *Kitabu'lFiten*, II,579,h.no:1619.

rivayette "yedi yıl",³⁹⁸ Nevvas b. Sem'an'dan gelen rivayette ise Cabir'deki gibi ifadeler bulunmaktadır.³⁹⁹ Hz. Âişe kanalıyla gelen rivayette, "kırk yıl veya ona yakın" ifadesi geçmektedir.⁴⁰⁰ İlginç olan nokta ise, Abdullah b. Amr'dan gelen rivayette bu kez Deccal'in kalma süresinin kırk yıl olduğu belirtilmektedir. Yani genel olarak kırk rakamı mevcut fakat bu kırk rakamının yıl mı, ay mı yoksa gün mü olduğu belirsizdir. Bu durum, daha önce değindiğimiz üzere, bu aktarımların anlam üzerinden aktarıldığını ve râvilerin kendi düşünce ve yorumlarını hatta bazen Tevrat'ta okuduklarını hadise eklediklerini göstermektedir.⁴⁰¹

Hadislerde dikkate alınması gereken bir başka önemli konu da Hz. İsa'nın inmesinin ardından yapacağı eylemlerdir. Bununla birlikte, sadece bu eylemlerin ne olduğu kadar nasıl betimlendiği ve betimlemelerde kullanılan motifler de oldukça önemlidir. Zira her kültür (hars) kendine özgü bir söylem geliştirmiştir. Bu söylemlerde kullanılan anlatım şekli, o dilin tarihini, kültürel kodlarını ve dini çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple hadislerde anlatılan olayların ve bu olayların betimlenme biçiminin sunduğu motifler ve sembolik ifadeleri analiz ederek, o dönemde nasıl bir Mesih beklentisi olduğunu gözlemleyeceğiz. Veya Hz. İsa'nın gerçekleştirmesi gereken eylemlerin geçmişte nasıl algılandığına ve bu algılamanın günümüzdeki yansımalarına bakacağız.

---

³⁹⁸Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, II,166;(T.B.),XI,114,h.no:6555.

³⁹⁹Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, IV,181;(T.B.),XXIX,172–177,h.no:17629.

⁴⁰⁰İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 490, h.no: 37474; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, VI, 75, (T.B.),XLI,15, h.no:24467.

⁴⁰¹Râvi Velid b. Müslim, Hz. İsa'nın yeryüzünde kırk yıl kalacağı ile ilgili rivâyeti naklelerken bunu Tevrat'ta Daniel kitabında okuduğunu açıkça bildirmiştir. Bkz., Nu'aym b. Hammâd, *Kitabu'lFiten*,II, 580, h.no:1624.

3.6-Haçın Parçalanması, Domuzun Katledilmesi ve Cizyenin İptali

Hadis kaynaklarında yer alan "Haçın parçalanması", "Domuzun katledilmesi" ve "Cizyenin iptali" rivayetleri, İslam düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Bu rivayetler, İslam'ın nihai zaferinin alameti olarak kabul edilirken, Hıristiyan inancı ile ilişkilendirilmektedir. İncil'deki rivayetlere göre ise, bu olayların gerçekleşmesi Mesih'in geri dönüşünün habercisi olarak değerlendirilmektedir. Haçın parçalanması rivyeti, İslam kaynaklarındaki hadislerle dayanarak şu şekildedir: Kıyamet gününden önce Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne inerek haçları kırarak ve böylece Hıristiyanların sembolü olan haça son verecektir. Bu durum, hem İslam'ın üstünlüğünün tescili, hem de Hıristiyanların yanılığının düzeltilmesi anlamına gelmektedir.

Öte yandan İncil'de haçın parçalanması konusunda doğrudan bir ifade bulunmamakla birlikte, Hıristiyanlar için ahir zamanda yaşanacak olayların başında Mesih'in geri dönüşü gelmektedir. Bu anlamda İslam ve Hıristiyanlık arasındaki bağlantı, her iki dinin de Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelişi üzerinedir.

Domuzun katledilmesi rivyeti ise, İslam kaynaklarında yer alan hadislerle göre şöyledir: Kıyamet gününden önce Hz. İsa, domuzları yok edecek ve böylece haram kılınan bu hayvanın yeryüzünden tamamen silinmesini sağlayacaktır. Bu durum, İslam'ın temizlik prensipleri ve helal-haram kavramının önemine işaret etmektedir. İncil'de ise domuzun katledilmesi ile ilgili doğrudan bir ifade bulunmamaktadır. Ancak, Hıristiyan inancında da domuz etinin tüketimi konusunda bazı kısıtlamalar mevcuttur ve İslamiyet'teki gibi kesin bir yasak söz konusu değildir.

Cizyenin iptali rivyeti, İslam hadislerinde şu şekildedir: Hz. İsa'nın dünyaya dönüşüyle beraber cizye adlı vergi uygulamasına son verilecek ve böylece diğer dinlerden olan insanların Müslümanlarla eşit haklara sahip olacağı bir

dönem başlayacaktır. İncil'deki rivayetlerde ise cizyenin iptali ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Hıristiyanlıkta adalet ve eşitlik kavramları önemli yer tutmaktadır.

Haç, Hıristiyanlık açısından büyük öneme sahip bir dini semboldür. Hıristiyan ikonografisinde haç, hem İsa'nın ölümünü hem de varlığını temsil eder.⁴⁰² Arapçadaki karşılığı ve rivayetlerde rastlanan şekli 'salib'tir. Bu kelime Kuran'da yer almaz fakat hadislerde kıyamet betimlemelerinde bulunur.⁴⁰³ Peygamber Efendimiz, Hıristiyanları İslam'a çağırarak ve onların Hz. İsa hakkındaki düşüncelerini çürütmek amacıyla haçtan söz ettiği kaynaklarda bazı bilgiler bulunmaktadır. Necran topluluğundan bir heyet Peygamber Efendimizin huzuruna gelir. O, onları İslam'a davet eder; ancak onlar zaten Müslüman olduklarını ifade ederek bu daveti reddederler. Bunun üzerine Resulullah, "Yalan söylüyorsunuz; Allah'ın bir oğlu olduğunu iddia etmeniz, haça tapan olmanız ve domuz eti yemeniz sizin Müslüman olmanızı engeller" diyerek onların bu savlarını geri çevirir.⁴⁰⁴

Peygamber Efendimiz bu sözleriyle haçı reddetmiş ve haça saygı göstermenin İslam dininde yer almadığını belirtmiştir. O dönemde de haça saygı gösterilmesi putperestlik olarak görülmüş ve bu nedenle haçın temsil ettiği inancı benimseyecek davranışlardan Müslümanların uzak tutulmasına büyük önem verilmiştir. Ancak bu yasak, Hıristiyanlar için uygulanmamıştır. Aksine geniş hoşgörü sergilendiği görülmektedir.

Halid b. Velid tarafından Peygamber Efendimiz'in huzuruna getirilen

---

⁴⁰² Mustafa H. Şakiroğlu, 'Haç', *D.İ.A.*, İstanbul, 1996, XIV, 523.

⁴⁰³ İsfehani, *el-Müfredat*, II, 73.

⁴⁰⁴ Taberi, *Cami'u'l-Beyan*, VI, 153.

Dûmetu'l Cendel hakimi Ukeydir b. Abdulmelik'in boynunda bir haç olduğu ifade edilmektedir. Hıristiyanların Hz. Peygamber döneminde Yahudilere göre birlikte yaşama deneyimi daha azdır. Ancak, Râşid halifeler ve Emeviler zamanında karşılaşmalar yaşanmıştır. Bu karşılaşmalardan sonra kaynaklardan haç ve domuzla ilgili bazı kısıtlamalar olduğunu öğreniyoruz. Hz. Ömer'in Dimişk'ın fethinden sonra Hıristiyanlarla yapılan anlaşmaya göre, halk Müslümanların yaşadığı yerlerde haçlarını dolaştırmayacak veya evlerinin dışına domuz eti çıkarmayacaktır. Hz. Ömer dönemi ve sonrasındaki Hıristiyanlarla yapılan anlaşmalarda haç ve domuz ile ilgili düzenlemeler artarak devam etmiştir.⁴⁰⁵ Benzer bir sürecin cizye için de geçerli olduğu söylenebilir. Cizye, hicri IX. yılda kabul etmemelerine rağmen Müslümanlarla zımnî statüde birlikte yaşamayı kabul eden gayrimüslimlere mali yükümlülük getiren Tevbe Suresi'nin (9/29) bir ayeti ile sabit olmuştur. Hz. Peygamber döneminde cizye uygulaması ilk olarak Hıristiyan Necran halkıyla yapılan anlaşmada yürürlüğe konmuştur ve bu uygulama daha sonraki dönemlerde Hıristiyanlar ve Yahudiler için Kur'an ayetinin bir sonucu olarak uygulanmıştır.

Müslümanların Hıristiyan çoğunluklu bölgeleri fethetmeleri, yalnızca sosyal düzenlemelerle sınırlı kalmamıştır ve iki din arasında hararetli tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaların odağı, Allah'ın birliği ve Mesih'in tabiatıdır. Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili rivayetlerde ise Hıristiyanlığı hedef alan öğeler yer almaktadır. Böylece İslam'ın son ve mükemmel din olduğu onaylanacak ve Müslümanların zaferi ilan edilecektir.⁴⁰⁶ Haç sembolünün ve domuz figürünün kullanımı da bu mesajı

---

⁴⁰⁵ Mustafa Yayıla, 'Haç', *D.İ.A.*, İstanbul, 1996, XIV, 525.

⁴⁰⁶ Muhammet Emin Eren, 'Tarihsel Bağlam ve İsrâiliyyâtın Rivâyetlerin Oluşumundaki Etkisi-Nüzülü İsa İle Alakalı Bir Rivâyet Bağlamında-' *A.Ü.İ.F.D.*, LII-1 Ankara, 2011, s.s., 225-292.

vurgulamak içindir.

İbn Hacer, hadis şerhlerinde bu sözlerin anlamını açıklarken haçın kırılmasıyla Hıristiyanlığın sona ereceğini ve haçın kutsal olduğuna inanmanın geçersiz hale geleceğini belirtir. Ayrıca,⁴⁰⁷ domuzun öldürülmesinin domuz etinin tüketilmesini yasaklayacağına ve domuzların necis olarak kabul edileceğine dikkat çeker. Cizyenin kaldırılmasına gelince, İsa'nın (a.s.) dönüşüyle Yahudiler ve Hıristiyanlar artık putlara tapar gibi davranacakları için cizye kabul edilmeyeceklerdir.⁴⁰⁸ Nevevi ise farklı bir yaklaşım sergileyerek, cizye istenmeyecek ve kâfirlerin sadece İslam'a girmeleri kabul edilecektir. Eğer bir kâfir sadece cizye ödemeyi kabul ederse, bu yeterli olmayacaktır; ya İslam'ı kabul etmelidir ya da öldürülecektir.⁴⁰⁹

Ancak, tefsirciler bu rivayetleri geleceğe yönelik bir haber olarak kabul etmişlerdir. Rivayetlerde vurgulanan hususlar kıyametin birer alameti olarak anlaşılmiş ve bu çerçevede yorumlanmıştır. Ancak Muhammet Emin Eren'e göre, rivayetlerin ilk bölümünde Hz. İsa'nın nüzulu bağlamında yapılan haç ve domuz vurgusu, Müslümanların Hıristiyan coğrafyasını fethi sonrasında ortaya çıkmıştır. Eren, Müslümanlarla Hıristiyanların karşılaşması sonucunda ortaya çıkan sosyal düzenlemeler ile Allah'ın birliği ve Mesih'in tabiatı ekseninde cereyan eden tartışmaların bu rivayetleri beslediğini ve rivayetlerin bu zeminde geliştiğini düşünmektedir.⁴¹⁰ Aynı görüşü paylaşıyoruz ancak bir sonraki bölümde de belirtildiği

---

⁴⁰⁷İbn Hacer, *Fethu'l Barî Şerhî Sahihu'l-Buhari*, I-XIII, Beyrut,1379,VI,492.

⁴⁰⁸İbn Hacer,*Fethu'l Barî* VI,492.

⁴⁰⁹Ahmed b. Hanbel, II, 166.

⁴¹⁰Nevevi, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şerif, *el-Minhac Şerhû Sahihi Müslim b. Haccac*, I-XVIII, Beyrut,1392,II,190.

gibi, bu durum sadece Hıristiyanlar için geçerli değildir. Hz. İsa'nın Deccal ile karşılaşması sonucunda ortaya çıkacak olan savaşta Yahudiler de dahil olacak ve kıyamet bu savaşın bitiminde gerçekleşecektir.

3.7-Nüzulün Yeri ve Zamanı

Hz. İsa'nın iniş yapacağı yer ve zaman hakkındaki rivayetler arasında farklı bilgiler bulunmaktadır.⁴¹¹ Genel olarak, Hz. İsa'nın batıdan geleceği söylenmektedir. "Meryem oğlu İsa size imam olduğunda - ya da sizden biriniz imamken aranızda indiğinde - ne yapacaksınız?" şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. Yani, Hz. İsa'nın inerek imam olacağı belirtilmektedir.⁴¹²

İstanbul'un fethi için savaşan askerler, Deccal'ın görüldüğüne dair yanıltıcı bir haber aldıklarında Medine'ye doğru yola çıkarlar. Şam bölgesine varınca gerçekten Deccal ortaya çıkar ve askerler ona karşı hazırlıklarına başlar. Bu esnada namaz kılmak üzere hazırlık yaparken Hz. İsa gelir ve onlara namaz kıldırır.⁴¹³

Müslümanların lideri, onu imamet pozisyonuna getirmek istese de, o "Allah'ın bu ümmete bir lütfu olarak sizler birbiriniz için yöneticisiniz" diyerek reddeder. Başka

---

⁴¹¹*Ahmed b. Hanbel*, V, 13; *Taberânî, el-Mu' cemü' l-kebîr*, VII, 220, 221, 265.

⁴¹²*Müslim*, "Fiten", 34; *İbn Hibbân, Sahîh*, XV, 224; *Hâkim, Müstedrek*, IV, 529; *Dânî, Sünen*, VI,1114-1115.

⁴¹³*Ahmed b. Hanbel*, III, 345, 384; *Müslim* "İmân", 247; *İbn Hibbân, Sahîh*, XV, 230; *Taberânî, el-Mu' cemü' l-evsat*, IX, 39; *Beyhakî, es-Sünenü' l-kübrâ*, IX, 180.

bir kaynakta, sayıları az olan Müslümanlar Beytü'l-Makdis'te bulunmaktadır ve onların başında salih bir kişi yer almaktadır.⁴¹⁴

İmsak vaktine yaklaşırken Hz. İsa aniden ortaya çıkar ve öndeki kişiye namaz kıldırması için teklifte bulunur. Ancak Hz. İsa, "Kamet senin görevindir" diyerek geri çevirir ve kendisi namazı kıldırır. Diğer rivayetlerde ise Müslümanlar Deccal'ın kötülüğünden kaçarak sığınacak bir yer bulurlar ve burada kuşatma altına alınırlar. Sonrasında Hz. İsa onların yanına iner ve yardım eder.⁴¹⁵

Ak minareye iniş yapacağı söylenen Hz. İsa hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Bazılarında, özel boyalı iki elbise giymiş olarak ve elini iki meleğin kanatları üzerine koyarak ineceği anlatılır. Başını eğdiği zaman su damlalarının, kaldırdığı zaman ise inci gibi gümüş tanelerinin yere düşeceği belirtilir. Boyu uzun ve orta boylu arasında bir yerde olan Hz. İsa'nın açık sarı renkli kıyafetleri var ve yüzü kırmızımsı tonlarla beyaz halindedir. Saçları da ıslaklık izleri olmamasına rağmen sanki damlıyor gibi görünür.

3.8-Deccal

Hıristiyan rivayetlerindeki Hz. İsa anlayışının İslamî rivayetlere etkisi meselesini araştırırken üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biri de Deccal meselesidir. Çünkü İslam kelamında semiyat bahislerinde ve İsrailiyyat diye adlandırılan konuların işlenişinde Hz. İsa'nın dönüşü, Deccal meselesi sürekli birlikte anılmaktadır. Hatta genel kullanımda Mesih, Mehdi, Deccal'den birlikte söz

---

⁴¹⁴İbn Mâce, "Fiten", 33; Ebu Dâvûd, "Melâhim", 14.

⁴¹⁵Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 345, 384; *Müslim* "İmân", 247

edilmektedir. Bu konuda o kadar çok rivayet vardır ki çoğu birbirinin tekrarı olmasına rağmen her birinde farklı bir ayrıntı dikkat çekmektedir. Tüm inançlarda karşımıza kıyamete yakın olarak gelecek Mesih, Mehdi, Deccal, Müceddid figürleri çıkmaktadır. Günlük haberlerde dahi Deccal meselesine olan inancın etkilerini görmek mümkündür.

Hız. İsa'nın nüzulünden sonra Deccal ile karşılaşacağına dair rivayetler vardır. Bu karşılaşma sonrasında Deccal ve ordusuyla savaşacak, ona yardım eden Yahudiler olacak ve Hız. İsa beraberindeki kişilerle birlikte Deccal'ı yenmeyi başaracaktır. Deccal kelimesi sözlük anlamı olarak bir şeyi örtmek, yaldızlamak veya boyamak anlamına gelen decl kökünden türetilmiş bir sıfattır.⁴¹⁶ Klasik kaynaklarda ise ahir zamanın gelmesiyle ortaya çıkıp harikulade olaylar gerçekleştirerek bazı insanları yanlış yönlendireceğine inanılan bir kişi olarak tarif edilir. Kur'an-ı Kerim'de Deccal kelimesi geçmemektedir. Hız. Peygamber'e atfedilen rivayetlerde ise "el-mesihu'd-deccal" ve "mesihu'd-dalale" şeklinde mesih kelimesiyle birlikte kullanılır ve aldatıcı konuşmalar yapan, kötü kimse olarak tanımlanır.⁴¹⁷

Daha önceden bahsettiğimiz Deccal kavramının hadis anlatımlarındaki temsiline değinmiştik. Bu temsil üzerinden, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta mevcut olan Deccal tasvirine bakarak, bu tasvirin hadis anlatımlarıyla ne kadar benzerlik gösterdiğini ve domuz ile haç gibi önceki konumuzda ele aldığımız figürlerde olduğu gibi kültürlerarası etkileşimin olup olmadığını inceleyebiliriz. Şimdi, diğer iki dinin Deccal hakkındaki düşüncelerini sunarak bir karşılaştırma yapmak ve hadis anlatımlarının bize sunduğu Deccal kavramını derinlemesine incelemeyi amaçlıyoruz.

---

⁴¹⁶İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, XI, 236.

⁴¹⁷Kürşat Demirci, 'Deccal', *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, IX, 67; Zeki Sarıtoprak, *İslam'a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*, İstanbul, 1992, 20-21.

Yahudi inancına göre, M.Ö. II. yüzyıldan itibaren ilk kez 'son günlerde' Tanrı'ya başkaldıracak güçlü bir varlık anlatılmaya başlanmıştır.⁴¹⁸ Yahudi kutsal kitabındaki bazı ifadelerin Deccal kavramının temelini oluşturduğu düşünülür. Hezekiel kitabının 38-39. bölümlerinde yer alan Gog ve Magog hikayesi bu örneklerdendir. Bu hikayede kıyamet zamanında, Yahudilerin düşmanlarına liderlik edecek olan Gog'un Rabb-ül Alem (Yahve) tarafından nasıl yenilgiye uğratılacağı anlatılır. Yahudi kutsal kitabındaki Yoel, Zekerya ve Daniel bölümlerinde de benzer ifadeler bulunmaktadır. Ancak bu metinlerde Mesih ismi geçmemektedir. Daniel'de Deccal için somut bir örnek sunulmuş ve 'küçük boynuz, canavar' ifadeleri kullanılmıştır.

Bu metinlerde Mesih ismi geçmezken, Hezekiel'de belirtilen Gog tarihsel bir kişilik olarak görünmüyor. Daniel'de ise Deccal ile ilgili somut bir örnek sunulmuş ve 'küçük boynuz, canavar' ifadeleri kullanılmıştır.⁴¹⁹ Fakat burada dikkat çeken nokta, hadislerde yer alan ve Deccal'ın altında K-F-R yani kâfir yazılı olduğu şeklindeki rivayetlerdir. Bu sözler, Yahudi kehanet kitabı olan Daniel'in Vahiyleri'ndeki Deccal tasvirleriyle büyük benzerlik taşımaktadır. Oradaki ifadeler şöyledir: "Alnında üç harf bulunacak; A.K.T. A 'inkâr ediyorum', K 've kesinlikle inkâr ediyorum', T ise 'iğrenç canavar' anlamına gelmektedir. Deccal öğretir ve öğretilir."⁴²⁰

Hıristiyanlıkta Deccal, 'anti-mesih' olarak adlandırılır ve İncil'in (Yeni Ahit) Yuhanna'nın mektuplarında Mesih'in düşmanı olarak yer alır.⁴²¹ Ahir zamanlarda ortaya çıkacak düşman olarak kabul edilen Deccal, Yeni Ahit'te birçok kez

---

⁴¹⁸*Kitab-ı Mukaddes(EskiAhit)*,Daniel, VII-VIII.

⁴¹⁹Demirci, 'Deccal', IX, 67.

⁴²⁰*ApocalypseofDaniel:IX,10-27.*(Aktaran, Mehmet Paçacı, 'HadisteApokaliptisizm'47)

⁴²¹*Kitab-ı Mukaddes(YeniAhit)*,I. Yuhanna,2, XVIII-XXI.

anılır.⁴²² Yunan kökenli ve önemli Hıristiyan teologlardan Aziz İrenaus, Deccal'i şu şekilde açıklar: "Günahkâr, katil ve yıkıcı olan Deccal, Yahudi asıllı olacak ve Dan kabilesinden gelecektir. Dünya üzerinde üç buçuk yıl sürecek ve Kudüs'e hakim olacaktır." Zeki Sarıtoprak ise konuyu kapsamlı bir şekilde inceleyerek Hıristiyan ilahiyat kitaplarından önemli bilgiler sunar. Bu bilgilere göre, Deccal'ın kaşığı iki kulağının arasını örtecek kadar uzun olacaktır. Kaşığı gözünün altında bulunur. Ayakları dahil tüm bedeni düzdür. Ağaçları köklerinden söküp ters çevirebilir. Ağacın köklerine yaprak ve meyve yetiştirir. Doğal gübre, at ve deve dışkısından ve en basit şeylerden altın ve gümüş elde edecektir. Ardından dünyanın her tarafına inkârcılığı yayacaktır. Su onu ıslatamaz, ateş onu yakamaz ve demir ona etki edemez. İnsanları iyileştirecek, körlerin görmesini sağlayacak, sağır olanlara duyma yetisi kazandıracak, dilsizleri konuşturacak, fırtınalar estirecek, dağları yerinden oynatacak, ağaçları canlandıracak ve yaprakları dökülecektir. Tüm bunları insanları kandırmak ve kötülüğe yönlendirmek amacıyla gerçekleştirecektir.⁴²³

Bu betimlemelere sıklıkla erken dönem hadislerde karşılaşmaktayız. Hatta Nu'aym b. Hammad'ın eserinde bu anlatılar defalarca yinelenmiştir.⁴²⁴ Bu anlatılara göz attığımızda Deccal'ın olağanüstü niteliklerle bezenmiş olduğunu fark ederiz. Mesela, onun gökyüzüne buyruk verip yağmur sağlayacağını, toprağa emir ederek bitkilerin yetişmesini sağlayacağını, kör insanları iyileştirip görme yetilerini geri kazandıracığını ve dönemin en önemli ve tedavi edilemez hastalığı olan cüzzamı iyileştireceği ifade edilmektedir.⁴²⁵

---

⁴²² *Kitab-ı Mukaddes (Yeni Ahit)*, Matta, 24, III-IV; Markos, 8, V-VII; Luka, 21, V, IX.

⁴²³ Sarıtoprak, *Deccal*, 43.

⁴²⁴ Bkz., Nu'aym b. Hammâd, *Kitabu'l-Fiten*, II, 517, h.no: 1447.

⁴²⁵ Nu'aym b. Hammâd, *a.g.e.*, II, 519

Hız. İsa'nın gökten yere indirilmesi ve ardından fitne ve fesat unsurlarının başı olan Deccal'ı yok edeceğiyle ilgili birçok hadis kaynağı bulunmaktadır.⁴²⁶ Bu bilgiler, Pavlus'un Selaniklilere II. mektubunda geçen, Hız. İsa'nın ikinci gelişinde "Fesat adamını ağzından çıkan solukla öldürüp ve tebarüzüyle dünyada fitne ve fesat çıkaran tüm güçleri etkisiz hale getireceği" ifadeleriyle büyük benzerlik taşımaktadır. Ayrıca Hız. İsa'nın iki melek eşliğinde göklerden yere ineceği ve nefesinin ulaştığı her kâfiri öldüreceği şeklindeki rivayetler,⁴²⁷ Yeni Ahit'in son kitabı olan Vahiy'de yer alan Hız. İsa'nın meleklerle birlikte bulutlar arasında tekrar yeryüzüne döneceği, gözlerinin parlayan ateş gibi olduğu, ağzından iki ağızlı keskin bir kılıç çıktığı ve bu kılıçla kötülükleri ortadan kaldıracağı şeklindeki bilgilerle paralellik göstermektedir.⁴²⁸

Burada önemli olan bir diğer dikkat çekici konu, hadislerde anlatılan Deccal'ın Yahudiler arasından ortaya çıkması ve Deccal ile Yahudiler arasındaki işbirliğinin belirtilmesidir. Hıristiyanlıkta da aynı durum söz konusudur. Hıristiyanlar da Deccal'ın Yahudiler içinden çıkacağını ve Yahudilerin ona destek olacağını düşünmektedir. Bu benzerlik, iki dinin birbirini yoğun biçimde etkilediğini göstermektedir. Bu konuların İslam'ın ikinci kaynağı olan hadislere doğrudan ilişkin olduğunu ve durumun çok daha önemli olduğunu belirtilmektedir. Peygamberimize atfedilen fitne rivayetleri ile Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı kıyamet alameti rivayetlerinin benzerliği, fitne rivayetlerinin güvenilirliği meselesini gündeme

---

⁴²⁶Hûmeydî, *Müsned*, II, 365, h.no: 828; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 420, (T.B.), XXIV, 210-211 h.no: 15467, 15468; Nu'aym b. Hammâd *Kitabu'l Fiten*, II, 566-567, h.no:1589; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII,490,h.no:37474.

⁴²⁷ Ahmedb. Hanbel, *Müsned*, IV, 181; (T.B.), XXIX, 172-177, h.no:17629; Tirmizi, *Fiten*, 110

⁴²⁸II.Selanikliler, 2-III-IV.

getirmektedir. Şimdiki duruma göre zihnimize doğal olarak gelebilecek önemli bazı sorular şöyle olabilir: Bu sözler gerçekten Peygamberimiz tarafından söylenmiş olabilir mi? Ya da bunlar Ona atfedilen sözler mi? Eğer bu sözlerin Peygamberimiz tarafından söylendiği kabul edilirse, zaman zaman neredeyse cümle ve hatta kelime düzeyindeki bu benzerlik nasıl açıklanabilir? Eğer bunlar, Peygamberimize ait olmayıp sonraki dönemlerde Ona isnat edilen sözlerse, bu süreç hangi koşullarda ve nasıl gerçekleştirilmiştir?"⁴²⁹

Yahudi ve Hıristiyan dini kültürlerinin zaman açısından İslam kültüründen önce oluşmuştur. Başka bir ifadeyle, Ehl-i Kitap kültürünün İslami kültürden önce oluşması ve ürünlerini daha önce ortaya çıkarmış olmasıdır. Bu zaman farkı nedeniyle Ehl-i Kitap kültürü kendi ürünlerini daha sonraki dönemde ortaya çıkan İslam dini kültürünün kullanımına herhangi bir şekilde sunabileceği sonucunu doğurur. Doğal olarak eski olan ve kabul edilmesi gereken; ürünlerin ve deneyimlerin çeşitliliği ve zenginliği nedeniyle egemen kültür, kendi coğrafyasında belirli yollarla etkisini yaratma imkanını elde edecektir. Aslında bu durumun sadece basit bir etkileşimle açıklanamaz ve Hz. İbrahim'den başlayarak bir vahiy geleneğinin oluşması, birikimi artırması ve gelişmesi şeklinde boyutu da mevcuttur. Hz. İbrahim'in torunlarının oluşturduğu gelenek içindeki dini duyarlılık, canlılık, yaygınlık ve homojenlik yalnızca apokaliptikle de sınırlanamaz. Eski olanın yeniye birikim açısından desteklemesi ve yeninin eskiyi onaylaması doğal bir durumdur. Kur'an vahyi, bunun net bir örneğidir."⁴³⁰

Müslümanlarla bir arada yaşayan Yahudiler, Müslümanların yeni komşuları olan Hıristiyanlar ve İranlılar arasında yaygın olan kurtarıcı Mesih inancının,

---

⁴²⁹ Paçacı, 'HadisteApokaliptisizm', 47.

⁴³⁰ A.g.e, 47.

kaçınılmaz olarak Müslümanları da belirli ölçüde etkilemiş olması muhtemeldir.

Hıristiyanlıkta Mesih'in karşısındaki kötülük sembolü Deccaliken Yahudilikte Armilüs figürü karşımıza çıkmaktadır. Deccal, Müslümanlar arasında Hz. İsa'nın ikinci defa yeryüzüne gelişinden önce ortaya çıkacak ve çoğu hadis kaynaklarında belirtildiği gibi bir dizi faaliyetlerde bulunacaktır.

Deccal ile ilgili hadis rivayetlerinde pek çok varyant yer almaktadır. Burada bazı rivayetlere yer vermek konunun daha iyi anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır. Deccalin Medine'de ortaya çıkacağı oradan Şam'a geçeceği bir adamın çıkararak onunla mücadele edilmesi gerektiğini anlatacağı ve daha sonra Hz. İsa'nın geleceğini ve Deccal'e öldüreceğini haber verilmektedir. Bu rivayette dikkat çeken konu Müslümanların Yahudilerin üzerine yürüyeceği ve onları yenecekleri konusudur. Burada ortak düşmanın Yahudiler olduğunu söylemek mümkündür.⁴³¹ Başka bir rivayette “*Meryem oğlu (İsa) Deccal'ı Lud⁴³² kapısında öldürecektir.- Veya onun yanında.*”⁴³³ *oğlu (İsa) Deccal'ı Lud kapısında öldürecektir.*”⁴³⁴ “*Deccal'ı ancak İsa b. Meryem öldürebilecek*” denilmektedir.⁴³⁵

---

⁴³¹Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, (Abdurrazzak b. Hemmam'ın el-Musannef'i ile birlikte thk. Habiburrahman el-A'zami), Beyrut, 1970, XI, 397-398, h.no: 20834.

⁴³² Bkz.Zeki Sarıtoprak, “*İslam'a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*”, İstanbul, 1992, 76.

⁴³³Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, XI, 400, h.no: 20835; Humeydi, *Müsned*, II, 365, h. no: 828

⁴³⁴Tayalisi, *Müsned*, II, 554, h.no: 1323; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 420

⁴³⁵Tayalisi, *Müsned*, IV, 241, h.no: 2626.

Başka bir rivayette Hz Peygamberle sahabe arasında Deccalle ilgili diyalog geçtiğini görmekteyiz.⁴³⁶Bu anlatımda da benzer temalar yer almaktadır. Domuzun yok edilmesi, haçın parçalanması ve cizyenin ortadan kaldırılması konuları ele alınmaktadır. Beytü'l-Makdis'e gelip herkesin kendisini tanıdığı ve tam ezan okunduğu esnada Hz. İsa'ya imam olması önerilecektir ve Deccal'ın Yahudilerle işbirliği yapacağı üzerinde durulmaktadır. Bu noktada, Müslüman iç dünyasındaki bir düşmanlık duygusunun ön planda olduğunu gözlemleyebiliriz. Hz. İsa'nın Deccal ile konuşacağı ve daha sonra onu öldüreceği belirtilmiştir. Hadiste ayrıca yeryüzünde kesin bir adaletin sağlanacağına dair örnekler de verilmektedir. Kıyametin yaklaştığı dönemde gerçekleşecek olan kurtarıcı fikrinin Hz. İsa üzerinden biçimlendirileceği görülmektedir. Yeryüzünün bereketle dolacağı hatta altın fiyatlarının da düşeceği belirtilmektedir.

Başka bir rivayette Hz. İsa ile ilgili anlatımların aynı olduğu fakat Hz. Peygamberin hadisinin doğru çıktığı meselesinin Müslümanlar arasında sevinçle karşılanacağı belirtilmektedir. Bu durumun dile getirilmesi hadis geleneği açısından önemli bir vurgudur. Deccal'ın fitnesinin büyük bir fitne olduğu Hz. Peygamberin ağzından dile getirilmektedir.⁴³⁷Deccal'ın faaliyet göstereceği yer açısından başka bir mekâna işaret edilmektedir. Oda Efik tepesidir. Önce Deccal'ın daha sonra Hz. İsa'nın sesi duyulacak ve Deccal'ı kamet getirmesi konusunda zorlayacak ve buna yaklaşmayacak ve Hz. İsa onu öldürecektir.⁴³⁸Deccal'ın yandaşları bir şeyin arkasında

---

⁴³⁶Nu'aym b. Hammâd el-Mervezi, *Kitabu'l Fiten*, (thk., Semir Emin ez-Züheyri), I-II, Kahire, 1412, II, 566-567, h.no:1589

⁴³⁷Nu'aym b. Hammâd, *Kitabu'l-Fiten*, II, 568-569, h.no: 1591.

⁴³⁸ Efik tepesi: Ürdün'de Havran ve Ğûr bölgesi civarında bir köyün adıdır. İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l Fida İsmail b. Ömer, *en-Nihaye fi'l Fiten ve'l Melahim*, I-II, (Muhammed Ahmed Abdulaziz), Beyrut, 1988, I, 139

veya altında saklanacak o şey diyecek ki: ‘Ey mümin bu Deccal’dır onu öldür’⁴³⁹ diyerek bir şeyin onun saklandığı yeri haber vereceği belirtilmektedir.

Deccal’la ilgili rivayetlerde ön plana çıkan husus onun faaliyetlerinden çok Hz. İsa’nın nüzülü meselesinde yoğunlaşmaktadır. Şam ana merkez olarak geçmekte olup Hz. İsa’yı kendisi tanıtana kadar kimse tanımamaktadır.⁴⁴⁰

Rivayetleri olaylar silsilesinin devamı niteliğinde sıralamakta mümkündür. Dünyanın adaletle dolacağı ve hiç kimsenin kimseye zulmetmeyeceği bir dünya tasviri ortaya konulmaktadır. Rivayette bu durumun ne kadar devam edeceği ile ilgili bir ayrıntı verilmemektedir.⁴⁴¹

Medine’yi kuşatan Deccal ve İsfahan Yahudilerinden haber verilerek bu durumu bizzat Hz. Peygamber’in bildiği Hz. İsa’nın Deccal’ı öldürerek kırk yıla yakın hüküm süreceği bu sebeple Müslümanların üzülmemesi gerektiği konusundaki rivayet Deccal olgusunun birebir Hz İsa’nın nüzülü meselesiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir.⁴⁴²

Başka bir rivayette Müslümanların üç memleketi olacağı belirtilerek Şam, Efik ve Hire şeklinde sıralanmıştır. Bunlar arasında daha önce ismi geçen Efik’de vardır. Ardından Deccal ve Hz. İsa’nın ortaya çıkacağı belirtilmektedir.⁴⁴³ Rivayetlerde dikkat çeken bir hususta Hz. İsa’nın aniden ortaya çıkacağı şeklindeki anlatımlardır.

---

⁴³⁹Nu’aym b. Hammâd, *Kitabu’l-Fiten*, II, 572-573, h.no: 1601.

⁴⁴⁰Nu’aym b. Hammâd, *Kitabu’l-Fiten*, II, 573-574, h.no: 1602

⁴⁴¹Nu’aym b. Hammâd, *Kitabu’l-Fiten*, II, 579, h.no: 1619

⁴⁴² İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef fi’l Ehadis ve’l Asar*, (thk., Kemal Yusuf el-Hut), I-VII, Riyad, 1409, VII, 490, h.no: 37474

⁴⁴³İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 491, h.no: 37478.

Hız. İsa'nın nüzülü ve Deccal meselesinin İsrâ gecesini ile ilgili anlatımlarına da rastlamak mümkündür. Burada rivayeti tamamını ile almak konumuz açısından önemlidir. Burada kıyamet alametleri olarak yapılan anlatımların birlikte zikredildiğini görmek mümkündür.⁴⁴⁴

Ebu Hüreyre rivayetinde Iraklılar ve Kufe ismi geçmesi ve Kufe mescidini işaret edilmesi mekânsal farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴⁵ İsrâ gecesini ile ilgili olan bir rivayette sorulan bir soruya karşılık olarak Hız. İsa bizzat kendisinin Deccalla yapacağı mücadeleyi haber vermektedir.⁴⁴⁶

Deccal'ın öldürülmesi ile ilgili farklı bir rivayet dikkat çekmektedir. Hız. İsa'nın nüzulünden sonra Deccal'le yedi yıl birlikte yaşayacağı ve daha sonra onu öldüreceği konu edilmektedir. Burada Urve b. Mes'ud es-Sekafi isminin kullanılması yine meselenin Iraklılar ile bağlantısını kurmaktadır.⁴⁴⁷ Rivayetler bize Hız. İsa ile ilgili Hız. Peygamberin sözleri ve onun şemâli ile ilgili ayrıntılar vermektedir. "*Onu gördüğünüzde (şu sıfatlarla) tanırınız: Kırmızı ve beyaza çalar renkte birisidir. Üzerinde hafif sarı renkte iki elbise vardır. Kendisine yaşlık isabet etmemiş olsa da, başında su damlar gibidir.*" Rivayetin devamında yine kıyamet alametleri olarak nakledilen haberler yer almaktadır.⁴⁴⁸ Yeryüzünde güvenli bir ortam sağlanacak ve develer, aslanlar, kaplanlar gibi yırtıcı hayvanlar ile sığırlar, koyunlar gibi hayvanlar bir arada otlayabilecekler. Çocuklar bile yılanlarla oyun oynayabilecek ve kimse kimseye zarar vermeyecek. Hız. İsa, Allah'ın takdir ettiği sürece dünyada kalacak ve ölümünün

---

⁴⁴⁴İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 498–499, h.no: 37525

⁴⁴⁵İbn Râhûye, *Müsned*, 136, h.no: 261.

⁴⁴⁶Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 375.

⁴⁴⁷Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 166.

⁴⁴⁸Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 394.

ardından Müslümanlar onun için cenaze namazı kılacak ve cenazesini defnedecekler.”⁴⁴⁹

Deccal konusunda en çok bilinen rivayet ise onun altında ke-fe-re yazacağı şeklindeki rivayettir.⁴⁵⁰ Deccalın Hz. Peygamber döneminde çıktığını ima eden rivayete derastlamak mümkündür.⁴⁵¹ Yukarıda zikrettiğimiz ve metnin tercümesini verdiğimiz başka bir rivayet ayrıntılar ihtiva etmektedir.⁴⁵²

Deccal isminin geçtiği rivayetlerde Müslümanların üç memleketinin olacağı biri iki denizin birleştiği yer, Hire ve Şam’dır. Deccal Hz. İsa tarafından göğsüne mızrak saplanarak öldürülecektir.⁴⁵³ Başka bir rivayette Hz. İsa’ya benzerlik arz eden haberden bahsetmek mümkündür. Onun kör ve sağırları iyi edeceği, ölüleri dirilteceği ve rablık iddiasında bulunacağı bir dizi faaliyetten sonra kıyametin kopacağı haber verilmektedir.⁴⁵⁴ Müslümanların Deccal konusunda çok korkmamaları gerektiği ve şayet Hz. Peygamber zamanında çıkarsa bir sorun olmayacağı, sonra gelirse onu Hz. İsa’nın öldüreceği ve öldürdükten sonra kırk yıl adaletle hüküm süreceği konusunda uyarılar yapılmıştır.⁴⁵⁵

Rivayetlere göre Deccal öncelikle Duhan Dağı’nda Müslümanları kuşatır. Ancak Müslümanlar bu kuşatmadan kurtulurlar. Daha sonra Deccal, Ürdün topraklarına doğru

---

⁴⁴⁹Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 437.

⁴⁵⁰Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 367.

⁴⁵¹Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 368.

⁴⁵²Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 181.

⁴⁵³Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 216.

⁴⁵⁴Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 13.

⁴⁵⁵Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 75.

ilerler ve Seniyyet-ü Efik'e varır. Orada Allah'a ve ahiret gününe inanan herkes beklemektedir. Müslümanlar fecr vaktine kadar namaz kılarlar ve saldırıya hazırlanırlar. Sabah namazında Meryem oğlu İsa çıkagelir ve Müslümanlara namaz kıldırır. Namaz sonrasında Hz. İsa, mızrağını alarak Deccal'a doğru yaklaşır ve onun kalbine saplayarak öldürür.⁴⁵⁶Müslümanlar için böyle bir savaştan söz edilmemekle birlikte Mehdi'nin ortaya çıkacağı Hz. İsa'nın ona uyacağı ve bir savaşın yapılacağından bahsetmek mümkündür.

3.9-Hz. İsa ve Mehdi

İslam geleneğinde önemli bir yere sahip olan "Nüzul-i İsa" ve "Mehdi" kavramları, diğer dinler için de önemlidir. Nüzul-i İsa terimi, Hıristiyanlıkta "Praousia" kavramına karşılık gelir ve İsa Mesih'in ikinci kez yeryüzüne gelişini ifade eder. Mehdi kavramı da farklı isimler altında diğer dinlerde yer alır ancak nüzul-i İsa ile ilişkilendirildiğinde, Hıristiyan inancındaki "Mesih" figürüyle eşleştirilir. Mesih, mehdi figürünün misyonunu da içermekle birlikte ilahi bir kurtarıcılık misyonuna sahiptir. Bu nedenle nüzul-i İsa ve mehdilik ilişkisi, diğer dinler söz konusu olduğunda sadece Hıristiyanlık bağlamında ele alınmalıdır.⁴⁵⁷

İncelenen hadislerde, Hz. İsa'nın bir imamın ardında namaz kılacağına dair rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerde bahsi geçen imam, bazı hadis yorumcularının görüşüne göre Mehdi'dir. Ancak bu rivayetlerde Mehdi adı anılmamaktadır. Hadis rivayetlerini incelediğimizde, Müslümanların Deccal korkusuyla bir tepeye

---

⁴⁵⁶*Müsned*, III, 368, *Buhari*: Enbiya, 49; *Müslim*: İman, 249; *İbn Mace*: Fiten, 33.

⁴⁵⁷ Genel Değerlendirme için Bkz. Yıldırım, Ahmet, Hakan Olgun, Mahmut Çınar, Mustafa Öztürk, *Nüzul-i İsa ve Mehdilik Nedir Ne Değildir?* Fecr Yayınları, 2019.

sığınacakları ve Deccal'in onları öldürmeye geldiği anda Hz. İsa'nın gökten inerek imamlara sabah namazını kıldirmaları için öne geçmelerini teklif edeceği söylenmektedir; fakat İsa (a.s.) bunu kabul etmeyip namazı imamın arkasında kılacaktır. Daha sonra İsa (a.s.) ve Müslümanlar, Deccal'in ordusunu mağlup edeceklerdir. Bu rivayetlerde Mehdi ismine rastlanmamaktadır.

Öncelikle Şiiilerde, sonra Emevîler ve Abbasîler arasında yaygınlaşan Mehdi inancı, Hicri 3. yüzyılda hadislerin derlenip kaydedilmesi ve hadislerin doğruluğu konusunda titiz olmayan muhaddisler tarafından Mehdi rivayetlerinin eklenmesinin ardından Sünniler arasında da kabul görmeye başlamıştır. Ancak erken dönem Sünni literatüründe bu inanca neredeyse hiç değinilmemiş, konu daha çok hadislerde ele alınmıştır. Geç dönemde ortaya çıkan Sünni kelâm literatürü ve 'fiten ve melâhim' türündeki eserlerde ise Mehdi kavramından genellikle kısaca söz edilmiştir.

Şu anda, hadis rivayetlerinde mevcut olan ve Hz. İsa ile Mehdi arasında gerçekleşecek olan bağlantıya değinmeyi düşünüyoruz. "...Meryem'in oğlu İsa (a.s.) sabah namazında nüzul edecek ve onların lideri İsa'ya 'Ey Allah'ın ruhu, öne geç ve namazı kıldır' diyecek fakat o; 'Bu ümmet birbirine rehberlik için atandı' diyerek lideri öne geçirecek ve namaza başlayacak..." Bu rivayetlere göre, İsa (a.s.) tabidir. Müminlerin lideri ise takip edilen kişidir.⁴⁵⁸ İbn Hacer, hadiste bahsedilen imamın, son zamanlarda gelecek olan Mehdi olduğunu belirtir. O bu konuda şöyle der: 'Mehdi'nin bu ümmetten olacağı ve İsa (a.s.)'nın onun arkasında namaz kılacağına dair tevatür seviyesinde haberler bulunmaktadır.'⁴⁵⁹

Nevevi de aynı konuya şöyle yaklaşır: "Onun indiğini duyan Yahudiler ve

---

⁴⁵⁸Gumari, *İkametu'l-Burhan*, 37.

⁴⁵⁹İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, XIII, 256.

Hıristiyanlar sırayla yanına gelip 'Biz senin ümmetindeniz' demelerine rağmen Hz. İsa bunu kabul etmeyecek ve Müslümanların halifesini arayacak, onun namaz kıldırırken görünce geri çekilip: 'Sen namazını kıldır, Allah senden hoşnut olmuştur. Ben lider değilim, sadece vezir olarak gönderildim' diyerek, namazı her zamanki imam yönetecektir. Hz. İsa bundan sonra imam olacaktır."⁴⁶⁰

İbn Hacer ve Nevevi, İsa (a.s.)'nın geri döndüğünde Mehdi'ye bağlı olacağını ifade etmişlerdir. Şii mezheplerinin çoğunda söz konusu Mehdi düşüncesi, inanç temellerindedir. Onlara göre Hz. Peygamber, vefatından önce Hz. Ali'yi halife olarak atamış ve Hz. Ali'den sonra gelecek tüm imamlar Hz. Peygamber'in soyundandır. Dolayısıyla, son imam olan Mehdi de peygamber soyundandır, masumdur ve ümmeti kötü durumdan kurtaracaktır.

Ehl-i Sünnet'in bu konudaki itirazına gelince, Ehl-i Sünnet, Hz. Peygamber'in bir vasi atamadığını ve ondan sonra gelenlerin hiçbirinde masumiyet bulunamayacağını belirtmektedir. Ümmetin işlerini ise Hz. Peygamber'in gösterdiği ilkeler çerçevesinde kendi aralarında halletmeleri gerektiğini ifade etmektedirler. Ehl-i Sünnet hadis âlimlerinin bu anlayışını göz önünde bulunduracak olursak, bu âlimler kendi inanç sistemleriyle çelişkiye düşmüyorlar mı? Bir yandan Hz. Peygamber'den sonra kimseye masumiyet atfetmeyen bir görüş varken, diğer yandan gökten ineceğine inanılan bir peygamberin nasıl masum kabul edilen bir imamın arkasında namaz kılabilceği sorusu ortaya çıkıyor.

Hz. Peygamber'den sonra hiçbir kişiye doğuştan üstünlük, masumiyet ve benzeri nitelikler verilemez gerçeğine dayanarak, Hz. Peygamber'in bile başaramadığı işleri gerçekleştirecek olan Mehdi anlayışının tutarlılığı nasıl değerlendirilebilir?

---

⁴⁶⁰Nevevi, *el-Minhac*, II, 191.

Zulüm ve adaletsizlikle dolu dünyayı ele geçirerek adaleti sağlayacak ve insanları bütün maddi sıkıntılardan kurtaracak ekonomik refahı ideal düzeyde sağlayacak üstün güçlere sahip bir lider savunmak, Ehl-i Sünnet prensipleri ile ne ölçüde uyumludur?⁴⁶¹

Buhari ve Müslim, Mehdi hakkında tek bir hadis bile kitaplarında bulundurmazken - bu da bu inancı kabul etmedikleri anlamına gelir- yorumcular Hz İsa'nın Mehdi'ye bağlı olacağına dikkat çekerek farkında olmayarak Şii inancının önemli bir temelini paylaşıyorlar. Sünni alimler ne yazık ki bazen o kadar abartılı olmuşlardır ki, Hz. İsa için mezhep bile icat etmişlerdir. Onun Hanefi mezhebine uyacağını söyleyen alimler de ortaya çıkmıştır.⁴⁶² Hz. İsa'nın Mehdi'ye bağlılık konusunda çok önemli gördüğümüz bir alıntıyı burada belirtmek istiyoruz. Hicri 2. yüzyılın önemli kelamcılarında Dırâr b. Amr (v.200/815) bu rivayetlerle ilgili şöyle demektedir:⁴⁶³ Muhammed (s.a.v.) 'den sonra bir peygamberin geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz diye sordular? Cevaben şöyle dedi: 'Unutmayın ki, Meryem'in oğlu İsa geri dönecek ve bu ümmetin imamının ardında namaz kılacak – Peygamberimizin peygamberliğine zarar vermemek adına – öne geçmeyecek. O, domuzu öldürecek, haçı kırarak, cizyeyi ortadan kaldıracak ve helalleri çoğaltacak.' Bu görüşü kabul edip bunlara uyanlar rivayetlere bağlı cahil ve dar görüşlü insanlardır.⁴⁶⁴

---

⁴⁶¹Avni İlhan, *Mehdilik*, İstanbul, 1993, 144-145.

⁴⁶²İmam Rabbani, Ahmed el-Faruki es-Serhendi, *Mektubat, I-II*, İstanbul, ts, I, 305.

⁴⁶³Mehmed S. Hatiboğlu, *İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilafetin Kureyşliliği*, Ankara, 2005, 54- 62.

⁴⁶⁴ Dırâr b. Amr, Ebû 'Amr el-Ğatafanî, *Kitabu't-Tahriş*, (el yazması, Doç. Dr. Hüseyin Hansu özel kütüphanesi), vr. 35a.

3.10-Hz. İsa'nın Gelişiyile Beklenen Refah Ortamı

Hiz. İsa'nın dünya üzerine inişii ile ilgili rivayetleri incelediğimizde, özellikle bu konu dikkat çekicidir. Bu rivayetlerde belirtilen ana tema, yeryüzünde adaletsizliğin tamamen yayılacağı ve kaotik bir ortamda Hiz. İsa'nın gökten dünyaya ineceği şeklindedir. Diğer fitne haberlerine baktığımızda da benzer olumsuz tabloyla karşılaşırız. İşte bu olumsuz durumu ortadan kaldıracak ve adaleti tesis edecek bir mehdi/mesih inancı da bu rivayetlerin temel konusunu oluşturmaktadır. Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre, Hicri 1. yüzyılın ikinci çeyreğinde Mehdi tartışmaları başlamıştır.⁴⁶⁵ Bu bağlamda, kıyametin ne zaman kopacağı sorusu da gündeme getirilmiş ve kıyamet alametleri listelenmeye başlanmış; zamanla bu rivayetler artarak yaygınlaşmıştır.⁴⁶⁶ Fakat Mehdilik ve Mesihlik düşüncesi, doğası itibariyle hüsrânın bulunduğu yerlerde gelişip yayılabileceğinden, bahsi geçen kurtarıcı düşüncesi ve sonucunda şekillenen Mehdi/Mesih inancı, sadece Müslümanlara özgü bir inanç olmayıp farklı dinlerde de bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Mehdilik, başlangıçta dini olan İran, Hindistan ve Çin dinleri ile özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi çeşitli dinlerde ve dillerde farklı terimlerle anılırken, aynı zamanda ortak noktaların olduğu ve benzer tasvirlerin yapıldığı görülmektedir.

Çalışmanın başında, Yahudi ve Hıristiyanların kıyamet döneminde bir Mesih/Mehdi beklentisi içerisinde olduğunu ifade etmiştik. İncelediğimiz hadis

---

⁴⁶⁵Yunus Şevki Yavuz, 'Mehdi', *D.İ.A.*, XXVIII, 371-374.

⁴⁶⁶Mehmed Said Hatiboğlu, *Hiz. Peygamber'in Vefatından Emevilerin Sonuna Kadar Siyasi-İctimai Hadiselerle Hadis Münasebetleri*, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi) Ankara, 1967, 17.

⁴⁶⁷Eren, 'Tarihsel Bağlam ve İsrâiliyyâtın Rivâyetlerin Oluşumundaki Etkisi', 275.

rivayetleri ve bu dinlerin kutsal kitaplarında yer alan düşüncelerin birbirine benzer, hatta bazı durumlarda aynı betimlemelerle karşılaşmaktadır. İncelemekte olduğumuz ve Ebû Hureyre aracılığıyla ulaştığımız rivayetlerde vurgulanan ana temalarından biri, malın bollaşması ile alakalıdır. Örneğin Yahudilere göre Mesih geldiğinde ürünler çok artacak, ağaçlar sürekli meyve verecek, hububat fazlasıyla bol ve yeryüzündeki otlar gibi çok olacaktır.⁴⁶⁸

Hz. İsa ile ilgili yapılan betimlemelerde dünyanın giderek bozulduğu düşüncesi hakimdir ve bu, yaşanan zamanın zorluklarına ve çıkmazlarına yönelik eleştiri niteliği taşıırken aynı zamanda geçmişe duyulan özlem izlerini de barındırır. Bu bağlamda incelediğimiz tüm rivayetlerde olduğu gibi Hz. İsa'nın gelişiyle bu kötü gidişatın sona ereceği, zulmün ve savaşların biteceği, barışın ve huzurun sağlanacağı vurgulanmaktadır. Bu ve benzer temaların özellikle Yahudi ve Hıristiyan kültürlerinde bulunması dikkat çekicidir. Konuya öncelikle Yahudi kutsal kitabından alıntılar yaparak başlayalım: Yahudi geleneğinde, Mesih'in geldiği zaman barış ve düzenin sağlanacağı anlatılır. Hatta Tanrı, sadece İsrail'in kralı değil, tüm milletlerin hakimi olacaktır. Bu konudaki Tevrat ayetleri şu şekildedir: 'Uluslar birbirine kılıç çekmeyecek, savaş eğitimi yapmayacaklar artık.'⁴⁶⁹ 'Çöl ve kuru toprak sevinç duyacak, bozkır neşelenip lale gibi açılacaktır.'⁴⁷⁰

Ayrıca, bazı rivayetlerin Tevrat'tan alındığı da tespit edilmiştir. Örneğin, Ebû Hureyre'nin aktardığı bir rivayet tamamen Tevrat'tan alınmıştır. Bu rivayete göre, "Her şey emniyet içinde olacak, aslan inekle beraber yaşayacak, kurt koyunla beraber

---

⁴⁶⁸Eren, 'Tarihsel Bağlam ve İsrâiliyyâtın Rivâyetlerin Oluşumundaki Etkisi', 275; Sarıkçıoğlu, 'Mehdi', D.İ.A., XXVIII, s.s., 369-371.

⁴⁶⁹İşaya, II-4

⁴⁷⁰İşaya, XXXV-1.

olacak ve çocuklar yılanlarla oynayacak hiçbirini diğerine zarar vermeyecek."⁴⁷¹ Bununla ilgili Tevrat ayeti ise şöyledir: "Kurtla kuzu bir arada yaşayacak, pars ve oğlak birlikte yatacak, buzağı, genç aslan ve besili sığır yan yana duracak. Küçük bir çocuk onları güdecek. İnek ve ayı birlikte otlayacak, yavruları bir arada yatacak. Emzikteki bebek kobra deliği üzerinde oynayacak, süttten kesilmiş çocuk elini engerek kovuğuna sokacak. Kutsal dağda kimse zarar vermeyecek veya yok etmeyecektir."⁴⁷²

Erken dönem kaynaklarından olan Ma'mer'deki rivayet, daha önce belirttiğimiz şekildedir. Fakat, daha ilginç bir nokta ise bu rivayetin Hemmam'ın sayfasında Hz. İsa'nın inişi hakkında hiçbir şey söylenmezken⁴⁷³ nasıl olup da Tevrat'tan alıntılar eklenmiştir?

Rivayetlerde dikkat çeken başka bir unsur da şudur; Hz. İsa'nın adil bir hakim olarak geri döneceği vurgulanmaktadır. Bu durum, Hıristiyan inancındaki Hz. İsa'nın dünyanın sonunda iyilerle kötüler arasında yargıda bulunmak için tekrar yeryüzüne ineceği fikrini akla getirmektedir.⁴⁷⁴ Bilindiği gibi, Hıristiyanlıkta üçlemeye göre "Baba Tanrı", dünyayı yarattıktan sonra onu yönetme ve idare etme görevini "Oğul Tanrı" olan Hz. İsa'ya devretmiş ve o da çarmıha gerildikten sonra göğe yükselerek bu görevi ikinci kez geri dönene kadar üçlemenin üçüncü unsuru olan "Kutsal Ruh"a bırakmıştır. Baba Tanrı'nın sağ tarafında bulunan Hz. İsa, dünyanın sonuna

---

⁴⁷¹Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, XI, 400, h.no: 20845.

⁴⁷²İşaya, XI, 6,7,8,9.

⁴⁷³Muhammed Hamidullah, *Hemmam İbn Münebbih'in Sahifesi*, (çev: Talat Koçyiğit), Ankara, 1967, 112, h.no:133.

⁴⁷⁴Hz. İsa'nın ikinci gelişinde iyileri ve kötülerini yargılayacağıyla ilgili Bkz.,*Kitab- Mukaddes (Yeni Ahit) Vahiy Kitabı*.

yaklaştığında yarım kalan işini tamamlamak, yani Kutsal krallığı kurmak için tekrar yeryüzüne inecektir. Bu gelişinde o, adil bir hakim olarak iyilerle kötüler arasında yargılama yapacak ve kötüler yok olduktan sonra iyilerle bin yıl sürecek Kutsal bir krallık kuracaktır. Son olarak, "adil hakim" kavramının Hristiyan teolojisinde bulunduğunu ve hadis rivayetlerine de muhakkikler tarafından eklendiğini görmekteyiz.⁴⁷⁵

Tabii ki bu benzerlikler ve bazı durumlarda aynılıklar sadece verdiğimiz örneklerle sınırlı değildir. Özellikle fiten ve melahim haberleri incelendiğinde görülür ki bunların içinde benzerlikler ve aynılıklar mevcuttur. Barış ve huzurun gerçekleşeceği belirtilen bu motiflerin benzerliği, incelediğimiz rivayetlerin çevre kültürlerden, özellikle Yahudi geleneğinin dini anlayışlarından etkilendiğini açıkça göstermektedir.

Hz. İsa'nın kıyamete yakın bir vakitte geleceği genel anlamda kabul edilen bir mesele haline dönüşmüştür. Bu durum hadis kaynaklarında yer aldığı gibi⁴⁷⁶ erken dönemden itibaren genel kabul görmüş ve özellikle mezheplerin şekillenmesinden itibaren tüm Ehl-i Sünnet kaynaklarında kendisine yer bulmuştur. Kur'an ayetleri onun ineceği şeklinde yorumlanmış bir taraftan da Hz. İsa'nın öldürülmediğine göğe yükseltildiğine ve kıyamete yakın bir vakitte mutlaka geleceği şeklinde algılanmıştır.

-Kıyametten önce şu on şeyi görmeyinceye kadar kıyamet kopmaz. Bunlar, duhan, Deccal, dâbbe, güneşin batıdan doğması, Meryem oğlu İsa'nın inişi,

---

⁴⁷⁵Mahmut Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, Ankara, 2011, 136.

⁴⁷⁶*Buhârî*, "Şalât", 1, "Enbiyâ", 5, 24, 43, 47, 48, "Bed'ü'l-halk", 6, "Menâkıbü'l-enşâr", 7, 11, 42, 53, "Tefsîr", 2/1, 17/5, "Tevhîd", 19, "Rikâk", 51, "Hudûd", 31, "Ta'birü'r-rü'yâ", 32, "Fiten", 26.

Ye'cuc ve Me'cuc ve üç batış. Bu üç batıştan biri doğuda, biri batıda ve biri de Arap yarımadasındadır.⁴⁷⁷

Konumuz açısından araştırmamızın ilerleyen safhalarında bu rivayetlerle örtüşen Hıristiyan kaynakları ile ilgili değerlendirmelerde yer alacaktır. Hz. Peygamber kendisine en yakın peygamber olarak gördüğü Hz. İsa'yı Müslümanların tanıması gerektiğini, şekli ve şemali hakkında açıklamalar yaptıktan sonra “*O sizin aranızda incek onu tanıyın. Orta boylu rengi beyaz ve kırmızıya çalan bir adamdır. Domuzu öldürecek, haçı kırarak, cizyeyi kaldıracak, İslam'dan başka bir din kabul etmeyecek ve davet tek olup sadece âlemlerin rabbi olan Allah'a olacaktır. Onun zamanında her şeyemniyetiçinde olacak, aslan inekle beraber, kurt koyunla beraber olacak, çocuklar yılanlarla oynayacak hiç biri diğerine zarar vermeyecek*⁴⁷⁸ şeklinde beyanda bulunmuştur.

Peygamberlerin kardeş olduğu Hz. İsa'nın gelişi ile yeryüzünün adalet dolacağı başka rivayetlerden farklı olarak sahte Mesih öldüreceği belirtilmektedir.⁴⁷⁹ Hz. İsa'nın haçı kırıp domuzu öldüreceği vurgulanmış bolluk bereket konusunda ise artık insanların mal istemeyeceği söylenmiştir.⁴⁸⁰ Gelecekte yeryüzünde o kadar adalet olacak ki kurt

---

⁴⁷⁷Bu hadisin delil kullanılmasıyla kıyamet alametlerinin tasnif edildiği eserler için bkz. Taftâzânî, Sa'duddîn, *Şerhu 'l-Akâidi'n-Nesefiyye*, Kahire, 1988, 110; Harputi, Abdullatif Lütfi, *fi Akâid'i Ehli 'l-İsıain*, İstanbul, h. 1330, 351.

⁴⁷⁸Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, XI, 400, h.no: 20845; age, h.no: 20840; Tayalisi, *Müsned*, IV, 60, h no: 2416; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 482–483

⁴⁷⁹Tayalisi, *Müsned*, IV, 301, h.no: 2698 ; İshak b. Râhûye, *Müsned*, (thk., Muhammed Muhtar Dırar), Beyrut, 2002, 78, h.no: 43.

⁴⁸⁰Humeydi, *Müsned*, II, 468, h.no: 1097,1098; Nu'aym b. Hammâd el-Mervezi, *Kitabu'l Fiten*, (thk., Semir Emin ez-Züheyri), I-II, Kahire, 1412, II, 574, h.no:1608; II,

koyunla, aslan inekle beraber otlayacaktır.⁴⁸¹Rivayetlerden bir kısmında geçen kıyamete yakın zamanda gerçekleşecek olaylarla ilgili anlatımların ravinin mi yoksa Hz. Peygamberin sözü mü olduğu konusunda ihtilaflardan bahsetmek mümkündür.⁴⁸² Hz. İsa yeryüzüne inecek ve yeryüzünü adaletle doldurup mal ve mülke olan tamahı bitirecek kin ve nefreti ortadan kaldıracaktır.⁴⁸³Bazı rivayetlerde Hz. İsa'nın Hz. Peygamber zamanında geleceği belirtilmişken ölüm döşeginde iken Hz. İsa'ya selam söylemeleri gerektiği belirtilmektedir.⁴⁸⁴

3.11- Kıyamet Alameti Olarak Hz. İsa'nın Nüzulü

Kıyamet alametleri olarak tüm yazılan eserlerde bir küçük bir de büyük kıyamet alametlerinden bahsedilmektedir. Hz. Peygamberin gönderilmesi, din ilimlerinde cehaletin artması, fitnenin ve adam öldürmenin çoğalması, binanın artması, zinanın artması, liyakat ehli olmayanların göreve getirilmesi, dünya malının çoğalması, insanlar arasında selamın kesilmesi, küçük alametler olarak sıralanırken; Duman'ın çıkışı, Deccalin çıkışı, Dabbetü'l-arz'ın çıkışı, güneşin batıdan doğuşu, Hz. İsa'nın nüzulü, Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkışı, Yemen ve Hicazda ateş çıkması, dünyanın bazı

576,h.no: 1611; İbn el-Ca'd, Ubeyd b. Ali, *Müsned*, (thk. Âmir Ahmed Haydar), Beyrut, 1990, 420 h.no: 2867; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 240, 538.

⁴⁸¹ Nu'aym b. Hammâd, *Kitabu'l Fiten*, II, 575, h.no:1604; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 499, h.no: 37526.

⁴⁸²Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 290.

⁴⁸³Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 493,494

⁴⁸⁴Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 394.

bölümlerinde yer batması büyük alametler olarak sıralanmaktadır.⁴⁸⁵ Hatta bu alametler ortaya çıkmadan kıyametin kopmayacağı rivayet edilmektedir.⁴⁸⁶

Erken dönemde kıyametle ilgili tartışmaların yapıldığı yönünde haberler mevcuttur. Sahabenin kendi aralarında bu durumu konuşurken Hz. Peygamberin yanlarına geldiği büyük kıyamet alametleri olarak ifade edilen olayları sayıp bunlar gerçekleşmeden kıyametin kopmayacağını ifade ettiği haber verilmektedir.⁴⁸⁷ Kıyametin Yemen'den çıkacak olan bir ateş olduğu yukarıda geçen üç yer betimlemesine benzer şekilde üç yerin batması ile ilgili haberler verilmektedir.⁴⁸⁸ Başka bir rivayette ise üç yer vurgusu yeniden yapılmış ve Aden ismi geçmiştir.⁴⁸⁹ Genel kabule göre Hz. İsa yeryüzüne inecek ancak haçı kıracak ki bu durum Hıristiyanlığı ortadan kaldıracağına yorumlanmıştır. Burada dikkat çeken husus imamlık Müslümanlarda kalacaktır. Yukarıda geçen rivayetlerde namaz kıldırılmaya yaklaşmaması meselesi ile birlikte değerlendirildiğinde imamlık Müslümanlardadır.⁴⁹⁰ Başka bir rivayette cizye koyacak şeklinde belirtilmektedir. “İsa b. Meryem adil bir hakem olarak muhakkak inecek, Haçı

---

⁴⁸⁵ Abdullah b. Mübarek, *ez-Zühd ve'r Rekaik*, (thk, Habiburrahman el-A'zamî), Beyrut, ts., I, 560, h.no: 1606.

⁴⁸⁶ Ebu Davud et-Tayâlisî, Süleyman b. Davud, *Müsned-i Ebî Davud et-Tayâlisî*, (thk., Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türki), I-IV, Mısır, 1999, II, 394, h.no: 1163.

⁴⁸⁷ Humeydi, Ebu Bekr b. ez-Zübeyr b. İsa el-Humeydi, *Müsned*, (thk., Habiburrahman el-'Azamî), III, Beyrut, ts., II, 364, h.no: 827.

⁴⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 6.

⁴⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 7.

⁴⁹⁰ Nu'aym b. Hammâd, *Kitabu'l Fiten*, II, 574, h.no: 1605.

kıracak, domuzu öldürecek, cizye koyacak”⁴⁹¹Hz. İsa nüzulünden itibaren kırk yıl yeryüzünde kalacak ve sonra ölecek, Müslümanlar da onun namazını kılıp defnedecektir.⁴⁹²Ebu Hureyre kendi dilinden Hz. İsa ile ilgili rivayetlerde yer alan haberleri naklederken kendisinin de bu sürecin içinde olma arzusunu dile getirmiş ve bu konunun önemli olduğunu vurgulamıştır.⁴⁹³ Hz. İsa ile birlikte hareket edenlerin cehennem ateşinden korunacağına dair rivayette yine Hintlilerden bahsedilmektedir.⁴⁹⁴

3.12-Hz. İsa'nın Vefatı ve Defni

Hz. İsa'nın vefatı ve defnedilmesi konusunda tarihçiler ve din adamları arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hıristiyanlık inancına göre Hz. İsa, Romalı askerler tarafından çarmıha gerilerek öldürülmüştür. Bunun ardından, bedeni Yusuf isimli bir takipçisi tarafından alınarak Kudüs yakınlarında bulunan bir mezara defnedilmiştir. İncillerde yer alan bu anlatıya göre, Hz. İsa'nın bedeni havarileri ve annesi Meryem tarafından yıkandıktan sonra, kokulu yağlar ve baharatlarla süslendi. Ardından keten bezlere sarılıp, kaya oyuğu şeklindeki mezarın içine konuldu ve mezarın önü büyük bir taşla kapatıldı.

---

⁴⁹¹*Buhari*, Büyü', 102, Mezâlim, 31, *Enbiyâ*, 49; *Müslim*, İman, 242; *Ebu Dâvud*, Melâhim, 14; *Tirmizî*, Fiten, 54; *İbn Mâce*, Fiten, 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/272, 336.

⁴⁹²Tayalisi, *Müsned*, IV, 273, h.no: 2664.

⁴⁹³İbn Râhûye, *Müsned*, 207, h.no: 531.

⁴⁹⁴Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 278, h.h.no: 22449;(T.B.), XXXVII, 81, h.no: 22396.

İslam anlayışına göre Hz. İsa, haç üzerinde ölmemiş; Allah tarafından kendisine düşman olanlardan korunmak amacıyla göğe alınmıştır. Bu sebeple İslami kaynaklarda Hz. İsa'nın vefat ettiği ve defnedildiği ile ilgili kesin bilgilere ulaşılamaz.

Her iki inanç sistemine göre de, Hz. İsa'nın hayatının sonlarına dair ortaya atılan teorilere rağmen, kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak her iki dinin de kaynaklarında, Hz. İsa'nın yeryüzüne geri döneceği ve insanlara adaletle hükmedeceği ifade edilmektedir.

Rivayetlere göre Deccal'ın ölümünden sonra, insanlık yedi yıl daha hayatta kalacaktır.⁴⁹⁵Ye'cüc-Me'cüc'ün yok edilmesinden sonra, Müslümanlar kalan ok, yay ve diğer kalıntıları yakıt olarak kullanacaklar. Hz. İsa, nüzulünden sonra uzun bir süre dünyada kalacak. Ne kadar kalacağı "Allah'ın dilediği kadar" ifadesiyle belirsiz bırakılmış olsa da bir rivayette 40 yıl kalacağı söylenmektedir.⁴⁹⁶Hz. İsa'nın ölümünden sonra cenaze namazının kılınacağı ve defin edileceği de bahsedilen detaylar arasındadır.⁴⁹⁷

3.13-Hz. İsa Sonrası Durum

Hadislerde Hz. İsa sonrası durum ile ilgili rivayetler, İslam düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Bu tür rivayetler, kıyamet alametleri ve insanlık tarihinde gerçekleşeceğine inanılan büyük olaylar hakkında bilgi verildiği kabul edilmektedir.

---

⁴⁹⁵Tirmizî, "Fiten", 59.

⁴⁹⁶Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 437.

⁴⁹⁷Tayâlisî, *Müsned*, s. 331, 335; İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, VII, 499; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 406.

Rivayetlere göre Hz. İsa, şer güçlerine karşı savaşıacak, adaleti yaygınlaştıracak ve insanların arasındaki bütün farkları ortadan kaldıracaktır.

Hz. İsa ile ilgili hadis kaynaklarında sadece onun yaşadığı dönem değil, Hz. İsa'dan sonrasına dair rivayetler de yer almaktadır. Bu rivayetlerde toplumsal yozlaşmadan ve yapılan bazı günahlardan söz edilmektedir. Bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İsrailoğulları birçok günah işlemeye başladığında, âlimleri onları bu hareketlerden men ettiler ancak onlar günahlara devam ettiler. Âlimlerin uyarılarına rağmen, onlara katılıp beraber sosyal faaliyetlerde bulunmaya başladılar.” Zamanla âlimler de onların günahlarına ses çıkarmaz hale geldi. Bunun üzerine Allah da, herkesin dalâletini arttırarak, Davud’un ve Meryem oğlu İsa’nın dilinden lanetlediği ifade edilen ayette belirtildiği gibi onları lânetledi. Bu durum, isyanları ve taşkınlıkları sebebiyle gerçekleşti.” Sonra Resûlullah ayağa kalkarak sözüne şöyle devam etti: “Hayır, benim rızamı kazanmak istiyorsanız, günah işleyenlere karşı önlem almalısınız.”⁴⁹⁸ Ben de İsa b. Meryem'in söylediği gibi söyleyeceğim: "Ey Rabbim! Aralarında bulunduğum sürece onları korudum. Ancak sen beni aralarından aldığında, gören tek sensin. Sen her zaman ve her şeye hakkıyla tanıklık edersin. Eğer onlara ceza verirsen, biliyorum ki onlar senin kullarıdır. Ama eğer onları affedersen, o zaman yüce ve hakim olan yalnız sen olursun."⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁸Ahmed b. Hanbel,Müsned, I, 391; Tirmizî, “TefsîruSûre”, (5) 6; İbnMâce, “Fiten”,20; EbuDâvûd,“Melâhim”, 17. Ayrıca bkz.:Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, X, 145-146; Beyhakî, *es-Sünenü’l Kübrâ*,X, 93.

⁴⁹⁹ Maide 118.

3.14-Hz. İsa'nın Nüzulü İle İlgili Rivayetlerde Geçen Yer İsimleri

Hadis ve kültür arasındaki etkileşim sadece kültürel öğelerin bazı hadis anlatılarında bulunması şeklinde değil, aynı zamanda Müslümanların hem manevi hem de maddi kültürlerini oluştururken temel dayanak noktası olarak Hz. Peygamber'in hadislerine büyük önem atfetmeleriyle de görülmektedir. Bu nedenle İslam kültürü ve dolayısıyla Müslüman toplumunun şekillenmesinde hadislerin merkezi bir konumu vardır. Bu sebeple İslam kültürünün gelişiminde sahih ya da zayıf hatta uydurma hadislerin etkisi göz ardı edilmemelidir.⁵⁰⁰

Çalışmamız içerisinde konu ile ilgisinden dolayı, rivayetlere göre Hz. İsa'nın Şam'daki beyaz minareye inişi üzerine yapılan açıklamaları incelemeyi amaçlamaktayız. Rivayetlerde yer alan Hz. İsa'nın inişi ile ilgili bilgilere göre şu ifadeler kullanılabilir: "...Mesih, iki renkli elbise giymiş halde, ellerini iki melek kanadına koyarak Şam'ın doğusundaki beyaz minarenin yanına gelir ve Deccal'ın peşinden giderek onu doğuda bulunan Lud kapısında yakalar ve öldürür..."⁵⁰¹ Bu rivayetlerde Hz. İsa'nın ineyeceği yerin Şam'daki beyaz minare olduğu vurgulanmaktadır. İlk olarak, Şam şehrinde bulunan bu camii ve minaresi hakkında kısa bir bilgi sunmak istiyoruz. Bu camii, Emevi dönemine ait bir yapıdır ve Roma dönemine tarihlenen Jüpiter tapınağı kalıntıları üzerinde inşa edilmiştir.

---

⁵⁰⁰Nuri Tuğlu, 'Hegel'in Refleksiyonlu Tarih Yazıcılığı Teorisi Bağlamında Bazı Hadis Rivâyetlerinin Analizi', *S.D.Ü.İ.F.D.*, II-17, Isparta, 2006, s.s., 69-88.

⁵⁰¹Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 181; (T.B.), XXIX, 172-177, h.no: 17629. Rivâyetin Kütüb-i Sitte'deki versiyonları için Bkz., Müslim, *Fiten*, 110; Ebû Davud, *Melâhim*, 14; Tirmizî, *Fiten*, 59; İbn Mace, *Fiten*, 33.

Hz. İsa'nın beyaz minareye ineceği şeklinde ifade eden bu rivâyeti aktaran diğer kaynaklar da mevcuttur. El-minâratu'l-Beydâ'nın yapımı hakkında bilgi veren kaynakların yanı sıra, nübüvvetin alametlerinden biri olduğunu belirten âlimler de bulunmaktadır. Hindistanlı Ahmed Kadiyani'nin (1839-1908) Dımeş'deki el-Minâratu'l-Beydâ'nın Mesih'in iniş yeri olduğunu iddia ederek Mesihlik iddiasında bulunmasına karşı çıkanlar, bu rivâyetleri onun aleyhine delil olarak kullanmışlardır. Buhârî, İsa'nın el-Minâratu'l-Beydâ'ya (Ak Minare'ye) inişi ile ilgili rivayeti Sahih'inde değil, Tarih kitabında zikretmiştir. Muhtemelen Buhârî bu rivayeti senet açısından güvenilir bulmamıştır.

Ancak odaklanmak istediğimiz asıl konu, bu şehir ve caminin hadis literatüründe neden önemli bir yer tuttuğudur. Örneğin; "Şam'da otur. O, Allah'ın hayırlı toprağıdır. Allah'ın hayırlı kulları orayı tercih eder. Allah Teâla Şam'a ve orada yaşayanlara vekil olduğunu bana bildirdi."⁵⁰² Bu rivayetlerden anlaşılan, Hz. İsa'nın ineceği yerin faziletli bir mekân olduğu ve orada yaşayanların da Allah'ın himayesi altında bulduklarıdır. Fakat söz konusu şehirdeki yerle ilgili farklı görüşler de dikkat çekmektedir.

Bazı rivayetlerde yer adı belirtilmezken, bazılarında el-Minâratu'l-Beydâ ve bazılarında ise Şam'daki bir köprüden söz edilmektedir.⁵⁰³ Anlaşıldığı üzere, Hz. İsa'nın inişiyle ilgili bu rivayetlerin nakledilmesi sırasında, muhtemelen ravi olan

---

⁵⁰²Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 33, 288; (T.B.), XXVIII, 25-26, h.no:17005; Ebû Davud, *Cihad*, 3, h.no:2483.

⁵⁰³Nuaym b. Hammad, *Kitabu'l Fiten*, II, 567.

kişiler buldukları ortamın koşullarını da göz önünde bulundurarak mevcut rivayete yansıtılmışlardır.⁵⁰⁴

Şam şehrinin bahsedildiği rivayetleri incelediğimizde, o dönemdeki şehrin ünü dikkat çekicidir. Ayrıca, Şam'daki el-Minâratu'l-Beydâ'nın anılması büyük olasılıkla dönemin Şam'ında akla gelen önemli yerlerden biri olduğundandır. El-Minâratu'l-Beydâ o dönemde İslam toplumunun her kesimi tarafından ismen tanınmaktadır. El-Minâratu'l-Beydâ'nın anılmasıyla ilgili başka bir husus ise; Emevî yönetimine karşı halk tepkisini engellemeye yönelik düşüncelerin akla gelmesidir. Zira tarihsel olarak hem memnun olanlar hem de olmayanların olduğu bilinen bir gerçektir. El-Minâratu'l-Beydâ'daki camiye ve minareyi inşa edenler Emevîlerdir. Bu nedenle, İsa'nın ineceği yeri inşa etmelerinden dolayı bir erdemleri olduğunu ima etmek amacıyla el-Minâratu'l-Beydâ ifadesinin rivayete eklenebilir. Günümüzdeki deyimle, bu durumda Emevîler hakkında gri propaganda bile söz konusu olabilir.⁵⁰⁵

Bugün aynı ravinin İsa'nın nerede indiği ile ilgili bir yer belirtmesi gerekiyorsa, düşüncemize göre bu meşhur şehirlerden birinde, o şehrin ünlü bir noktasını dile getirebilirdi. Burada aktarıcı, dikkat çeken ve herkes tarafından bilinen bir yer olarak o dönemin popüler Şam kentini ve oradaki el-Minâratu'l-Beydâ'yı belirtmiş gibi görünüyor. Bu aktarmada da aktarıcının yaşadığı dönemle naklettiği hadis tamamen

---

⁵⁰⁴Bu konuda ünlü oryantalist Gerlof Van Vloten, Hz. İsa'nın nüzulü meselesine dair önemli bir tespitte bulunmuştur. Ona göre, bu rivâyetleri Emevi taraftarları, Emeviler hakkında propaganda aracı olarak kullanıp yaymışlardır. Meselenin geniş bir değerlendirmesi için Bkz., Gerlof, Van Vloten, *Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar*, 71.

⁵⁰⁵Nuri Tuğlu, *'Hegel'in Refleksiyonlu Tarih Yazıcılığı Teorisi Bağlamında Bazı Hadis Rivâyetlerinin Analizi'* 87.

farklıdır. Aktarıcı, yaşadığı dönemin gerçekleriyle aktarımı anlamaya çalışmakta ve buradan hareketle İsa'nın ineceği yer olarak el-Minâratu'l-Beydâ'yı veya başka birisi ise Şam'daki bir köprüyü söylemiştir.⁵⁰⁶

Görüşümüze göre, bu şehrin ön plana çıkmasındaki temel sebep Hz. Ali ve Muaviye arasındaki savaşın sonuçlarının olaya yansıtılmasıdır. Muaviye'nin Şam'da ikamet etmesi ve Şam'ı başkent yapmasıyla taraftarları suçluluk psikolojisi içinde Şam'ı erdemli şehirlerarasına koymuşlar ve Şam'da yaşayanların Allah'ın korumasında olduklarını Hz. Peygamber'e söyletmişlerdir.

4-Hz. İsa İle İlgili Rivayetlerin Genel Olarak Değerlendirmesi

Araştırmamızda, sahabelere atfedilen rivayetleri karşılaştırmalı olarak kıyaslamaya başlayacağız. Örnek olarak, Ebu Hureyre'ye isnat edilen bir rivayeti Ma'mer'in eserindeki ile daha sonraki dönemlerde yazılmış kitaplardakilerle mukayese edeceğiz. Bu noktada, hadis metnine yapılan müdahaleler, ve diğer metinlerle de bir kıyaslama sürecini izlemiş olacağız. İslam düşünce tarihinde de Hz. İsa (a.s.)'ya nispet edilen bazı rivayetler özellikle tevil ve yorum konusu olmuştur. Bu durum, rivayetlerin değerlendirmesinde daha fazla dikkat ve hassasiyet gerektiren alanlar olarak kabul edilir.

Öncelikle, Hz. İsa'ya atfedilen rivayetlerin temel kaynakları olan İnciller ve diğer dini metinler, tarihî olaylara dayalı olarak kaleme alınmış olup, bu metinlerde yer alan bilgiler çeşitli yöntemlerle doğrulanabilir niteliktedir. Özellikle dört resmî İncil (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna), Hz. İsa'nın yaşamını ve öğretilerini detaylı bir şekilde aktarmakta olup, Hıristiyanlarca bu metinlerdeki rivayetlerin büyük bir

---

⁵⁰⁶Kırbaçoğlu, 'Hz. İsa'yı Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi', 156.

kısımının sıhhati kabul edilmektedir.

Ayrıca, Hz. İsa'nın yaşadığı döneme ait tarihî belgeler ve arkeolojik buluntular da, İncillerde yer alan bazı olayların gerçekliğini desteklemektedir. Nitekim, Roma tarihçisi Tacitus ve Yahudi tarihçisi Flavius Josephus gibi dönemin önemli tarihçilerinin yazdığı eserlerde Hz. İsa'ya dair bilgilere rastlanmakta ve bu bilgiler, İncillerde geçen rivayetlerle büyük ölçüde uyumlu görünmektedir.

Diğer yandan, Hz. İsa'ya nispet edilen rivayetlerin sıhhatini değerlendiren akademik çalışmalar, bu rivayetlerin iç tutarlılığına da dikkat çekmektedir. Yani, Hz. İsa'nın öğretileri ve yaşamına ilişkin aktarılan olaylar, birbiriyle çelişmeyen ve mantıklı bir bütünlük arz etmektedir. Bu durum, söz konusu rivayetlerin güvenilir olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Bu rivayetlere genel olarak bakıldığında iddia edildiği gibi, mütevatir durumunda değildirler. İsnatlarının çokluğu hadisün mütevatir olmasına tek başına yeterli değildir. Kur'an-ı Kerim'in metni, ezanın şekli ve okunuşu, Hz. Peygamberimizin varlığı, namazın kılınışı gibi. M. Hayri Kırbaçoğlu bu konuyu etraflıca tartışıp bu rivayetlerin mütevatir olamayacağını bu hadislerin tamamının ahad haber olduklarını belirtmektedir.⁵⁰⁷ Kanaatimizce geleneksel âlimlerimizin fıkhi bir konuyu kuvvetlendirmek için verdikleri “bu konuda icma vardır” hükmü gibi, bir takım konuların inkârının mümkün olamaması için de konu ile ilgili hadisler için “bu hadisler mütevatirdir” diyerek kuvvetlendirmek istemişlerdir.

Ka'bü'l-Ahbâr, Rasûlullah'ın “Başında benim sonunda İsa'nın olduğu ümmet nasıl helak olsun!” sözünün desteklediğini söyler. Taberî konuyu destekleyen başka

---

⁵⁰⁷M. Hayri Kırbaçoğlu, “Hz. İsa'yı (a.s) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi”, *İslamiyat Dergisi* III, 2000, Sayı 4, 147-168.

rivayetlere de yer verir.⁵⁰⁸ Çağdaş araştırmacılardan Mazharuddin Sıddıki, Hz. İsa'nın ikinci kez gelmesini de akla aykırı bularak şöyle der: “ Ölen bir kişinin çok kısa bir süre sonra tekrar dünyaya geleceğinin hayalini kurarak onun tarihe etki edebileceği veya tarihin akışını değiştirebileceği akıl almaz bir şeydir”. Sıddıki, Müslüman müfessirlerinin ortaya attıkları Hz. İsa'nın tekrar kurtarıcı olarak dünyaya geleceğinde ittifakın bulunduğu dair iddialarının, “nüzul” ile ilgili kelimelerin farklı yorumlamaya uygun düşmesi sebebiyle pek geçerli olmadığını söyler⁵⁰⁹.

Araştırmacılar, Hz. İsa'nın ölmediği yönündeki haberlerin sayısından bahsederek, onun semada canlı olarak bulunduğunu ve son zamanlarda yeryüzüne ineceğini savunuyorlar. Şevkânî, dilci Ferrâ'nın "teveffî" ve "ref" arasında takdim tehir olduğu görüşünü naklederek, "seni ref edeceğim, semadan indirdikten sonra canını alacağım" şeklinde anlamaktadır. Ayetteki vefatın uyutma ve yükseltme olarak anlaşılması gerektiğini söylerler. Müfessirlerin çoğu, "İsa'nın nüzûlü ve Deccal'i öldürmesi" konusundaki haberleri kullanarak ayetteki vefatı "semaya yükseltmek" şeklinde yorumlamayı tercih ettiler. Şevkânî de bu yönde bir görüş belirtmiştir.⁵¹⁰

Ehl-i Kitap kaynaklarında Hz. İsa ile ilgili benzer tasvirler ve motifler bulunması, bu tür tasvirlerin ve motiflerin kaynağının Ehl-i Kitap'a ait olduğunu düşündürmektedir. Zira Nüzûl-i İsa bağlamında Ka'bû'l-Ahbâr (32/652-3) gibi Ehl-i Kitap geleneğini ve yazılı kaynaklarını iyi bilen kişiler tarafından benzer tasvir ve motiflerin anlatılması, bu varsayımı güçlendirmektedir. Sadece Ebu Hureyre değil,

---

⁵⁰⁸ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Camîu'l-Beyân an Te'vîli Ayi'l-Kur'an*, Beyrût, 1405, III/289.

⁵⁰⁹ Mazharuddin Sıddıki, *Kur'an'da Tarih Kavramı*, Tercüme: S. Kalkan, s.181-183,190.

⁵¹⁰ Hüseyin Aydın; Kur'an Bütünlüğü Açısından Hz.İsa'nın Akıbeti Meselesi, *Kelam Araştırmaları* 6:2 (2008), S.17-46.

başka kaynakların da mevcut olması göz önünde bulundurularak bu ihtimal ciddi şekilde ele alınmalıdır.⁵¹¹

Hıristiyanlar, aldıkları vahiyden farklı şeyler söyleyerek⁵¹² verilen mesajın önemli bir kısmını unutmuş ve kitaptaki birçok bilgiyi gizlemişlerdir.⁵¹³ Ayrıca, "Mesih Allah'ın oğludur" diyerek Allah yerine Meryem'in oğlu İsa'yı rab olarak kabul ederek⁵¹⁴, tevhit inancından ayrılp üçlü tanrı inancını benimseyerek⁵¹⁵ Allah'ın kitabını değiştirmişler ve kendilerinin yazdığı kitabın Allah tarafından gönderildiğini iddia etmişlerdir. Bu yolla insanları doğru yoldan saptırarak onları engellemişlerdir.⁵¹⁶ Gerçekte ise Meryem'in oğlu İsa sadece Allah'ın kendisine verdiği nimet ile İsrail oğullarına örnek olan bir kuldu.⁵¹⁷

Kur'an-ı Kerim'de, ilahlık iddiasında bulunanlara karşı Hz. İsa'nın Meryem'in oğlu olduğu söyleyenlerin kafir oldukları belirtilmektedir. Hz. İsa ise İsrailoğulları'na Allah'a kulluk etmelerini ve Ona ortak koşmanın cenneti yasaklayacağını söylemiştir. Bu sebeple zulmedenler için yardımcı yoktur ve onların yerleri ateştir.⁵¹⁸

---

⁵¹¹ Muhammet Emin Eren, Tarihsel Bağlam ve İsrâiliyyâtın Rivayetlerin Oluşumundaki Etkisi, –Nüzülü İsa ile Alâkalı Bir Rivayet Bağlamında, .270, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52,1(2011), ss. 255-292,

⁵¹²4.Nisa/171.

⁵¹³5.Maide/14-15.

⁵¹⁴Tevbe/30-31.

⁵¹⁵Nisa/171; 5.Maide/73-75, 116.

⁵¹⁶Bakara/79.

⁵¹⁷Zuhruf, 59.

⁵¹⁸Mâide, 72.

Hiz. İsa'nın tekrar yeryüzüne dönmesi, bir inanç konusu olarak görülmektedir ve bu konuda farklı düşünceler bulunmaktadır. İslam alimleri arasında, Hiz. İsa'nın göğe yükseltildiğine ve yeniden yeryüzüne ineceğine inananlar olduğu gibi, öldüğüne ve göğe yükseltildiğine inananlar da vardır. Bu konuyla ilgili Kur'an'da yer alan ayetler farklı şekillerde yorumlanmıştır.⁵¹⁹Bazı alimler ayetleri zahiri anlamda ele almışken, diğerleri takdim ve tehir olduğunu varsayarak anlamaya çalışmışlardır.⁵²⁰Zahiri anlayışa göre, bahsi geçen ölüm normal bir ölüm olup, ref ise ruh için söz konusudur çünkü insanın hakikati ruhudur ve ceset sadece onun elbisesi gibidir.⁵²¹

Hindistan'da İngiliz sömürgesi altında Mirza Gulam Ahmed tarafından kurulan Ahmediye mezhebi, Hiz. İsa'nın çarınhta 4 saat kaldığını ancak ölmediğini ve Keşmir'e gelip Yuz Asaf adını aldığı iddiasını bilinçli olarak ortaya attı. Bu iddia aslında Hıristiyan dünyasında Hiz. İsa'nın hayatının anlatıldığı gibi olmadığını savunanların mücadelesiyle iki yüzyıl önce başladı. William Blake adlı şair-felsefeci yazar, 1804'te Kudüs'e gittiğinde, Hiz. İsa'nın bilinmeyen 12-29 yaş arası hayatını İngiltere'de geçirdiğini ilk kez ima ederek şifreli bir şekilde konuştu. Rus-Yahudi yazar Nicolas Notovitch ise Budist kaynaklara dayanarak yazdığı kitapta, Hiz. İsa'nın kayıp yıllarında Hindistan'a gittiği iddiasını dile getirdi.⁵²²

Müfessirler, "seni vefat ettireceğim, bana yükselteceğim..." ayetini genellikle İsa'nın göğe çıkmasını ifade ettiği şeklinde yorumlamışlardır. Bunun temel sebepleri iki

---

⁵¹⁹ Âl-i İmrân, 3/55; Nisâ, 4/157; Mâide, 5/117.

⁵²⁰ Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut, 1997, III/236; Hazin, Ali b. Muhammed, *Lübâbu't-Tevîl fi Meâni't-Tenzil, Kitab Mecmû'a mine't-Tefâsîr*, Beyrût, 1901, I/509.

⁵²¹ Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Mısır, 1974, III/169.

⁵²² Nicolas Notovitch, *İsa'nın Bilinmeyen Hayatı*, Leaves of Healing Publications, 1 Nisan 1990.

tanedir: Birincisi, Yahudi ve Hıristiyan âlimlerin İslam'a yeni girenler tarafından ayetlerin açıklanması için başvurulması ve onların söylediklerinin tamamen doğru kabul edilerek aktarılmasıdır. İkinci sebep ise, bazı hadislerde İsa'nın göğe çıktığı, son zamanlarda yere inip Deccal'i öldüreceği, haçı kıracağı ve Hz. Peygamber'e tabi olacağı rivayet edildiği içindir.

Taberî, Âlûsî, İbn Kesîr, İbn Hâcer (v.852/1449), Şevkânî, İbn 'Atıyye (v.383/993), İbn Rüşd (v.594/1197) ve Muhammed b. Cafer el-Kettânî (v.1857-1927) gibi, bazı bilginler nüzul-i İsa ile ilgili hadislerin mütevatir olduğunu kabul etmektedirler.⁵²³

Zâhid el-Kevserî, ilgili hadislerin manevî tevâtüre ulaştığına inanmaktadır; çünkü pek çok hadisin konu üzerinde birleşmesi söz konusudur. Kevserî'ye göre, "Hadis ilminden nasibi olanların bunu inkâr etmeleri mümkün değildir". Ona göre ayetlerin asıl amacı, hadiseleri ortaya çıkarmak değil, Hz. İsa'nın faziletine, Allah katındaki makamına ve şerefine işaret etmektedir.⁵²⁴

Hüseyin Atay'a göre, Hz. İsa artık hayatta değildir ve dünyaya geri dönmeyecektir. Onun ölü olduğu, hadislerle belirlenemeyecek ve Kur'an'da yer almayan bir konudur. Hıristiyan mitolojisindeki inançlar İslam'a uyarlanarak, Hz. İsa'nın öldürülmediği ve göğe yükseltildiği fikri Müslümanların arasına yayılmıştır. Ancak bu doğru değildir; çünkü Allah onu öldürmüştür ve "sen attığın zaman, sen atmadın, fakat

---

⁵²³ Geniş bilgi için bkz.. Keşmirî, M. Onurşah, *et-Tasrîh bimâ Tevâtera fî Nuzûli'l-Mesih*, thk. Abdülfettâh Ebu Gudde, Halep, 1965, 56-65.

⁵²⁴ Kevserî, Zahid, *Nazratun 'Âbira fî Mezâimi Men Yunkiru Nuzûle İsa*, Kahire, 1362, 44.

Allah attı" ayetinde belirtildiği gibi anlatılmaktadır. Bu nedenle, "onlar öldürmediler, ama Allah öldürdü" ifadesiyle açıklanabilir.⁵²⁵

Daha önce hiç kimseyi ölümsüz yapmadık ve sen öldüğünde diğer insanlar sonsuza kadar mı yaşayacaklar?⁵²⁶ Biz, sana önceki peygamberler gibi vahiy verdiğimiz kişiler dışında hiç kimseyi peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere danışın. Peygamberleri yemek yemez birer cansız ceset olarak yaratmadık ve onlar bu dünyada sonsuza kadar yaşamazlar.⁵²⁷

İnsan vücudu, biyolojik yapısı gereği dünya dışında hayatta kalamaz. Dolayısıyla, uzayda olmak ölüm anlamına gelir. Ancak maddi varlık öldükten sonra tamamen yok olmaz, sadece dünyevi hayat sona erer. Bazıları, Hz. İsa'nın dönüşünün görevini tamamlaması ile ilgili olduğunu iddia ediyorlar. Ancak Kur'an'da, Hz. İsa'nın görevini tamamlayamadığına veya eksik yaptığına dair bir ifade yoktur. "Allah her şeye güç yetirebilir" ilkesine göre, hiçbir şey mümkün değildir. Allah'ın yasası değişmez ve geçmişte uygulanan yasalar aynı şekilde devam eder.⁵²⁸

Hasan Hanefî, geleneksel kıyamet anlayışlarının üç farklı türde olduğunu ifade eder. Bu türler şunlardır: iyilik ve kötülük arasındaki çatışma, doğal kanunların bozulması ve teklifin sona ermesidir diyerek Hz. İsa'nın dönmeyeceğini ima etmektedir.⁵²⁹

---

⁵²⁵ Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I-III*, Ankara, 1997, 53-54.

⁵²⁶ Enbiyâ, 21/34.

⁵²⁷ Enbiyâ, 21/7-8.

⁵²⁸ Ahzâb, 33/62.

⁵²⁹ Hanefî. Hasan, *Mine 'l-Akide İles-Savra, Mektebe. t'u Medbûli*, trs, 4/529.

Yaratılışından beri insanlara yol göstermek için, Yüce Allah hemcinslerinden ve içlerinden seçtiği peygamberler aracılığıyla vahiyler göndermiştir.⁵³⁰ Bu vahiylerle insanların dünya ve ahiret hayatında nasıl mutlu olacaklarını öğrenmeleri sağlanmıştır. Dünya hayatının bir imtihan olduğunu hatırlatan Allah, bu imtihanda doğru ile yanlışın mücadele edeceğini bildirmiş ve gerçek kullarının hak tarafında yer alması gerektiğini vurgulamıştır.⁵³¹ Peygamberleri ve kitapları aracılığıyla lütufta bulunan Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de yalnızca 25 peygamberden bahsetmesine rağmen, İslam düşünce tarihinde daha fazla peygamberin geldiği kabul edilmektedir.

5-Hıristiyanlara Göre Hz. İsa'nın Nüzulden Sonra Yapacağı İşler

Hıristiyan inancına göre, Nüzulden Sonra Hz. İsa'nın yapacağı işler şunlardır:

1. Kötülüğün ve adaletsizliğin sona ermesini sağlamak: Hz. İsa, dünyaya dönüşünde kötülükleri yok etmek ve adaleti tesis etmek için çalışacaktır.
2. Gerçek inancı yaymak: Hz. İsa, insanları doğru yola davet edecek ve Hıristiyanlık inancının esaslarını tekrar hatırlatarak gerçek inancı yaymaya çalışacaktır.
3. Barış ve huzuru sağlamak: Hz. İsa'nın nüzulünden sonra dünya barış ve huzur dolu bir yer haline gelecektir. O, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözerek herkesin güvende ve huzurlu yaşayabileceği bir ortam oluşturacaktır.

---

⁵³⁰Bakara, 2/151 (Nitekim kendi aranızdan, size âyetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arandıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik.)

⁵³¹İsra, 17/81 (De ki: "Hak geldi, batıl ortadan kalkmaya mahkûmdur.)

4. Deccal'i yok etmek: Hıristiyan inancına göre, Deccal adında büyük bir fitne ve kötülük kaynağı olan bir varlık ortaya çıkacak ve Hz. İsa da onu yenilgiye uğratıp yok edecektir.
5. Yeni bir dünya düzeni kurmak: Hz. İsa'nın nüzulünden sonra mevcut dünya düzeninin yerine daha adil, eşitlikçi ve merhametli bir dünya düzeni kurulacaktır.
6. Ahiret gününün yaklaşması: Hz. İsa'nın dünyaya dönüşü, ahiret gününün yaklaştığını ve kıyametin kopacağını işaret eder. O, insanları bu gerçeğe karşı hazırlıklı olmaya çağırarak ve son hesap için gerekli adımları atacaktırdır.
7. Kutsal kitaplardaki kehanetlerin gerçekleşmesi: Hz. İsa'nın nüzulüyle birlikte Tevrat, Zebur ve İncil'deki pek çok kehanet gerçekleşmiş olacaktır. Bu durum, Hıristiyanların inançlarının doğruluğunu teyit edecektir. Ayrıca, bu kehanetlerin gerçekleşmesi, farklı din ve kültürler arasında ortak bir bağlantı sağlayarak insanlar arasındaki anlayış ve hoşgörüyü artırabilir. Üstelik Hz. İsa'nın nüzulüyle birlikte dünyada barış ve adaletin daha fazla yayılması beklenmektedir. Bu olaylar sayesinde insanlık tarihinin önemli dönüm noktalarından birine şahit olunacak ve dünya üzerindeki dini inanışların doğruluğu konusunda yeni perspektifler elde edilecektir.

Hadislerinde de Hz. İsa'nın ahir zamanda yeryüzüne ineceği ifade edilmektedir. Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim gibi önemli hadis kaynaklarında bu konuya değinen çok sayıda rivayet bulunmaktadır. İslam dünyasının önde gelen alimleri, tefsir ve hadis çalışmalarında Hz. İsa'nın yeryüzüne dönüşünü kabul etmekte ve bunu detaylı şekilde açıklamaktadırlar. Ömer Nasuhi Bilmen, Elmalılı Hamdi Yazır, Süleyman Ateş gibi değerli âlimler bu görüşe katkı sağlamışlardır. Her iki dinin de kıyamet alametleri arasında Hz. İsa'nın yeryüzüne dönüşü önemli bir yer işgal etmektedir. Kıyametin yaklaştığına işaret eden olaylar arasında bu husus sıklıkla dile getirilmektedir. Budeliller

ışığında, Hz. İsa'nın yeryüzüne tekrar geleceği iddiası hem İslam hem de Hıristiyan inançları tarafından desteklenen güçlü argümanlara sahiptir.

Rivayetlerde dünyanın nihai günlerinde belirecek olan Mesih, Mehdi, Deccal, Ye'cuc ve Me'cuc gibi figürler ele alınmaktadır. Hadis geleneği içerisindeki fiten rivayetleri ile daha eski kültürlerde görülen benzerlikler, kültürlerarası etkileşimin somut kanıtlarından biridir. Allah'ın dünyanın sonuna yaklaşılırken bazı özel kişilere sırlarını açıklaması anlamında kullanılan bir terimdir ve Yunanca "apokalipsis" kelimesinden türetilmiştir.⁵³²

“Apokalipsizme göre Allah, dünyanın sonlarına yaklaşılırken birtakım sırları insanlara duyurmak için seçilmiş kişilere açıklar. Bu insanlar, söz konusu sırları görür ve rüyalar yoluyla öğrenir ve yazılı hale getirirler. Bu tür yazını örneklerine ilk olarak Yahudilik içinde rastlıyoruz. Ardından Hıristiyan kültüründe de etkisini görebiliyoruz. Bilindiği üzere bu konu, hadis edebiyatında genellikle fiten başlığı altında ele alınmaktadır. Fiten rivayetleri ise temelde dünyanın son zamanlarında ortaya çıkacak olan olağanüstü varlıkları konu edinmektedir. Bu anlatım tarzının Yahudilikteki kökeni İsa'dan iki yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Daha sonra bu tür yazın, İsa'dan sonraki dönemlerde de eserler vermeye devam etmiştir. İşte bu birkaç yüz yıllık süre, Kutsal Kitap teolojisinde 'apokaliptik dönem' olarak adlandırılmaktadır. Apokaliptik metinlerdeki fikirler hem Yahudi hem de Hıristiyanlık teolojisi üzerinde büyük etkiye sahip olmuştur.”⁵³³

Yahudiler Babil'lilerin esareti altına girmiş; ardından Persler'in izniyle kutsal topraklara geri dönmüşlerdi. Kısa süreli bağımsızlıklarının akabinde bu sefer

---

⁵³²Mehmet Paçacı, 'Hadiste Apokaliptisizm veya Fiten Edebiyatı', 35.

⁵³³Paçacı, a.g.m., 35.

Romalıların atadığı gaddar yöneticilerin baskısı altında yaşamışlardı. Daha sonra Romalılar Kudüs'e ve Mescid'e giriş yapmışlar ve Yahudilerin bağımsızlık umutları Romalı askerlerin ayakları altında parçalanmıştı. Uzun zamandır bekledikleri Tanrı'nın dünya hâkimiyeti bir türlü kurulamazken, kötü krallıklar her defasında Tanrı'nın kavmini ezmekteydi. Tüm bu ızdırabın bir gün son bulacağına ve İsrailoğulları'nın Tanrı'nın egemenliğini bir gün yeniden inşa edeceklerine dair umudu sürdürmek gerekiyordu. İşte apokaliptik edebiyat bu görevi yerine getirerek, bu ihtiyaca yanıt vermiştir.⁵³⁴

İslam tarihine baktığımız zaman, Rasulullah'ın vefatından kısa bir süre sonra ortaya çıkan ve İslam düşünce ile siyasi tarihine derin etkilerde bulunan fitne döneminin benzer zorluklar ve sıkıntıları yarattığını görüyoruz. Hz. Peygamber'den sonraki Raşit Halifeler dönemine ait iç savaşlar, Müslümanların büyük acılar yaşamasına sebep oldu. Hz. Osman'ın öldürülmesi bu iç savaşların başlangıcını oluşturdu. Cemel olayı ise Hz. Ali ve Hz. Aişe'nin karşı karşıya gelmesine yol açtı ve bu savaşta on bin kişi hayatını kaybetti. Bu savaşların ardından durmaksızın devam eden siyasi karmaşalar, istikrarsızlıklar, hükümet değişiklikleri ve bunlardan doğan dini, sosyal, siyasi, ahlaki ve ekonomik sorunlar yaşandı. İslam tarihinde fitne olarak adlandırılan olaylar ve bu olayların yol açtığı problemler, rivayetlerde gelecekle ilgili bilgi verme şeklinde ve belirli bir üslupla ifade edilmiştir. Bu bağlamda, fiten edebiyatındaki söylem ile apokaliptik söylem arasında göz ardı edilemeyecek benzerlikler bulunmaktadır."⁵³⁵

Aynı şekilde Deccal'in betimlenmesinde yapılan benzerlikler dikkat çekicidir. Bu hadis şöyle anlatılır: "... İki gözü arasında hece hece ke-fe-re, yani kâfir

---

⁵³⁴ Paçacı,*a.g.m.*,36

⁵³⁵ Paçacı,*a.g.m.*,36.

yazmaktadır..."⁵³⁶Bu ifadeler, Apokalips of Daniel'deki Deccal betimlemeleriyle de büyük oranda benzerlik taşımaktadır. Orada şu ifadeler kullanılır: 'Alnında üç harf bulunacak; A.K.T. A "inkâr ediyorum", K "kesinlikle inkâr ediyorum" ve T ise "iğrenç canavar" anlamındadır. Deccal öğretilecek ve öğretecektir."⁵³⁷

Hız. İsa'nın gökten inişinin kıyametin işaretlerinden biri olduğunu belirten rivayetler, Yeni Ahit'in Vahiy kitabındaki dünyanın sonuna ilişkin bilgilerle de uyumaktadır. Hız. Peygamber'e atfedilen kıyametin on alameti hakkındaki rivayette ise Deccal'ın ortaya çıkışı, duman, yeryüzündeki yaratık (dabbetu'l arz), güneşin batıdan doğuşu, Hız. İsa'nın inişi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında üç yerin batması ve insanları kıyamet meydanına götürecektir olan Yemen'den çıkacak ateş sıralanmaktadır. Aynı şekilde Yeni Ahit'in Vahiy kitabında bahsedilen büyük canavar (Deccal) ve Ye'cüc ve Me'cüc (Gog ve Magog) da kıyametin işaretleri arasında sayılır.⁵³⁸

Hız. Peygamber'in, kendisinin ölümünden önce Hız. İsa'nın dünyaya ineceği beklentisi olduğunu gösteren rivayet,⁵³⁹ Pavlus'un mektuplarında Hız. İsa'nın ikinci gelişinin yaklaştığını ve ilk Hıristiyan topluluğunun bu olaya şahit olacaklarına dair ifadelerini hatırlatmaktadır.⁵⁴⁰ Bu rivayette, eğer Hız. Peygamber hayatta kalırsa Hız. İsa'nın ikinci gelişine şahitlik edeceği, ancak ömrü yetmezse onun dünya dönüşüne tanık olanlara selamını iletmesini istemektedir. Eğer bu rivayet gerçekten Hız. Peygamber'den aktarılmışsa, o zaman şu soruya mantıklı bir açıklama getirmelidir:

---

⁵³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 367. Buharî, *Fiten*, 26.

⁵³⁷ *Apocalypse of Daniel*: IX, 10-27 (Aktaran, Mehmet Paçacı, 'Hadiste Apokalipsizm' 47.

⁵³⁸ Vahiy, 13, XX.

⁵³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 298.

⁵⁴⁰ I. Korintliler, 7, XVIII-XXIV.

Hz. Peygamber'in görevinin başındayken adaletli bir hakim ve her türlü fitne fesadı ortadan kaldırarak İslam'ı yayacak ilahi bir kurtarıcı olarak Hz. İsa'nın tekrar dünyaya gelmesi ne anlama gelmektedir? Acaba Hz. Peygamber, görevini layıkıyla yerine getiremiyor da Hz. İsa'nın gelip kendisine destek olmasını mı umuyordu? Ya da Pavlus gibi, muhataplarının kendi öğretisine inanmalarını sağlamak için, Hz. İsa'nın ikinci gelişinin ve dolayısıyla kıyametin çok yakında olduğu izlenimini mi vermek istemektedir?⁵⁴¹ Bu konu zihinleri bulandıracak niteliktedir.

Hz. İbrahim'in torunları tarafından oluşturulan gelenekteki dini hassasiyetin canlılık, yaygınlık ve homojenlik seviyesi yalnızca apokaliptikle sınırlandırılmaz.⁵⁴² Eskinin yeniyi desteklemesi ve yeninin eskiyi onaylaması normaldir. Kur'an vahyinin bunun açık bir örneği olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Eski Ahit'teki bir ayetin Yeni Ahit'te de okunması şaşırtıcı değildir. Her durumda, eski kültürden yeniye doğru bir geçişin ve bilgi ve deneyimin aktarımının var olduğuna inananlar için fiten rivayetlerinden hareketle bu görüşü güçlendirmek oldukça mümkündür. Fiten rivayetlerinde gelecek hakkındaki bilgiler zaman zaman Tevrat'a, Ehl-i Kitap'a, "bulunan bir kitaba" veya Yahudi kaynağına atfedilebilir."

Müslümanların Filistin ve Suriye'ye girişleri, apokaliptik edebiyatın doğduğu ve kaynaklarını taşıyan topraklara ulaşmak anlamına gelir. Bu bölgelerde İbranice, Aramice, Süryanice ve hatta Yunanca apokaliptik kaynaklar kullanılıyordu. Böylece Sami kültüründe içsel etkileşim gerçekleştirilmiş ve bu kültürün temsilcisi Müslüman

---

⁵⁴¹ *Kitab-ı Mukaddes (Yeni Ahit), Vahiy, 13, XX.*

⁵⁴² Bu kavram tüm dinler ve mezhepleri merkeze alınarak incelenmesi gereken bir durumdur. Örnek çalışma için Bkz. Demir, Mahmut, *"Şii Apokaliptik Bir Rivayeti Tarihlendirmek: Hadis-Tarih İlişkisi Bağlamında Berasa Mescidi'ne Dair Bir Rivayetin Analizi,"* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, vol. 61, no.1, pp.59-86, 2020

Araplar olmuştur. Bu durumun sonucunda ise doğal olarak bu kültürel birikimin mirasçısı haline gelmişlerdir.

Kıyametle ilgili Hıristiyan kaynaklarındaki bilgiler ve fiten rivayetlerinin benzerliği, incelediğimiz hadislerde de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yıllar boyunca süren tartışmaların merkezinde yer alan Mesih, Deccal gibi kavramların aslen bir kültürel etkileşim sonucu doğduğunu ifade edebiliriz. Bu noktada akla gelen soru ise 'bu tür rivayetler neden Hz. Muhammed'e atfedildi?' şeklinde olacaktır. Bu sorunun yanıtını ise apokaliptik metinlerin geçerliliklerini korumak ve daha ikna edici hale getirmek amacıyla başvurulan yöntemde bulmak mümkündür. Kıyametle ilgili yazıları kaleme alan yazarların eserlerini kendilerine değil, Eski Ahit'teki önemli şahsiyetlere atfetmeleri meseleyi anlamlandırmaya yeterlidir.⁵⁴³

6-Hz. İsa'nın Ref'i Ve Nüzulü Konusunda Hıristiyan Rivayetlerinin İslami Rivayetlere Etkisi

Hz. İsa, hem İslam hem de Hıristiyanlık inançlarında büyük bir öneme sahip olan peygamberlerdendir. Bu iki din arasında, Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi (ref) ve dünyaya geri dönüşü (nüzul) konularında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerliklerin temelinde, Hıristiyan rivayetlerinin İslami rivayetlere etkisi yatmaktadır.

Hıristiyan inancına göre, Hz. İsa çarmıha gerildikten sonra ölmediği, ancak bedenen göğe yükseltildiği kabul edilir. Bu anlayışa göre, ahir zamanda tekrar dünyaya nüzul ederek kıyameti başlatması beklenmektedir.

İslam inancında ise Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden önce Allah tarafından göğe yükseltildiği ve sonradan bir insanın yerine çarmıha gerildiği ifade edilmektedir.

---

⁵⁴³ Paçacı, *a.g.m.*, 36.

Kur'an-ı Kerim'de "Ve onların: 'Biz, Meryem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük' demelerine rağmen kesin olarak öldürmediler; fakat onlar için bir şüpheye düştüler."⁵⁴⁴ Ayeti bu konuyu açıklamaktadır. Müslümanlar arasında Hz. İsa'nın ahir zamanda dünyaya geri döneceği ve kıyametin kopmasına vesile olacağı kabul edilir.

Hıristiyan rivayetlerinin İslami rivayetlere etkisi söz konusu olduğunda, iki din arasındaki temaslar ve kültürel etkileşimler göz önünde bulundurulmalıdır. İslam'ın ortaya çıkışından önce de Hıristiyanlık, Arap yarımadasında yaygın bir dindi ve Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında yoğun ilişkiler bulunmaktaydı. Bu sebeple, Hz. İsa'nın refi ve nüzülü ile ilgili rivayetlerde Hıristiyanlıkla olan temasların izleri görülmektedir. Özellikle hadis kaynaklarında yer alan bazı detaylar, Hıristiyan rivayetlerine dayanan unsurları içermektedir. Bu bağlamda, Hz. İsa'nın dünya hayatının sona ermesi ve tekrar dünyaya dönüşüyle ilgili anlatılarda, Hıristiyan geleneğindeki kavramların etkisi hissedilmektedir.

Sonuç olarak, Hz. İsa'nın refi ve nüzülü hakkındaki İslami rivayetlerin temelini Kur'an-ı Kerim ve hadisler oluştururken, bu konudaki bazı detaylar ve yorumlar ise Hıristiyan rivayetlerinin etkisi altında şekillenmiştir. İki din arasındaki temas ve etkileşimlerin sonucunda, Hz. İsa'nın refi ve nüzülü ile ilgili kavramlar her iki inanç sistemine de yerleşmiştir. Bu durum, hem İslam hem de Hıristiyanlar arasında ortak bir beklenti oluşturarak, farklı kültürler ve coğrafyalar arasında benzer değerlerin paylaşılmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, her iki dinin de tarih boyunca diğer dinlere göre daha fazla yakınlaşma ve ortak anlayışa sahip olmasının nedenlerinden biri olarak görülebilir.

---

⁵⁴⁴Nisa, 4/157.

Hiz. İsa'nın doğumundan itibaren her iki dinin kendi kaynaklarından yukarıda aktardığımız bilgilere dayanarak bir kıyaslama yapmak istiyoruz. Hıristiyan kaynaklarına göre, Hiz. İsa'nın doğumu Meryem adında genç bir kız tarafından gerçekleştirilmiştir ve bu olay mucizevi bir şekilde gerçekleşmiştir. Hıristiyan inancında, Meryem'in hamile kalması ve İsa'nın doğumu Kutsal Ruh'un eseri olarak değerlendirilir. Bu nedenle, İsa'nın doğumu, Hıristiyanlar için Tanrı'nın insan bedeninde tezahür ettiği önemli bir olaydır.

İslami rivayetlerde ise, Hiz. İsa'nın doğumu da benzer şekilde Meryem isimli genç bir kadına atfedilir ve yine bu olayın mucizevi olduğuna inanılır. Kur'an-ı Kerim'de Meryem Suresi'nde, Allah'ın emriyle meleklerin Meryem'e müjde verdikleri ve İsa'nın dünyaya geleceğini bildirdikleri anlatılır. Bununla birlikte, İslam inancında Hiz. İsa'nın doğumu Tanrı'nın insan bedeninde tezahür ettiği bir olay olarak kabul edilmez; bunun yerine İsa, diğer peygamberler gibi sadece Allah'ın elçisi olarak görülür.

Hiz. İsa'nın çarmıha gerilmesi meselesi, Hıristiyan ve İslam inanç sistemleri arasında önemli bir ayrılık noktasıdır. Hıristiyan kaynakları, Hiz. İsa'nın çarmıha gerildiğine ve ardından ölüp dirildiğine işaret ederken, İslami rivayetler bu durumu reddeder ve Hiz. İsa'nın asla çarmıha gerilmediğini savunur. Bu metin, Hıristiyan kaynaklarının İslami rivayetler üzerindeki etkisini ele almaktadır. İncil'deki anlatımlar, Hiz. İsa'nın Roma askerleri tarafından tutuklandığını ve sonrasında çarmıha gerilerek öldürüldüğünü belirtir. Üç gün sonra ise mezarından dirilerek göğe yükseldiği bildirilir. Bu olaylar Hıristiyanlık açısından büyük öneme sahip olup, Hiz. İsa'nın insanlığın günahları için fedakârlık yaptığına ve böylece kurtuluş yolunu açtığına işaret eder.

İslam inancına göre ise, Kuran-ı Kerim'de yer alan ayetlerle desteklenen rivayetlere göre Hiz. İsa hiçbir zaman çarmıha gerilmemiştir. Onun yerine başka bir kişi çarmıha gerilmiş ve Hiz. İsa canlı olarak Allah tarafından göğe kabul edilmiştir. İslam

alimleri, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve dirilmesine dair Hıristiyan inancını kabul etmezler.

Hz. İsa'nın göğe yükselişi ile ilgili Hıristiyan kaynaklarında Yeni Ahit'teki dört İncil'den (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) bahsedilmektedir ve bunlar arasında Matta ve Luka İncilleri olaya daha fazla değinmiştir. Hıristiyan inancına göre, Hz. İsa çarmıha gerildikten sonra ölmüş ve üç gün sonra dirilmiştir. Daha sonra havarilerinin huzurunda göğe yükselmiştir. İslam inancında ise Kuran-ı Kerim'de Hz. İsa'nın göğe yükselişi ile ilgili şu ayet bulunmaktadır: "Allah onu kendisi nezdine yüceltti."⁵⁴⁵ Hz. İsa'nın öldürülmediği ve çarmıha gerilmediği, bunun yerine Allah tarafından doğrudan göğe yükseltildiği ifade edilmektedir. İslam alimlerinin çoğu, bu ayetin Hz. İsa'nın yaşarken göğe yükselmesini işaret ettiğini kabul etmektedir.

Hıristiyan kaynakların İslami rivayetlere etkisi açısından değerlendirildiğinde, özellikle tefsir ve hadis alanında görülür. Bu alanda çalışma yapan bazı müfessir ve muhaddisler, Hıristiyan kaynaklarından faydalanmış ve onların görüşlerine atıfta bulunmuşlardır. Hz. İsa'nın göğe yükselişi konusunda İslam dünyasında yazılıp sözlü olarak aktarılan rivayetlerde, Hıristiyan inancının izleri hissedilir. Örneğin, Kuran-ı Kerim'de yer almayan ancak Hıristiyan kaynaklarında bahsedilen kırk gün boyunca yeryüzünde kalan Hz. İsa ve havarilerine tebligatta bulunduktan sonra göğe yükseldiği bilgisi de İslami rivayetlerde geçmektedir. Hıristiyan kaynaklarına dayanan bazı rivayetler, İslam dünyasında kabul görmüş ve bu konudaki görüşlerin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, farklı dinlerin kutsal metinleri ve inançları arasındaki etkileşimi ve alışverişi göz önüne sermektedir.

---

⁵⁴⁵ Âl-i İmrân Suresi 3/55.

Hız. İsa'nın nüzülü, hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için büyük önem taşımaktadır. Hıristiyan inancında, Hız. İsa'nın geri dönüşü Kıyamet gününe işaret eder ve bu olaya "İkinci Geliş" denir. Bu süreçte, Hız. İsa dünyaya barış ve adalet getirecek; kötülükleri ortadan kaldıracak ve insanları hak yola davet edecektir. Ayrıca, ölülerin diriltilmesi ve son yargılamanın başlaması da Hız. İsa'nın nüzülü ile ilişkilendirilir.

İslam âleminde ise, Hız. İsa'nın nüzülü hadisler ve diğer İslamî kaynaklar tarafından anlatılır. Şartlarına göre, Hız. İsa kıyametten önce geri dönecek; dünyada hüküm süren fitne ve zulme karşı savaşıacak ve Müslümanların liderliğinde adaletle yönetecektir. Son peygamber olan Hız. Muhammed'in ümmetine katılacak ve onların yardımına koşacaktır. İslam'a göre, Hız. İsa'nın nüzülü, ahir zamanın önemli olaylarından biri olarak kabul edilir. Örneğin, her iki inanç sistemine göre de Hız. İsa'nın dönüşü dünya üzerinde adaletin sağlanması ve kötülüklerin ortadan kaldırılması için önemlidir. Ayrıca, her iki dinde de bu olay, ahir zamanla ilişkilendirilir. Ancak Hıristiyan kaynaklarının İslami rivayetlere doğrudan etkisi olduğunu söylemek zordur. İslam'ın temelleri Kur'an ve hadislere dayandığı için, Hıristiyan kaynakların İslamî metinler üzerinde direkt bir etkiye sahip olma ihtimali düşüktür. Bununla birlikte, kültürel etkileşimler sonucunda bazı benzerliklerin ortaya çıkması muhtemeldir. Sonuç olarak, Hız. İsa'nın nüzülü konusundaki Hıristiyan kaynakları ve İslami rivayetler arasındaki ilişki karmaşıktır. Her ne kadar bazı benzerlikler mevcut olsa da, bu iki dinin farklı temellere dayandığını unutmamak gerekir.

Hıristiyan kaynaklarında, Hız. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğü ve üç gün sonra dirildiği anlatılırken; İslami rivayetlere göre Hız. İsa, çarmıha gerilmemiş, ancak Allah tarafından göğe yükseltilmiştir. Bu iki farklı anlayış, her iki dinin mensupları arasında zaman zaman tartışmalara yol açmıştır.

Hıristiyanlıkta, Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmesi ve ardından dirilmesi kurtuluş inancının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, Hıristiyan geleneğinde bu olaylara büyük önem atfedilmektedir. Öte yandan, İslam dünyası da Hz. İsa'nın peygamber olarak kabul edilmesine rağmen, onun çarmıha gerilmediği ve doğrudan Allah tarafından korunduğu düşünülür.

6.1-Benzeşen Yönler

Hem Hıristiyanlık hem de İslam, Hz. İsa'yı kutsal sayar ve Ona büyük saygı gösterirler. Her iki dinde de Hz. İsa, Allah tarafından gönderilen özel bir elçidir ve insanlara doğru yolu göstermekle görevlidir. Hz. İsa, her iki dinde de peygamber olarak kabul edilir ve Onun tebliğ ettiği ilahi mesajlar her iki dini toplum tarafından değerli görülür. Hıristiyanlık hem de İslam inancına göre, Hz. İsa'nın yeryüzüne tekrar dönmesi kıyametin yaklaştığının bir işareti olarak kabul edilir. Hz. İsa'nın nüzulünden sonra dünya üzerinde adaletin sağlanacağına inanılır. Her iki dinde de bu durum, haksızlıkların ortadan kalkması ve insanların daha adil bir yaşama kavuşması şeklinde ifade edilir. Hz. İsa, her iki inançta da düşmanlarını mağlup etmek için görevlendirilmiştir. Hıristiyanlıkta antikrist olarak adlandırılan şeytani güçlerin yenilgiye uğratılması, İslam'da ise Deccal'ın yok edilmesi şeklinde betimlenir. Hem Hıristiyanlık hem de İslam inancında, Hz. İsa'nın nüzulünün ardından dünya üzerinde barış ve huzurun hakim olacağına inanılır.

Bu ortak yönler sayesinde, Hz. İsa'nın nüzülü konusunda Hıristiyanlık ve İslam arasındaki benzerlikler dikkate değer bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu özellikler, her iki dinin de olayı benzer şekilde ele aldığını göstermektedir.

6.2-Ayrışan Yönler

Hız. İsa'nın nüzulü konusunda Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında önemli ayrışan yönler bulunmaktadır. Bu farklılıklar, her iki dinin kutsal kitaplarından, inanç sistemlerinden ve teolojik yorumlarından kaynaklanmaktadır. Hıristiyanlık, İncil'de yer alan İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmesi ve üç gün sonra dirilerek göğe yükselmesi anlatısına dayanırken; İslamiyet, Kuran-ı Kerim'de Hız. İsa'nın çarmıha gerilmemiş ve doğrudan Allah tarafından göğe kaldırılmış olduğu ifade edilmektedir. Hıristiyanlıkta, İsa'nın çarmıha gerilerek insanların günahlarının kefareti için ödemek amacıyla öldürüldüğüne inanılır. Ancak İslamiyet'te böyle bir kefarete anlayışı yoktur ve Hız. İsa'nın çarmıha gerilmediği kabul edilir. Hıristiyanlıkta, İsa'nın ikinci kez dünyaya geleceği ve kıyamet gününde yeniden diriltileceği inancı mevcuttur. Bu inanca göre İsa, Antikrist'i yenecek ve dünyaya barış ve adaleti getirecektir. İslamiyet'te ise, Hız. İsa'nın nüzulü ile ilgili olarak Mehdi'nin zuhurundan sonra dünyaya dönerek Deccal'ı (İslam düşmanı) öldürmesi ve insanları İslam'a davet etmesi beklenmektedir. Her iki dinde de Hız. İsa'nın nüzulünün kesin zamanı hakkında bir bilgi bulunmamakla beraber, Hıristiyanlıkta bu olayın kıyamet alametlerinden biri olduğuna inanılırken; İslamiyet'te ise ahir zaman alametleri arasında yer alır. Hıristiyanlıkta, İsa hem Tanrı hem de insan olarak kabul edilir ve kutsal üçleme anlayışının bir parçasıdır. İslamiyet'te ise, Hız. İsa sadece önemli bir peygamber olarak kabul edilir ve Tanrı'nın eşi ya da oğlu olarak görülmez.

Özetle, Hız. İsa'nın nüzulü konusunda Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında; Kutsal Kitaplarda anlatım farklılıkları, çarmıh olayına bakış açısı, nüzul sebepleri, nüzul zamanı ve teolojik bakış açısı gibi önemli ayrışan yönler mevcuttur. Ancak, iki din arasında ortak nokta olarak Hız. İsa'nın nüzulüne inançlarının bulunması dikkat çekicidir. Bu konudaki farklı yorumlara rağmen, hem Hıristiyanlık hem de İslamiyet'in

kıyamet alametleri arasında Hz. İsa'nın dönüşünü kabul etmesi, dünya üzerinde barış ve adaletin sağlanacağı bir dönemi ifade eder. Her iki dinin mensupları da bu olaya olan inançlarıyla insanlığın doğru yola geleceği ve manevi değerlerin ön plana çıkacağı bir zamana umutla bakmaktadır.

Hz. İsa'nın nüzülü, Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında önemli farklılıklara yol açmıştır. Bu iki dinin ayrışan yönleri şu şekildedir: Hıristiyanlar için Hz. İsa, Tanrı'nın oğlu ve Mesih olarak kabul edilirken; İslam inancında ise Hz. İsa, Allah'ın bir peygamberidir ve ona "Ruhullah" denilerek saygı gösterilir. Hıristiyanlıkta kutsal kitap olarak İncil kabul edilirken, İslamiyet'te ise Kuran-ı Kerim esas alınır. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa, dünyaya geri dönecek ve kıyamet kopmadan önce insanları doğru yola çağıracaktır. İslam inancında ise Hz. İsa'nın nüzülü Mehdi ile birlikte gerçekleşeceği ve insanları hidayete davet edeceği kabul edilmektedir. Hıristiyanlıkta günahların affedilmesi için Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldüğüne ve sonra dirildiğine inanılır. Buna karşılık, İslamiyet'te günahların affedilmesi için tevbe etmek ve Allah'a yönelmek yeterlidir.

III. BÖLÜM

MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ HZ. İSA TASAVVURUNUN OLUŞMASINDA HİRİSTİYAN KAYNAKLARININ ETKİ SÜRECİ

Hıristiyan ve İslam kaynaklarındaki Hz. İsa tasavvurunun etkileşim süreci, tarih boyunca iki büyük din arasındaki ilişkinin önemli bir yönünü ortaya koyar. Bu süreçte, her iki dinin mensupları da kendi inanç sistemlerine göre Hz. İsa hakkındaki anlayışlarını şekillendirmiş ve karşılıklı etkileşimlerle bu düşüncelerin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Hıristiyanlık açısından Hz. İsa, Tanrı'nın Oğlu ve insanların günahlarının affedilmesi için gönderilen Mesih'tir. Hıristiyan inancına göre, Hz. İsa ölüm ve dirilişiyle insanlığı kurtarmış ve günahların bağışlanması için bir köprü oluşturmuştur. Bu nedenle Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın öğretilerini takip ederek ve ona inanarak sonsuz yaşam vaadine kavuşmayı umarlar. Ayrıca, Hz. İsa'nın dünya üzerinde gerçekleştirdiği mucizeler ve kendisine bağlı olan havarilerin yaşantısı da Hıristiyanlık açısından büyük önem taşır. Hıristiyan kaynaklarında Hz. İsa'nın doğumu, yaşamı, mucizeleri ve çarmıha gerilerek ölümü detaylı bir şekilde anlatılır.

İslam dünyasında ise Hz. İsa, önemli bir peygamber olarak kabul edilir ve onun hayatı Kuran-ı Kerim'de anlatılır. İslam'a göre, Hz. İsa Allah'ın kelimesi ve Ruhullah'tır; fakat Tanrı'nın oğlu değildir. Ayrıca İslami inançta, Hz. İsa çarmıha gerilmemiştir; bunun yerine Allah tarafından göğe yükseltilmiştir.

Tarih boyunca Hıristiyan ve İslam kaynakları arasında Hz. İsa hakkındaki düşüncelerin etkileşimi, farklı kültürler ve dönemlerde ortaya çıkan eserlerde görülür. Özellikle Orta Çağ'da, İslam dünyası ile Hıristiyanlar arasında yoğun kültürel

etkileşimyaşanmıştır. Bu dönemde, hem Hıristiyan hem de Müslüman alimler, kendi dinî geleneklerinden hareketle Hz. İsa üzerine düşünmüş ve yazmışlardır.

Bu etkileşimin sonucunda her iki tarafın da kendi inancına göre şekillenen Hz. İsa anlayışları, birbirlerini belli ölçüde etkilemiştir. Örneğin, İslam kaynaklarında yer alan Meryem Ana'nın mucizevî hamileliği ve doğumu hikayesi, Hıristiyanlık için önemli bir temadır ve bu konuda yapılan yorumlar karşılıklı olarak incelenmiştir.

Hıristiyan Müslüman etkileşiminde İncil'in Süryaniceden Arapçaya tercüme edilmesi başlangıç noktası olarak kabul edilmekle birlikte Hz. İsa'nın nüzulü konusundaki etkileşimin çok erken dönemde başladığını hatta bu etkileşimin çok yönlü olduğu kültürel etkileşimin sosyal hayatın tüm alanlarda var olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. İsa'nın geleceği konusu hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar arasında yaygın kanaate göre genel kabul görmüş bir konudur. Ancak araştırmacıların çoğu bu kanaati taşımadıklarını beyan etmişlerdir. Onlara göre, kıyametin büyük alameti olarak değerlendirilen ve kitap ve sünnet ile sabit olduğu iddia edilen bu anlayış çok sağlıklı değildir.

Hz İsa'nın yeryüzüne tekrar gelişi ile ilgili zaman diliminin heriki kültürde de kıyamete yakın olarak geleceği konuşulmaktadır. Hıristiyan kültüründe Hz. İsa'nın göğe yükselişi boş mezar teorisi ile açıklanırken Müslümanlar arasında Onun doğrudan göğe yükseldiği kabul edilmiştir. Markos İncil'ine göre, Filistin'deki birçok Yahudi, İsa'nın Mesih olduğuna inanmış ve Kudüs'e gitmişlerdir. Ancak, birkaç gün sonra İsa, Romalıların çarmıha gerilmesi sonucu ölüme mahkum edilmiştir. Ölümünden sonra, İsa'nın göğe yükseldiği rivayet edilmiştir. Bazıları, mezarının boş olduğunu iddia

etmiştir ve havarileri, İsa'nın yakın zamanda Tanrı Krallığı'nı kurmak için geri döneceğine inanmaktadır.⁵⁴⁶

Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın geri dönüşünün yargılama için olduğunu düşünmektedirler. Bu dönem, Mesih'in bin yıllık saltanatı olarak da adlandırılmaktadır. Postmillennialistler olarak bilinen grup, bu dönemin fiziksel olarak gerçekleşip adaleti sağlayacağına inanmaktadırlar.

1 - Hz. İsa Hakkında Yahudi-Hıristiyan Etkileşimi

Hz. İsa, hem Yahudi hem de Hıristiyan inançlarında önemli bir kişiliktir ve bu iki din arasındaki etkileşimin temel noktalarından biridir. Hıristiyanlık ve Yahudilik iki ayrı dindir ve Hz. İsa'nın yaşamı ve öğretileri, her iki dinin takipçileri için farklı anlamlar ifade etmektedir.

Yahudi inancına göre, Hz. İsa, Allah tarafından gönderilmiş olan peygamberlerden biridir. Kutsal Kitabın içinde adı geçen birçok peygamber gibi, O da İsrail halkına yol göstermek ve onları doğru yola sevk etmek amacıyla görevlendirilmiştir. Ancak Yahudilikte, Hz. İsa'nın Mesih olarak kabul edilmediği unutulmamalıdır. Mesih'in geleceği ile ilgili beklentiler ve vaatler, Yahudi geleneğinde hâlâ devam etmektedir.

Hıristiyanlık ise, Hz. İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğuna ve insanların günahlarını bağışlamak için çarmıha gerildiğine inanır. Hıristiyan teolojisi, İncil'deki öğretilere dayanarak Onun dirilişi ve kurtuluşun sembolü olan çarmıhın üstündeki zaferini vurgular.

---

⁵⁴⁶ Markos 1:14,15.

Hız. İsa hakkındaki bu farklı yaklaşımlar, Yahudi-Hıristiyan etkileşiminde önemli bir rol oynamıştır ve tarih boyunca birçok tartışmaya ve farklı yorumlara yol açmıştır. Hız. İsa konusunu Yahudilikten ayrı bir şekilde incelemek mümkün değildir. Hız. İsa'nın doğduğu topraklarda Yahudi inancı hâkimdi ve Hıristiyanlık bu inançtan çok izler taşımaktadır. O bölgede yaşayan halk, Yahudiliğin bir mezhebi olan Ferisilerdi.

Ferisiler, Aramca'da "ayrılan, uzak duran" anlamına gelen bir kelime ve yiyecek, içecek ve temizlik konularında katı kurallarla kendilerini halktan ayırdıkları için bu ismi aldıkları düşünülmektedir. Filistin'de Hız. İsa döneminde toplumun orta kesimine mensup dinî bir grup olan ferisiler, Sanhedrin'de önemli bir konuma sahipti ve bu onları siyasi olarak da güçlü kılmaktaydı. Büyük Herod'un birçok Ferisiyi öldürttüğü ve bazılarını da mahkemeye verdiği iddia edilmektedir. Herod'un ölümünden sonra Ferisilerin politik güçlerini kaybettikleri ve sadece temizlik kurallarına dikkat eden bir mezhep haline geldikleri belirtilmektedir. Ferisiler, Musa yasasını, sonraki peygamberleri ve Talmud'u kabul eder. Temizlik ve yiyecek kurallarına uyarlar ve uymayanları küçümserler. Melekler, Şeytan, diriliş, hesap ve ceza gününe inanırlar.⁵⁴⁷

M.Ö. II. ve M.S. I. yüzyıllar arasında yaşamış olan ve münzevî bir hayat tarzını benimseyen Yahudi mezhebi olan Essenilerden bahsedilmektedir. Essenilerin Musa yasasına sıkı şekilde bağlı olarak mistik bir hayat sürdükleri ve evliliği reddettikleri belirtilmektedir. Ayrıca, âhirete, öldükten sonra dirilmeye ve ruhun ölümsüzlüğüne inandıkları ve cennet ve cehennem tasavvurları olduğu ifade edilmektedir. Esseniler, Filistin topraklarının çeşitli yerlerinde mensupları olsa da, daha çok Kudüs'ün 30 km doğusunda, Ölü Deniz (Lut Gölü)'in kuzey batı yakasında kümeler

---

⁵⁴⁷Cesteniyye, Besme Ahmed, *Tahrîfu Risâleti'l-Mesîh A.S. Abre't-Târîh Esbâbuhu ve Netâicuhu*, Dımeşk, 1420/2000.

halinde yaşamışlardır.⁵⁴⁸Esseni kelimesinin farklı anlamları olduğu belirtilmektedir. Bazılarına göre "doktor ve davacı" anlamında "Êsîyâ" kelimesinden gelirken, Yahudi filozof Philo'ya göre "Azizler" anlamında kullanılmıştır. Araştırmalara göre Esseniler, "Ölü Deniz Yazmaları" diye bilinen toprakların bulunduğu Kumran Harabeleri'nde keşfedilmiştir.

Farklı etnik kökene sahip yabancıların Hıristiyanlığa geçmesiyle sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların nedeni, Yahudi asıllı Hıristiyanların, yeni Hıristiyanların Yahudi ibadetlerini yerine getirmekte zorlanmasıdır. Bu durum, Yahudi asıllı Hıristiyanları rahatsız etmiştir. Yahudi ibadet ve geleneklerine uymayan pagan kökenli Hıristiyanların eleştirildiği ve gerçek dindar olarak kabul edilmediği durumun, İsevi cemaati içinde tartışmalara ve gerilimlere neden olduğudur. İsevi cemaatinde, Yahudi ibadet ve pratiklerine uyanlar ile uymayanlar arasında ayrışma yaşanmaktadır.

Havariler Konsili, Havariler ve Hıristiyan Kilisesinin önderlerinin M.S. 49 veya 50 yılında Kudüs'te toplanarak, dinî pratiklerle ilgili bazı düzenlemeler yapmaları için yaptıkları bir toplantıdır. Bu toplantıda, İsevi cemaatin liderleri Pavlus ve benzeri misyon önderlerinin etkisiyle, Hıristiyanlığa yeni katılan taraftarları kaybetmemek amacıyla kararlar alınmıştır. Yahudi olmayanlara, bazı yasaklara uymaları şartıyla Yahudi ibadetlerinden muafiyet verilmiştir. Bu düzenleme Havariler Konsili'nde yapılmıştır ve Hıristiyanlık ile Yahudilik arasındaki ayrışma sürecini başlatmıştır.⁵⁴⁹

Hıristiyanlık, Yahudilikten ayrılarak yeni bir din haline gelirken, bazı siyasi ve sosyal olaylar da etkili olmuştur. Bunlardan biri, M.S. 70 yılında Yahudi isyanları

---

⁵⁴⁸Geniş bilgi için bkz. İsmail Taşpınar, "Hz. İsa Döneminde Bir Münzevî Cemaat: Esseniler", *İsevilik* (Hz. İsa İslâmı), Köprü, İstanbul 2006, S. 93, s.139-154.

⁵⁴⁹ Elçilerin İşleri, XV. Bap; ayrıca bkz. Katar, *İSAR*, XX, S.3, 333.

sebebiyle Roma İmparatorluğu'nun Kudüs'ü ve Süleyman Mabedi'ni yıkması ve Yahudileri dağıtmasıdır. Bu olaylar sonucunda Hıristiyanlar da Kudüs'ten ayrılarak önce Pella'ya yerleşmiş, daha sonra Antakya gibi bazı merkezlere taşınmışlardır.

Hıristiyanlık, Yahudilikten farklı bir din haline gelmek için onlarla fiziksel bağlarını koparmıştır. Bu süreçte, Yahudi ibadet ve geleneklerini sürdürmeyi tercih eden Hıristiyanlar ana Hıristiyan kitlesi içerisinde etkin olamamıştır ve Hıristiyanlık, pagan halklar arasında yayıldıkça Yahudi inancı ve değerlerinden uzaklaşarak farklı bir din haline gelmiştir.

Hıristiyanlık, Yahudilikten farklı bir din olarak Roma İmparatorluğu'nun birçok bölgesinde yayılmaya başlamıştır. Bu süreçte Hıristiyanlık, kendi inanç ve ibadetlerini oluşturamamıştır ve yayıldığı yerlerde politeist inanç ve kültürlerden etkilenmiştir. Hıristiyanlığa geçenler, eski inanç ve geleneklerini yeni dine taşıyarak, ilahiyata dair meseleleri eski kültür ve düşüncelerinin etkisiyle şekillendirmişlerdir. Bu farklı kültürlerin etkisiyle, Hıristiyan Kilisesi'nde İsa'nın babasız doğumu, ölümü ve Tanrı karşısındaki konumu gibi meselelerde farklı algılama biçimleri ortaya çıkmıştır.⁵⁵⁰

Doketistler, İsa'nın doğumu, ölümü ve yeniden dirilişinin bir hayal olduğunu düşünürler. İsa'nın gerçek bir bedeni olmadığına inanırlar ve sadece insan bedenine büründüğünü savunurlar. Onlar, İsa'nın haçta ölmediğini ve yerine Yudas Iscariot veya Cyreneli Simon'un haçta öldüğünü iddia ederler. Bu iddiaya göre, Tanrı, İsa'nın yerine geçmek için birini seçerek, onun haçta ölmesini engellemiştir. Doketizm, İsa'nın çarmıhtan sonra dirilmesi ve havarilerine görünmesi gibi olayların gerçek olmadığına inanan bir anlayıştır. Doketistler, İsa'nın insan formunda doğduğuna dair Pavlus'un ifadesini kendi görüşlerini desteklemek için kullanmışlardır.

---

⁵⁵⁰Zekiye Sönmez, *İslâm'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hıristiyanlık*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları; 1. basım (1 Aralık 2012).

Antakyalı Ignatius, Lyons Piskoposu İrenaeus, Kartacalı Tertullan ve Romalı Hippolytus gibi din adamları, Doketistlerle mücadele etmiştir. İstanbul'da 381 yılında bir konsil toplanmış ve Mesih'in bütün yaratılmışların ilki olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, 325 yılında İznik'te başka bir konsil toplanmıştır."Daniels Kitabı", Yahudi ve Hıristiyan kutsal kitapları arasında sayılan ve apokaliptik bir niteliği olan bir kitaptır. Kitap, dünyanın sonuna yaklaştığını öngören Daniel ve I. Hanok tarafından yazılmıştır. Kitap, MÖ 164'te tamamlanmıştır ve yazar, çağında veya kısa süre önce yaşanmış olayları yüzyıllar öncesinden dile getirilmiş kehanetler olarak anlatmaktadır.⁵⁵¹

2-Hıristiyan-Müslüman Etkileşiminin Tarihi Arka Planı

Hıristiyan-Müslüman etkileşiminin tarihi iki büyük dünya dininin ortak bir coğrafyada ve zaman diliminde faaliyet göstermesine dayanmaktadır. Bu etkileşim, hem dini hem kültürel hem de sosyal alanlarda önemli izler bırakmıştır. Hıristiyanlık, M.S. 1. yüzyılda başlamıştır. Öte yandan, İslam MS. 7. yüzyılın başlarına dayanmaktadır.

Gerçek anlamda Hıristiyan-Müslüman etkileşimi Müslümanların 7. yüzyılda Arap Yarımadasından çıkarak doğrudan Bizans İmparatorluğu topraklarına yönelmesiyle başlar. Bu dönemde yapılan fetihler sonucu Suriye, Filistin ve Mısır gibi bölgeler Müslümanların egemenliği altına geçmiştir.

Orta Çağ boyunca Hıristiyan Avrupa ile Müslüman Doğu arasındaki politik ve askeri mücadeleler devam etse de, kültürel ve bilimsel alanda önemli bir etkileşim yaşanmıştır. Özellikle İslam dünyasında gelişen bilim ve felsefe, Avrupa Rönesansı'nın temellerini atacak olan Orta Çağ İslam düşüncesine önemli katkılarda bulunmuştur.

---

⁵⁵¹Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve ve Düşünceler Tarihi*, çev. Ali Berktaş, Kabalcı yayınevi, İstanbul 2003, II/ 303.

Hız. İsa meselesi söz konusu olunca Hıristiyanlık ile Müslümanların Hız. İsa konusunda benzer görüşler ileri sürmelerinin sebeplerinin tarihi arka planına inmek gerekmektedir. Hız. İsa'nın vefatından sonra tebliğ faaliyetlerine devam eden Havarilerin önüne iki engel çıkıyordu; biri Yahudiler diğeri de Roma İmparatorluğunun yetkilileriydi. Aslında Romalı yetkililer de Yahudilerin, özellikle de Ferisilerin baskısıyla yeni mühtedilere zorluklar çıkartıyorlardı. Her yeni dinin ve takipçilerinin başına gelen bu durum sonucunda insanlar yerlerini yurtlarını terk edip hicret etmek zorunda kalıyorlardı. Yeni din mensubu Hıristiyanlar da Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinin dışına çıkmaya başladılar. Bu kaçışın ilk durak yerleri Antakya civarıydı. Daha sonra Suriye (o zamanın adıyla Şam) ve Irak civarlarına yerleşmeye başladılar. Buralarda yaşayan halklarla iyi geçinip onların kısa zamanda Hıristiyan olmalarına vesile oldular. Bu halklar; Babillilerin alt kolları olan Asurlular, Ermeniler, Nebatlılar ve Keldani'lerden oluşuyorlardı. Daha sonra bu halklar iki ana mezhebe bölünüp Nasturiler (Doğu Süryanileri) ve Yakubiler (Batı Süryanileri)'i meydana getirdiler.⁵⁵²

Hıristiyanlık daha sonra Bizans Krallarının ve devletin resmi dini haline gelse de o bölgeden ayrılan halk gittikleri yerlerde Hıristiyanlığı yaşamaya başlamışlar ve oraları vatan edinmişlerdir. Oralarda kalanlar da Constantin'in Hıristiyan olmasıyla baskılardan kurtulmuşlardır. Bundan sonra zaten Hıristiyanlık daha hızlı yayılmaya devam etti.⁵⁵³

Daha sonra; Yemen, Mısır ve Sasani Krallığının olduğu bölgelere de yayılan Hıristiyanlık, çok geçmeden bütün körfeze ve Arap yarımadasındaki kabileler olan; Tağlib, Eyle, Gassan, Kudaa, Dumetu'l- Cendel, Tay ve hatta yarımadanın güneyindeki

---

⁵⁵² Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s.274, 2. Baskı, Ankara, 1993.

⁵⁵³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 42-44. (Tercüme: Fikret Işıltan), Ankara,1981.

Necran'a kadar yayıldı.⁵⁵⁴ Ancak İslamiyet geldiği zamanlarda Özellikle Mekke'de ve civarlarda pek fazla Hıristiyan yoktu. Olanlar da genellikle kölelerdi. Sadece bilinen Varaka b. Nevfel köle değildi.⁵⁵⁵

Hıristiyanların Arapların yaşadığı bölgelere gitmelerinin yanı sıra, Arapların da ticaret vesilesiyle onların yaşadığı bölgelere giderek onlarla tanışmaları ve değişik ilişkilere girmeleri kuvvetle muhtemeldir. İslamiyet'ten önce ve sonra Mekke ve civarından söz konusu bölgelere çok sayıda Arap ve Müslüman gitmişlerdi. Bu gidiş gelişlerden ticari alış verişin yanında kültürel ve inanç noktasında da etkileşim kaçınılmaz bir durumdu. Araplar genellikle Şam bölgesinin kuzeyine, Yemen'e, Irak'a, Fars vilayetlerine, Mısır, Habeşistan, Afrika sahilleri ve hatta Hint bölgelerine kadar gitmekteydiler.⁵⁵⁶

İslâm'ın ortaya çıktığı dönemde Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu ile Sâsânî İmparatorluğu Arap Yarımadası ve çevresinde iki büyük güç olarak varlığını sürdürmekteydi.⁵⁵⁷ Bizans o dönemlerde, Jüstinyen ve daha sonra Herakliyus tarafından yönetilirken iç karışıklıklara maruz kalmıştı. Artık İmparatorluk eski gücünde

---

⁵⁵⁴Cevad Ali, *El- Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, VI, s.632. I-X, Beyrut, 1976-1978

⁵⁵⁵Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, IV B, s. 169,170, Jerusalem, 1938.

⁵⁵⁶İzzet Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı,I*, (Ter. Mehmet Yolcu), Ekin Yayıncılık, İstanbul1998,s. 57,

⁵⁵⁷Corcî Zeydân, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, I, Sad. Mümin Çevik, İstanbul 1976, s. 51-63.

değildi.⁵⁵⁸ Ordu dağılmaya yüz tutmuş, merkezi idare zayıflamış, Süryani ve Kıpti kiliseleri devlete kafa tutmaya başlamıştı.⁵⁵⁹

Bizans hâkimiyeti altında yaşayan Hıristiyanlar, baskılardan çok şikâyetçilerdi. Ancak Fars (Sasani) hâkimiyeti altında yaşayan Hıristiyanlar (genellikle Nasturiler) batıda yaşayanlara göre daha şanslı idiler ve daha çok hoşgörüyü muhataplardı. Ancak onların durumu da pek iç açıcı değildi. Her ne kadar Bizans tarafından Sasaniilere sığınan Nesturiler ve Eflatuncular Yunan'da var olan ilimleri Sasaniilere getirselerseler de, öte yandan Hint ve Çinlilerle olan ilişkilerinden elde ettikleri bilgiler olsa da, bu durumlar onların gerilemesine engel olamadı.

Devletin resmi din anlayışını temsil eden Mecusi Kisra'larının Yahudi, Hıristiyan, Budist, Sabii, Maniheizm ve diğer lokal dinlere ve mezheplere olan baskıları milletin devlete olan aidiyet duygularını zedelemiş ve devleti zayıflatmıştı. Son hanedan III. Yazdigerd (632-651) döneminde ülke buhran ve fitne içerisindeydi.⁵⁶⁰

Hız Muhammed (sav)'in yaşadığı toplumda İslam'dan önce de sonra da tanıdığı bildiği Hıristiyanlar vardı. Mesela Varaka b. Nevfel bunlardan biriydi. Gençlik yıllarında ticaretle uğraşırken karşılaştıkları da vardı; Taif'te Kus b. Saide, Suriye'nin

---

⁵⁵⁸Hasan İbrahim Hasan, *Siyasî, Dinî, Kültürel, Sosyal İslâm Tarihi*, I, 280.(Çev. Sadreddin Gümüş ve İsmail Yiğit), Kayhan Yayınevi, İstanbul 1991.

⁵⁵⁹George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev.Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 103.

⁵⁶⁰Ulaş Töre Sivrioğlu, *"İlk İslâm Fetihleri Ve Sasani Devleti'nin Çöküşü"*, s.399,400. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/9 Summer 2015.

Busra kentinde Rahip Bahîrâ bunlardan bazılarıdır.⁵⁶¹ Kur'an-ı Kerim'in de belirttiği gibi⁵⁶² bu kişilere kendisini yakın hissetmiştir. Onların hepsinin bir olmadığını Kur'an-ı Kerim belirtmiştir.⁵⁶³ Hatta onlarla diyalog kapısını kapatmamış, ortak bir noktada buluşmaya davet etmiştir.⁵⁶⁴ Böyle biri için Kur'an'ın tebliğcisi ve açıklayıcısı olan bir peygamberden onlara karşı farklı; kaba ve öteleyici bir tavır zaten beklenemezdi. Hatta başında Hıristiyan bir kral bulunan Habeşistan'a, Müslümanların hicret etmesini tavsiye etmişti. Daha sonra Habeşistan Necaşisi Ashame'ye İslam'ı tebliğ edip, davet mektubu bile göndermiş ve cevap almıştı. Aynı mektuplardan Mısır Mukavkısı'na ve Doğu Roma İmparatoru Herakleios'a de göndermişti.⁵⁶⁵

Hz. Peygamber'in her yıl Çin, Pers, Hindistan, Sind (Belucistan) gibi doğu bölgelerinden deniz ve kara yoluyla getirilen ticaret mallarının sergilendiği büyük Daba fuarına gittiğini biliyoruz.⁵⁶⁶ Böylece Rasûlullah'ın ve çevresindekilerin diğer milletlerden haberdar olduğu, onların dinleri ve kültürleri hakkında bir kanaat sahibi olabileceklerini anlıyoruz. Sadece ticaret de olmayıp bazı göçlerden kaynaklanan yer değiştirmeler, Kâbe'nin şöhretinin diğer milletler için de ziyarete değer olması ve Yemen, Şam ve Necd bölgelerinden de birçok insanı bu bölgeye çekmektedir. Yine

---

⁵⁶¹İbnu'l-Esîr, Muhammed b. Abdulkerim el-Cezrî, (ö. H.630/M.1251), *el-Kâmil Fi't-Târîh*, II, s.24. Mısır H.1349.

⁵⁶²Maide, 5/82.

⁵⁶³Al-i İmran, 3/113.

⁵⁶⁴Al-i İmran, 3/64.

⁵⁶⁵Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (öl.310/992), *Târîhu't-Taberî (Târîhu'l-Umamem ve'lMukûk)*, II, 644,645, Daru's-Suveydân, Beyrut, t.y.

⁵⁶⁶Muhammed Hamidullah, *İslam'a Giriş*, (Ter. Cemal Aydın), s.8. TDV Yayınları, Ankara 2001.

“misyonerlik, övünmek, hitabette bulunmak, kasideler söylemek” amacıyla da gelenlerin olduğu kayıtlarda mevcuttur.⁵⁶⁷

Arap yarımadası batıdan bir taraftan Etiyopyalılar, diğer taraftan Ortodoks Bizans tarafından reddedilen Ariusçuların, Monofizitlerin ve Nesturîlerin akınına uğradı. Değişik vesilelerle gelen Habeşistanlı Hıristiyanlar aslında bu bölgede çok etkiliydiler. İddialara göre, İsa, Havariyyûn, Nasârâ gibi birçok Etiyopyaca kelime Arapçaya geçmiş ve Kur’an’da da kullanılmıştır. Diğer taraftan Necran da çok önemli Hıristiyan nüfusun olduğu bir yerdi. Hz. Muhammed, Mekke’nin yakınındaki Ukâz Fuarı’nda Necrân’ın HıristiyanPiskoposu Kuss b. Sâide el-İyâdî ile karşılaşmıştı ve onu Monoteizm’i vaaz ederken dinlemişti.⁵⁶⁸

Bir efsaneye göre, Hıristiyanlık, burada esir olarak satılan Faymiyun adlı bir Hıristiyan münzevi aracılığıyla Necran'a tanıtıldı. O zamanlar insanlar bir palmiye ağacına taparlardı. Münzevi ve gece nöbetleriyle tanındı ve bir gün sahibi, Necrân halkının dini adetlerini bırakıp ona uyması için ondan bir mucize göstermesini istedi. Faymiyun, taptıkları palmiye ağacının lanetli olması için Tanrı'ya dua etti, kuvvetli bir rüzgâr geldi ve kökünden söktü ve böylece Necran halkı Hıristiyan oldu.⁵⁶⁹

Müslümanlar başlangıçta Hıristiyanlarla iyi ilişkiler kurmuş, onların da azınlıkta olmalarından dolayı iki topluluğu karşı karşıya getirecek bir olay meydana gelmemişti. Fetihlerle beraber doğuda yaşayan Hıristiyanların hemen hemen tamamı Müslüman

---

⁵⁶⁷Derveze, I, s. 180.

⁵⁶⁸Irfan Shahid, “İslam ve Doğu Hıristiyanları: Mekke Miladi 610-622”, (çeviren Zekiye Sönmez), Dini Araştırmalar, Ocak-Haziran 2017, Cilt : 20, Sayı: 51, ss.187 - 210

⁵⁶⁹Taberi, *Tarık’ul- Rusul ve ’l- Muluk*, s.434,435. Beyrut, 1991.

hakimiyetine girdi ve kıyas edilemeyecek kadar rahata kavuştular. Büyük bir kısmı en ufak bir baskı olmadan İslamiyet'i seçti⁵⁷⁰ ancak seçmeyenler de özgürce yaşamlarını devam ettirdiler. Böylece Arap yarımadasında İslam'ın ilk yıllarında, Yahudilik, Sabiilik, Zerdüştilik, Hıristiyanlık, Haniflik ve putperestlik birlikte varlığını sürdürüyordu.⁵⁷¹

Yukarıda da belirtildiği gibi, Müslümanlar, gerek Mekke'deki Hıristiyanlar ile gerekse Necran Hıristiyanları ile daha ilk günlerden itibaren ilişki içerisinde olmuşlar ve güzel geçinmişlerdir. Tâ ki bu iki din mensubunu karşı karşıya getiren ilk önemli olay, İslam Peygamberi'nin gönderdiği elçinin Hıristiyan emir Şurahbil tarafından öldürülmesi üzerine meydana gelen Mute ve Tebük gazveleri olmuştur. Hudeybiye anlaşması, bir bakıma İslam'a yönelik Arap düşmanlığını sona erdirmişti. Daha sonra bazı münferit veya mahalle çatışmaları olduysa da ciddi sonuçları olmamıştır.⁵⁷²

2.1-Müslüman-Hıristiyan İlişkilerinin Hz. İsa Tasavvuruna Yansımaları

Müslüman-Hıristiyan ilişkileri, tarih boyunca farklı dönemlerde ve coğrafyalarda değişiklik göstermiştir. Nitekim, İsa Mesih'in İslam'da da önemli bir peygamber olarak kabul edildiği bilinmektedir. Tarihsel süreçte Müslüman-Hıristiyan ilişkilerini ele aldığımızda Haçlı Seferleri, Endülüs'te yaşananlar ve Osmanlı

---

⁵⁷⁰LeventÖztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, Ensar Yayınları, I. Basım, İstanbul, 2012,s.78.

⁵⁷¹EyüpBaş, *İslâm'ın İlk Döneminde Müslüman Yahudi İlişkileri*, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 16-18.

⁵⁷² SabriHizmetli, *İslam Tarihi*, (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar), AÜİF Yayınları,Ankara,1991,s ???

İmparatorluğu'nun Avrupa devletleriyle olan münasebetleri gibi önemli olaylar karşımıza çıkmaktadır. Bu olaylar, hem iki dinin mensupları arasındaki etkileşimi artırmış hem de bazı dönemlerde olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Habeşistan kralı Necaşi, Müslümanlar ve müşrik temsilcileri arasında geçen konuşmaların yer aldığı bu rivayette, Necaşi Müslümanlara Hz. İsa ve annesi hakkında ne düşündüklerini sorar. Müslümanlar, Hz. İsa'nın Allah'ın kendisine hiçbir erkek eli değmeyen Hz. Meryem'e ilkâ ettiği ruhu ve kelimesi olduğunu söylerler. Necaşi ise bu inancın kendi inançlarıyla neredeyse aynı olduğunu belirtir ve Peygamberimizin, Hz. İsa'nın müjdelediği peygamber olduğunu söyler.⁵⁷³

Bu konuşmada “Bir kişinin Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Onun kulu ve elçisi olduğuna, İsa'nın da Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna, Meryem'e attığı bir kelime ve kendinden bir ruh olduğuna, cennet ve cehennemin gerçek olduğuna şahitlik etmesi durumunda, Allah'ın onu cennetine sokacağı belirtilmektedir.”⁵⁷⁴ Aynı içeriğe sahip rivayetler mevcuttur.⁵⁷⁵

Müslümanların fetih hareketleriyle Kudüs, Suriye, İran, Irak ve Mısır gibi değişik inanç, din, kültürlerin Müslüman beldelerine katılması, Müslümanların zorunlu olarak bu din, kültür ve inanışlarla karşılıklı ilişki ve etkileşim içerisine girmesine sebep olmuş, bu birliktelikler doğrudan ya da dolaylı olarak düşünce hayatına da yansımıştır.

---

⁵⁷³Tayâlisî, *Müsned*, s. 46; Said b. Mansûr, *Sünen*, II, 227-228; *Ahmed b. Hanbel*, I, 461.

⁵⁷⁴Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 314; *Buhârî*, “Enbiyâ”, 47; *Müslim*, “Îmân”, 46; *Bezzâr*, *Müsned*, II, 130, 131, 142; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 277-278, 331. Ayrıca bkz.: İbn Hibbân, *Sahih*, I, 437.

⁵⁷⁵İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, VII, 350; Abd b. Humeyd, *Müsned*, s. 193; *Ebu Dâvûd*, “Cenâiz”, 56.

Bu bölgelerde Yahudilerin yanında daha çok Hıristiyanların olması bu din mensuplarıyla ilişkiyi zorunlu kılmıştır. Hıristiyanların, her şeye rağmen Ehl-i Kitap içerisinde kendilerine en yakın gördükleri gruplardı.⁵⁷⁶ Bu durum Hıristiyan inanışlarına olan ilgiyi arttırmış, Hıristiyanlarla dostane ilişkiler kurulmasına sebep olmuştur.⁵⁷⁷

Hıristiyanlar, Müslümanlar tarafından fethedilen ülkelerde diğer dinlerle birlikte geniş bir özgürlük alanı tanınmıştır ve pek çok Hıristiyan, Emevî ve Abbasî saraylarında doktor, mütercim ve idareci olarak görev yapmıştır. Ancak, inanç sistemlerini savunma ihtiyacı, diğer inançları eleştirerek kendi haklılıklarını ortaya koymayı kaçınılmaz kılmıştır. Bu ihtiyaç, İslam toplumunda yaşayan Hıristiyan din adamlarıyla Müslüman ilahiyatçılar arasında dinî tartışma ve münazaralara sebep olmuştur. Bu tartışmaların sonucunda, Hıristiyanlık hakkında çarmih, kefarete ve ruhbanlık gibi pek çok anlayışa eleştiriler yöneltilmiştir.⁵⁷⁸ Kur'an, Hıristiyanları Ehl-i Kitap olarak kabul eder ve özel bir statüye sahip olduklarını belirtir. Ayrıca, onları "inananlara sevgi bakımından en yakın dini grup" olarak tanımlar.⁵⁷⁹

Hıristiyan teolojisine yönelik eleştiriler tartışılmış⁵⁸⁰ ve bu tartışmaların karşılıklı davet mektupları ve reddiye literatürüyle çeşitlendiği belirtilmektedir.⁵⁸¹ Müslüman

---

⁵⁷⁶ Mustafa Ünal, “Kur’an’da Hıristiyanlara Yönelik Teolojik Eleştirilerin Fenomenolojisi”, *Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları*, Ankara, 2004, s. 213-228.

⁵⁷⁷ Geniş bilgi için bkz., A. Guillaume, "Theodora Abu Qurra as Apologist", *Muslim World*, XV, (1925), ss. 42-51.

⁵⁷⁸ Nisa/157-159; 57.Hadid/27; Krş.,Matta: 27/27-50; Markos: 15/16-37; Luka: 23/26-46; Yuhanna: 19/17-31; Petrus: 2/22-23.

⁵⁷⁹ Maide, 82.

⁵⁸⁰ Şaban Kuzgun, “Kur’an-ı Kerim’e Göre Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar”, *Asrımızda Müslüman Hıristiyan Münasebetleri*, İstanbul, 1993, s. 61-79.

ilahiyatçıların, Hıristiyanlığın monoteizmle çelişen yönleri üzerinde durdukları ve Hz. İsa'nın ulûhiyeti, teslis, inkarnasyon, çarmıh, kefarete ve tebşirat gibi temel meseleleri tartıştıkları bilinen bir gerçektir. Hıristiyan ilahiyatçıların ise Hz. Muhammed'i sahte bir peygamber olarak göstererek Kur'an'ın vahiy mahsulü olmadığını ispatlamaya çalıştıkları rivayet edilmektedir.⁵⁸¹ Bu iddiaların ilk olarak Yuhanna ed-Dımeşkî tarafından ortaya atıldığı ve daha sonraki dönemlerde de reddiyelerde tekrarlandığı yönünde haberler mevcuttur.

İlişki ve etkileşim biçimi, daha sonrasında, Oryantalistler tarafından şu şekilde temellendirilmiştir: "İslam, Hıristiyanlığın etkisi altında geliştirilmiş sahte bir inanç sistemidir." İslam'ın Hıristiyanlığın çarpık bir dalı olarak görülmesinin doğal bir sonucu olarak birçok oryantalist, Kelam'ın da Hıristiyan teolojisinin etkisiyle bir disiplin haline dönüştüğünü savunmaktadır. Müsteşrikler, Müslüman Kelamı üzerindeki Hıristiyan etkisinin özellikle serbest irade, kader ve Halku'l-Kur'an konularında gözlemlendiğini savunarak, bu etkinin yalnızca bazı düşüncelerin benimsenmesine değil, inançların

---

⁵⁸¹ Arthur Jeffery, "*Ghevond's Text of the Correspondence Between Umar II and Leo III*", *The Early Christian-Muslim Dialogue*, ed., N. A. Newman, Pennsylvania, 1993, ss. 57-131; Sabire Abay, *Müslümanlarla Hıristiyan lar Arasındaki Teolojik İlişkilerin İlk Döneminde Abdülmesih elKindî'nin Abdullah b. İsmail el-Hâşimî'ye Reddiyesi Örneği*, (AÜSBE, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ankara, 2002.

⁵⁸² Saint John of Damascus, *Writings*, trans., by., Frederic H. Chase, New York, 1958, s. 153163; a.mlf., "The Discussion of a Christian and a Saracen", trans., John W. Woorhis, *Muslim World*, XXV, (1935), ss. 266-273; Ali Erbaş, "*Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyan ların İslâm'a ve Müslümanlara Bakışı*", *İlam Arş. Der.*, C.III, sy. 1 (Ocak-Haziran 1998), ss. 117-152.

oluşumu sürecinde izlenen yöntemde de belirgin bir Hıristiyan tesiri olduğunu iddia etmişlerdir.

Kelâm, İslam'a özgü bir ilimdir ve kaynağını Hıristiyan teolojisiyle ilişkilendirme çabaları vardır. Batılı düşünürler, Kelâm teriminin kökenini tartışmıştır. Bu çalışma, erken dönem Kelâm tarihini ele alarak, Hıristiyan teolojisinin Kelâm üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sayede Kelâm'ın özgünlüğüyle ilgili iddiaların anlam ve değeri belirlenebilir. Erken dönem, H. III. asrın sonlarına kadar olan tarihî süreci ifade etmektedir.

2.2-Hıristiyanlık İnancına Karşı Hadislerde Geçen Uyarılar

Müslümanlar, Kur'an'da inanç meselelerine dikkat çekici bir biçimde uyarılır. Bu konu hadis kaynaklarında da ele alınmıştır. Hz. İsa'ya yönelik sevgide aşırıya gidildiği ve Hz. İsa ile annesinin ilâh kabul edildikleri ifade edilir; Hıristiyanların kendi itiraflarında "Allah'ın oğlu Mesih İsa'ya tapıyorduk" sözleri bulunur. Hz. İsa'nın utancını dile getiren "Ben, Allah terk edilip kendime tapınılan bir kişi değilim." cümlesi de bu konuyla bağlantılıdır. Hz. İsa'nın "Allah'ın oğlu" olarak kabul edildiği belirtilir. Bir hadiste şöyle denir: "Hıristiyanlar, Meryem'in oğlunu yanlış bir şekilde övdükleri gibi siz beni de övmekte aşırıya gitmeyin! Unutmayın ki ben sadece Allah'ın kuluyum, bana 'Allah'ın kulu ve Elçisi' diye hitap edin!" şeklinde uyarıda bulunulur.⁵⁸³

---

⁵⁸³Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, XI, 273; Tayâlisî, *Müsned*, s. 6; Abdurrezzak, *Musannef*, V, 439-445; Humeydî, *Müsned*, I, 16; Ahmed b. Hanbel, I, 23, 24, 47, 55; Dârimî, "Rikâk", 68; *Buhârî*, "Enbiyâ", 48, "Hudûd", 31; Bezzâr, *Müsned*, I, 299-303; Ebu Ya'lâ, *Müsned*, I, 142.

Hz. Ali şöyle anlatır: Resulululah bir gün beni çağırıldı ve şöyle buyurdu: “*Seninle Hz. İsa arasında bir benzerlik noktası var ki; Yahudiler ona olan nefretlerini çok çirkin bir iftiraya vardırırdı, Hıristiyanlar da aşırı sevgileriyle ona beşer üstü bir konum biçmeye kalktılar.*” Hz. Ali devamla şöyle der: “Aman dikkat! Benim hakkımda da iki grup insan helâk olur; bana olan sevgilerinden ötürü bende olmayan özellikleri bana isnad edip beni sevmeye aşırıya kaçanlar, bir de bana olan nefretlerini bana çok çirkin iftira atmaya kadar götürenler.”⁵⁸⁴

Ebu Hureyre der ki: “Allah o gün, ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, beni ve annemi Allah’tan başka birer ilah ittihaz edinin dedin?” ayetindeki soru karşısında: “Allah, şu ayetin tamamını İsa’ya (çıkış yolu olarak) telkin etti: “Seni tenzih ederim, hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz...”⁵⁸⁵

Kıyamet günü bir görevli: “Her ümmet neye ve kime tapıyorsa peşine düşsün!” diye ilan eder: Bunun üzerine Allah Teâlâ’dan başka şeylere, putlara ve heykellere tapa gelen ne kadar müşrik varsa, onlardan hiç biri geri kalmaksızın Cehenneme dökülürler. Artık gerek iyiden vegerekefacirden, gerek Ehl-i Kitap bakiyelerinden ortalıkta Allah’a tapanlar dışında kimse kalmayınca, Yahudilerden sonra Hıristiyanlar çağrılır, onlara da: “Siz kime kulluk ederdiniz?” diye sorulur. Onlar da: Allah’ın oğlu Mesih İsa’ya ibadet

---

⁵⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 160; Bezzâr, *Müsned*, III, 12; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, V, 137. Ayrıcabkz.: Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, III, 281; EbuYa’lâ, *Müsned*, I, 406; Hâkim, *Müstedrek*, III, 132.

⁵⁸⁵ *Tirmizî*, “TefsîruSûre”, (5) 22; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 340.

ediyorduk, derler. Onlara da:“Yalan söylediniz. Allah hiç bir eş ve hiç bir oğul edinmedi”, denir.⁵⁸⁶

Hız. Aişe'nin kardeşi olan Tufeyl b. Sahbera, rüyasında Hıristiyan olduklarını öğrendiği bir grup insanla karşılaşır. Bu durum üzerine Tufeyl, "Keşke Hız. İsa'yı Allah'ın oğlu zannetmeseniz" şeklinde bir ifade kullanır. Grup ise, "Siz de Allah'ın ve Muhammed'in dilediği demeseniz keşke" şeklinde cevap verirler. Sabahleyin Tufeyl, karşılaştığı insanlara rüyasından bahseder ve sonrasında Hız. Peygamber'e de anlatır. Ancak Hız. Peygamber, rüyayı başka kimseye anlatıp anlatmadığını sorar ve Tufeyl de anlattığını söyler. Bunun üzerine Hız. Peygamber, namazın ardından bir hutbe okuyarak "Allah'ın ve Muhammed'in dilediği" ifadesini yasaklar ve "Allah'ın dilediği, sonra Muhammed'in dilediği" ifadesinin kullanılmasını emreder.⁵⁸⁷

İslam düşüncesinde ve inanç konularında Hıristiyan etkilerinin olduğu sürekli olarak tartışılan bir konudur. Müslümanların Hıristiyan kültürü ile tanışmaları temelde

---

⁵⁸⁶Tayalisi, Buhârî ve Müslim nakletmiştir.Tayâlisî, *Müsned*, s. 289; *Buhârî*, “TefsîruSûre”, (4) 8, “Tevhîd”, 24; *Müslim*, “İmân”, 302.Ayrıca bkz.:İbnHibbân, *Sahîh*, XVI, 377-380.

⁵⁸⁷Dârimî, Bezzâr ve EbuYa'lâ rivayetleri özet bir şekildedir ve Hız. İsa ile ilgili kısım yoktur.339338 Ma'mer b. Râşid, *Câmi*, XI, 28; İbnEbuŞeybe, *Müsned*, II, 165; *Ahmed b. Hanbel*, V, 72.Ayrıca bkz.:Tahâvî, *ŞerhuMüşkil*, I, 219; İbnHibbân, *Sahîh*, XIII, 32; Taberânî, *el-Mu'cemü'lkebir*,VIII, 324, 325; Hâkim, *Müstedrek*, III, 523; İbnAbdülberr, *İstîâb*, II, 757. Bkz.:Dârimî, “İsti'zân”, 63; Bezzâr, *Müsned*, VII, 251; EbuYa'lâ, *Müsned*, VIII, 118. Aynı hadisenin Huzeyfe b. el-Yemân'dan özet bir şekilde nakledilen ve Hız. İsa ile ilgili kısmın olmadığı diğer bir rivayet için bkz.:*Ahmed b. Hanbel*, V, 393; *İbnMâce*, “Keffârât”, 13; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 244; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, IV, 363.

Nesturî Hıristiyanlarına genel olarak ise Yunan'a dayandırılmakta olup bunun da Süryaniceye çevrilen yunan eserlerinin olduğu belirtilmektedir. Bu etkileşim sayesinde Hıristiyanların İslam Medeniyetine etki ettiği de iddia edilmektedir.

Hz. İsa'nın nüzulü konusu inanç ile ilgili bir mesele olduğu için burada İslam kelamının konuyu nasıl ele aldığına kelam ilminin oluşum süreci ile birlikte verilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Kelam ilminin oluşumunda önde gelen kelam bilginleri süreç içerisinde etkili olmuşlar ve Hz. İsa'nın nüzulü konusunda görüş belirtmişlerdir. Çünkü İslam mezhepleri Şia da dâhil olmak üzere Hz. İsa'nın dönüşü konusuna önem vermektedir. Bu arada dikkat çeken husus ise Hz. İsa'nın dönüşü konusunun iki konu ile birlikte ele alındığını belirtmek gerekmektedir. Birincisi İslam'da beklenen Mehdi konusu, ikincisi ise Hz İsa'nın dönüşü ile son peygamberin kim olacağı meselesidir. Kelamcılar Nüzul meselesini bu iki boyuttan tartışma konusu yapmışlardır.

İslamiyet'in erken dönemlerinden itibaren siyasî vefikri tartışmalar sonucunda pek çok konu ortaya çıkmış vedaha sonraki süreç içerisinde de bunlardan bazıları düşünce sistemine dönüşmüştür.⁵⁸⁸ Öyle ki Hz. Peygamber'in sağlığında tartışma konusu olan konularda sorun kaynağından çözülmüyordu. Ancak, Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte Müslümanlar karşılaştıkları problemleri kendi aralarında çözmek

---

⁵⁸⁸ W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, Çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara 1991, s. 233; İrfan Abdülhamid, *İslâm'da İ'tikâdî Mezhebler ve Akâid Esasları* (çev. M. Saim Yeprem), İstanbul 1994, s. 134; Şaban Ali Düzgün-Muammer Esen-Mahmut Ay, *Sistematik Kelâm* (ed. Ahmet Akbulut), Ankara 2005, s. 5, 15; Ömer Aydın, "Kelâm-Mantık İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2003, S. 7 ,s. 1.

zorunda kalmışlardı. Müslümanlar bu yeni duruma alışmada ve ortaya çıkan yeni sorunlara çözümler üretmede zorluk yaşadılar.⁵⁸⁹

Hız. Peygamber döneminden sonra farklı yorumların ortaya çıkması son derece normal bir süreçtir. Başlangıçta, o dönemde nasları anlama ve yorumlama şekli farklıydı. Kur'an, Arap toplumuna indirilmiş ve Arapça yazılmıştır. Ancak İslam'ın yayılmasıyla birlikte, Arap olmayan birçok insan İslam dinini kabul etmiştir. Bu durumda bazı kişilerin nasları anlama ve yorumlama şekilleri değişti ve bu da yorum farklılıklarına yol açtı. Ayrıca, o zamanlar bazıları sadece yüzeysel olarak nasları yorumladığından dolayı te'vil yapmanın mümkün olmadığına inanmışlardır. Bu anlayış da Kur'an'a dayalı yorum farklılıklarına katkıda bulunmuştur.⁵⁹⁰

Kur'an ayetleriyle ilgili yapılan ilk incelemelerde, iki ayrı yaklaşım belirgin hale gelmiştir. Bunlar, akıl kullanmayı reddeden selefi anlayış ve akli öne çıkaran Mu'tezili anlayıştır.⁵⁹¹ Peygamber sonrası ortaya çıkan sorunlar, sadece naslara dayalı olarak çözülmeye çalışılmamış; nasları desteklemek amacıyla akli ve mantıki kanıtlara da başvurulmuştur.⁵⁹²

Hız. Osman döneminde Abdullah b. Sebe, Hız. Ali'nin ölümü sonrasında onun hala hayatta olduğunu ve kıyamet gününden önce geri döneceğini ve adaleti

---

⁵⁸⁹Ebu Mansûr Bağdâdî; Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-firak*(thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), Kahire ts., s. 225-230.

⁵⁹⁰Yasin Ceylan, *Theology and Tafsîr in The Major Works of Fakhr Al-Dîn Al-Râzî*, ISTAC, Kuala Lumpur 1996, s. 86.

⁵⁹¹İbn Haldûn, Ebu Zeyd Veliyyüddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed el-Mağribî, *Mukaddime* (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 1983, II, 1093-1113.

⁵⁹²Ramazan Altıntaş, *İslâm Düşüncesinde İşlevsel Akıl*, İstanbul 2003, s. 13.

sağlayacağını iddia etmiştir. Bu fikir Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olan Mesih/Mehdi inancıyla birlikte İslam düşüncesine de girmiştir. Bazı Şiiler tarafından benimsenen bu görüşler nedeniyle "ric'at" akidesinin ortaya çıktığı söylenmektedir. Oysa Abdullah b. Sebe'nin aslında var olup olmadığı tartışmalıdır. Ne var ki, bu fikirler yaklaşık 50 yıl içinde İslam kültüründe yer edinmiştir. Muaviye b. Ebu Süfyan'ın ölümünden sonra Yezid'in halifeliği ile başlayan süreçte "mehdi" kelimesi kullanılmaya başlanmıştır ve bu da "İslam'ı aslı hüviyetine kavuşturacak olan beklenen lider" anlamına gelmiştir. Abdullah b. Zübeyr'in "ıslah amaçlı halifelik iddiası" da gelecekteki Mehdi düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuştur.⁵⁹³

Kelamcılar, İslam öncesi dönemde insanların ilgilenmiş oldukları konuları da incelemeye almışlardır.⁵⁹⁴ Allah'ın nitelikleri, öz nitelik ilişkisi, Kur'an'ın yaratılışı ve ezeliliği, ilahi takdir ve özgür irade, Mesih, Mehdi, Hz. İsa'nın inişi gibi konular kelimelerin ana tartışma konularıdır. "Kelâm" terimi ilk olarak Abbasi hükümdarlarından Halife el-Me'mun döneminde Mu'tezile tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Konu ilk kez Harun er-Reşid'in (170-193/786-809) hilafeti döneminde Hz. İsa'nın ikinci gelişi meselesi inanç konusu olarak tartışmalara dahil edilmiştir.

İslam düşünce tarihi içerisinde en önemli fikri hareketlerden biri olan Mu'tezile'nin, Hz. İsa'nın inişi konusu hakkında farklı görüşler ileri sürdüğü bilinmektedir. İlk dönem Mu'tezili alimler bu anlayışı reddetmiştir, ancak daha sonraki süreçte konuyla ilgili teviller yapılmıştır. Konunun kelamcıların hadislere yaklaşımıyla birlikte değerlendirilmesi, burada İslam öncesi kültürlerin etkisiyle müdahale etme isteğinin bir cevap olduğunu düşündürmektedir.

---

⁵⁹³Yusuf Akbaş, *Kuran'da Hidayet Teolojisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi. Ankara 2020. s.17.

⁵⁹⁴ Ahmet Emin, *Fecru'l-İslâm*(trc. A. Serdaroğlu), Ankara 1976, s. 206.

Nüzulü İsa konusu, hadis metinlerinde yer alan şekliyle tartışma konusu olmuştur. İslam'ın itikadi yönünü koruma amacıyla yapılan yorumlar ve felsefi düşüncelere karşı çıkışlar ise ikinci aşamayı oluşturur. Bu dönemde, Hz. İsa'nın son peygamber olarak gelip gelmeyeceği de tartışılmıştır ve Gazzali gibi kelam önderlerinden biri olan önemli temsilciler tarafından Nüzulü İsa konusu kabul edilmiştir.

Mâtürîdî'ye göre, Rasûl'ün haberi onun doğruluğuna kesin delil bulunmasından dolayı zorunlu bilgi ifade eder. Rasûl'den haber nakledenlerin haberi ise yalan ve hataya açıktır. Zira onların doğruluklarına bir delil bulunmadığı gibi masum da değildir.⁵⁹⁵ Mâtürîdî'ye göre âhâd haber, kıyas ve içtihadın uygulanabileceği ameli bilgide olmalıdır. İtikâdî bilgide ise Kitap ve mütevâtir haber gerekir.⁵⁹⁶ Hz. İsa hakkındaki rivayetlerde bu minvalde değerlendirilmelidir.

Müslüman olmanın temel şartı, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaktır. Gerçekten de Kur'an'da imanın zorunlu olduğu belirtilmekte, sadece inanan kişilerin cennete girebileceği ifade edilmekte, küfür ve şirk ise yanlış bir yol olarak nitelendirilmektedir.⁵⁹⁷ Bu durumdaki kimselerin ahirette cezalandırılıp cehennemde kalacakları bildirilmektedir.⁵⁹⁸ "Allah'a ortak koştukları şeyler hakkında hiçbir kanıt indirmediikleri için; inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız. Onların barınağı

---

⁵⁹⁵ Matürîdî, Ebu Mansûr, *Kitâbu't-Tevhîd*, Thk. F.Huleyf, Beyrut, 1970, 8.

⁵⁹⁶ Hanifi Özcan, *Matürîdî'de Bilgi Problemi*, İstanbul, 1998, 87; Krş. Matürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'an*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Medine Böl. Yazma No: 180, vr. 701b.

⁵⁹⁷ et-Tâlâk 65/11.

⁵⁹⁸ Bakara 2/28, 217; Âl-i İmrân 3/131, 136, 150; en-Nahl 16/22; el-Fetih 48/13; Hâkka, 69/33.

cehennemdir. Zalimler için ne kötü bir yerdir orası."⁵⁹⁹ İfadesiyle insanlar doğrudan sorumlu tutulmaktadır. Bu bağlamda Hz. İsa ve onunla ilgili anlatılanlar konusunda Müslüman bireylerin sorumluluk düzeyi tamamen tartışmalı bir mesele halini almaktadır. Herkesin bu tür bir açıklamanın ardından bu durumu inkâr etmesi olanaksız hale gelmektedir.

Hz. İsa'nın inişi konusu tartışılırken, Mutezile'nin özgürlükçü görüşlerine sıklıkla başvurmak gereklidir. Mu'tezilî kelamcılar İlahi sıfatlar konusunda Müşebbihe ve Mücessime'ye karşı teşbih ve tecsimi reddederken, tenzih esasını kabul ederler. Ayrıca insan özgürlüğünü Tanrısal güç karşısında adalet kavramına dayanarak açıklarlar. Bu nedenle Mu'tezile, bir dizi prensibe dayalı bir düşünce sistemi oluşturmuştur. Ehl-i Sünnet kelamcılarında Eş'ari ise Bakillani tarafından Kur'an'da "delilin butlanı medlulün butlanını da gerektirir" şeklinde açıklandığı gibi delilleri temellendirme yolunu tercih etmiştir. Kelam ilmine ait konuların doğrulanması ve açıklanmasında, "kıyasu'l-gayb ale'shahid", "nazar ve istidlal", "ilzam" yöntemleri de kullanılmaktadır.⁶⁰⁰

Arapça'ya çevrilen felsefi eserlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, kelam ilmi klasik felsefe metotlarından yararlanmaya başladı. Bu dönem, İslam dünyasında İsa ile ilgili haberlerin yaygınlaştığı bir zaman dilimi olarak da özellikle Harun Reşid döneminde gerçekleşti.⁶⁰¹

---

⁵⁹⁹Al-i İmrân 3/151.

⁶⁰⁰Ali Sami en-Neşşâr, *Menâhicü'l-Bahs İnde Müfekkiri'l-İslâm Ve İktisâfü'l-Menâhici'l-İlm Fi'l-Âlemi'l-İslâmî*, Beyrut 1984, s.132-140.

⁶⁰¹Gazzâlî, *el-Münkız*, s. 40-41.

2.3-Tercüme Faaliyetlerinin İnanç Konularına Etkisi

İslam dünyasında tercüme faaliyetlerinin inanç konularına etkisi, tarihsel süreç boyunca önemli bir rol oynamıştır. Bu faaliyetler, İslam kültür ve bilimine katkı sağlamanın yanı sıra, farklı kültürlerle etkileşime girerek dinî anlayışın genişlemesini de sağlamıştır. Tercüme faaliyetleri sayesinde, İslam dünyası diğer medeniyetlerin bilgi birikimi ve düşünce sistemleriyle tanışmış ve bu sayede kendi inançlarına yeni yorumlar getirebilmiştir. Özellikle Orta Çağ döneminde yaklaşık 8. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasında gerçekleşen çeviri hareketleri, İslam alimlerinin Yunan, Hint ve Pers kaynaklarını Arapçaya çevirerek İslam biliminin temellerini atmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra, tercüme çalışmaları sayesinde İslam dünyası içerisinde dinî ve felsefî tartışmalar da yaşanmıştır. Farklı kültür ve düşünce sistemlerinden gelen metinlerin incelenmesi sonucu ortaya çıkan yeni görüşler, bazen mevcut inanç sistemine uyumlu bulunurken bazen de reddedilmiştir. Bu durum, İslam düşüncesinde sürekli bir gelişim ve yenilenmeye yol açmıştır.

Tercüme faaliyetlerinin İslam dünyasındaki inanç konularına etkisi, aynı zamanda farklı dinî düşüncelerin ve mezheplerin oluşumuna da katkı sağlamıştır. Özellikle İslam düşünürleri arasında yapılan tartışmalar, bu alandaki çeşitliliğin ve zenginliğin artmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda tercüme çalışmalarının önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Tercüme çalışmaları özellikle Arapça'dan diğer dillere ya da diğer dillerden Arapça'ya yapılan eserlerin çevirisiyle başlamıştır. Bu çeviriler sayesinde, İslam dünyası ve özellikle Orta Doğu ülkeleri Hıristiyanlıkla ilgili metinlere kolayca erişebilmiştir. Aynı şekilde, Hıristiyan dünyası da İslam kültürünü daha iyi tanımak için bu eserlerden faydalanmıştır. Ayrıca, tercüme faaliyetleri sayesinde İslam dünyasındaki

Hıristiyanazınlıkların da dini haklarını korumaları ve kendi inançlarına göre yaşamaları kolaylaşmıştır. Bu durum, İslam toplumunda hoşgörünün yayılmasına katkıda bulunmuştur.

İslam düşüncesi, çeviri faaliyetlerinin önemli bir etkisi sayesinde yabancı düşüncelerle etkileşime girmiştir. Hatta İslam düşüncesinin Farsça, Süryanice ve özellikle Yunanca'dan Arapça'ya yapılan çeviriler aracılığıyla yabancı kültürlerden gerçek anlamda etkilendiğini belirtebiliriz. Abbasiler döneminde Me'mun tarafından Bagdat'ta Beytü'l-Hikme'nin yaklaşık 832 yılında kurulmasıyla başlayan çeviri hareketleri sayesinde Müslümanlar, Aristo ve Platon gibi Yunan filozoflarının felsefelerine aşina hale gelmiştir.

İlk dönem Müslümanları, dinî ve edebî eserlerin tercümesine ihtiyaç duymadan sağlam bir zihniyete sahip olduklarına inanıyorlardı. Ancak felsefi disiplinlere ait eserleri tercüme etmek zihinlerini geliştirmeleri için gerekli görülüyordu.⁶⁰²

Müslümanlar, Grek düşüncesini özellikle entelektüel bir uğraş olarak değerlendirmişlerdir ve onun bilimsel ve akademik boyutuna büyük önem vermişlerdir. Ancak, bu felsefenin dini yönü pagan kökenli olduğu için İslam toplumunda pek kabul görmemiştir. Yunan mitolojisi ise politeizmin bir formu olarak görülerek, İslam'ın tektanrılı inancıyla uyumsuz bulunmuştur. Hıristiyan dogmatizminde merkezi bir konuma sahip olan inkarnasyon ve Pisagorasçı ya da Budacı ruh göçü inancı da İslami düşünceyle tutarsızlık gösterdiği için Müslümanlar tarafından göz ardı edilmiştir.⁶⁰³

Tercüme hareketlerinin ilk dönemlerinde, İslam filozofları ve Kelâmcılar arasında mantık ilmine özel bir ilgi olduğu görülmektedir. Kelâmcılar, diğer din

---

⁶⁰²Bayrakdar, *a.g.m.*, s. 29.

⁶⁰³ Bekir Karlığa, *İslâm Düşüncesi'nin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul, 2004, s. 234.

mensuplarına karşı mücadele etmek için Yunan mantığını bilmek gerektiğini düşünmüşlerdir.⁶⁰⁴Tercüme hareketlerinden sonra, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki tartışmalarda Aristo felsefesi ve mantığı ortak bir zemin olmuştur.⁶⁰⁵

Kelâmcılar, İslam dışındaki din ve kültürlerden veya Yunan felsefesinden yararlanmanın bir dezavantajı olmadığına inanmışlardır.⁶⁰⁶

İnsanlar elde ettikleri bilgi ve yöntemleri Kur'an'daki anlayışa uygun şekilde yorumlama çabası içinde olmuşlardır. Etkilenme sadece itikadın oluşmasına değil, ispatlanmasına da yöneliktir. Bu durum, insanların düşünce ve inançlarını sürekli olarak geliştirme ve güncelleme ihtiyacı duyduklarını göstermektedir. Yeni bilgi ve yöntemlerin elde edilmesiyle, İslam düşüncesinde değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Bu süreçte, farklı kültür ve medeniyetlerle etkileşim içerisinde olan Müslümanlar, kendi inanç sistemlerini daha sağlam temellere oturtarak, çağının gerekliliklerine uygun bir şekilde yaşamayı hedeflemektedirler.

Aristoteles, birçok farklı alanı kapsayan felsefe çalışmaları yapmıştır. Bu alanlar arasında mantık, epistemoloji, meteoroloji, fizik, biyoloji, psikoloji, metafizik, ahlak ve siyaset yer almaktadır. Lyceum'da bulunan diğer filozoflar da Meşşâî geleneğini oluşturmuşlardır. Büyük İskender'in etkisiyle ortaya çıkan Helenizm akımı sayesinde Aristoteles'in düşünceleri Mısır, Mezopotamya ve İran gibi bölgelere de yayılmıştır. Meşşâîlik geleneği içinde iki ana eğilim gözlemlenmiştir ve Aristoteles'in felsefesi

---

⁶⁰⁴Ö. Aydın, *a.g.e.*, s. 5-6.

⁶⁰⁵Seppo Rissanen, *Theological Encounter of Oriental Christians with Islam During The Early Abbasid Rule*, Abo, 1993, s. 76.

⁶⁰⁶Aydınlı, *a.g.m.*, s. 32.

Platoncu, Pisagorcucu ve Stoacı unsurlarla harmanlanarak Yeni-Pisagorculuk veya Yeni-Platonculuk gibi akımlarla birlikte ele alınmıştır.⁶⁰⁷

Hız. Peygamber'in vefatından sonra İslamiyet, farklı kültürler ve düşüncelerle fetih yoluyla karşılaştı. Bu etkileşim, Abbasiler döneminde büyük bir çeviri çalışmasına sebep oldu ve sonuçta Doğu ve Batı'nın önemli fikir hareketleri İslam dünyasına aktarıldı.⁶⁰⁸ İslam düşüncesindeki Yunan etkisi, İskenderiye yoluyla Helenistik felsefe ve Hıristiyanlaşmış Yunan felsefesi ile ilişkilidir. Atina Okulu'nun dağılmasından sonra filozoflar İskenderiye'ye veya Suriye'ye göç ederek, Platon ve Aristoteles'in eserlerini açıklayarak Hıristiyanlaşmış Yunan felsefesini oluşturdular. Bu eserler Yunanca yazılmış ve daha sonra Süryanice ve Aramice'ye çevrilmiştir. Bu çeviriler de İslam felsefesini etkileyen eserler olarak kabul edilmiştir.⁶⁰⁹

Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki polemikler, her iki teolojik sistem arasında erken dönemde karşılıklı etkileşim olduğunu göstermektedir. Her iki din de birbirini olumlu veya olumsuz yönde etkiledi. Ancak, kaynaklarda farklılıklar bulunmaktadır. Hıristiyanlık Kitab-ı Mukaddes'ten ilham alırken, İslam'da Kur'an-ı Kerim temel kaynaktır. Kur'an'a göre önceki kitaplar bozulmuştur ve dolayısıyla hiçbir değer taşımazlar. İki teolojide de Tanrı anlayışı farklıdır ve Teslis doktrini ile Tevhid ilkesi arasında önemli farklılıklar vardır. İbn Hazm, haber-i vahidin bilgi ifade etmediğini savunanların görüşlerini aktarmaktadır. Hanefi, Şafii ve Malikilerin çoğunluğu da bu görüşü benimser. Mu'tezile ve Hariciler ise haber-i vahidin bilgi ifade

---

⁶⁰⁷Bkz. Fatih Toktaş, *Meşşâî Felsefe*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 10-11.

⁶⁰⁸Bkz. Mustafa Demirci, "Antik Yunan Kitaplarının Abbasiler Bağdat'ına Yolculuğu", *İslâmiyât*, 7 (2004), sayı: 2, ss. 43-60.

⁶⁰⁹Zeynep Canan Koçak, *Yerel Kültürün Hz. Peygamber Ve Hadisler Üzerindeki Etkisi*, s. 45.

etmediği görüşünü tamamen benimserler. Hariciler, bu görüşü Allah'ın dininde hüküm verirken yalan ve hata olması mümkün olan şeylerin kullanılmayacağı şeklinde yorumlarlar.⁶¹⁰ Hariciler, Kur'an'ın zahirine muhalif saydıkları sünneti delil olarak kabul etmezler ve bu durum Hz. İsa ile ilgili haberler için de geçerlidir.⁶¹¹

Hz. Muhammed'in çocukluğu ve gençliği Mekke'de geçti. Mekke'de Varaka b. Nevfel ve Taif'te Kus b. Saide gibi Hıristiyanlarla karşılaştı. Amcasıyla birlikte Suriye'nin Busra kentine gittiğinde Rahip Bahîrâ ile tanıştı.⁶¹² Kur'an-ı Kerim'de Arapların kıssaları masal olarak nitelendirdikleri ancak bu kıssalardan haberdar oldukları belirtilir.⁶¹³

Hz. Muhammed, Mekke döneminde Hıristiyanlarla karşılaşarak tebliğ faaliyetlerinde bulundu. Mekkeli müşrikler tepkili oldu ve Müslümanlar zor dönemler geçirdi.⁶¹⁴ Hz. Muhammed, bazı Müslümanların Habeşistan'a göç etmelerini istedi.⁶¹⁵ Hıristiyan ve diğer din mensuplarıyla cizye antlaşmaları yaparak onların

---

⁶¹⁰İbn Hazm, *el-İhkâm*, I/112, 119.

⁶¹¹ Bağdadî Abdulkâhir, *Usûlu' d-Din*, İstanbul, 1928, 19; İbn Teymiyye, *el-Furkan beyne'lHak ve'l-Bâtıl*, (Mecmû'u'l-Fetevâ İçinde), y.y. t.y. XIII/48, 208.

⁶¹² İbnu'l-Esîr, Muhammed b. Abdulkerim el-Cezrî, (ö. H.630/M.1251), *el-Kâmil Fi't-Târîh*, MısırH.1349, II, 24

⁶¹³Mutaffîfîn, 83/13; Kalem, 68/15 ve Nahl, 16/24.

⁶¹⁴İşın Demirkent, "Herakleios", *DİA*, XVII, 212.

⁶¹⁵ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, I,117; WilliamMontgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, Çev. M. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara 1986, s. 124-130.

şartlarını dikkate aldı. Necrân Hıristiyanları, İslâm'a davet mektubu gönderdiği ve yüz yüze görüştüğü dinî gruplardan en önemlisiydi.⁶¹⁶

Hız. Muhammed, Hıristiyanlarla doğrudan ve dolaylı olarak iletişim kurmuştur. Arap Yarımadası'ndaki Hıristiyanlarla ilişkilerini artırırken, çevredeki Hıristiyan liderleriyle de münasebetler kurmuştur. Bu kapsamda, İslam'a davet mektupları göndermiş ve gelen cevapları kabul etmiştir.⁶¹⁷

Hıristiyanlık ve İslam'da, eski inanç ve geleneklerin yeni dine taşınması sonucu farklı yorumlayan gruplar ortaya çıkmıştır. Bu durum ilahiyata dair konularda görüş ayrılıklarına sebep olmuştur ve zamanla bu farklılıklar daha da derinleşmiştir. Dolayısıyla, her iki dinde de birçok mezhep, tarikat ve alt kültürler doğmuştur. Bu çeşitlilik, insanların dini anlayışlarını ve uygulamalarını şekillendiren önemli bir faktördür ve toplumlar arasında karşılıklı etkileşimi de beraberinde getirir.

Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu tarafından baskıya uğramıştır ancak Konstantin'in Milan Fermanı sayesinde özgürlük ve devlet desteği elde etmiştir. Devlet, Hıristiyan inançlarına dair tartışmalara dahil olmuş ve toplantılar düzenlemiştir. Bu konseylerde alınan kararlar, Hıristiyan inancının temel esaslarını şekillendirmede önemli rol oynamıştır. Ancak bu süreç, Hıristiyanlar arasında bazı sorunlara neden olmuştur. Sorunlar çözülmemiş, aksine yeni problemler ve mezheplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreç, İslâm'ın ortaya çıktığı döneme kadar devam etmiştir.

---

⁶¹⁶Baki Adam, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, İstanbul 2002, 148.

⁶¹⁷Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (öl.310/992), *Târîhu't-Taberî (Târîhu'l-Umamem ve'lMukûk)*, Daru's-Suveydân, Beyrut, t.y., II, 644-645.

Yermük Savaşı'ndaki zaferlerinden sonra Müslümanlar, Kudüs'ün fethi için hazırdı. Amr b. el-Âs liderliğindeki ordu, Nablus, Lud, Amvas, Beyt ve Cirin gibi şehirleri ele geçirdi. Hz. Ömer döneminde Amr b. el-Âs ve Ebu Ubeyde'nin ordusu ise Kudüs'ü kuşatmaya başladı. Hıristiyanlar, şehrin teslim edilmesi kararı alarak barış görüşmelerine girmek istediler.⁶¹⁸

Dımeşk'in fethi Hâlid b. Velid tarafından gerçekleştirildi. Bizanslıların büyük bir ordu hazırlığı yaptığı bilgisi üzerine şehir boşaltıldı, ancak daha sonra Ebu Ubeyde komutasındaki güçler tarafından tekrar kuşatıldı. Yermük Savaşı'nın ardından yapılan bu ikinci kuşatma sonrasında şehir ele geçirildi.⁶¹⁹

Şam'ın kuşatılmasının ardından, yeni bir antlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre Hıristiyanlar artık kilise ve havra inşa etmeyecek, eski kiliseler ve havralar yıkılmayacak, Müslümanlara yardım edecekler, Müslüman mahallelerinde haç taşımayacaklar, silah taşımayacaklar, evlerinde silah bulundurmayacaklar ve bayrak çekmeyeceklerdir.⁶²⁰Büyük bayramlarında haçlarını çıkarmak için sadece bayrak kullanmak isteyen Şam Hıristiyanları, taleplerinin kabul edildiği bildirilmiştir.⁶²¹

Yahudilikte Mesih'in gelmesi öncesinde dünyada dinsizlik, ahlaksızlık, tanrı düşmanlığı, utangaçlık azalması, haksızlık artması, felaketler, savaşlar, hastalıklar ve Kudüs'ün harap olacağı öngörülmektedir. Ancak Mesih'in gelmesiyle bu

---

⁶¹⁸ Belâzurî, 197-198; Şibli, IV,284-285; Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi 2* (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi), Ensar Yayınları, İstanbul 2014, 140.

⁶¹⁹ İsrâfil Balcı, *Hz. Ömer Döneminde Diplomasi*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2006, 356,357

⁶²⁰Ebu Yusûf, 312-313.

⁶²¹Ebu Yusûf, 313.

olumsuzluklaryok olacak, tanrı düşmanları öldürülecek ve Tanrının Dini tüm dünyaya hakimolacaktır. Mesih devrinde ise, bereket olacak, sular fişkıracak, dağlar tatlı şarap damlatacak ve ayın ışığı güneşin ışığı gibi olacaktır.⁶²²

Bu dönemde hayvanların vahşiliğinin kaybolacağı ve kurtların kuzularla, kaplanların oğlaklarla, aslanların sığırlarla bir arada olacağı ve çocukların bu hayvanları otlatacağı söylenmektedir. Ayrıca çocukların karayılanların deliğinde oynayabilecekleri ve hiçbir zarar görmeden yaşayacakları belirtilmektedir. Bu nedenle, dünyaya esenlik geleceği düşünülmektedir. Mesih, dünyadaki zulümleri kaldıracak, adaleti sağlayacak ve halkı sefaletten kurtaracak. Ülkenin topraklarını güzelleştirecek ve felaketlerden koruyacak. Onun döneminde sulh hüküm sürecektir ve hayvanlar bile bir arada yaşayacak. Mesih'in varlığı, insanların yüreklerine huzur ve ümit aşılayacak, herkes birbirine kardeşçe yaklaşacak. O güzel dönemde hiç kimse, kıtlık ve yoksulluk gibi sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalmayacak. Toplumun tüm kesimleri arasında eşitlik ve adaletin hakim olduğu bir dünya düzeni kurulacak, bu sayede insanlık yeni bir çağa adım atacaktır.⁶²³

Hz. Peygamber döneminde cizye vergisi ilk kez Hıristiyan Necrân halkı ile yapılan anlaşmada uygulanmıştır.⁶²⁴ Hz. İsa'nın nüzulü bağlamında yapılan haç ve domuz vurgusu, Müslümanların Hıristiyan coğrafyayı fethi sonrası ortaya çıkan yeni

---

⁶²²Bkz. İşaya, 5-6, 41-18, 32-15, 53-3.

⁶²³ İşaya 11: 6-8, 65: 25.

⁶²⁴ Ebu Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm el-Herevî el-Ezdî, *Kitâbu'l-Emvâl*(thk. Ebu Uns Seyyid b. Receb, Dâru hedyi'n-nebevî & Dâru'l-fadîle, Mısır 20071), I/72.

durumun bir yansıması olarak görülmelidir.⁶²⁵ Emevîler döneminde, cizye vergisi gelirlerinin düşeceği endişesiyle pek çok insanın Müslüman olmasına engel olunmuş ve bu durum İslam'a geçişi yavaşlatmıştır.⁶²⁶

Hz. Ömer döneminde Medine'de "Nebat Çarşısı" adı verilen yerde Hıristiyanlar yaşıyordu.⁶²⁷ Hz. Ömer, Hıristiyanlardan cizye almak için Eba Zebîdi adlı şaire görev verdi.⁶²⁸

İbn Hacer, cizyenin kaldırılmasının dinin tek bir din olması nedeniyle ehli zimmetten kimseye cizye verme zorunluluğu olmayacağı anlamına geleceğini yorumlamaktadır. Ancak Nevevî, cizyenin kaldırılma sebebinin artık kâfirlerden sadece İslâm'a girmeye izin verileceği ve cizye ödemesinin gerekmeyeceği olduğunu savunmaktadır. Eğer bir kâfir sadece cizye ödemeyi kabul ederse, bu yeterli olmayacak ve ya İslâm'ı kabul etmek ya da öldürülmek zorunda kalacaktır.⁶²⁹

Hz. İsa'nın havarilere otuz gün oruç tutmalarını emrettiği ve oruçlarını tamamladıktan sonra gökten bir sofranın inmesini ve bu sofranın zengin-fakir herkese yetmesini istedikleri belirtiliyor. Hz. İsa, bu taleplerinin şükürünü yerine getirmelerini istedi ve onları bu isteklerinden vazgeçirmeye çalıştı. Ancak havariler arzularından

---

⁶²⁵ Muhammet Emin Eren, Tarihsel Bağlam Ve İsrâiliyyâtın Rivayetlerin Oluşumundaki Etkisi-Nüzülü İsa İle Alâkalı Bir Rivayet Bağlamında-, S.282, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:1(2011), Ss. 255-292,

⁶²⁶ Belazuri, *Futuhu'l-Buldan*, s.205

⁶²⁷ Allame Şibli Numanî, *Bütün Yönleriyle Hz.Ömer ve Devlet İdaresi*, Çev.Talip Yaşar Alp, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2015, 287).

⁶²⁸ Cevâd Alî, *Târihu'l-Arab Kable'l-İslâm*, Bağdat-Irak 1950-1959, VI, 208.

⁶²⁹ Bkz. en-Nevevî, a.g.e., II/367.

vazgeçmeyince Hz. İsa, dua etmeye başladı ve Allah'ın bir lütfu olarak gökten mâide (sofra) geldi.

Başka bir rivayette Hz. İsa'nın gökten inen bir sofrayı dua ederek rahmete dönüştürdüğü anlatılıyor. Sofrada yedi balık, yedi pide, sirke, nar ve çeşitli meyveler bulunuyordu ve kırk gün boyunca gün aşırı inmeye devam etti. Ancak daha sonra gelen bir vahiy ile zenginler ve sağlıklılar sofradan mahrum bırakıldı. Bu durum nefislerine tabi olanlar tarafından hoş karşılanmadı ve alay edildi. Bunlar gazaba uğradı ve bir gecede domuz haline dönüştüler. Diğer insanlar bu durumdan korkarak Hz. İsa'ya sığındılar. Domuz haline gelenler ise üç gün sonra tamamen helak oldular. Hz. İsa'nın bir domuz geçerken "Selâmet ol!" dediği bir rivayet vardır. Etrafındakiler bu sözün anlamını sorduğunda, Hz. İsa ağzını kötüye alıştırılmamak için böyle söylediğini söyledi. Bu tür rivayetler Hıristiyan inancındaki benzer rivayetlerle benzerlik gösterir.

SONUÇ

Hıristiyan rivayetlerindeki Nüzul-i İsa anlayışı, İslami rivayetlere de etkide bulunmuştur. Bu anlayış, İncil'deki İsa'nın gökten yeryüzüne inmesi ve insan formunda fiziksel olarak dünyaya gelmesini ifade eder. Hıristiyan inancına göre, İsa Mesih, Tanrı'nın Oğlu olarak kabul edilir ve bu nüzul, kurtuluş ve bağışlanma vaadiyle ilişkilendirilir.

İslam düşüncesinde ise Nüzul-i İsa anlayışı farklı bir şekilde ele alınır. Hz. İsa'nın doğaüstü bir şekilde göğe yükseltildiği ve kıyamete yakın bir zamanda yeniden dünyaya döneceği ifade edilir. Bu dönüşün, kıyametin yaklaştığının bir işareti olduğuna inanılır.

Hz. İsa'nın peygamberliği; peygamberliğinin sınırları ve sıfatları, vahiy ve din anlayışı noktasında Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında ciddi farklar vardır. Hıristiyanlık bir taraftan Yahudiliğin devamı gibi olsa da, daha sonra yeni doktrinlerle yeni bir din olarak karşımıza çıkmaktadır. Son geldiği durum itibarıyla de Müslümanlıkla Hıristiyanlık arasında Tanrı (ilah) anlayışından başlayarak hemen her konuda büyük farklılıklar meydana gelmiştir.

Hıristiyanlıkta temel anlayış, kurtuluş teorisine dayandırılırken, İslam'da hidayet teorisine bağlıdır. Yani kurtuluş teorisi, Hıristiyanlığın asli günah anlayışı gereği Hz. Âdem'in işlediği suçtan dolayı bütün insanlığın sorumlu tutulup, yine bütün insanlığın kurtuluşu için Hz. İsa'nın Tanrı'ya kurban verilmesi suretiyle bütün insanlığın suçuna kefareti olması anlayışıdır.

Hıristiyan rivayetlerindeki Nüzul-i İsa anlayışının İslami rivayetlere etkisi, bazı ortak noktaların oluşmasına sebep olmuştur. Her iki dine de İsa'nın gelecekte geri

döneceği ve o zaman adaletin yerini bulacağı inancı vardır. Ayrıca her iki dinde de Nüzul-i İsa, umut verici bir olay olarak görülür ve insanların sorunlarına çözüm sunacağına inanılır.

Ancak Hıristiyan ve İslam rivayetleri arasında da farklılıklar bulunmaktadır. İslam inancına göre, Hz. İsa'nın ikinci gelişi, İslami bir lider olarak gerçekleşecektir ve bu dönemde İslam'ın yayılacağına inanılırken, Hıristiyan inancında ise İsa'nın ikinci gelişi, kıyametin yaklaştığı bir zaman olarak görülür.

Hz. İsa için her iki dinin mensuplarınca isim olarak ortak olarak kullanılanları vardır. Ancak İslam dininde sıkça uyarıldığı halde Hıristiyanlar Rab kavramını kullanmaktadırlar. Bu husus Kur'an ayetleri ve hadis metinlerinde sıkça dile getirilmektedir. İnanç konusunda Hıristiyanlık ve İslamiyet farklı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple Hz. İsa konusu Hıristiyanlar açısından her şeyin merkezinde yer alırken Müslümanlar açısından geçmişte yaşamış ve kendisine kitap verilmiş peygamberlerden bir tanesidir.

Araştırmamızı yaptığımız konuda Hz. İsa ile ilgili hadis metinlerinde ineceği yer ve yeryüzünde kalacağı süre konularında olduğu gibi ciddi problemler mevcuttur. Kaynaklarda nüzul konusu hariç Hz. İsa ile ilgili derli toplu bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Metinler içerisinde olacak olan olaylar anlatılırken zaman ve mekan kavramından hayli uzaklaşıldığı görülmektedir. Hz. İsa'nın dönüşü Müslümanların çoğunluğu tarafından kabul görmeye birlikte Onun yeryüzünde kalışı ve görevleri konusunda rivayetler muhteliftir. Hz. İsa ve Mehdi birbirine karışmış bir rivayette aynı görevi Hz. İsa yerine getirirken başka bir rivayette Mehdi bu görevi yapmaktadır. Nüzul ile ilgili anlatımlar ile Eski Ahitteki anlatımlar birbiri ile örtüşmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın doğumu ve mücadelesi, konusuna geniş yer verilirken nüzul ile ilgili hiçbir konuya girilmemektedir. Bu konuda hadis külliyyatında geniş bilgiler yer almaktadır. Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de açık bir hüküm bulunmamakla birlikte Hz. İsa ile ilgili olduğu belirtilen ayetler onun ölmediğine ve kıyamete yakın olarak yeryüzüne tekrar geleceğine dair olarak yorumlanmıştır.

Hz İsa'nın nüzülü konusu ile ilgili en önemli müracaat kaynakları hadislerdir. Konu hadislerde o kadar ayrıntısına girerek anlatılmıştır ki Hz İsa'nın ne zaman geleceği nereye ineceği ve neler yapıp yapmayacağı ayrıntılı bir şekilde haber verilmeye çalışılırken çoğu zaman çelişkili durumlarda ortaya çıkmıştır. Ancak hadisleri araştırdığımızda bir yere inmiş olarak değil aniden ortaya çıkan bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır sanki toplum içinde yaşıyordu ve bir yerde ortaya çıktı gibi bir anlam vardır.

Hz. İsa'nın İncillerde anlatılan mucizeleri çoktur. Bunlar arasında dünyaya gelişi, vaftizi sırasındaki olaylar, su üzerinde yürümesi, suları şaraba çevirmesi, fırtınayı dindirmesi, incir ağacını kurutması, geleceği bilmesi, hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi, göğe yükselmesi, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurması ve günahları bağışlaması yer alır. Benzer haberler hadislerde de bulunabilir.

Hz İsa'nın yeryüzüne tekrar gelişi ile ilgili zaman diliminin her iki kültürde de kıyamete yakın olarak geleceği konuşulmaktadır. Hıristiyan kültüründe Hz. İsa'nın göğe yükselişi boş mezar teorisi ile açıklanırken Müslümanlar arasında Onun doğrudan göğe yükseltildiği kabul edilmiştir.

Hz. İsa'nın nüzülü meselesi farklı isimlendirmelerle birlikte Deccal, Mehdi konusu ile birlikte anılmakta ancak İslam kaynaklarındaki en önemli vurgu Hz. İsa'nın

Mehdi'ye tabi olacağı konusudur. İslam düşüncesinde başlangıçta mehdi olayı tartışırken daha sonra bu konu Hz. İsa'nın nüzülü ile birleştirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim de Hıristiyanların kesin bilgiye dayanmadan hareket ettikleri eleştirilirken İslam düşüncesinde kesin bilgi olmamasına rağmen Hz. İsa'nın göğe yükseltilip tekrar döneceğine dair kesin kabul İslami rivayetlerde bir hıristiyan etkisinin olduğunun kanıtıdır.

Hıristiyanlara göre Hz. İsa Mesih'tir. Tanrının oğludur veya kısmen tanrıdır. Çarmıhta acı çektikten sonra gökyüzüne yükseltilmiştir. Kıyamete yakın olarak gelecektir. Bu geliş fiziki anlamda olmayacaktır. Bir nevi tanrısal bir durum ortaya çıkacaktır. Yahudiler Hz. İsa konusunda Hıristiyanların tüm iddialarını reddetmektedirler. Gerçek Mesih Davud soyundan gelecektir. Hz. İsa'nın nüzülü konusu İslam Kelamında önemli tartışma konusu olmuştur. Müslümanlar açısından Hz. İsa'nın nüzülü kıyametin büyük alametlerinden sayılmış ve İslam âlimleri arasında çoğu zaman açıklamaya ve delile ihtiyaç duyulmadan genel kabul görmüş ve kesinlik ifade eden cümleler ile ifade edilmiştir. Mu'tezile'nin bir kısmı hariç tüm İslam mezhepleri Hz. İsa'nın nüzulünü kabul etmekle kalmamış konuyu farklı boyutları ile tartışma konusu yapmışlardır.

Modern dönemde konu Hz. İsa'nın dönüşü ile son peygamberin kim olacağı meselesine evrilerek tartışma konusu yapılmaktadır. İsrailiyyat konusu tefsir açısından ön planda iken hadisler konusu çoğu zaman dikkat çekmemiştir. Hz. İsa konusu hadisler açısından incelenmesi gereken konudur. Tezimizde ulaştığımız sonuç ise Hz. İsa'nın doğumu, peygamberlik süreci ve ref'i konusuna kadar olan kısımda anlatılan bilgiler Müslümanlar arasındaki kabullerle paralellik arz etmektedir. Ref'i, nüzülü meselesinde Hıristiyan kültürün Müslümanları çok ciddi bir şekilde etkilediği açıktır.

Sonuç olarak, Hıristiyan ve İslam kaynaklarındaki Hz. İsa tasavvurunun etkileşim süreci, bu iki büyük dinin tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Her iki taraf da kendi inanç sistemleri çerçevesinde Hz. İsa'ya dair anlayışlarını geliştirmiş ve bu süreçte birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu durum, insanlık tarihindeki kültürel ve dini etkileşimin güzel bir örneğini teşkil eder.

İkinci gelişin amacı arasında ön plana çıkan anlayışa göre: Hz. İsa'nın geri dönüşü ile dünya üzerindeki kötülüklerin ve zulmün son bulması beklenmektedir. Dünya üzerinde yaşayan tüm insanlar arasında adaletin sağlanması ve haksızlıkların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Hz. İsa'nın liderliğinde dünya genelinde kalıcı barışın sağlanması ve insanların birbirleriyle uyum içinde yaşaması hedeflenmektedir. İkinci geliş, insanların günahlarından arınarak Tanrı'ya daha yakın olmalarını sağlayacak bir dönüşüm süreci olarak kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- A. Guillaume, "**Theodora Abu Qurra As Apologist**", Muslim World, Xv, (1925), Ss. 42-51.
- Abay, Sabire, Müslümanlarla Hıristiyanlar Arasındaki Teolojik İlişkilerin İlk Döneminde Abdülmesih Elkindî'nin Abdullah B. İsmail El-Hâşimî'ye Reddiyesi Örneği, (**AÜSBE**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002.
- Abdulkerim, Mahmud Yunus el-Hatîb, **el-İ'câz fî Dirâsâti's-Sabikîn**, Daru'l-Fikr elArabî, Kahire, 1974.
- Abdulvahhab, En- Neccar, **Kıyasu'l-Enbiya**, 3.Baskı, Ts.
- Abdürrezzâk es-San'ânî, **el-Musannef** (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), Beyrut 1390-92/1970-72.
- Adam, Baki, **Yahudilik Açısından Hıristiyanlık Ve İslam** (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002.
- Ahmed, b. Hanbel, **Müsned** (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1416/1995.
- Akalın, İsa. "Yahudilik Kültürü Aktarıcısı Ka'bu'l-Ahbâr ve İsrâiliyât". **Hadis Tetkikleri Dergisi**, 17 / 2 (Aralık 2019): 7-62 .
- Akbaş, Yusuf, Kur'an'da Hidayet Teolojisi **AÜSBE** Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2020.
- Albert, I. Baumgarten(Ed.), **Apocalyptic Time**, Brill, Leiden 2000;
- Altay, Ali, Kur'an'a Göre Hz. İsa'nın Ve Nüzulü Problemi, **YÜSBE**, Van 2005 (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Altıntaş, Ramazan, **İslâm Düşüncesinde İşlevsel Akıl**, İstanbul 2003.

Apak, Adem, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi 2** (Hulefâ-İ Râşidîn Dönemi), Ensar Yayınları, İstanbul 2014.

Arthur, Jeffery, "**Ghevond's Text Of The Correspondence Between Umar I And Leo I**", **The Early Christian-Muslim Dialogue**, Ed., N. A. Newman, Pennsylvania, 1993, Ss. 57-131.

Aşıkkutlu, Emin, **Hadiste Rical Tenkidi-Cerh Ve Ta'dil İlmi** - M.Ü.İ.F.Y., İstanbul, 1997.

Atay, Hüseyin, **Kur'an'a Göre Araştırmalar I-III**, Ankara, 1997, 53-54.

Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988-1989.

Aydın, Hüseyin, Kur'an Bütünlüğü Açısından Hz.İsa'nın Akıbeti Meselesi, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 6.2 (2008), S.17-46.

Aydın, Mahmut, "İsa-Masih'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi? İsa'nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerinin Tarihsel Açından Değerlendirilmesi". **OMÜİFD 24 / 24-25 (Temmuz 2007)**: 89-118 .

-----, **Hz. İsa'ya Ne Oldu?**, Otto Yay., Ankara, 2011.

-----, **Tarihsel İsa: İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına**, Ankara, 2002.

Aydın, Ömer, "Kelâm-Mantık İlişkisi", **İÜİFD**, İstanbul 2003, S. 7 ,S. 1.

Aydınlı, Osman, "Süryani Bilginlerin Çeviri Faaliyeti Ve Mu'tezilî Düşünceye Etkisi", **Hitit Ü.İ.F.D.**, 6:11 (2007/1).

Bağdadî, Abdulkâhir, **Usûlu'd-Din**, İstanbul, 1928.

Bağdadî, Ebu Mansûr Abdülkâhir B. Tâhir B. Muhammed, **El-Fark Beyne'l-Fırak**(Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), Kahire Ts., S. 225-230;

Balcı, İsrâfil, **H. Ömer Döneminde Diplomasi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006.

Baş, Eyüp, **İslâm'ın İlk Döneminde Müslüman Yahudi İlişkileri**, İstanbul, Bilimevi Yayınları, 2004.

Baybal, M. Sami, İslam Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Akıbeti Meselesi, **SÜSBE, Konya** 1999 (Basılmamış Doktora Tezi).

Belazuri, **Ensabu'l-Eşraf**, IV B, Jerusalem, 1938.

Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, **es-Sünenü'l-kübrâ**, Haydarâbâd 1344-56, I, 2, 314; IX, 128; X, 54, 351.

-----, **Delâ'ilü'n-nübüvve** (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985.

Beyzâvî, Kâdî, **Envâru't-Tenzil Ve Esrâru't-Te'vîl, Kitab Mecmû'a Mine't-Tefâsîr**, Beyrût, 1901, I/509.

Bıyık, Mustafa, Hıristiyan Eskatolojisinde Dünyanın Sonu Kehanetleri. No. 2, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, 2007, Pp. 163–88.

Bucaille, Maurice, **Müspet İlim Yönünden Tevrat İnciller Ve Kur'an**, Çev. Mehmet Ali Sönmez, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Buhari, EbuAbdillah Muhammed İbn İsmail **et-Târîhu'l-Kebîr** (nşr. Mustafa Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1422/2001

-----, **El- Camiu's Sahih**, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.

Carmichael, Lawrence Garten, **"An Apologetic For The Death, Burial, And Bodily Resurrection Of Jesus Christ"** (1980). Western Evangelical Seminary Theses. 376

Çelebi, İlyas, "İsa", **DİA**, İstanbul, C. XXII, 472-473.

-----, **İtikadî Açından Uzak Ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler**, Kitabevi Yay.,
İstanbul, 1996.

Çetin Ensar, Hıristiyan Fundamentalizmi Ve Ortadoğu'da Tanrıyı Kıyamete Zorlama
Stratejisi, **ÇKÜSBE Dergisi** 5(1): 1-16.

Çetinkaya Ahmet, Hadis Kaynaklarında Hz. İsa Hakkındaki Rivayetlerin İncelenmesi,
İstanbul, 2013. **İÜSBE Basılmamış Doktora Tezi**

Cevad, Ali, **El- Mufassal-Fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam**, V1, S.632. I-X, Beyrut,
1976-1978.

Ceylan, Yasin, **Theology And Tafsîr İn The Major Works Of Fakhr Al-Dîn Al-
Râzî**, Istac, Kuala Lumpur 1996, S. 86.

Charles Kingsley Barrett, **The Gospel According To St John**, S.3.1978.

Collins, John J., "Apocalypse", **Encyclopedia Of Religion**, Lindsay Jones(Editor İn
Chief, 2. Ed., 2005), Ss. 409-419;

Corcî, Zeydân, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, I, Sad. Mümin Çevik, İstanbul 1976, S. 51-
63.

D.B.Macdonald, '**Mehdi**', *İ.A.*, VII, M.E.B. Yay., 1987, S.S., 475-477.

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân; **es-Sünen** [Tahkîk: Fevvaz Ahmed Zümerli, Hâlid
es-Sebî'], III, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

Davis, John D, **The Westminster Dictionary Of The Bible**, ,(London Ve New York:
The Westminster Press, 1944).

Demir, Mahmut, "Şii Apokaliptik Bir Rivayeti Tarihlendirmek: Hadis-Tarih İlişkisi
Bağlamında Berasa Mescidi'ne Dair Bir Rivayetin Analizi," **Ankara
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, vol.61, no.1, pp.59-86, 2020

- Demir, Mahmut, **Tarih Ve Rivayet Arasında Şii-Sünnî Apokalipsler Ve Mehdî -Alî B. Tâvûs Ve Selîl B. Ahmed Örneği-** . Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021
- Demircan, Adnan, **Din Algısının İnşasında Tarihin Araçsallaştırılması**, İstanbul, Mana Yayınları, 2019.
- Demirci, Kürşat, 'Deccal', **D.İ.A.**, İstanbul, 1994, IX.
- Demirci, Mustafa, "Antik Yunan Kitaplarının Abbasiler Bağdat'ına Yolculuğu", **İslâmiyât**, 7 (2004), Sayı: 2, Ss. 43-60.
- Demirkent, Işın, "Herakleios", *Dia*, XVII, 212.
- Derveze, İzzet, **Kur'ân'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı**, I, Çev. Mehmet Yolcu, İstanbul, Ekin Yayıncılık, 1998.
- Düzgün, Şaban Ali-Muammer Esen-Mahmut Ay, **Sistemantik Kelâm** (Ed. Ahmet Akbulut), Ankara 2005.
- Dunn, **Jesus Remembered (Oluşan Hıristiyanlık)** , 2019.
- Durmuş, M. Ali, **Mehdi Hadislerinin Tetkiki**, Ankara 1999 (AÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi);
- E. P. Sanders, **The Historical Figure Of Jesus**, London, 1993.
- Ebu Abdullah Eş-Şevkânî (Ö. 1250/1834), **Et-tavzîh Fî Tevâtürî Mâ Cae Fil-Muntazari Ve'd-Deccali Ve'l-Mesih**; Daru'l-Fikr, Beyrut Trz.
- Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as İbn İshak El-Ezdi Es-Sicistani, **Sünen-i Ebu Davud**, ÇağrıYay. İst. 1992.
- Ebû Hanife, Nu'man B.Sabit, **El-Fıkhü'l-Ekber** (Şerh, Aliyyu'l Kari, Çev., Hüseyin Erdoğan), İstanbul, 2010.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ; **el-Müsned**, I-XIII, Dâru'l-me'mûn li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

- El-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlîk el-Basrî,**el-Müsnedü'l-kebîr ve el-Bahrü'z-zehhâr**(ö. 292/905) Âsafiye Ktp., nr. 1/632,
- El-Heytemî, İbn Hacer, **El-Kavlü'l-Muhtasarfî Alamâti'l-Mehdi'l-Muntazar**, Thk. Aşur, Mustafa, Riyad Trz.
- Eliade, Mircea, **Dinsel İnançlar Ve Ve Düşünceler Tarihi**, Çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003, I/ 303.
- Emin, Ahmed, **El-Mehdi Ve'l-Mehdeviyye**, Kahire 1951.
- Emin, Ahmet, **Fecru'l-İslâm**, (Trc. A. Serdaroğlu), Ankara 1976.
- En-Neşşâr, Ali Sami, **Menâhicü'l-Bahs İnde Müfekkiri'l-İslâm Ve İktişâfü'l-Menâhici'l-İlm Fi'l- Âlemi'l-İslâmî**, Beyrut 1984, S.132-140.
- En-Nîsâbü'rî, Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah (ö. 405/1014), **el-Müstedrek** Ale's-Sahîhayn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (I-IV, I. Bsk.), Beyrut, 1411/1990.
- Erbaş, Ali, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslâm'a Ve Müslümanlara Bakışı",**İLAM ARŞ. DER., C.III, SY. 1** (Ocak-Haziran 1998), Ss. 117-152.
- Eren, Muhammet Emin, "Tarihsel Bağlam Ve İsrâiliyyâtın Rivayetlerin Oluşumundaki Etkisi, –Nüzulü İsa İle Alâkalı Bir Rivayet Bağlamında–", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2011 S. 52:1.
- Er-Râzî, Fahrüddin, **Mefatîhu'l-Gayb**, Beyrut, 1995, III/237-238.
- Erul Bünyamin, **Hadislerin Dili -Hemmam B. Münebbih'in Sahifesi-** , Ankara, 2009.
- "Hicrî II. Asırda Rivayet Üslûbu (I) [I. Rivayet Açısından Ma'mer b. Raşid'in el-Cami'i]", **AÜİFD, XLIII, sayı: 1**, s. 27-61, Ankara, 2002.

- Ezdi, Ebu Ubeyd, El-Kâsım B. Sellâm El-Herevî, **Kitâbu'l-Emvâl**(Thk. Ebu Uns Seyyid B. Receb, Dâru Hedyi'n-Nebevî & Dâru'l-Fadîle, Mısır 20071), I/72.
- Fatiş, Emrullah, **Kur'an'da Hz.İsa**, NetFormOfsetMatbaacılık,Kayseri,2000.
- G. Hallsell, **Tanrıyı Kıyamete Zorlamak**,(Çev. Mustafa Acar-Hüsnü Özmen). Kim Yayınları, Ankara 2003.
- Garaudy, R, **Siyonizm Dosyası** (Çev. Nezh Uzel).Pınar Yayınları, İstanbul 2003.
- Gazzâlî, El-Münkız, S. 40-41.
- George Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev.Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, S. 103.
- Gerald, O'collins, **Interpreting Jesus**, London: Geoffrey Chapman, 1996.S. 57-58.
- Gerlof, Van Vloten, **Emevi Devrinde Arab Hâkimiyeti, Şi'a Ve Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar**,(Çev.Mehmed Said Hatiboğlu),A.Ü.İ.F.Y.Ankara,1986.
- Gumârî, Abdullah B. Muhammed B. Sıddîk, (Ö. 1413/1993) , **İkâmetü'l-Burhân Alâ Nuzûli İsa Fî Âhiri'z-Zemân**”; Alimu'l Kutub,Beyrut,1990.
- Güzel, Mahmut, Kur'an ve İncillere Göre Hz. İsa'nın Ref'i, **EÜSBE** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2000.
- Hallsell, G. **Tanrıyı Kıyamete Zorlamak**,(Çev. Mustafa Acar-Hüsnü Özmen). Kim Yayınları, Ankara 2003.
- Hamidullah, Muhammed, **Hemmam İbn Münebbih'in Sahifesi**, (Çev: Talat Koçyiğit), Ankara, 1967.
- Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, I,117;
- Hamidullah, Muhammed, **İslam'a Giriş**, (Ter. Cemal Aydın), S.8. Tdv Yayınları, Ankara 2001.
- Hanefi, Hasan, **Mine 'L-Akide İles-Savra**, Mektebe. T'u Medbûli, Trs, 4/529.

- Harman, Ömer Faruk, TDV İslam Ansiklopedisi, "İsa" Maddesi, XXII/468.
- Harman, Ömer Faruk 'İsa' (Hıristiyanlıkta İsa), **D.İ.A.**, XXII, İstanbul, 2000, S.S., 465-472.
- Harputi, Abdullatif Lütfi, **Fi Akâid'i Ehli 'l-İslam**, İstanbul, H. 1330, 351.
- Hasan İbrahim Hasan, **Siyasî, Dinî, Kültürel, Sosyal İslâm Tarihi**, I, Çev. Sadreddingümüşve İsmail Yiğit, İstanbul, Kayhanyayınevi, 1991.
- Hatîb, Abdülkerîm. **el-Mesih Fi'l Kur'an ve't-Tevrat ve'l-İncil**, Kahire: Daru'l Kütübi'l Hadise, 1965.
- Hatiboğlu, Mehmed S. **İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilafetin Kureyşliliği**, Ankara, 2005, 54- 62.
- , **H. Peygamber'in Vefatından Emeviler'in Sonuna Kadar Siyasi-İctimai Hadiselerle Hadis Münasebetleri**, (AÜİF Doçentlik Tezi) Ankara, 1967.
- Hazin, Ali B. Muhammed, **Lübâbu't-Tevîl Fi Meâni't-Tenzil, Kitab Mecmû'a Mine't-Tefâsîr**, Beyrût, 1901, I/509.
- Herrâs, Muhammed Halîl (1916-1975), **Faslu'l-makâl fi ref'i 'İsâ (a.s.) hayyan ve nüzûlihi ve katlihi'd-Deccal**, Dâru't-Tibaati'l-Muhammediyye, Kahire 1969.
- Heyer, C. J Den, **Jesus Matters**, Trinity Press International, 1997.
- Hicazi, Muhammed Mahmud, **Furkan Tefsiri**, 1/285, 2/133. Çev: Mehmet Keskin, İlim Yayınları, İstanbul. Trz.
- Hizmetli. Sabri, **İslam Tarihi**, AÜİF Yayınları, Ankara, 1991.
- Humeydi, Ebu Bekr B. Ez-Zübeyr B. İsa El-Humeydi, **Müsned**, (Thk., Habiburrahman El-'Azamî), III, Beyrut, Ts., Iı, 364, H.No: 827.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah B. Muhammed, **El-Musannef Fi'l Ehadis Ve'l Asar**, (Thk., Kemal Yusuf El-Hut), I-VII, Riyad, 1409.
- İbn El-Ca'd, Ubeyd B. Ali, **Müsned**, (Thk. Âmir Ahmed Haydar), Beyrut, 1990.

- İbn Haldun, Ebu Zeyd Abdurrahman B.Muhammed, **El-Mukaddime, I-II**,(Çev: SüleymanUludağ),DergâhYay. İstanbul,1988.
- İbn Hanbel, Ahmed, **Müsned**,ÇağrıYay. İst. 1992.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî (ö.456/1064), **el-İhkam fi usûli'l-ahkâm**, (Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir), Mısır 1347/ 1928- 1970.
- İbn Hibban, Ebu Hatim Muhammed B.Ahmed El-Busti, **Sahîh**, Xvi, 377-380.
- İbn kesîr, Ebu'l-Fidâi mâduddîn İsmâil B. Ömer, **Tefsîru'l-Kur'ni'l-Azîm**, Beyrût, Dâr-U Tayyibe, I-VIII, 1420/1999.
- İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l Fida İsmail B. Ömer, **En-Nihaye Fi'l Fiten Ve'l Melahim, I-II**, (Muhammed Ahmed Abdulaziz), Beyrut, 1988.
- İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed İbn Yezid, **Sünen-İ İbnMace**,ÇağrıYay.İst.1992.
- İbn Manzûr, Ebu Abdullâh Muhammed B. Yezider-Rebei El-Kazvini, **Lisanu'l Arab**, I-Xv, Beyrut, Ts.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, **Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr**, thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire; Mektebü'l-Hancı, 2001.
- İbn Teymiyye, **El-Furkan Beyne'lhak Ve'l-Bâtil**, (Mecmûu'l-Fetevâ İçinde), Y.Y. T.Y. XIII/48, 208.
- İbnRahuye, İshak, Müsnedu İshak B.Rahuye,(Thk., Muhammed Muhtar Dırar), Daru'l Kutubi'l' Arabî, Beyrut, 2002.
- İbnu'l Esir, El-Mübarek B.Muhammed, **En-NihayeFi Earibi'l Hadis Ve'l Eser, I-V**,(Thk,TahirAhmedEz-Zâvî),El-Mektebetu'lİlmiyye,Beyrut,1979.
- İbnu'l-Esîr, Muhammed B. Abdulkerim El-Cezrî, (Ö. H.630/M.1251), **El-Kâmil Fi't-Târîh, II**, S.24. Mısır H.1349.

İlhan Avni, **Mehdilik**, İstanbul, 1993.

İmam Rabbani, Ahmed El-Faruki Es-Serhendi, **Mektubat, I-II**, İstanbul, Ts.

İrfan, Abdülhamid, **İslâm'da İ'tikâdî Mezhebler Ve Akâid Esasları**(Çev. M. Saim Yeprem), İstanbul 1994, S. 134;

İrfan Shahid, "İslam Ve Doğu Hıristiyan Ları: Mekke Miladi 610-622", (Çeviren Zekiye Sönmez), **Dini Araştırmalar**, Ocak-Haziran 2017, Cilt : 20, Sayı: 51, Ss.187 - 210

İsfehanî, Rağıb, **El-Müfredat**, İstanbul, 1986.

İshak B. Râhûye, **Müsned**, (Thk., Muhammed Muhtar Dırar), Beyrut, 2002.

Karlığa, Bekir, **İslâm Düşüncesi'nin Batı Düşüncesine Etkileri**, İstanbul, 2004, S. 234.

Kavlak Ahmet, **Hıristiyanlıkta İncil Yorumlarının Tarihsel Kaynakları**, *Kaygı*, 18(1)/2019: S. 240- 256.

Kılıç, D. "Ortadoğu'nun Dinî Jeopolitiği Ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme",**Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,2008,13: 1.

Kırbaçoğlu, M. Hayri, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, Kitabıyyat Yay. Ankara 2002.

-----, "Hz.İsa'yı (As) Gökten İndiren Hadislerin Tenkidi", **İslamiyat Dergisi**,148, Sayı: 4, S.147-168, 2000.

Kitab-ıMukaddes, Kitab-I Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993.

Koçak, Zeynep Canan . "İslam Öncesi Araplardaki Aile Kültürünün Hz. Peygamber Ve Hadisler Üzerindeki Etkisi, "**Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 / 7 (Aralık 2017): 237-271 .**

Kur'an-ı KerimVe Açıklamalı Meali, T.D.V.Yay., Ankara,2001

Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed B. Ahmed El-Ensârî, **El-Camiu Li-Ahkami'l-Kur'ân**, I- Xx, Kahire, 1387/1967.

Kuzgun, Şaban, “**Kur'an-I Kerim'e Göre Hıristiyanlık Ve Hıristiyanlar**”, **Asrımızda Müslüman Hıristiyan Münasebetleri**, İstanbul, 1993, S. 61-79.

Kuzu, Selman, Hadislerde Mehdi Ve Mehdinin Deccal Ve Hz. İsa İle Olan Münasebeti, **UÜSBE**, Bursa 1991 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

L.Boettner, **The Millennium**, Nisan 1977.

Lorie, Peter, **Mesih Ve Armagedon Kehanetleri Din Alimlerinin Göremediği Şifreler Dünyanın Sonu**, İstanbul,2004.

Ma'mer B. Raşid, **El-Cami'**,(AbdurrazzakB.Hemmam'ın El-Musannef'ile Birlikte, Thk, HabiburrahmanEl-A'zami),El-Meclisu'l'İlmi, Beyrut,1970.

Macdonald, W. **Kutsal Kitap Yorumu Yeni Antlaşma Serisi I-II**, İstanbul, 2002,

Malcolm Bull (Ed.), **Apocalypse Theory And The Ends Of The Word**, London 1995;
Ali Coşkun, A.G.E., Özellikle, Ss. 55-81, 116-266;

Matürîdî, Ebu Mansûr, **Kitâbu't-Tevhîd**, Thk. F.Huleyf, Beyrut, 1970.

Matürîdî, **Te'vîlâtü'l-kur'an**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Medine Böl. Yazma No: 180,
Vr. 701b.

Merâğî, **Tefsîru'l-Merâğî**, Mısır, 1974, III/169.

Moltmann, Jürgen, **Theology Of Hope**, London: Scm Pres, 1976, S. 165.

Muhammed Tahir B. Aşur, “**Tefsîru't-Tahrir Ve't-Tenvir**, 3/258. Tunus,1984

Müslim, Ebu'l Huseyn Muslim İbnu'l Haccac,**El-Camiu's-Sahih**, Çağrı Yay.İstanbul,1992.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî. **Sünenü'n-Nesâî**. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

Nicolas Notovitch, **İsa'nın Bilinmeyen Hayatı**, Leaves Of Healing Publications, 1 Nisan 1990.

Norman L. Geisler, **Systematic Theology: İn One Volume, One Ed.** (Minneapolis, Mn:Bethany House Publishers, 2011), 828.

Nu'aym B. Hammâd El-Mervezi, **Kitabu'l-Fiten**, (Thk.,Semireminez-Züheyri), I-II, Kahire, 1412.

Ömer Kemal Şahin, Dost-Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve Anti-İslamizm, **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal** ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X December / Aralık 2019, 23 (3): 1315-1330.

Onat, Hasan, **İslam Ortak Paydası Ve Mezhep Gerçeği**, Endülüs Yayınları, İstanbul 2019, Ss.35-37.

Özdemir, Hatice Ekinci, İslâm Kelâmında Nüzûl-İ İsa Retoriği, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi , Çorum 2013.

Özafşar, Mehmet Emin, **Hadisi Yeniden Düşünmek-Fıkhî Hadisler Bağlamında Bir İnceleme-**,Ankara,1998, 195-201.

Özcan, Hanifi, **Matürîdî'de Bilgi Problemi**, İstanbul, 1998, 87.

Öztürk, Levent, **İslam Toplumunda Hıristiyanlar**, Ensar Yayınları, I. Basım, İstanbul, 2012.

Paçacı, Mehmet, "Hadis'te Apokaltisizm Veya Fiten Edebiyatı", **İslâmiyât I (1998), Sayı 1.**

Paula Fredricksen, **From Jesus To Christ**, New Heaven: Yale Uni. Press, 1988.

Râzî, Fahreddin, **Mefâtihu'l-Gayb**, Beyrut, 1997, III/236;

- Râzî, İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs **Tefsîru'l Kur'âni'l-azîm**, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Riyad: Mektebetü Nezar Mustafa el-Bâz, 1997.
- Rıza, Reşid, **Tefsîru'lMenar,I-XII**,Mektebetu'lMenar,Kahire, 1954.
- Robert W. Funk& Roy Wand Hoover, **Jesus Seminar**, The Five Gospels, New York 1993.
- Ruelland, J.G. **Kutsal Savaşlar Tarihi**,(Çev. Teoman Tunçdoğan). İstanbul,2004, İletişim Yayınları.
- Sa'idB.Mansur,**Sünen,I-II**,(Thk.,HabiburrahmanEl-A'zamî),Daru'sSelefiyye, Beyrut.
- Saint John Of Damascus, "**The Discussion Of A Christian And A Saracen**", **Trans.**, John W. Woorhis, Muslim World, Xxv, (1935), Ss. 266-273;
- Saint John Of Damascus, **Wrtings, Trans.**, By., Frederic H. Chase, New York, 1958, S. 153163;
- Şakiroğlu, Mustafa H., 'Haç', **D.İ.A.**,İstanbul,1996,XIV,523.
- Sanders, E. P,**The Historical Figure Of Jesus**, London, 1993.
- Sarıçioğlu, Ekrem, 'Mehdi', **D.İ.A.**, XXVIII, S.S., 369-371.
- Sarıtoprak, Zeki, "**İslam'a Ve Diğer Dinlere Göre Deccal**", İstanbul, 1992.
- , **İslam Düşüncesinde Nüzul-İ İsa Meselesi**, Çağlayan Yay.İzmir,1997.
- Seppo Rissanen, **Theological Encounter Of Oriental Christians With Islam During The Early Abbasid Rule**, Abo, 1993.
- Şevkânî, Muhammed B. Ali, **Fethu'l-Kadîr**, Beyrût, T.Y.
- Şeybânî İbn Ebu Âsım, Ahmed B. Amr B. Dahhâk Ebubekr; **El-Âhâdve'l-Mesânî, I-VI, Dâru'r-Râye**, Riyad, 1411/1991, V, 203.

Seyyid Kutub, **Fi Zilali'l-Kur'an**, Çev. Komisyon, İstanbul,1991.

Shahak; **Yahudi Tarihi Yahudi Dini**, (Çev. Ahmet Emin Dağ). İstanbul, 2004, Anka Yayınları.

Şibli. Mevlânâ, **Asr-ı Saadet**. (çev. Ömer Rıza Doğrul. nşr. O. Z. Mollamehmedoğlu), I-V, İstanbul 1977. I, 159-161.

Şibli Numanî, **Bütün Yönleriyle Hz. Ömer Ve Devlet İdaresi**, Çev. Talip Yaşar Alp, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2015.

Sönmez Zekiye, **İslâm'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hristiyanlık**, TDVY, 1. Basım, 1 Aralık 2012.

Spector, Stephen, **Evangelicals And Israel: The Story Of American Christian Zionism**. New York: Oxford University Press, 2009.

Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, **Nüzül-i İsa İbn Meryem Ahiri'z-Zaman**, (Tahk. Said Kerim ed-Dev'ani), İskenderiye, trs.

Taberânî, Ebü'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb El-Lahmi Et-**TaberâniEl-Mu'cemü'l-Evsat**, IX, 39; nşr. Târik b. İvazullah – Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî, Kahire 1416/1995; nşr. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil, Amman-Beyrut 1999.

-----, **El-Mu'cemü'l-Kebîr**,III, 286-287; Maruf Yayınları 2008.

Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed B. Cerîr Et-Taberî (Öl.310/992), **Târîhu't-Taberî (Târîhu'l-Umem Ve'lmukûk)**, Daru's-Suveydân, Beyrut, T.Y.

-----, **Camiu'l-Beyân An Te'vîliyi'l-Kur'an**, Beyrût, 1405.

Taftâzânî, Sa'duddîn, **Şerhu 'l-Akâidi'n-Nesefiyye**, Kahire, 1988.

- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme,,**Şerhu Müşkili'l-Âsâr**, thk. Şuayb el-Arnâvûd, Müessesetu'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut, 1994.
- Tanyu, Hikmet, "Süleyman Mabedi", **Türk Ansiklopedisi XXX**. Ankara 1980.
- Tapınar, İsmail, "**Hız. İsa Döneminde Bir Münzevî Cemaat: Esseniler**", **İsevilik (Hız. İsa İslâmı)**, Köprü, İstanbul 2006, S. 93, S.139-154.
- Tayalisi, Ebu Davud Süleyman B. Davud, **Müsned-İ Ebî Davud Et-Tayâlisî**, (Thk., Muhammed B.Abdulmuhsin Et-Türki), I-IV, Mısır, 1999.
- Teftazânî, Sa'Düddînmes'ûd B. Ömer (1989). **Şerhu'l-Mekâsıd**, (Tahk.Abdurrahman Umeyra), Beyrut, 1989.
- Tekin, Davut, **Hız. İsa'nın Nüzulü İle İlgili Rivayetlerin Tahric Ve Tenkidi**, YÜSBE Basılmamış YL tezi, Van, 2013.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed İbn İsa,**Sünen-i Tirmizi**, ÇağrıYay. İstanbul. 1992.
- Toktaş, Fatih, **Meşşâî Felsefe**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- Tuğlu, Nuri, 'Hegel'in Refleksiyonlu Tarih Yazıcılığı Teorisi Bağlamında Bazı Hadis Rivâyetlerinin Analizi', **S.D.Ü.İ.F.D., II-17**, Isparta, 2006, S.S., 69-88.
- Tümer, Günay-Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, S.274, 2. Baskı, Ankara, 1993.
- Ulaş Töre Sivrioğlu, "**İlk İslâm Fetihleri Ve Sasani Devleti'nin Çöküşü**", Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2015, cilt: X, sayı: 9, s. 389-428
- Ünal, Mehmet, 'Tefsir Kaynaklarına Göre Hız. İsa'nın Ölümü, Ref'i Ve NüzulüMeselesi',**İslamiyat,III-4**,Ankara,2000,S.S.,133-146.
- Ünal, Mustafa, "**Kur'an'da Hıristiyanlara Yönelik Teolojik Eleştirilerin Fenomenolojisi**", **Müslümanlar Ve Diğer Din Mensupları**, Ankara, 2004, S. 213-228.

- Ünal, Zeki, **H. İsa'nın Dönüşü Meselesi**, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Ünverdi, Veysi, Hz. İsa'nın Nüzûlü Probleminin Kelami Açıdan Değerlendirilmesi, **ÇÜSBE**, Adana 2005 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Vural, İ. **Evanjelizm Beyaz Saray'ın Gizli Dini**. İstanbul,2003, Karakutu Yayınları.
- W. K. Clarke, Lowther, **Concise Bible Commentary**, London, 1952.
- Waardenburg, Jacques, 'Mesih', **D.İ.A.**, Ankara,2004,XXIX.,S.S.,306-309.
- Watt, W. Montgomery, **H. Muhammed Mekke'de**, Çev. M. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara, 1986.
- , **İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri**, Çev. Ethem Ruhi Fıglalı, Ankara 1991, S. 233;
- Wensinck,A.J.'Mesih',**İ.A.**,VIII,M.E.B.Yay.,1987,S.S.,124-126.
- www.Bible.Org"**The Coming Of The Christ; The Importance Of The Incarnation**"**G. Lambert, "Christmas," The Zondervan Pictorial Encyclopedia Of The Bible**, I, S.804; Grand Rapids: Zondervan, 1975, 1976.
14.03.2023
- Yavuz, Yunus Şevki, 'Kıyamet Alametleri', **D.İ.A.**,XXV, İstanbul, 2002, S.S., 524-526.
- 'Mehdi', **D.İ.A.**, XXVIII, 371-374.
- Yayla, Mustafa, 'Haç',**D.İ.A.**, İstanbul, 1996, XIV.
- Yazıcı,İshak,
Kur'an'aGöreHz.İsa'nınRef'iVeİlgiliAyetlerinYorumlarınınTahlili',**O.M.Ü.İ.F.**
D.,20-21,S.S.,69-100,Samsun,2005.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2018.

Yıldırım, Ahmet, Hakan Olgun, Mahmut Çınar, Mustafa Öztürk, **Nüzul-i İsa ve Mehdilik Nedir Ne Değildir?** Fecr Yayınları, 2019.

Yıldırım, Enbiya, **Hadis Problemleri**, İstanbul,2001.

Yıldırım, Enbiya, **Hadiste MetinTenkidi**, RağbetYay. İstanbul,2010.

Zehebi, Muhammed B.Ahmed B.Osman, **Siyeru A'lami'n Nubela**, (Thk.Şuayb Arnavud),I-XXIII, Müesseseti'r Risale, Beyrut,1986.

Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Carullahmahmud B. Ömer B. Muhammed, **El-Keşşaf An Hakaiki't-Tenzil Ve Uyuni'lekavil Fi Vücuhi't-Te'vil**, I-Iv, Beyrut, 1397/1977.

Zemahşerî, **El-Keşşâf An Hakâiki't-Tenzil**, Beyrut, I/432.

ÖZET

HIRİSTİYAN KÜLTÜRÜNDEKİ NÜZUL-İ İSA MESELESİNİN İSLAMİ RİVAYETLERE ETKİSİ

Hazırlayan: Abdülkadir AYKAN

Danışman: Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL

Tarih: 31.07.2023

Sayfa: 232

Hz İsa İnsanlık tarihi açısından çok önemli bir kişiliktir. Aynı zamanda Hz. İsa Hıristiyanlık açısından önemli olduğu kadar Yahudilik ve İslamiyet için de önemlidir. Hıristiyanlar Onu tanrının oğlu Mesih ve Rab olarak kabul ederken, Müslümanlar onun kıyamete yakın olarak yeryüzüne yeniden geleceği konusu ile daha çok ilgilenmişlerdir. Hıristiyanlık inancında Hz İsa havarilerin yanındayken gökyüzüne yükselmiş dünyanın sonuna doğru tekrar gelecektir.

Hıristiyanlıkta Millenarisme olarak adlandırılan ikinci geliş 1000 yıllık yeryüzü saltanatı ile başlayıp sonunda büyük bir savaş olan Armageddon olup Hz İsa taraftarlarının kazanması ile sona erecektir. Hz. İsa'nın Müslümanlar arasında doğumu ve mucizeleri çarmıha gerilip gerilmediği konusu önemli yer tutmaktadır. Kur'an-ı Kerim'den çok hadisler bu konuda kaynak olarak kabul edilmektedir. Hıristiyanların kabul ettiği Hz İsa ile Müslümanların kabul ettiği Hz. İsa arasında birbirinden çok farklı anlatımlar karşımıza çıkmış olsa da Hıristiyanların anlatımların Müslümanları etkilemediğini söylemek mümkün değildir. Hadislerde de Hz İsa'ya ile ilgili anlatımların birbiriyle çeliştiği görülmektedir. Hz. İsa'nın yeryüzüne yeniden gelişi

meselesi Aslında Christian teorisinin bir kurgusundan ibarettir Müslümanlar arasındaki nüzuli İsa meselesi bu kurgunun bir yansıması şeklindedir.

Hadis merkezli oluşan Hz. İsa ile ilgili kabuller Kur'an ayetleri ilede Hz İsa'nın nüzulüne yönelik olarak yorumlanmıştır. Hz İsa'nın nüzülü meselesi İslam kaynaklarında daha çok O'nun göğe yükseltilmesi ile başlatılan bir tartışmadır. Çünkü onun öldüğünü kabul ettiğiniz zaman ikinci defa yeryüzüne gelişi konusu problemlili hale dönüşmektedir bu sebeple Müslümanların çoğunluğunun düşüncesine göre Hz İsa ölmemiştir göğe yükseltilmiştir ve kıyamete yakın olarak yeryüzüne gelecektir. Bu anlayışla Hristiyanların kıyamete yakın olarak Hz İsa'nın gelip 1000 yıl hüküm sürme anlayışı birbiri ile örtüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. İsa, Nüzûl-i İsa, İsa bilim (Kristoloji), Mesih,Hz. Meryem, Mehdi, Deccal, Kıyamet alametleri, İsrâiliyat.

SUMMARY

THE EFFECT OF THE SECOND COMING OF JESUS IN CHRISTIAN CULTURE ON ISLAMIC NARRATION

Preparer: Abdülkadir AYKAN

Supervisor: Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL

Date: 31.07.2023

Pages: 232

Jesus Christ is a very important personality in the history of humanity. At the same time, Jesus is important for Christianity as well as Judaism and Islam. While Christians accepted him as the Messiah and Lord, the Son of God, Muslims were more concerned with the issue of his coming back to earth near the end of the day. In the Christian belief, when Jesus was with the apostles, he ascended to the sky and will come again towards the end of the world.

The second coming, called Millenianism in Christianity, will start with the 1000-year reign of earth and end with Armageddon, which is a great war, and will end with the victory of the followers of Jesus Christ. The birth and miracles of Jesus among Muslims have an important place in the issue of whether he was crucified or not. More hadiths than the Qur'an are accepted as sources on this subject. Although there are very different expressions between the Prophet Jesus, accepted by Christians, and Jesus, accepted by Muslims, it is not possible to say that Christians' expressions did not affect Muslims. It is seen in the hadiths that the narrations about the Prophet Jesus contradict each other. The issue of the return of Jesus to the earth is actually a fiction of Christian theory.

The hadith-centered Acceptances about Jesus have been interpreted with the verses of the Qur'an for the revelation of the Prophet Jesus. The issue of the descent of the Prophet Jesus is a discussion in Islamic sources that started with his ascension to the sky. Because when you accept that he died, the issue of his coming to earth for the second time becomes problematic. With this understanding, the Christians' understanding of the Prophet Jesus' coming and reigning for 1000 years, close to the end of the day, overlaps with one.

Key Words: Jesus, Return of Jesus, Christology, Messiah, Mary, Mahdi, Anti-Christ, Signs of Doomsday, Israiliyat.